

מהלכות עשרת ימי תשובה ויום הכיפורים ועניניו

בקצרה ע"פ פסקי המשנ"ב ופוסקי זמננו

לתגובות: ת.ד. 3373 בני ברק
לקבלת העלון בדוא"ל ניתן לשלוח בקשה
ל: H616169@gmail.com

אין לסמוך על הדברים למעשה כ"א אחר בדיקה במקורות בפנים

"כי גדול יום ד' ונורא מאוד ומי יכולנו (יואל ב' י"א) זהו יום הכיפורים" (פסיקתא דרב כהנא פרשה כ"ד אות ג')

עטיפת הטלית לה
תפילת שחרית לו
יזכור לז
מוסף לז
הפושט טליתו מ
מנחה מא
שעת נעילה מב
תפילת נעילה מג
מוצאי יוהכ"פ מד
קידוש לבנה מד
שתיית מים קודם הבדלה מד
אשה הממתנת לבעלה מה
הבדלה מה
ברכת הבשמים מה
ברכת האור מה
דינים הנוהגים באכילה שאחרי ההבדלה
() מו

יום הכיפורים כז
קיטל כז
תפילה זכה כז
כל נדרי כח
ברכת שהחיינו כח
תפילת ערבית כט
דיני היום לא
קטנים וקטנות במצוות היום לב
קטן וקטנה פחות מגיל תשע לב
קטן וקטנה שהגיעו לגיל תשע לב
קטן וקטנה מגיל אחת עשרה לג
דיני רחיצה ושיטיפה במים לג
מאה ברכות ביוהכ"פ לד
הרחת בשמים טבק ובושם לד
קידוש ויעלה ויבוא לצריכים לאכול
ביום הכפורים לד
יוהכ"פ שחרית לה
שעשה לי כל צרכי לה

עשרת ימי תשובה ב
ההנהגה הראויה בימים אלו ב
תשובה ד
תשובה כפרה והגנה מיסורים ע"י עסק
התורה ו
דרכים לכפרת עוונות ח
חשבון הנפש י
בנוסח התפילה יא
אבינו מלכנו יב
כפרות יב
ערב יום הכיפורים יד
להרבות באכילה ושתייה יד
עבירות שבין אדם לחבירו טו
טבילת ערב יוהכ"פ יט
לבישת בגדי שבת ותפילת מנחה כ
וידוי כ
סעודה המפסקת כג
חליצת המנעלים כה
הדלקת הנרות כה

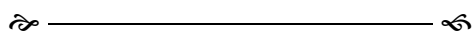
לעילוי נשמת

הרבנית שרה הינדא בהג"ר חיים יהודה לייב ע"ה תנצב"ה

עשרת ימי תשובה

ההנהגה הראויה בימים אלו

- ✦ **"נחנו כל בית ישראל להרבות בצדקה ובמעשים טובים ולעסוק במצוות מראש השנה ועד יום הכיפורים יותר מכל השנה"** (רמב"ם הל' תשובה פ"ג ה"ד).
- א. בכל הימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים (מלבד בשבת) מרבית התפילות ובתחנונים (שו"ע תר"ב ומשנ"ב סק"ב).
- ✦ **"מהראוי שיתנהג האדם בעשיית בדברים וחומרות אף שאינו נזהר בהם כל השנה"**^(א), כי גם הקב"ה מתנהג בחסידות עם בריותיו^(ב) (חיי אדם קמ"ג א, ונעי"ז בשו"ע תר"ג א). וכל הירא וחרד לדבר ד', באלו העשרה ימים ידקדק בכל עניניו ביותר, ואף שאין באפשרי לנהוג כן בכל ימות השנה, ולא נאסר בזה בשאר ימות השנה כיון שאין בדעתו לנהוג כן ולהזהר אלא רק באותן הימים בלבד, (אלף המגן תר"ג סק"ב), ואף אם יזהר בדבר חסידות באלה הימים בלבד ולא ינהג בחסידות ההוא אחרי כן, נכון הדבר^(ג) (רמ"ק ויע"א בסדר עבודת יוה"כ פ' - 'אלף המגן' שם), וביותר צריך לדקדק בדברים שבין אדם להבירו, כי עליהם אין יוה"כ פ' מכפר ואפי' מיתה אינה מכפרת עד שירצה את חבירו (אלף המגן שם)^(ד).
- ✦ כתב הרמב"ם (תשובה ב' ו') **"אע"פ שהתשובה והצדקה יפה לעולם, בעשרה ימים שבין ראש השנה ויום הכיפורים היא יפה ביותר ומתקבלת היא מיד שנאמר דרשו ד' בהמצאו"**.
- ✦ כתב החיי אדם (כלל קמ"ג) **"גדול העוון למי שלא שב ואינו רואה להרבות בתורה ומעשים טובים בימים אלו מכל ימות השנה, כי אנחנו הלוואי שנזהר בין הבינונים שמשפטם תלוי עד יום הכיפורים. וכל זמן שהאדם חי, אין הקב"ה נוחג במידתו להטות חסד לבינונים, (רצה לומר: אם היה חקף שקול עושה חסד ולוקח עוון אחד מן חקף או שנוטל זכות משלו ונותן לכהן השניה) שמידה זאת אינו נוחג אלא לאחר מותו של האדם שאז אינו יכול לעשות עוד זכות. אבל בחייו, אמר הקב"ה הרי הפתח פתוח ובידך לזכות באיזו מצוה ואתה מתעצל בעצמך ותתחייב בנפשך. לכן צריך כל אדם לפחד על עצמו שיתאמץ בתשובה על העבר ולהרבות מצוות ומעש"ט בכדי שיהיה טהור וזך לפני בא יום הקדוש הזה"**. עכ"ל.
- ✦ **"בכל עשיית ימעט בעסקי חול ומסחר וכיוצ"ב, ויהיו ימים אלו כחול המועד ויעשה בהם רק מלאכה הכרחית, והשאר יתעסק בעסק התורה, והתבודדות בתשובה"** (מטה אפרים' תר"ב כ"א, ואלף המגן שם סק"ג).
- ✦ **"אם יראה שיש לו טורה גדול בעניני התשובה הן בתעניות הן בגדרים וסייגים שעושה, לא יחשוב אותם עליו כאילו הוא עול ומשא כבד ויהיה קץ בה, אלא ישמח ויגיל במעשה התשובה כאדם שהוא מרויח ממוץ רב, כי בזה הוא מתקן נפשו למעלה ומביאה לחיי עולם הבא ומציל עצמו ממוות לחיים להרבק בשכינה, ומה יש שמחה בעולם יותר מזאת?", ומה לו לאדם בחיי עוה"ז בלתי זאת"** (כן איש חי בספרו 'אדרת אליהו' פר' חקת עמ' קי"ב ע"ב).
- ✦ בדברי האריז"ל (שעה"כ דף צ' ע"ג) מבואר שהמתענה בשבעת הימים שבין ר"ה ליוה"כ פ' ושב בהם בתשובה גמורה בכל ליבו שלא יחזור לאותן העבירות לעולם, מכפר כל יום על העוונות שהטא כל ימיו באותו היום בשבוע, ואע"פ דשם (דף ק' ע"ד) מבואר שכל התיקון הנעשה בעשיית הוא ע"י אכילה ושתייה וברכותיהן דווקא, כבר כתב בכן איש חי (פרשת נצבים שנה ב' דין כ"ד) שאנו מקיימים שניהם, מתענים בימים ואוכלים בלילות, ולכן אין להתענות בעשיית אלא בימים (הגר"ש דבליצקי זצ"ל - בספרו 'חוקת עולם' עמ' י"ב).^(ה) ונעי"ז שו"ע (תקע"א ס"ב ומשנ"ב סק"ד ובביאור הלכה שם) דת"ח שאין לו עוונות ידועים אינו רשאי לישב בתענית. ואפילו אם יש לו עבירות ידועים אי"צ לסגף עצמו כ"כ בתענית אלא ישוב אל ד' בלב שלם, ויבכה מקירות הלב, וילמד יותר מאשר היה רגיל, כי התורה היא מקוה טהרה, וימעט מכל התענוגים ויאכל רק כדי קיום גופו שלא יחלש כדי שיהיה לו כח לעבודת ד', וישמור שבת בכל פרטיה ודקדוקה, ואם אפשר יתענה עכ"פ בכל שבוע יום אחד או כל שני וחמישי עד חצות, והעיקר הוא הבניה והוידוי וגדרים שלא יעשה זאת לעולם. יעו"ש.
- ✦ כתב רבינו יונה (שערי תשובה י"ד ב') **"מה נואלו היוצאין לפועלם ולעבודתם עדי ערב בימים הנוראים ימי הדין והמשפט, ואינם יודעים מה יהיה משפטם... וראוי לכל ירא אלוקים למעט בעסקיו... ולקבוע ביום ובלילה עיתים להתבודד בחדריו ולהפש דרכיו ולחקור, ולקדם אשמורות, ולהתעסק בדרכי התשובה וכשרון המעשה, ולשפוך שיח ולשאת תפילה ורינה ולהפיל תחינה, והעת עת רצון והתפילה נשמעת בה"**. עכ"ל.
- ✦ **וצריך לתת אל לב לכל יאבד סגולת הימים האדירים האלה שנתברכו בסגולה נפלאה כזו לכלות הפשעים והחטאים ע"י תשובה ותענית מכל אשר חטא האדם בכל ימי חייו וגם בגלגולים שעברו, ויתענה בהם וישוב בתשובה שלימה. וכבר כתבו הספרים (ר' פלא יועץ, תשובה) כי יש הבדל ויתרון בין הימים האלה לבין שאר ימות השנה כולה כיתרון האור מהחושך** (הגר"ש דבליצקי זצ"ל - בספרו 'חוקת עולם' עמ' י"ב).
- ✦ האדם צריך לסגל לעצמו בחיי ימי הבלו בכל אשר יעמוד תחת השמש, להיות בדיוק כפי סגולת כל זמן וזמן, ולהשתדל לנצל כל מה שרק ניתן לנצל כל זמן וזמן מזמני הקודש שבמשך השנה ע"י שישלב עצמו בהשפעות והארות היוצרות אז משמי מרום עבור כל אחד, ובהכנה נאותה לקבלן. ויש



(א) כדי להנהיג עצמו בטהרה באלו הימים ולזכור שהם משונים למעלייתא יותר משאר ימות השנה (לבוש תר"ג א').

(ב) לפי שהקב"ה יושב על כסא רחמים ומתנהג בחסידות בימים האלה, וכן יו"ד ימים אלה תלויים ב'בינה' הנקראת 'חסידה ברושים ביתה' כדפירשו בזה"ק פ' ויצא, ולפיכך נכון הדבר להתנהג גם אנחנו בחסידות כאשר נוכל שאת (שם).

(ג) ב'מועד לכל חי' (להגר"ח פלאגי זצ"ל ט"ו ל"א) כתב: "ישים דעתו דאי בכל הימים לא טוב עושה לשלב אצבעותיו, דמעורר עליו דינים של מעלה, ק"ו בימים הללו דצריך שיצוה את בניו ואת בני ביתו על ככה".

(ד) ונעי"ז עוד בשו"ת תורה לשמה (לכן איש חי זצ"ל) סי' קמ"ו דכתב ד"בכל לילות של ימי התשובה נכון לאכול לחם, ולא יפטור עצמו במיני מזונות, כדי שיברך ברכה"ז שהוא מ"ע מן התורה, וגם יברך על הכוס, וכה יעשה ביום תשיעי בסעודת שחרית ג"כ".

להלחם ולצאת בהרב ובחנית נגד היצח"ר הוא השמן המשיחית והמחבל, שכל מגמתו ורצונו לבלבל ולערבב כל התחומים, למשל מכנים שמחה גדולה ויתירה בעשיית, ועצבות וחשיכה גדולה בימי חג הסוכות (הגר"ש דבליצקי זצ"ל – 'נפש תדרשנו').

כתב ביסוד ושורש העבודה (ח"ב פ"ה) "הנה נא ידעת כי עשיית קבעם הכורא ית"ש ברוב רחמיו וחסדיו, עת מצוא מזור תרף למחלת עוונות אף ליחיד שישבו מעבירות שבידו... לכן יראה כל אדם פעל אלוקים לעשות הכנה רבה אל התשובה; כל שבעת הימים יפריש אדם את עצמו וישב בדר וידום לחקור ולחפש אחר כל פרט ופרט של סור מרע ועשה טוב, קטן וגדול לעזוב דרך רשע בהרטה גמורה על העבר, וגודר גדר לעמוד בפרץ בגדרים וסיגים לכל ישוב לכסלה עוד להבא... ויעיין אדם היטב בהם, ויראה לתקן בימים האלו לעשות עליהם תשובה בפועל על העבר בכל מה שיוכל הן בתעניתים ובשאר סיגופים, וכל סיגוף הן קטן הן גדול נחשב לפני הכורא ית"ש לתשובה, הן בנתינת צדקה אף יותר מיכולתו. ויעשה תיקון כרת בלימוד כל הלילה... ויקבל על עצמו בערב ר"ה שלא ידבר שום שיחת חולין מיום ר"ה עד אחר יוחכ"פ, ולמעט ג"כ בדברים הכרחיים בכל מה דאפשר".

ב. כתב הרא"ש שיקרא באלו הימים באגרת התשובה של רבינו יונה. והאריז"ל כתב שחייב ללמוד בספרי מוסר כל השנה וכן כתב הגר"א במשלי בכמה מקומות, ובמעשה רב, ועכ"פ באלו הימים יעשה כל אדם כדעת הזוהר שישב קודם שישכב, ויתאונן על חטאיו ויפשפש במעשיו (משנ"ב תר"ג סק"ב).

ר"ש כל מילין, מיד בהגיע ימים אדירים אלה, הדבר הראשון שיש לשם אליו לב הוא עניני הדיבור לפרטיהם ואיסוריהם, הנה צריך שמירה מעל ומעבר לכל מה שמתארים לעצמם, היות והכישלון עלול לבוא בכל רגע ורגע לא מצופה כלל וכלל, וכבר החובת הלכות בשער הפרישות (פ"ה) בדרישותיו להתקדשות ופרישות העלה את הענינים הקשורים בדיבור פה לראש דרישותיו, על כן נראה דללא תשומת לב בלתי פוסקת על ענינים אלו, אין באפשרות להגיע גם לא לחלק ממה שרוצים להגיע ('אני לדודי' להגר"ש דבליצקי זצ"ל עמ' ע"ה).

ד. "אם עבר אדם על מצות לא תעשה ועשה תשובה, ידאג לעוונותיו ויכסוף ויחכה להגיע ליום הכיפורים למען יתרצה אל ד', כי רצונו חיי הנפש והגוף וחיי כל נוצר" (רבינו יונה שערי תשובה ד' ח).

ג. כתב ב"ערוך דבש" (ח"א דרוש א') כי שבעה ימים שכיין ר"ה ליוהכ"פ הם נגד שבעת ימי שבוע, ובכל יום יעשה תשובה על אותו יום. דרך משל, ביום א' יעשה תשובה על מה שחטא בכל ימיו ביום א', וכן ביום ב', וכן כל שבעת הימים (משנ"ב תר"ג סק"ב).

ד. בדרשות החת"ס זיע"א (ח"ב דרוש לז"ך אלול עמוד ש"ע ע"א) כתוב בזה"ל... "שכתבו הקדמונים שכל התפילות של כל השנה שנפסלו מחמת מחשבת חוץ ונדרחו בפסולי מוקדשים, הם תלוים ועומדים עד עשרת ימי תשובה ואז כשמתפלל בלב שלם אז כל יום מעלה עמו תפלת יומו, כגון יום א' מעלה עמו כל תפלת יום א' בשבת של כל השנה וכן כולם" עכ"ל.

ד. "ואזור חיל להתענות בעשרת ימי תשובה ולשוב בתשובה שלימה מלב ונפש, הרטה גמורה שלא לעבור עוד, וסגולת ימים אלו מידע ידיע דמכפר יום לשנה כמה שחטא בכל ימות השנה באותו יום מהשבו"ע" (כמש"כ בהמדת ימים פ"א מעשיית אות ט') (מועד לכל חי להגר"ה פלאנץ זיע"א ט"ו י"ז).

ד. "הנה הימים האדירים האלה סגולתם רב ועצום, להרבות תפילה ותחנונים לפני המקום וכל אשר תמצא יד האדם לעשות מעשה טוב והחסד בימים האדירים יעשה, כי הזמן גרמא, ושערי תשובה פתוחים, והקב"ה נמצא זקרב לכל אשר יקראוהו, וימינו פשוטה לקבל שבים, ואין לנו דוגמתן בשאר ימות השנה, ומי פתי יעזוב הימים האלו... ומה יעשה ליום פקודה, כי אם לא ישוב הרי זה מתחייב בנפשו, והרי הוא תלוי ועומד עד יוח"כ, ודבר זה שהוא נמנע מלעשות תשובה בקרב הימים האלה, הוא חמור יותר מגוף החטא והעוון כי הוא כביכול מבזה למלכו של עולם, הפושט ידו לקבל שבים, וזה נמנע מלגשת אליו, ולבקש לפניו ואם מלך בשר ודם היה בא לעיר והיה מכריז והולך כי רצונו שיקדמו פניו לשאול בשלומי ושוה רצונו ושסילק מהשערים כל שומרי השער בני החיל למען יהיה דלת פתוחה לכל מי שירצה לעשות נחת רוח למלך, הא ודאי שמי שאינו סר לשאול לשל, הרי הוא מבזה את המלך ומורד במלכותו הוא ואחת דינו להמיתו, וכן הדבר הזה שבכל יתר ימי השנה ננעלו כל השערים, ובפרט אחר חורבן בית המקדש שנפסקה מחיצה של ברזל בין ישראל לאביהן שבשמים ובפרט על ידי ריבוי העוונות שלנו המחיצה מתעבה, וכל עוון ופשע הוא מסך מבדיל יותר, כי עוונותינו הם מבדילים בינינו לבין אלוקים ובאהבת ה' אותנו וברוב חסדו נתן לנו עשרה ימים הללו בשנה לדורשו בהמצאו, והוא קרוב לנו ורוצה בתשובת רשעים, ולכן אין מהרצוי להתעצל רק לקום לראש אשמורת, ובתפילה ובתחנונים ירבה, גם בלילה על משכבו יתוודה בבכי, ויש הפרש גדול בין התשובה בימים האדירים הללו, ובין שאר ימות השנה, כי בשאר ימות השנה מחיצה של ברזל מפסקת, והמחיצה היא עצמה נעשית מפשעינו ומחטאותינו, ועל ידי כל עוון ועוון נברא משחית ומקטרג, ובעלות התפילה השמימה, הנה האויר הוא מלא מחקליפות, וכל אחד מכיר את התפילה, ממי שבראו וחוטף התפילה וכן המצוות שהרשע עושה טרם שב בתשובה, הכל נופל בקליפה, "ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חקי", ואין הקב"ה חפץ בקילוסו של רשע, והטעם שעל ידי זה נותן כח בהקליפה, והנה כאשר ירצה לשוב בתשובה, הנה כתיב בירמיה "נירו לכם ניר ואל תזרעו אל קוצים", כי משל הזורע השדה טרם הרש ועקר הקוצים, הנה לא תצמיח ולא יעלה בה כל עשב, אבל מי שרוצה ליהנות מזרעו צריך מתחילה לחרוש ולנקות השדה מעשבים, ואז הארץ תתן יבולה, כן האדם בעוד שלא עקר הקוצים, כי כל חטא הוא קוץ ממאיר, אזי לא תשמע תפילתו, וכל מצוותיו לא יתקבלו ברצון, כי הקליפות חוטפות הכל, וצריך מתחילה לענות בצום נפשו, וביתר הסיגופים כפי תשובת המשקל, שבזה הוא משבר הקליפות ומחליש כוחם עד יתמו, ואז יתקבלו תפילותיו וצריך לזה זמן רב ובין כך יתגבר יצרו עליו וכבר הוא מעותר להתגברות היצר עליו כי יש ליצר הרע סיוע גדול מחמשחיתים אשר ברא הוא עצמו לחבל, אבל בעשרת ימי תשובה התשובה בנקל מאוד כי אז הדלת פתוחה כי כן יסד המלך מלכו של עולם ואז אפילו הרשע יכול להעלות תפילתו ולשפוך שיחו לבקש ולחנן ומבלי סיגופים גדולים הוא נכנס לפניו להיכל המלך לבקש מלפניו, ומי שישן בימים הקדושים האלו בשינת האוילת אשר תסלף דרכו לאמר מחר אעשה כדבר המלך ודוחה מיום אל יום ויש מחר בלאחר שנים, והימים יפנו והוא רשע בעונו ימות, ואף יביא כל אילי נביות לא יקבלו ממנו, והרי זה דומה לנוסע לליפציג ביום השוק וכל ימי השוק הוא סובב בבתי משתאות עד שיעבור הזמן ואז כל הוצאותיו לאבדון והוא נשאר כל השנה בלי פרנסה ומי שלא טרח בערב שבת לא יאכל בשבת" (דרשות הצל"ח דרוש כ"ב).

◇ האדם צריך להפיש לפני יום הדין להרבות בזכותים ובמצוות כדי שיבוא ביום הדין ברובו זכויות, ואם כן יש דרך איש ישר לפניו שחוק מאשר יש להרבות בלימוד התורה שכל מילה שהוא לומד היא מצות עשה בפני עצמה, למי שאפשר יש גם כן להרבות בלבישת טלית ותפילין, אם אפשר כל היום ולפחות רוב היום, דהרי ע"י התפילין הוא מקיים ח' עשין בכל רגע כדאיתא באורחות חיים כתר ראש אות ט"ו. וע"י הציצית מקיים ג"כ בכל רגע מצות עשה ויכולים להתווסף לו אלפים של מצות עשה שיכריעו זכותו לטובה ולדימוס ביום הדין הנורא (הגר"ש דבליצקי זצ"ל – 'אני לדודי' עמ' פ"ח).

◇ בסידור הרש"ש בו סודרו כל כוונות התפילות ע"פ האריז"ל מובא שבעש"ת (ובימי ספירת העומר) אין לכוון את הכוונות שמכוונים בכל ימות השנה, אלא ישנן כוונות מיוחדות לימים אלו. זאת משום שבכל יום ויום השפע היותר הוא 'כמים הנובעין טיפין טיפין' – טיפות בודדות של שפע, ואילו בימים אלו נפתחים 'ארוכות השמים' – מושפע עלינו שפע אין קץ (הגר"ש פינקוס זצ"ל – 'נפש שמשון' אלול וימים נוראים).



◇ מהראוי שכל אדם שיש לו לב להבין ילמד קודם יוחכ"פ פירוש סדר העבודה ('מטה אפרים' תרכ"א י').

תשובה

◇ "הנה נראה שהוא יתברך מלא רחמים, ולכן הרשע לא יתיאש לשוב, כי אף שביום ר"ה נזכר ונחתם למיתה, שערי רחמיו יתברך לא ננעלו בשומו אליו" (אמרות טהורות' לרבנו דון אברהם חיון ז"ל (ח)).

◇ "יחשוב וידמה בליבו רגע היכנסו לפני הכית דין הגדול של צבא מעלה בעת שיראה עצמו לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, הקדוש והטהור בתכלית הקדושה והטהרה, בסוד קדושים משרתי גבורה, גיבורי כח עושי דברו, אשר אין בהם כל מום, והוא עומד לפניו, גרוע, פחות ונבזה מצד עצמו, טמא ומגואל מצד מעשיו, הרים ראש? היחה לו פתחון פה? מה יענה או מה ישיב על תוכחתו?" (מסילת ישרים פכ"ג).

◇ "... לא ימצא איחור התשובה זולתי בעמי הארץ, אשר הם ישנים שוכבים, ולא ישיבו אל לבבם, ולא דעת ולא תבונה להם למחר להמלט על נפשם (ויש מהם נדחים מעל ד' ברוך הוא, לא יאמינו לעונש החטא), ואמרו ז"ל אם ראית ת"ח שעבר עבירה בלילה, אל תהרהר אחריו ביום כי בודאי עשה תשובה" (רבינו יונה ז"ל שערי תשובה א' – ג').

◇ "תשובה שאינה אלא באופן כללי, אי"ז תשובה ראויה, אלא חייב לברר לעצמו את כל מעשיו ולחשוב על כל חטא וחטא, ולברוק האם מילא חובתו בכל אשר מחויב" (אור יחזקאל עמ' שי"ד).

◇ כתב הרמב"ם (הל' תשובה פ"ז ה"ג) "צריך לשוב בתשובה מן הכעס⁽¹⁾... ומן הקנאה ומן ההיתול ומרדיפת הממוץ והכבוד ומרדיפת מאכלות ואלו העוונות קשים מאותם שיש בהם מעשה שבזמן שאדם נשקע באלו קשה הוא לפרוש מהם". עכ"ל.

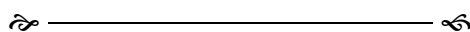
◇ לא יכבד לפני האדם להתעמל (לטרחה) בעת דכאו ביסורים רח"ל, להפיש ולראות להקל מחלתו (אף שאי"ז רפואה שלימה אלא הקלה בעלמא) ומדוע לא נעשה כן לנפשנו, לראות לכל הפחות לקיים המצוות הקלות לפנינו לקיימם, ולהשמר מהעבירה בבחינה הקלה, אשר תצילנו מיסורים קשים ומרים רח"ל (הגר"י סלנטר זיע"א אור ישראל אגרת ז').

ד. ספק עבירה צריך יותר תשובה מעבירה ודאית, כי יותר מתחרט כשיודע שעשה משהו יודע (רמ"א תר"ג).

◇ "וזהו עיקר היראה לזוהר מהספיקות, ושלא לעשות המצוות על דרך ההרגל שעונש הספק יותר מהוודאי, וכן מצינו שעל ודאי מביא חטאת ואמרין דחטאת דנקא כלומר שאפילו לא יהיו דמי כשבה או שעירה שיביא לחטאת אלא דנקא די לו בזה, ודנקא היא מעה... ואם מביא אשם על הספק כגון שהיו לפניו ב' חתיכות אחת של שומן ואחת של חלב ואכל אחת מהן ואינו יודע איזה מהן אכל, צריך להביא ב' סלעים שהם מ"ח מעין... והטעם בזה למה החמירו על הספק יותר מן הוודאי אומר מורי הרב שהוא מפני שעל הוודאי משים האדם החטא אל ליבו ודואג ומתחרט עליו וחוזר בתשובה שלימה, אבל על הספק עושה סברות ואומר אותה חתיכה שאכלתי אולי היתה מותרת, ולא ישית אל לבו לשוב ולזה החמירו בו יותר" (תלמידי רבינו יונה, ברכות דף א: מדפי הרי"ף).

◇ כתב הרמב"ן בשער הגמול (ד"ה ועוד מצינו) בביאור חטאו של העובר עבירה בשגגה, ז"ל "חטאו שלא נזהר בעצמו ולא היה ירא וחרד אל דברי המקום ברוך הוא, שלא יאכל ולא יעשה דבר עד שיבדוק יפה ויתגלה לו הדבר שהוא מותר וראוי לו, ועל דרך זה היה טעם חטא השגגה בכל התורה. ועוד שכל דבר האסור מלכלך הנפש ומטמא אותה דכתיב ונטמאתם בם" (ומבואר דבשגגה איכא חטא הן מצד בחירתו והן מצד פגם המעשה).

◇ אל יאמר האדם הריני מלא בעבירות ומושרש בהם והאיך אוכל להרפות מהם ולשוב עליהם, כי זאת ידע האדם מש"כ רבינו יונה (שערי תשובה שער א' א') "התבאר בתורה כי יעזור ד' לשבים כאשר אין יד טבעם משגת ויחדש בקרבם רוח טהרה להשיג מעלת אהבתו שנאמר וכו'". הרי שקיימת הבטחה שאם אדם יעשה מצידו השתדלות, מאמץ מסוים שהוא כן יכול לעשות, על ידי כך יקבל כוחות חדשים שלא הכיר ולא ידע עליהם שעל ידם יוכל לשוב בשלימות. ומטו משמיה דהגר"א זיע"א לפרש הפסוק "מקימי מעפר דל מאשפות ירים אביון" דל ואביון' היינו דל ממצוות ואביון' במצוות ומלאים בעוונות, אם מצידו יעשה את המאמץ שבהשג ידו לשוב, הקב"ה יקמו מעפר' ומאשפות' – היינו אשפות גיעולי עוונותיו, עד כדי כך שיכול להגיע למצב של 'להושיבי עם נדיבים' לשבת ביחד עם האבות הק' שנקראו נדיבים. והסבא מקעלם זצ"ל פ' הפסוק "אם יהיה נדחך בקצה השמים משם יקבצך ד'" דהיינו אפילו אם האדם נמצא רחוק מחמת רוב עוונותיו, מ"מ אם יהא לו קצת איזה אחיזה קטנה בקצה, יזכה שמשם כבר יקבצנו ד'. ואין הקב"ה דורש מאדם כ"א רק מה שהוא יכול לפי כוחו וכמש"כ ב'שערי העבודה' לרבינו יונה (אות מ"ג) "אין יתרון בעבודת ד' יתברך לעשיר מן העני ולא לגיבור מן החלש ולא לחכם מן הטיפש, כי הוא יתברך הפץ בנפש טהורה ובמחשבה נקיה שיעבוד אותו כל אדם אחד המרכה ואחד



(ה) מגדולי חכמי פורטוגל, חי בסוף המאה השנייה ובתחילת המאה הג' ומביאו סדר הדורות בשנת ה' אלפים ר"מ וב'שם הגדולים' במערכת גדולים אות מ"ט ובמערכת ספרים אות ק"ט – הוצאת מישור.

(ו) ובחיד"א זיע"א (מורה באצבע' סי' א' אות י') כתב "יזהר מהכעס קטון וגדול, שמחליף נפשו הקדושה בנפש ס"א, ונעשה הוא עצמו ע"ז, טורף נפשו, וכל מה שטרח כל ימיו – בהסתלק בנפשו – חלף הלך" (ויעו"ש עוד מש"כ בשם גורי האריז"ל הק').

הממעט לפי כוחו והשגתו... כי ד' יתברך אינו מבקש מבני האדם כי אם לפי כוחם". עכ"ל. ובחובת הלבבות (שער התשובה פרק י') כתב ז"ל "כשיקבל עליו גדרי התשובה בכל תנאיה אשר בכוחו ויכולתו, הבורא מיקל עליו תשובתו ועובר לו על מה שנעלם ממנו וכו' ואם הרע לחבירו, יכניס לו הבורא בליבו רצון ואהבה שימחל לו" וכו'. יעווי"ש. וכשהגאב"ד דפוניבו' זצ"ל היה לפני נסיעתו לאפריקה שאל את ההפ"ץ חיים זיע"א מה יוכל למסור ליהודים שם בשמו, והשיבו: אמור להם, שאפשר בנקל לשוב בתשובה ע"י חרטה וקבלה לעתיד (כמו שכתוב בתורה (דברים ל' י"ד) כי קרוב אליך הדבר מאוד ופירשו הרמב"ן והכוונה על תשובה, ולהדיא שזהו מצוה שקל מאוד לעשותה) אלא שהיצר מפתה את האדם שקשה לעשות תשובה (לקט רשימות' אלול וימ"ג עמ' קמ"ו).

איתא בפסיקתא "שובה ישראל, משל למה הדבר דומה לבן מלך שהיה רחוק מאביו מהלך מאה יום אמרו לו אוהביו חזור אצל אביך אמר להם איני יכול, שלח אביו ואמר לו הילך מה שאתה יכול לפי כוחך, ואני בא אצלך בשאר הדרך, כך אמר הקב"ה 'שובו אלי' היינו המעט שאתם כן יכולים 'ואשובה אליכם' ואני אשלים לכם תשובתכם".

"כשהאדם עושה מה שביכולתו בודאי יתן לו הקב"ה דרכים ועצות שיגיע לתכלית, שהקב"ה יוצר עצות ואמתלאות שיוכל לחזור בתשובה שלימה, וראשית העבודה לימוד המוסר" (אור יהואל עמ' קכ"ו, יעווי" עמ' קל"ו).

"והשב אל ידמה בנפשו לומר, למה זה הבל איגע, לריק ולתוהו כוחי אכלה, כי איך תעמוד תשובתי לפני עוונותי, וכל מה שאוכל לעשות לא יועיל כנגד העוונות שעברו עלי – אל יאמר כן, כי הבטיח הקב"ה ע"י יהואל הנביא כי פשעיהם לא יזכרו עוד, דכתיב (יהואל י"ח כ"א) 'זהרשע כי ישוב מכל חטאותיו אשר עשה, ושמר את כל חוקותי ועשה משפט וצדקה, חיו יהיה לא ימות, כל פשעיו אשר עשה לא יזכרו לו, בצדקתו אשר עשה יחיה'... ואין מי אשר יכול לידע ולהודיע עד היכן כוחה של תשובה. לכן כל איש חירא וחרד, ישיב אל ליבו יראת הבורא וישוב מכל חטאותיו, ויבין לו לב חדש וטהור ונקי לעבוד את בוראו... ויהיה ערום ביראה לחשוב מחשבות איך יוכל ליראה את ד' הנכבד והנורא ולעשות חפצי בוראו בינו ובין קונו, ולא לעיני אדם להתפאר, ואשרי הזוכה ומזכה, וכל העולם לא נברא אלא בשבילו שנאמר (קהלת י"ב י"ג) 'סוף דבר וכו' כי זה כל האדם', ודרשו רז"ל (ברכות ו') כל העולם כולו לא נברא אלא לצוות לזה" (רבינו יונה – יסוד התשובה).

כל המבקש רחמים על עצמו להחזירו בתשובה, הרי זה בכלל "הרוצה ליטתר מסייעין בידו" (מהרש"א ברכות י).

"בשעה שמשתדל לבקש איזה דרך לתשובה, כבר יצא מדרכי החטאים, ואינו שנאוי משוקץ ותועבה, ויש לו תקוה להגיע לאהוב וחביב" (אור יהואל עמ' ע"ד).

בספר מועד לכל חי (להגר"ח פלאגי זיע"א – סי' כ"ה י"ט) הביא, ז"ל: כתב רבינו האר"י ז"ל (הובא בספר הזכירה דף נ"ד סוף ע"א), דהעבירות נרמזים במצחו באש שחור, ועל ידי התשובה מסתלק, וזאת טומאת קרי אינו מסתלק בלתי טבילה, והכל נראה בשרטוט במצח שלו (וזה"ק אחרי מות), והקדושה תתרחק ממנו, והטומאה גוברת, ואלו הימים כל זמן שהרשימה במצחו אם אשתו מעוברת ממנו, יהיה הולד בן עז פנים, אלים ובעל זרוע ומוסר ממון של ישראל וכו', עכ"ל.

"יתפלל אל ד' ויבקש רחמים לכפר את כל עוונותיו שנאמר קחו עמכם דברים ושובו אל ד', אמרו אליו כל תשא עוון וקח טוב... קחו עמכם דברים, זה ענין הדין, אמרו אליו כל תשא עוון... זה ענין התפילה" (רבינו יונה שערי תשובה א' מ"א).

"אמרו רבותינו ז"ל (פסוק כ"א) עבירה מכבה מצוה ⁽¹⁾, ובעת התשובה יתכפרו העוונות, ותתעורר זכות המצוה ויאיר נרה, אחרי אשר לא הגיה אורו לפני התשובה ... וקודם התשובה לא היו צדיקתיך מגינות עליך, ואחרי שובך ופר עיוונך, יעיר זכותך ושילם נזות צדיקך" (רבינו יונה שערי תשובה א' – מ"ב).

"אל ידמה אדם בעל תשובה שהוא מרוחק ממעלת הצדיקים מפני העוונות והחטאות שעשה, אין הדבר כן אלא אהוב ונחמד הוא לפני הבורא כאילו לא חטא מעולם, ולא עוד אלא ששכרו הרבה שהרי טעם טעם חטא ופירש ממנו וכבש יצרו, אמרו חכמים מקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד בו כלומר מעלתם גדולה ממעלת אלו שלא חטאו מעולם מפני שהם כובשים יצרם יותר מהם" (רמב"ם פ"ז מתשובה ה"ד).

הנה בזה"ק (ח"א קכ"ט) איתא: זכאין אינן 'מאריהון דתשובה' דהא בשעתא חדא, ביומא חדא, ברגעא חדא קריבין לגבי קב"ה מה דלא הוה הכי אפי' לצדיקים גמורים דאתקריבו גבי קב"ה בכמה שנים... ע"ש. ולכאורה למה תהי' כזאת. אך הטעם דיש שני דרכים לקרב עצמו להקב"ה, יש ע"י עבודתו תורה ומצוות ומעש"ט, ויש ע"י הבריחה מצד הטומאה והסמ"א באין לעומתו בקדושה, וכך היא המדה שכל מה שבורה מהטומאה זוכה לעומתה בקדושה, וכמ"ש (שמות כ') ויברח משה מפני פרעה שהוא הטומאה, וזה ל'וישב משה על הכאר' שהיא הקדושה, ועל כן 'מאריהון דתשובה' שברחו מצד הטומאה באין לעומתה לדרגין עלאין כוללין כמסת הבריחה מהטומאה, ואינם דומים למתקרבים מכה מעשיהם הטובים שאין זוכין אלא כמסת העשה טוב בפרט ולא בכלל כולו (שם משמאל' בראשית הנזכה ע' רמ"ז).

...גדרי התשובה דהיינו חרטה, קבלה בלב, וידוי, קבלה בפה, כמבואר ברמב"ם ז"ל פ"ג מתשובה, ולכאור' איך יצויר קבלה על שוגג שלא מדעתו, והנה באמת אין אדם מעיז פניו לעבור על התורה ביד רמה ובשאת נפש (כמוכן שלא נדבר מפורקי עול) כי סוף סוף לבו נוקפו ויראת הש"ת מתעורר בלבו, ובכן רובי עוונות ופשעים באים בהכשר והוראת היתר לעצמו בק"ן טעמים ונותן טעם לפגם ולכה"פ מטיל ספק וס"ס להיתירא... והוא בגדר אומר מותר שהוא קרוב למוזיד... וק"י כשיודע בעצמו שיש כאן ספק איסור ושאחרים אוסרים את זה שהוא מוזיד גמור. והאיך יצויר תשובה בזה שמקבל שלא יטעה אחרי שכסבור שהוא שלו ומותר ועומד. אמנם אין לך דבר העומד בפני התשובה שבידו לקבל להתעמל לתקן מידותיו שלא יהא נוגע בדבר, ובידו לבקר כל דבר אצל אחרים יראי אלוקים ובדיבוק חברים וכו' ויכול לפרוש ע' שערים משערי ההיתר שלא יפגע בשער האיסור כמ"ש החו"ה בשער פ' ע"ש (הקפ"י זצ"ל – שערי תבונה סי' א' אות ג').

"...בתשובה, יחזור למוטב וישוב למצב מתוקן ביותר וליותר שלם ממה שהיה קודם שיחטא" (רמב"ם מורה נבוכים ח"ג פל"ו).

(ז) יעווי"ש רש"י ותוס' דהיינו שמכח שעבר עבירה, לא יקבל שכר על מצוות אחרות שעשה. וברמב"ם (פ"ז תשובה ה"ז) כתב "עושה מצוות וטורפין בפניו". אכן יעווי' תומר דבורה (א' n) דכתב דשכר מצוה נשמר גם לעובר עבירה, וזה חסד ה' להעניש עבירה כדי לשמור השכר הגדול.

- ◊ איתא בילקוט שמעוני (תהלים פרק י"ח רמז תרע"א) "...ללמוד שכל העושה תשובה מעבירה שבידו הקדוש ברוך הוא מוסיף לו, וקורא לו שם חביב, בוא וראה בבני קרה, עד שלא עשו תשובה לא נקראו שושנים, לאחר שעשו תשובה, כתיב למנצח על שושנים לבני קרה. קודם שעשו תשובה לא נקראו ידידים, משעשו תשובה, נקראו ידידים, שנאמר לבני קרה משכיל שיר ידידות. וכן דוד, עד שלא עשה תשובה, לא נקרא עבד, משעשה תשובה נקרא עבד". (והזינו כד' הרמב"ם הנ"ל שאדם אחרי התשובה מגיע למצב יותר מתוקן מקודם החטא).
- ◊ "מי שהוא עושה תשובה שמעלין עליו כאלו עלה לירושלים, ובנה את בהמ"ק, ובנה את המזבחה, ומקריב עליו כל הקרבנות שבתורה" (ויקרא רבה פרשת צו פרשה ז סימן ב).

תשובה כפרה והגנה מיסורים ע"י עסק התורה

- ◊ "אמר רבי חנינא בן דוסא, אין לך צדקה שמצלת את האדם מדינה של גיהנום אלא תורה בלבד וכו', שיש בה כח להציל אותו מיום הדין, ואפי' נתחייב בדבר עבירה יכולה להציל אותו מיום הדין" וכו' (משלי רבתי פרשת י' – הובא בנפש החיים שער ד' פ"ז), ו"מנגנת עליו שלא יתקרב אליו בעלי דין" (וזה"ק פרשת וישב – הובא שם).
- ה. איתא בספרים דעיקר התיקון למי שנכשל ח"ו בקרי שבא מחמת הרהור, שיתחזק מכאן ולהבא בימי חייו בלימוד התורה, והתורה תטהרנו כמו שאמרו חז"ל על הפסוק 'יפוצו מעיינותיך חוצה' – נמשלו דברי תורה למעיין, מה מעיין מטהר את הטמאים אף התורה מטהרת את ישראל. ואיתא בזה"ק פ' קדושים "לא אתדכו בר נש לעלמין אלא במילי דאורייתא, בגין כך מלין דאורייתא לא מקבלין טומאה בגין דאיהי קימא לדכאה לאלין מסאבי, ואסותא באורייתא אשתכח". וזכות התורה תגן עליו וכדאיתא במדרש תנחומא, אם חטא אדם ונתחייב מיתה לשמים מה יעשה ויחיה, אם למוד לשנות פרק אחד ישנה שני פרקים ואם למוד לשנות דף אחד ישנה שני דפים. ועיקר לימוד התורה יהיה ע"מ לקיים, להלומד ואינו מקיים נח לו שלא נברא כמו שאחז"ל, וגם לא יהיה בכוחה להגן עליו ח"ו, וזהו עיקר התיקון (ר"ל ת"ת), אבל מ"מ צריך לעסוק גם בחסד ולרחם על הבריות ועבור זה יכופר עוונותיו וכדכתיב 'בחסד ואמת יכופר עוון', וירחמו עליו מן השמים להוסיף לו חיים כמו שאמרו חז"ל כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים (משנ"ב תרס"ו סק"ג ושע"ז ח' ו').
- ◊ "...מי שיש בידו עוון חילול השם שלא יתכפר עונו ביסורים... יש לו רפואות תעלה אם יקדש את ד' יתברך תמיד. עוד תמצא לו כפרה בהגיונו תמיד בתורה ויגיעתו בה, כאשר אמרו רז"ל (ר"ה ית). אם יתכפר עוון בית עלי, בזבח ומנחה אין מתכפר, אבל מתכפר בדברי תורה, ואע"פ שהיה עוון בית עלי בחילול מצות קדשים... כי התורה רפואה לכל מכה נחלה מאוד, על כן כתוב "מרפא לשון עין חיים" (רבינו יונה שערי תשובה ד' ט"ז).
- ◊ כתב האור החיים הק' (ויקרא כ"ז ט"ז) ו"ל 'ודע כי התורה תסגל שלש מעלות טובות בנפש האדם, האחד באמצעות עסקה להיותה אש, מצרפת הנפש ומטהרת אותה לכל תצטרך לרדת שאול לצרפה, ולזה אין אור של גיהנום שולט בהם, כי אשה גדול מכה אש גיהנום, ואין תחלוואי הנפש שבהם שולט אור של גיהנום, ולזה גיהנום צועקת בהרע (ואמרת) אין לי חפץ בצדיקים וכו' שהם מתישים כחה ומכבים אשה" (שמות רבה ז' ד', וזהו המעשה גבי אלישע בהגנה מו: דאמרי לא מידן לדידנו משום דעסק באורייתא וכו' ויעי"ש עוד דף כ"ז ע"א).
- ◊ "הקובע לו ללמוד ערך ה' שעות בלא שום הפסק דיבור בענין אחר ובלא ענין מעימה בעלמא ועל דרך תענית שעות, נראה שדבר זה ענין נפלא המועיל ומוזכר ומכפר, ומביא אותו אדם לתשובה וכפרה מועילה" (ספר יסוד העבודה לאדמו"ר מסלונים זצ"ל ח"ג פ"ה).
- ◊ "דרכו של רבינו הגר"א לפסוק מעשה התשובה לבעלי תשובה ביגיעת לימוד התורה, ומניעת הדיבור במקום תענית" (תוספת מעשה רב בספר בית יעקב ס"ק י"ד – הובא ב'מעשה רב' הוצאת הרב זלשינסקי אות ס"ב).
- ◊ מי שזחיר ללמוד כלילה ג' שעות לשמה מוחלין לו על כל עוונותיו, וזאת עבירות שבין אדם לחבירו, כי כוחות הנפש אינו שב ונתקן אלא בתלמוד תורה (כתר ראש אות ס"ג מהדורת הרב זלשינסקי שליט"א).
- ◊ "...נבנהלתי מראות המובן במכתבך שאתה צם תעניתים חלילה, תדע שזהו דרכי היצר לבטל אותך מתורה, כי בזמנינו המסגף גופו אי אפשר שלא יזיק ללימוד התורה שלו, ושעה אחת של לימוד חביב אצל הקב"ה יותר מאלף תענית, וכבר מבואר בספרים הקדושים דת"ח אסור להתענות... ומה שמצינו בחז"ל וקצת בפוסקים שהיו ת"ח מתענים זהו כשהיו בריאים חזקים וידעו בבירור שלא יזיק להם כלל, אבל בזמנינו ברור שהתענית מזיק ללימוד תורה ואסור. – מי שרוצה לסגף עצמו לשם כפרת עוונות, ילמוד בחזרה על דבר שכבר הוא יודע היטב דללימוד זה אין לו חשק והוי לימוד הזה לש"ש ממש והוי ג"כ סיגוף, ובכל אופן לא סיגופים אחרים ח"ו, גם בענין הלימוד צריך שיהיה במידה, לא באופן שאינו לפי כוחו" (הק"י זצ"ל, קריינא דאגרתא ח"א אגרת י"ז).
- ◊ "התורה מגינה ממוות" (יעי"ו סוטה כ"א. ורש"י שבת ל' ויעי"ו עוד מועד קטן כח. במעשה דרב חסדא ומלאך המוות).
- ◊ עיצה גדולה לזכות בדין הוא לקבל עליו עול תורה דמה שאמרו חז"ל כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות (מלבד עול מלכות בשר ודם) כולל גם עול מלכות דין שמים (לקט רשימות ימים נוראים עמ' מ"א).
- ◊ סיפר רבי שלמה בלוך זצ"ל מעשה ששמעו מפי מורו ה'חפץ חיים' זיע"א: בוילנא התגורר יהודי עשיר, יום היה נכנס אצלו עני אחד ששכנה בתוכו נשמה מגולגלת. היה אותו עני מטריד ומציק מאוד לעשיר הזה, עד שהחליט להביאו לפני רבי חיים גאב"ד ור"מ וואלווין. כבואם לפניו פנה רבי חיים זיע"א לגלגול שהסתתר בתוך העני ובקשו שיאמר לו מי הוא ומה הטא ששענש עליו שאין לו מנוחה. השיב הגלגול: אני הייתי מורה פרטי בבית אבי העשיר הניצב לפנינו, פעם עשה אביו עסק מסחרי עם גוי אחד, ורימה אותו בסכום של עשרת אלפי רובל כסף. ואני, המורה בביתו התמתי על שטר העיסקא. היות והייתי מסייע לגזול את הגוי לכן אין לי מנוחה בעולם האמת, ונתגלגלה נשמתי לשכון באדם זה, והכרחתי אותו שיציק לבנו העשיר עד שיפרע את סך העשרת אלפים שגזל אביו מאותו גוי, וזה יהיה תיקוני. אותו עשיר ששמע עתה במי ומה המדובר, וכי אותו גלגול הוא המורה הפרטי ששכרו אביו, התחיל לצעוק על הגלגול: הרי אני הכרתיך היטב, ומה אתה מבבלל את המוה, ונתפס בזה שכל הטאך שעזרת לאבי לעשוק גוי, הרי אני יודע שעברת עבירות חמורות ומכוערות ביותר, ומה אתה תולה שכל הטאך שסייעת לגזול גוי?–השיב הדיבוק: נכון הדבר הייתי פושע גדול בימי חי, אך זה אינך יודע, כי בסוף ימי חזרתי בתשובה שלימה, עזבתי דרכי הרעים ועסקתי בלימוד התורה לשמה מידי יום ביומו במשך ארבע שעות חוק ולא יעבור והנה כשעליתי לפני ב"ד של מעלה, עיינו בדיני ונוכחתי שנתקבלה תשובתי. אך דא עקא, מה

- שהייתי מסייע לעשוק את הגוי דבר זה לא עלה בדעתי לתקן, אי לזאת אין לי מנוחה, וחזרה נשמתי להתגלגל בעוה"ז עד שאתקן עוון הגזל. סיים ה'חפץ חיים' זיע"א את הסיפור: חוץ ממזמור השכל שבסיפור זה, שעל עוון הגזל אין כפרה עד שישבו הגזילה לבעליה, הרי נלמד מכאן יסוד בעבודת ד': כל החפץ תיקון אמיתי על פשעי הגדולים – ילמד תורה לשמה! (סדרת תיקון המידות ח"ו עמ' רכ"ב מפי רבי שלמה בלך זצ"ל. ויעו' עוד בדרשות חתם סופר ח"ג פ"ב ע"ב דה' 'הנה' שתורה יחד עם דמעות מכפרים על כל העוונות 'כי התורה כגוף טהור מכפרת על כל עונות ומשמרת מוצה"ר מכאן ולהלן" 'יעו"ש מו"כ בזה).
- ◊ "עיקר כל הקבלות, להכין עצמו לעול תורה, להתחזק בשקידה ועיון ולהתמכר לתורה בכל מעייניו, וזוהי הדרך היחידה המביאה את האדם לכל מיני שלימויות בין בנוגע להכמה ובינה, בין לדעות נכונות ובין לזהירות במעשה וליתר המדרגות הבאות אחריה" (הגר"א קוטלר זצ"ל – משנת רבי אהרן מאמרים ושיחות מוסר ח"ב ימים נוראים עמ' ר"ח).
- ◊ "יסוד הכל, יסוד כל הקבלות ויסוד התשובה הוא קבלת עול תורה, לעמוד בתורה בכל כוחו ולשמור הזמן בתכלית, כי ע"י תורה תהא אפשרות לקיים כל הקבלות לטובה ולחסופה כהנה וכהנה, כי תורה אגוני ומצלי, גם עיקר הכל הוא לחזק מביטול תורה... שכשם ששכרה גדול כך עונשה גדול, ויש לחוש לגדר כי דבר ה' בזה ח"ו האמור על כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק, שזה מן החמורות מאוד... וכמה ביטולים שהם הכרחיים באו באמת בפשיעתו ע"י ביטול תורה, דאמרו אם בטלת מן התורה יש לך בטלים הרבה כנגדך, הרי שגם בפשיעתו את הביטולים, ותחילתו בפשיעה וסופו באונס חייב, ומכש"כ דהזכירו חז"ל דיבואו ביטולים הרבה ע"י שאינו נזהר בביטול תורה" (הגר"א קוטלר זצ"ל – משנת רבי אהרן שם עמ' רל"ה).
- ◊ "תקנו השיבנו אבינו לתורתך וקרבינו מלכנו לעבודתך, כי הרחוק מן התורה רחוק מעבודת הבורא, וכפי הריבוי בעסק התורה, כן יתרבה ויתקרב לעבודתך" (חיי אדם קמ"ג א).
- ◊ כתב בספר 'חרדים' (פס"ה) בשם האריז"ל "כל מה שתמצא בדברי הראשונים תוכחות על עון, סיגופים ויסורין קשין, שלג וחרולים והפסקות ענויים, לא נזכרו אלא למי שאין עמלו בתורה. אבל מי שתורתו אומנתו וידע דעת ויראת ד', זאת היא תקנתו, לא יחלש ולא יתבטל מלימודו. אך יום אחד מן השבוע יתרחק מבני אדם ויתבודד בינו לבין קונו, ותתקשר מחשבתו בו כאילו כבר עומד לפניו ביום הדין, וידבר לקל יתברך רכות כאשר ידבר העבד אל רבו והבן אל אביו" (וכן יעו' ביאה"ל תקע"א ב' ד"ה ת"ח).
- ◊ "...כל עיקר וגדרי התשובה והתחלתה היא התורה, כמאמר רז"ל תורה מביאה לידי זהירות וכו' וכמ"ש הוזה"ק וז"ל מאן דרחיק מאורייתא רחיק מקב"ה, וגם אי אפשר לבוא לשום מעלה או מדה טובה או שום דבר יראה רק על ידי התורה, שעל ידה יכיר גדול העוון ויתעורר לשוב, ובפרט בדורות הללו שכל אריכת הגלות הוא על ידי ביטול תורה ר"ל, ואין הגלויות מתכנסות אלא בזכות התורה כדאייתא בגמרא. וכל צרות הבאות עלינו הוא רק מחמת ביטול תורה כמבואר בזה"ק" (הקדמת ספר 'מעלות התורה' לרבי אברהם אחי הגר"א זיע"א).
- ◊ "התורה מכפרת על כל העוונות כמבואר בזה"ק ובכמה מקומות. ובפרט בדורות הללו אשר המזגים חלושי דעות, ומהנמנע לקיים תשובת המשקל על פי סגופים המבוארים בדברי קדמונינו ז"ל... ואם יחי' אדם אלף שנים פעמים לא יספיק לו להתענות על כל פרטי עוונותיו. ומה יעשו איזובי קיר כמזנו, חלושי הטבע... על כן אין לנו אלא להתעורר בתורה וזאת התורה היא לנו לעולה למנחה ולחטאת וכו' כמבואר בדברי האר"י ז"ל" (הקדמת ספר 'מעלות התורה' לרבי אברהם אחי הגר"א זיע"א).
- ◊ "...אמר הכתוב 'ראה חיים עם אשה אשר אהבת כל ימי חי' הבלך וגו' כי הוא חלקך בחיים' – 'ואשה אשר אהבת' הוא רומז על התורה... וזהו לזכור הכתוב שלא יחסר יום אחד מן התורה כי הוא חלקך בחיים. ואמר 'הבלך', לרמז מי שמתבונן בעצמו לשמור כל ימים שהוא חי על האדמה שלא ילך ממנו יום אחד לדיק מי שמבין בדעתו ושכלו על העולם שהוא עולם של חבל ולא נשלח לפה רק לעשות שליחותיה דמריה עלמא להשיג חלקו בתורה וקיום המצוות כדי לאור באור החיים לעתיד לבוא, על זה האיש נכל לקוות עליו שישמור ימיו שלא ילך ממנו יום אחד לאיבוד. כלל הדברים: כמו עשירים הגדולים שיש להם השטרות הגדולים על כמה אלפים שומרים בתכלית השמירה כל שטר ושטר שלא יאבד ממנו כי כל אחד מהן הוא חלק מעשרו, כן ממש צריך האיש הנלכב לשמור את ימיו ושעותיו, כי כל יום הוא חלקך בחיים" (חפץ חיים, שמיח"ל ח"ב פ"ו).
- ◊ "... יקרה היא מפנינים – מכהן גדול שנכנס לפני ולפנים. אין לך מצוה בכל המצוות כולן שהיא שקולה כנגד ת"ת, אלא ת"ת כנגד כל המצוות כולן..." (רמב"ם פ"ג מהל' ת"ת).
- ◊ "כל תיבה ותיבה שאדם לומד שקולה כנגד כל המצוות, וא"כ בשלומד למשל דף אחד מקיים כמה מאות מצוות שכל אחת מצוה בפנ"ע שקולה כנגד שאר כל מצוות" (הגר"א זיע"א – אבן שלמה פ"ו אות ט').
- ◊ "מי שמבטל שעה אחת מן התורה הוא חיוק נורא כי אין דומה עבד עושה מעשה מחט לעבד נוקב מרגליות" (חפץ חיים שמיח"ל חלק שני סוף פכ"ו).
- ◊ אמר דודי אדמו"ר (הגר"י סלנטר) זצ"ל שצריך להזהר ביותר בזמנים שבין דבר ביטול לדבר ביטול, והי' קורא זאת זמני בין השמשות, היינו בין עסק לעסק, יש לו בינתיים שעה קצרה, בל יאבדנו וילמוד בה ועי"ז יתקבץ לו במשך הזמן הרבה, וכנ"ל. בדרך משל, עת קצר קודם אכילה, עת קצר קודם תפילת מנחה, עת קצר קודם השינה, עת קצר בבוקר קודם התפילה וכדומה, הכל להיות יקר זמנים כאלה לפחות ללמוד או באיזה ספר שלא יתבטל לגמרי, ועי"ז יתקבץ לו בצירוף זמן הרבה מאלו המשהוין (רבי ארי' לייב לפקין, כת"י – הובא בקובץ 'בית חיינו' (פניניו) חלק ה'), ומסופר על החת"ם זיע"א שפעם נשאל לסוד הצלחתו הגדולה בתורה, וענה: "נהייתי ת"ח גדול בחמש דקות", והסביר: "את אותן חמש הדקות המרובות שמתבזבזות בחיים, ניצלתי עד תום" (יגעת ומצאת עמ' 30 – הובא בדרכה של תורה ח"א פ"א עמ' מ').
- ◊ הגר"מ פיינשטיין זצ"ל אם נתפנתה חצי דקה בין כל עיסוקיו הי' מיד מציץ בספרו. בעת שקיפל הטלית והתפילין, בעת לכתו ברחוב, או בישבו בחתונה מצפה להתחלת החופה והקידושין, ובכל פעם שהי' עליו להתעסק במשהו קל, זה או אחר, תמיד חזר ושינן משניות בעל פה. רגע הצטרף לרגע, משנה חברה למשנה... והעיד עליו נכדו שמרגעים כהנ"ל זכה סבו לסיים את כל הששה סדרי משנה כמעט בכל שלושת רבעי שנה (ר' משה פיינשטיין עמ' 58, 'והאיש משה' ח"ב עמ' 36), וכך סיפר הגר"מ גיפטר זצ"ל על הקה"י זצ"ל בהספדו עליו, דכיון שהשמיעה קשתה עליו (על הקה"י) היו נוהגים לכתוב לו והוא הי' קורא את הדברים ומשיב, וחזר חלילה. ובשעה שהיו כותבים הי' הקה"י זצ"ל ממלמל כל הזמן ללא הרף פרקי משניות, ובאותה חצי דקה או רבע דקה שהוא (הגר"מ גיפטר) כתב את דבריו, הי' חוזר הקה"י על פרקי משניות!! (אשכנתי דרבי' ח"א עמ' קצ"ד), וכן סיפר הגרש"ש קרליין

זצ"ל שראהו (את הקה"י זצ"ל) פעם משתתף בשמחה משפחתית, וברגעים הכוודים שהי' צריך להמתין, כנהוג, פרש לפינה וישב ולמד... ועוד סיפר: "פעם באתי אליו בלילה ואמר תהלים. שאלתי אותו, האם אינו מקפיד שלא לומר תהלים בלילה? ענה לי, שאיסור כנראה אין, וכעת אין הזמן נכון ללמוד אפי' משניות כי זה יוצא וזה בא, לכך אני הוטף כמה פסוקים בתהלים" (אשכנתי דרבי' ח"א עמ' קפ"א – הובא הנ"ל ב'דרכה של תורה' ח"א פ"א).

◊ "והחיות של כל רגע ורגע הוא מציאות בפני עצמו, והמציאות של הזמן ההוא נשארת לעולם... והז"ל חשו מהאי מעמא מביטול תורה ע"י עניית אמן (ברכות נג.), אף שגדול העונה יותר מהמברך, חשבו זה לביטול בית המדרש... **זחירות הרגע יש לה משקל רב ועצום בכל ימי חייו**" (הגר"א קוטלר זצ"ל – מאמר כתר תורה, הובא ב'דרכה של תורה' ח"א פ"א עמ' מ"ו).

◊ אב הביא את בנו הצעיר אל הגר"מ פיינשטיין זצ"ל לקבל את ברכתו, ואמר שבנו לומד טוב מאוד והמלמד שלו אומר שאם ימשיך בדרך זו יגדל להיות ר"מ פיינשטיין שני.. אמר לו הגר"מ: "מקווה אני שיהי' אפי' גדול ממני, אך עלי לומר לך, **שהצלחה בתורה אינה באה בקלות**. העיקר הוא לאהוב את הלימוד, לעמול קשה מאוד, ולא לבזבז אף רגע" (ר' משה פיינשטיין עמ' 57 – הובא ב'דרכה של תורה' ח"א פ"ח אות נ').

◊ בספר הפרדס למחר"ם קורדובירו (שער היכלות פ"ב) כתב: "שלמעלה אחד מד' חיות הקודש הוא יופיא–ל שר התורה, וכל מפתחות החכמה בידו. וכאשר הנשמה עולה ומגיעת למעלה, אז השר הזה הוא שואל לה בענין החכמה שלמדה בעולם הזה, וכפי אשר טרח בתורה ורדף אחריה כן לפי זה ינתן השכר, ואם היה יכול לעסוק בתורה יותר ולא עסק, דוחה אותה למטה תחת ההיכל ההוא בבושה וחרפה וכו' (יעו"ש מש"כ דברים המורים ר"ל) וכן היא נידונית בכל יום אע"פ שיהיו לה מעשים טובים, כיון שלא נתעסקה בתורה כראוי" עכ"ל (היד"ד בחפץ חיים שמיח"ל שער התבונה פי"ד).

◊ "ודע לך יקירי כי **הכל תלוי בהסכמה, והרבה מגדולי עולם התחילו לימודם בימי בנותם, וכאשר לבשו עוז והסכימו בנפשם הסכמה עזה ומרצית לקבוע עצמם על התורה ולהשליך את כל המיות העולם אחרי גוים, וההסכמה החזקה עמדה להם, הלכו והגדילו ועשו פרי"** (החזו"א זצ"ל – קובץ איגרות ח"א עמ' ס"ח, הובא בארחות איש עמ' ל"ח).

◊ יקירי, ראיתך בלב מבין יקרת ערך האדם במילוי חובתו בעולמו, ולזאת נעים לי להעירך בדברים אשר יעזרוך להגיע לתכלית הנכסף. דע לך כי אין אמת בהשקפת הדמיון, כי הבטולים נגרמים על ידי סיבות, ובהעדרן יעדר הביטול, כי אין הדבר כן אלא להיפוך, הביטול מוליד הסיבות וממילא הסיבות לא יחלופו אלא יתחדשו ויתוספו חדשים לבקרים, וזה מבואר בדברי חז"ל פעמים רבות, ומהם מה שאמרו הנותן דברי תורה על לבו מעבירין ממנו הרעיון וכו', וכן הנותן עליו עול תורה, מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ, ושאנו נותן עליו עול תורה, נותנין עליו עול שמים ועול דרך ארץ, עול דרך ארץ פירושו כל הסיבות המסתעפות בהיות העולם, ואמרו אם תעזבני יום יומים אעזבך, ולכן יקירי **שים נא על ליבך כי המלחמה הנמשכה בין האדם ויצרו מוכרחה להתחיל מיד ממש, כי כל רגע חבל עליה, וכל שתדחה המלחמה יקשה עלינו הניצחון**. ואשר לזה איעצך שתחגור חרבך על ירכך, ותסכים הסכמה חזקה שלא להזדקק לשום טרדה שבעולם, מקימתך (לכל הפחות) עד הצהריים, בין מהדברים הנוגעים לגופך או לגופות אחרים וכל שכן לממונות, ותלמד בהתמדה ובשקידה, ואף שבתחלה יקשה קצת הדבר, אבל כעבור כמה ימים כבר יתרגל הכל על דרך זה, והיצר יתיאש מללחום נגד הסכמה זו. אל תדחה אף ליום אלא מיד הסכם על כך ותתנהג על דרך זה אף אם הטרדות נדמות כהרים, כי אף **חוט השערה אינם** (הגר"ח גריינמן זצ"ל 'מכתבי התעוררות' ח"א ע' י').

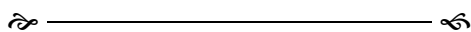
◊ "דורות הראשונים היו קבועים כל ימיהם בעסק והגיון תורתנו הקדושה, תקועים באחלי המדרשות בגפ"ת ושלחבת אהבת תורתנו הקדושה היה **בוער בליבם כאש בוערת באהבת זיראת ד' טהורה, וכל חפצם להגדיל כבודו ולהאדירה**" (הגר"ח מוואלווין זיע"א – נפש החיים שער ד' פ"א).

◊ "חתורה משמרת מכל רע" (מתני' שלחי קידושין), ונקראת 'חרב' וכמו דכתיב (תהלים ט"ה) חגור חרבך על ירך וגו', ואיתא בשבת דס"ג א' ההוא בדברי תורה כתיב, למדנו שתורה באה להיות כלי מלחמה לנושאי נגד כל הצרות כמו חרב, הן מלחמת תנופה או מלחמת יצח"ר או מלחמת חולאים ומוסרים... שעל כן נקראת התורה 'משמרת' דכתיב וישמור משמרתי, משום שהתורה משמרת מכל רע" (הנצי"ב זיע"א 'העמק דבר' בראשית י"ב י"ז). ובזה שיתעסקו בתורה ינצלו ממאורעות רעות המצירות ומציקות בבוא כל דברי הקללה הכתוב בספר התורה (הנצי"ב זיע"א מאמר 'שאר ישראל' סוף י"א).

דרכים לכפרת עוונות

1. כתב המשנ"ב (תקע"א סק"ב) "כתבו ספרי המוסר דאם באמצע אכילתו בעוד שהוא מתאוה לאכול, מושך ידו ממנו זה נחשב ג"כ לסיוגוף ומתכפרים עוונותיו". (ויעו' עוד רבינו יונה בשע"ד ד' י"ב גבי מי שעבר על כריתות ומיתות ב"ד דאחד הד' שמצילו מיסורים על חטאו הוא 'מניעת נפשו מן התענוגים' שהיא 'במקום יסורים').

◊ "יש עוון אשר לא תנקה הנפש ממנו, ובלתי טהורה היא ואינה רצויה, עד אשר המוות יפריד בינה ובין הגוף אשר חטאה בו... והוא עוון חילול השם^(ח)... מי שיש בידו עוון חילול השם, אין כח בתשובה לתלות, ולא ביום הכיפורים לכפר, ולא ביסורים למרק, אלא כולם תולים ומיתה ממרקת שנאמר (ישעיה כ"ב י"ד) 'אם יכופר העוון הזה לכם עד תמותו'... וגם לחולי הזה (חילול השם) אע"פ שאין לו מרפא על דרך שאר העוונות, ימצא לו מרפא אם יעזרנו ד' יתברך לקדש תורתו נגד בני אדם^(ט), ולהודיע לבני אדם גבורת ד' וכבוד הדר מלכותו, וסר עווננו ברוב גודל כשרון המעשה שהוא בהפך מן המעשה אשר נואל ואשר חטא בו^(י)" (רבינו יונה שערי תשובה שער ד' אותיות ד' ה' ו').



(ח) יעו"י יומא פ"ו. בגדר עוון זה.

(ט) וכע"ז בכד הקמח לרבינו בחיי (עקר לולב, דף נ) שכתב ז"ל "וידוע כי עון חילול השם מתחיל מדבד קטן ומתפשט הרבה ואין כח בתשובה ולא ביום הכפורים לכפר ולא ביסורין למרק עד המיתה ומכל מקום אם כנגד מה שחלל את השם קדש את השם אז ינקה מעון חילול השם, הוא אמרו 'ולא תחללו את שם קדש' – 'ונקדשתי', ביאר הכתוב כי תקנת חילול השם בקידוש השם". ויעו"י עוד בחת"ס דרשות ח"ב דף ש"ע ע"א דכתב בתו"ד "אע"פ שתשובה ויוהכ"פ מכפרים על כל החמורות אבל חילול ד' ר"ל אינו מתכפר אלא במיתה, אך יש לזה תקנה בקידוש השם ברבים כגון 'בשור צדק' בקהל רב בתוכחה ומוסר וקבוץ עם לעבודת ד' עכ"ל.

(י) והמשך לשונו שם "כמאמר הרופאים על חולי הגוף, כי ירפא בהופכו והעלה ארוכתו בתמורתו. ואמר שלמה ע"ה (משלי ט"ז ו') 'בחסד ואמת יכופר עוון' וענין 'אמת' שהזכיר, ביאורו שיכין החוטא ליבו לחזק ידי אמת ולעזור למבקשי אמונה, ולהסיר השקר והעוול, כי הודעת האמת והשיבו לבצרון, כבוד אלוקים" עכ"ל.

◊ "עתה כי אין לנו קרבנות בעוונותינו ובעוונות אבותינו, אם חטא בהרהורי הלב או שעבר על מצות עשה, יקרא פרשת העולה אשר בתחילת סדר ויקרא ובתחילת סדר צו את אהרן, כי מקרא פרשת הקרבן יהיה לנו במקום הקרבת הקרבן... כמ"ש חז"ל כל העוסק בפרשת העולה, כאילו הקריב עולה. בפרשת חטאת, כאילו הקריב חטאת. בפרשת אשם, כאילו הקריב אשם" (רבינו יונה שערי תשובה ד' ח').

◊ "...כאשר יעבור אדם על כריתות ועל מיתות ביד בשוגג, חייב להתוודות ולבקש תחנונים על הסליחה ולהאנח במרירות לב, ולדאוג ולפחד, כי אלה מעיקרי הכפרות, ויעסוק תמיד בפרשת חטאת ויחשב לו כאילו הקריב חטאת, ר"ל כי יועיל הרבה בדבר ויתכפר לו מעין כפרת חטאת (רבינו יונה שערי תשובה ד' י"ד).

◊ שבת קיט: "אריב"ל כל העונה אמן יהא שמייה רבה מברך בכל כחו קורעין לו גזר דינו". ופירש"י שם: "בכל כוחו – בכל כוונתו" ובמשנ"ב (סי' נ"ז סק"א) הביא ד"בכל כוחו" היינו "בכל כוונתו ובכל איבריו דהיינו שיאמרנה בלב ונפש, ולא רק כמוציא בשפתיו וליבו כל עמו". וסגי בכוונת הפירוש הפשוט יהא שמו הגדול מבורך לעולם ולעולמי עולמים" (יעו"ט משנ"ב שם).

◊ "אמרו ז"ל (שבת ק"ט ב') 'כל העונה אמן יש"ר מברך בכל כחו קורעים לו גזר דינו, ואפי' יש בו שמץ של עבודה זרה מוחלי' לו' כי עיקר כוונת זה השבח הוא, שיתאצל וישפיע תוספת ברכה ושפעת אור עליון לכל הד' עולמות אצילות בריאה יצירה עשייה. וזהו 'יהא שמי' רבה מברך' – היינו שיתאצל ברכה ותוספת קדושה ממנו ית"ש. עד 'לעלם' – הוא עולם האצילות. ומשם גם 'לעלמי' – הם ב' עולמות בריאה יצירה. 'עלמיא' – הוא עולם העשייה. והם שורש הד' דרגין של האדם, שרש הנשמה ונר"ן. וכשמכוון האדם בקדושת מחשבתו באמירת זה השבח לעורר ולהשפיע על ידו תוספת קדושה וברכה על שרש נשמתו, ומשם על נשמתו ורוחו ונפשו, גורם בזה להתם ולכלה כל עון וחטא אשר חטא באיז' בחי' מאלו הג' והיו כלא היו. וזה כל עיקר ענין התשובה האמיתית כנ"ל. לכן מוחלין לו על כל עונותיו (נפש החיים שער א' פרק כ').

◊ החזו"א זצ"ל כתב באגרת לאחד שנכשל בחילול שבת בשוגג "ודקדוק בשמירת השבת בכל ל"ט מלאכות הוא הטוב שבתיקונים" (קובץ אגרות ח"ג קמ"ט הובא ב'מעשה איש' עמ' קל"ד).

◊ "אם עבר אדם על כריתות ועל מיתות ביד ועשה תשובה, אחרי כי לא נרצה העוון בלי יסורים, כי התשובה תולה ויסורים ממרקים, יכין ליבו לעשות מצוות המגנינות מן היסורים כמו מצות הצדקה, כי היא מצלת גם מן המוות שנאמר צדקה תציל ממוות. ומי שאין לו ממון לעשות צדקה, ידבר טוב על העני, ויהיה לו לפה לבקש מאחרים להטיב עמו, ואמרו רז"ל (כ"ב ט) גדול המעשה יותר מן העושה. וכן יעסוק במצוות גמילות חסדים לעזור את חבריו בעצתו והשתדלותו כמו שארז"ל (סוכה מ"ט): גדולה גמ"ח מן הצדקה... וכן ידבר על לב העני ויכבדהו וינחמהו מצרתו... ואמרו רבותינו ז"ל (כ"ב ט) כי המפייסו בדברים, גדול מן הנותן צדקה. וכן יעסוק במצוות ביקור חולים וקבורת מתים ותנחומי אבלים ולשמה חתן וכלה, כי כל אלה מדרביי החסד, ובנגד כולן מצות תלמוד תורה לשם שמים... וארז"ל 'עין חיים היא למחזיקים בה' – 'עבר אדם על כריתות או על מיתות ביד, אם היה רגיל לקרוא פרק אחד ביום, יקרא שני פרקים. אם היה רגיל לקרוא פרשה אחת, יקרא שני פרשיות, ומשני פנים תגן עליו התורה מן היסורים: האחד, כי ארז"ל 'ת"ת כנגד כולם. והשני, כי ישית עמלו בתורה וטורחיו בה, ואשר תידר שנתו מעיניו יעלה במקום יסורים' (א"י) ... וכן ישים במקום יסורים צומות ותעניות, חרדת דמעות ומניעת נפשו מן התענוגים... ויאנח תמיד במרירות ליבו... וישים ריבוי המרירות במקום היסורים" (רבינו יונה שערי תשובה ד' י"א ו"ב).

◊ ענינים אלו (פנים חברית) הרי זה הרם כל העולמות ל"ע, ולכן ראוי לחפש מירשם כזה שבהעשותו אנחנו עושים קיום כל העולמות, זה כנגד זה, ודבר זה יש לנו בכל יום ויום בין מימי החול ובין בשווי"ט, והוא דבר שאינו דורש צומות וסיגופים ולא חסרון כים, כוונתי לענין תפילה שלימה בבוקר בקיום כל חלקי התפלה באופן ישר וסדיר כפי שסידרו לנו חכמינו ברוח"ק, ברכות וקריבנות וזמירות ויוצר ועמידה, שאם אנחנו מקיימים את זה בסדרם הרי זה תיקון כל העולמות, ואם מתחילים לדלג עם השלמות או בלי השלמות הרי זה הרם העולמות וכמו שהזהיר המגיד הק' להב"י ואמר לו שאם אתה מדלג אף שאתה משלים טלאי ע"ג טלאי אינך יודע כמה רעות אתה גורם לעצמך ולכל העולמות. ואין כוונתי, למקרה שאירע איזה אונס וכדומה, שאז בודאי מחוייב להתנהג כפי מש"כ השלחן ערוך עם הדילוגים בכדי להשיג תפילה בציבור שהיא העמידה בעשרה, אלא הכוונה שלא להרפות עצמו להתנהג כך באופן קבוע או קרוב לקבוע כ"א להשתדל בכל עוז ותעצומות שלא לבוא לידי מידה זאת, והרי ע"י זה אנו גורמים תיקון העולמות כנגד הרם העולמות" (הגר"ש דבליצקי זצ"ל – 'לנפש תדרשנו' ח"ב עמ' קט"ז).

◊ "מאוד צריך להיזהר שלא יחסר לו מידת החסד אפילו יום אחד מימי חייו, כמו שצריך איש הישראלי ליזהר לענין קביעת עיתים לתורה בכל יום, וכזה מצאתי בספר 'שער הקדושה' למוריני רבי חיים ויטאל ז"ל שכתב שהאדם צריך להתאונן בכל יום ולומר: אוי לי שחלף היום בלי תורה וגמילות חסדים, וענינו הוא, כי כח הקדושה נשלם על ידי שלשה עמודים, תורה ועבודה וגמילות חסדים, ובעוונותינו הרבים כאשר חסר לנו עתה העמוד השלישי של עבודה מעת החורבן, ולא נשאר לנו כי אם אלו שני עמודים, מוכרחים אנו לחזקן ביתר שאת, ובזה יהיו נמחלים עוונותינו... וזה ענין מה שנמצא בדברי חז"ל בכמה מקומות 'העוסק בתורה ובגמילות חסדים', ולא אמרו 'כל מי שלמד תורה ועשה חסד', להראות שצריך אדם להיות מצוי ורגיל תמיד בזה" (החפץ חיים זיע"א – אהבת חסד ח"ב פי"ב).

◊ כתב רבינו יונה (שערי תשובה ג' י"ג) "ויש במצות עשה מן החמורות שאין המון העם נזהרים בהן כגון... גמילות חסדים שהיא מצות עשה שנאמר והודעת להם את הדרך ילכו בה זו גמילות חסדים... וגמילות חסדים בין בגופו בין בממונו, כי חייב אדם לטרוח בדרישת טוב לעמו ולשקוד בעמל נפשו על תקנת חברו אם דל ואם עשיר, וזאת מן החמורות ומן העקרים הנדרשים מן האדם" (ובשער ג' – נ"ד כתב 'וחייב אדם לחשוב מחשבות להעלות עצות הנאות ומתוקנות לחבירו, וזה אחד מעיקרי דרכי גמילות חסדים').

◊ "לא תוכל להתעלם" – הוזהרנו בזה שלא להתרשל מהצלת ממון חברינו (א"י) בין מטלטלים בין קרקעות ... אף כי הוזהרנו להשתדל בהצלת חברינו ולשית עצות לעזרתם בעת צרתם וכן כתיב לא תעמוד על דם רעך. ואמר שלמה (משלי כ"ד י') "התרפית ביום צרה צר כהכה" פירוש: אם יש לך כח

(יא) וכתב שם "כמו שארז"ל (סנהדרין צ"ט): כל הגופים לעמל יולדו, אשרי מי שהיגיעה שלו בתורה".
(יב) ומקיים בזה מצו"ע של השבת אבידה (רש"י סנהדרין מח. ד"ה מצוה).

להציל בעיצה או בהשתדלות ואתה מראה את נפשך שאין בך יכולת כוח – יקצר כחך, מדה כנגד מדה (ונאמר אחריו) (שם שם י"ב) 'כי תאמר הן לא ידענו זה' – הלא תוכן לבות הוא יבין, ונוצר נפשיך הוא ידע, והשיב לאדם כפועלו) (רבינו יונה ד"ל שער"ת ג' – ע').



בלקט יושר (ע' 140) כתב על רבו בעל התרומות הדשן זל"ש "וזכורני שאמר שצריך ליתן לבהמתו לאכול ביוהכ"פ כל צורכה, דצריך לרחם על בהמתו כדי שמרחמין עליו". עכ"ל.

"זו היא מצוה גדולה להפיג אדם מצעריו ודאגותיו, ובכלל ואהבת לרעהו כמוך הוא, ועושה בזה נחת רוח גדול להקב"ה" (י) כמו מי שיש לו בן בעיר אחרת אשר הוא מלא דאגות ויסורים, בוודאי האב משתוקק שימצא שם עכ"פ איזה איש שינחם אותו וידבר על ליבו לחזקו ולסעודו שלא יחלה מרוב דאגותיו, ובנים אנחנו לד' אלוקינו" (חפץ חיים) – שער הזכירה סוף פרק י"א ויעו' עוד סמ"ע חו"מ סי' ער"ב – ס"ק י"ג דיש למנוע צער ועגמת נפש מישראל מדאורייתא, דצער ישראל אינו גרוע מצער בעל חיים דנתבאר בב"מ לב: דהוא מדאורייתא וכ"ש שהוא אסור יעו"ש).

המהנה תלמידים חכמים מנכסיו מועיל לכפרת עוונות (יעו"ש סנהדרין קב: דאחאב ההנה ת"ח מנכסיו ועל כן כיפרו לו חצי מעוונותיו).

חשבון הנפש

כתבו הספרים שבלילה קודם השינה (במשך כל השנה) נכון לאדם שיפשפש במעשיו שעשה כל היום, ואם ימצא שעשה עבירה יתוודה עליה ויקבל על עצמו שלא לעשותה עוד, ובפרט בעוונות המצויים כגון חניפות שקרים ליצנות לשח"ר וכן עוון ביטול תורה צריכים בדיקה יותר. גם ראוי למחול לכל מי שחטא נגדו וציערו ובזכות זה האדם מאריך ימים (מגילה כ"ח) (משנ"ב רל"ט סק"ט).

"כל עת יכון לקראת אלוקיו, כי לא ידע האדם את עיתו, על כן כליותיו ישתונן, ובצדקה יכונן, להשיב רוחו בטהרה אל האלוקים אשר נתנה, ויחפש דרכיו ומעלליו בכל יום, יפקדם לבקרים, ולרגעים יבחנו. ואמרו רז"ל (שבת קנ"ב.) רבי אליעזר אומר, שוב יום אחד לפני מיתתך. אמרו לו תלמידיו, רבינו וכי אדם יודע באיזה יום ימות? אמר להם, כל שכן ישוב היום שמא ימות למחר, ונמצאו כל ימיו בתשובה ... ויש על האדם לשער בנפשו בהיותו שאנן ושליו, איך ידאג לבבו וירא ורעד יבוא בו ביום המוות בהיותו נכון לעלות ליתן את החשבון, ואיך יתוודה בעת מותו בלב נשבר, וככה יעשה כל הימים, יתודה בלב נדכה, ויהיה מורא שמים עליו – ויש אנשים אשר לא ירגישו בענין המוות לעשות צידה לדרך ולתקן מעשיהם, ולא יעלו על ליבם יום מותם עד בואו, והם נמשלים כבהמות, אשר לא ירגישו בענין המוות עד יום הטביחה ... וכמה קשה המוות למי שלא הפריד תאוות העולה מנפשו עד אשר יפרידה המוות. ואמרו רז"ל (מסכת דרך ארץ) רצונך שלא תמות? מות עד שלא תמות, ביאור הענין: הרוצה שיחיה לו יום המוות לחי ער, ידבר אל ליבו, אחרי אשר סופו לעזוב את האדמה, ולהניח חפצי הגוף ובאחריתו ישטמם ויטשם, יעזבם בחייו, ולא ישתמש באדמה רק לעבודת הבורא יתעלה, ואז יהיה לו יום המוות לחיים שאין להם הפסק" (רבינו יונה שערי תשובה ב' ט"ז – י"ז).

"... צריך כל ירא אלוקים לראות כיצד ימיו יוצאים מתחת ידו, שלא יצאו בהבל ובבהלה, כי עתיד הוא לתת דין וחשבון לפני מי שבראו על הוצאת ימיו כיצד חלק אותם, כיצד התנהג בהם, כי אפילו על שיחה בטילה שבין אדם לאשתו שדרך בני אדם לדבר ולהרבות, עתיד ליתן דין וחשבון, כל שכן על שאר העניינים אשר הוא מוזהר בהם שצריך להתרחק מהם, ואם על הדיבור כך, כל שכן על מעשים רעים ומקולקלים, ועל כן צריך כל אדם להשתדל על הימים ועל הלילות ועל השעות שלא לאבד אפילו אחד מהם כהבלי העולם והמודרותיו, ומעת אשר קם בבוקר ממיטתו עד שכבו בערב על מיטתו, יראה ויבין כיצד הוצאת זמן שיחיה הכל בחפצי שמים, וחפציו עצמם יהיו בחפצי שמים נקיים וטהורים" (סדר היום) לרבי משה מכיר זיע"א בהקדמה לספר).



"מי שחננו השי"ת דעה, ישיב אל ליבו כי ה' יתברך שלחו בעולם הזה לשמור משמרתו ותורתו וחוקותיו ומצוותיו, ולא יפקח עיניו זולתי לעשות שליחותו. ולקין הימים, אם עשה שליחותו באמונה, ישוב ובא ברינה, ושמחת עולם על ראשו כעבד אשר שלחו המלך לעבר הים, שאין עיניו וליבו זולתי על דבר שליחותו עד שובו אל אדוניו" (רבינו יונה שערי תשובה ב' כ"א).

"העולם הוא של הבל, ולא נשלח לפה רק לעשות שליחותיה דמריה עלמא – להשיג חלקו בתורה וקיום המצוות כדי לאור באור החיים לעתיד לבוא" (שמיה"ל ח"ב פ"ו).

"כל אנשי לבב יחשבו העולם הזה כמו דירת עראי, ולא ישתמשו בו רק לעבודת הבורא יתברך, ויכינו בו צידה לנפשם, כי אם שנים רבות יחיה האדם, ואילו היה אלה שנים פעמים, אחרי שיש מספר לשנים, יכלה המספר וסופו בלא היה, ועולם הגמול אין לו תכלית... אף כי ימי האדם כצל עובר... ואמרו רז"ל לא כצילו של אילן ולא כצילו של כותל אלא כצל עוף הפורה ועובר, רצונם לומר כי חייב האדם להמשיל העולם הזה בלבבו כצל עוף הפורה וברגע קטן עובר, גם כי אין האדם יודע אם היום כאן ולמחר בקבר, ונמצא בהשתדלו וטורחו על יום מחר כי הוא מצטער על עולם שאינו שלו, ואמרו רז"ל 'אל תצר צרת מחר, כי לא תדע מה ילד יום' (רבינו יונה שערי תשובה ב' י"ט).



"מאהבת השי"ת לישראל... נתן להם התורה מצוות ואזהרות כי מלבד מה שיש בהן סודות נעלמים וטעמים נפלאים מה שאי אפשר לאדם להשיגם בהיותו מורכב מד' היסודות... הנה יש בהן כסגולה שיקרבו תועלת הצריך להזהיר במצוות עשה וירחקו היזק החווה על הנזהר במצוות לא תעשה, כאילו תאמר הזהיר במצוות ציצית זוכה לכבוד ומעלה לבד מה שצפון לעוה"ב או א' משאר מיני הצלחות, והזהיר בתפילין כמו כן זוכה להצלחה פרטית מהצלחות העוה"ז וכן בשאר המצוות. וכמו כן באזהרות, הנזהר מעבירה פלונית, נצול ממקרה פלוני, והנזהר בעבירה פלונית, ניצול ממקרה אחר מיוחד למה שנהג בו כפי התיחסות יודע תעלומות אשר גילה קצת מחכמתו זו ליראיו ונתן בכח התורה שהיא כולה שמותיו ית' ובכח כל מצוה ומצוה להצליח ולהגן על המקיים אותה וקורא בה, והאותיות המסודרות בכל מצוה ומצוה הן שמותיו של הקב"ה המיוחדים

(יג) וכדחזינן בתענית כ"ב במעשה דאליהו הנביא עם רבי ברוקא חזאה בשוקא דבי לפט, דאמר ליה אליהו דבכל האי שוקא ליכא מי שהוא בן עוה"ב, עד דאתו תרי אחרינא וא"ל הני בני עוה"ב. ורבי ברוקא שאלם על מעשיהם וא"ל אינשי בדיחי אנן (שמחים ומשמחים בני אדם) כי חזינן אינש דעציבא דעתיה מבדחינן ליה (חפץ חיים' שם).

יד. בימים שבין ר"ה ליוהכ"פ אומרים 'אבינו מלכנו' בשחרית ומנחה^(יט), מלבד בשבת ובמנחה של ערב שבת (רמ"א תר"ב ומשנ"ב סק"ג).

טו. באמירת 'אבינו מלכנו' צריך לומר 'מחה והעבר חטאינו ופשעינו' כי 'פשע' גדול הרבה מחטא (והגר"ח קניבסקי שליט"א בשונה הלכות דין י' העיר ממש"כ המשנ"ב תר"ז סק"א בשם המטה אפרים [לענין על חטא שחטאנו לפניך בסתר ובגלוי] דאין לשנות מן הנוסח הכתוב בסדורים, דאין כדאי להוציא עצמו מן הכלל בשביל זה יעו"ש). וכמו"כ יש לומר 'רוע גזר' בנשימה אחת, דהיינו שיקרע הוא יתברך הרוע שבגזירה, ומה שנשאר בגזירה יהיה לרחמים^(כ) (משנ"ב תקפ"ד סק"ג).

טז. בימים שאומרים 'אבינו מלכנו' במנחה, אם בהגיעו ל'אבינו מלכנו' רואה שאם יאמרו כבר יהיה לילה (דבכה"ג לא יוכל ליפול על פניו לתחנון^(כא)) יכול לדלגו כדי ליפול על פניו מבעוד יום (משנ"ב קל"א סק"ז).

יז. אם סיים תפילת שמונה עשרה ועדיין לא אמר 'עושה שלו' וכו', וכבדו אותו לפתוח את ארון הקודש ל'אבינו מלכנו' (דהעולם חושבים זה קצת למצוה), יאמר 'יהיו לרצון' וכו' ויכול לילך לפתוח (משנ"ב ק"ד סק"ט).



◇ "התיקון שנעשה בעשרת ימי תשובה על ידי האכילה והשתיה בכוונה הראויה, והברכות והמצוות שנעשים באכילה ושתיה זו מתקנים תיקון גדול יותר מעל ידי תעניות" (בן איש חי' - שו"ת תורה לשמה קמ"ו בשם האריז"ל).

כפרות

יח. נוהגים לעשות כפרות בערב יוהכ"פ (רמ"א תר"ה). ותיקון גדול הוא לנפש האדם (יסושה"ע שער י"א פ"ה ע"פ כתבי האריז"ל. ובשער הכוונות דף ק' ע"א כתב "מנהג של הכפרה הנ"ל בספרי הגאונים הי' מורי ז"ל נוהג מאוד לקיימו" ה"ד בכף החיים תר"ה סק"ה), ומ"מ כל עשייתו הוא זמן לכפרות (משנ"ב שם סק"ב).

יט. נוהגים ליקח לכפרות תרנגולים^(כב) - תרנגול זכר לזכר ותרנגולת לנקיבה, ולמעוברת תרנגול ותרנגולת^(כג) (רמ"א ומשנ"ב שם סק"ג), ויש שלוקחים למעוברת שני תרנגולות ותרנגול אחד (כן נהג האריז"ל^(כד) הובא במג"א שם סק"ב ובמשנ"ב שם ובכף החיים שם סק"ה)^(כה). וקודם ארבעים יום אין לה דין מעוברת לענין כפרות (הגר"ש וואזנר זצ"ל - ספר 'מבית לוי' עמ' ל"א הערה ו'). וכל זה בדאפשר, אבל אם לא מצא לנקבה תרנגולת או לזכר תרנגול, אינו מעכב כלל ויכול ליקח מהמין השני ובזה ג"כ מקיים עיקר המנהג (דברוב הגאונים והראשונים שהזכירו מנהג זה לא כתבו כ"א שלוקחין תרנגול הנקרא גבר לכפרות ולא חלקו בין זכר לנקבה. מלבד במחזור ויטרי של"ט דכתב "מביאין תרנגולים זכרים לזכרים ותרנגולות לנקבות" וכן בתשב"ץ קטן סי' קכ"ה כתב שכן המנהג. אמנם כל זה בדאפשר, אבל אם לא מצא לנקבה תרנגולת או לזכר תרנגול אי"ז מעכב כלל - 'הלכות חג בחג' עמ' רע"ז הערה 22. ויעו"ר עוד אשל אברהם בוטשאטש תנינא סי' תר"ה דכתב דאם הי' טעות ולקחו עוף זכר לנקבה או היפוך מהני יעו"ש טעמו).

כ. יכולים שני בני אדם ליקח כפרה אחת אם אין ידם משגת (משנ"ב שם סק"ג. אכן יעו"ר דעת האריז"ל הערה כ"ד).

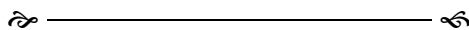
כא. בוחרים בתרנגולים לבנים (על דרך שנאמר 'אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו'), ומ"מ אין לחזור אחרי לבנים דווקא (כמו שנוהגים אנשים שמהדרים אחריהם ביותר ומשלמים בעבור זה ביוקר) והוא מדרכי האמורי וחוק עכו"ם, ורק כשיזדמן לו לבן או שקנה אותו בין אחרים יבחר בו יותר מבאחר (רמ"א שם ומשנ"ב שם סק"ד ו'מטה אפרים' שם ב').

כב. אם אין לו תרנגול, יקח אוז או שאר בעל חי שאינם ראויים להקרבה למזבח, וי"א אפי' דגים (מג"א שם סק"ג ומשנ"ב שם סק"ד). [וצריך אח"כ לשוחטם, וכן הדגים לאחר הכפרה צריך להמיתם כדי שיתקיים "נפש תחת נפש"].

כג. אם אין לו אפשרות ליקח בעל חיים, יקח כסף לכפרות^(כז) (חיי אדם קמ"ד ד' ומשנ"ב תר"ה סק"ב)^(כח), ויאמר "זה הכסף ילך לצדקה" וכו'. והמעוה יהיו כפי ערך עוף (אלף המגן תר"ה סק"א^(כט)) אכן בחיי אדם ומשנ"ב הנ"ל לא הזכירו דבר זה).

◇ יש נוהגים לטבול קודם שעושין הכפרות (מ"טה אפרים' תר"ה ו').

כד. לוקח כל אחד כפרתו ואומר הפסוקים 'בני אדם וכו' מצאתי כופר' [ובטור סי' תר"ה הוסיף לומר אח"כ "נפש תחת נפש"], [וצריך להזהר מאוד שלא לומר הפסוקים במקום מוטנף מצואת תרנגולים^(כט)] ואח"כ מסובב הכפרה סביב לראשו על ראשו, ובשעה שמסבב יאמר 'זה חליפתי, זה תמורת, זה כפרתי'^(ל) (ר"ת חת"ך - שם מלאך הממונה על החיים) (וכשמסבב לאחר^(לא) אומר 'זה חליפתך') ויאמר שאר הנוסח ככתוב בסידורים. [ויש לומר הפסוקים עם כוונה גדולה



(יט) ואפילו אם יש מילה (דבמקרה זה אין אומרים תחנון ו'יהי רצון') אומרים 'אבינו מלכנו' (רמ"א שם ומשנ"ב סק"ד וה').

(כ) והמפסיקים בניגון בין 'רוע' ל'גזר' צריך למחות בהם ובפרט שלא יעשו כן החזנים (משנ"ב תרכ"ב סק"י).

(כא) דאין נפילת אפים בלילה (שו"ע קל"א ג').

(כב) וכן פשט המנהג בארץ ישראל לעשות הכפרות בתרנגולים ('הלכות חג בחג' עמ' רע"ז). וי"א דאף מי שנהגו אבותיו לעשות הכפרות בכסף, מ"מ בארץ ישראל יש לנהוג לעשות הכפרות בתרנגולים (הגר"ש אלישיב זצ"ל - 'הלכות חג בחג' שם).

(כג) תרנגול שמא הולד זכר, ותרנגולת שאפי' אם הולד נקיבה יתכפרו שניהם - היא והולד - באחת (ואפי' שני בני אדם יכולים ליקח כפרה אחת אם אין ידם משגת) (משנ"ב שם סק"ג).

(כד) שני תרנגולות שמא הולד נקבה דס"ל להאריז"ל דאין שנים יוצאים בכפרה אחת, אפי' שהאם ועוברת הם גוף אחד, ותרנגול שמא הולד זכר (מחצית השקל על המג"א שם, וכע"ז יעו"ר בכף החיים שם).

(כה) ואם נודע ע"י בדיקת אולטרא סאונד מין העובר, יקח לכפרה לפי מינו (הגר"ש וואזנר זצ"ל - ספר 'מבית לוי' עמ' ל"א והגר"נ קרליץ זצ"ל - 'חוט שני' יוהכ"פ עמ' צ"ו שעה"צ י"ט).

(כו) ובאלף המגן (תר"ה סק"א) הביא האורחות חיים טעם ע"ז, כי 'כסף' במילי כזה 'כ"ף סמ"ך פ"ה' בגי' כפרה.

(כז) ודגים ובעלי חיים קודמים למעות, כמבואר בחיי אדם שם וכמו"כ מנהג המעות לא הובא בפוסקים שקדמו לחיי אדם (הגר"ש דבליצקי זצ"ל 'קיצור הל' מועדים' שם הערה כ').

(כח) וכ"פ הגר"ש דבליצקי זצ"ל 'קיצור הל' מועדים' עמ' ס"ו.

(כט) 'הלכות חג בחג' עמ' רע"ז. ויעו"ר שו"ע סי' ע"ט סעיף ז' באיזה אופנים צריך להרחיק מצואתם.

(ל) מה שאומרים "כפרת" אין הכוונה ללשון סליחה ומחילה, כי אין בענין זה כפרת עוון, אלא כשגזר צרה על צדיק מחמת שנכשל באיזה עוון אף שכבר ניתן רשות למשחית מ"מ כשהוא שב, יבוא הרשע תחתיו ותיפול ההשחתה עליו, ולשון זה מורגל בדברי רבותינו ז"ל באומרים, הבן כשמזכיר את אביו תוך י"ב חדש יאמר 'הריני כפרת משכבו' ופ' בעל הערוך: הריני במקומו לסבול יסורי עונשו, וזה המכונן גם כאן בשם 'כפרה' שהעונש והפגע הנגזר על האדם, יהיה עוף זה או דג זה תחתיו (אלף המגן סק"ד בשם סידור עיון תפילה להר"י מעקעלנברג).

(לא) ומעלה גדולה כשהמסבב זקן ת"ח וצדיק (הלכות חג בחג עמ' רע"ח).

ותחנונים^(לב) ובמחזור ויטרי של"ט הוסיף "ותהא שחיתתו (של התרגול) כפרתו, וינצל מכל צרה וצוקה, מכל יגון ואנחה, וימצא מנוחה ששון ושמחה אמן אמן סלה ועד" עכ"ל]. - [וכן עושה ג' פעמים - יעוי' טור שם וכף החיים שם סק"ח]. ואחר שסייב עם התרגול יסמוך ידיו עליו (דוגמת קרבן), אכן יש שכתבו שיש למנוע דבר זה^(לג). והנהגים לסמוך ידיהם יש להם להסמין שחיתת הכפרה לסמיכה (רמ"א תר"ה ומשנ"ב שם סק"ב ג' ח' רמטה אפרים' תר"ה). ויש מדקדקים לומר "זה התרגול ילך למיתה ואכנס אני וכו' ואין אומרים ואני אכנס וכו' [וכן בשאר האופנים וכוון שמסבב לעצמו ולאחר עמו יאמר 'ונכנס אנחנו' ולא 'ואנחנו נכנס', וכשמוסבב לזכר אחר יאמר 'ונכנס אתה' ועד"ז בכל האופנים וכו'] (כדי שלא לישמע זה ילך למיתה והוא ח"ו) (כף החיים תר"ה סק"ח).

כה. יחשוב שכל מה שעושים לעוף זה כדוגמת ד' מיתות בי"ד, שזורק העוף אחר שחיתה שהוא כעין סקילה, ומה שהשוטח תופסו בצואר ושוחטו ומחרכין אותו באש שהוא דוגמת שריפה הרג וחנק, הכל היה ראוי לבוא עליו, וע"י תשובתו הקב"ה מסלק הגזירה מעליו ונתקיים דוגמתו בעוף זה (וכ"כ הראשונים טעם הקרבן הבא על השוגג) (משנ"ב שם סק"ב ושעה"צ אות ב') (וגם יש כאן זכר לעקידת יצחק שעל כל אבר שהקריב אברהם מן האיל אמר 'זה תחת אבר פלוני של בני' - מטה אפרים' תר"ה ה').

כו. כשהוא רוצה לסובב לאחרים שאינם יודעים או לילדים, יש לו לעשות סדר כפרתו תחילה (כמו שאמרו 'יבוא זכאי ויכפר' וכו') ('מטה אפרים' תר"ה ו').

כז. טוב לשוחטו בערב יוה"כ פ באשמורת הבוקר אחר הסליחות (דאז הרחמים גוברים), (וכן נהגו גדולי ישראל בארץ ישראל החזו"א זצ"ל והקה"י זצ"ל ועוד - 'הלכות חג בחג' עמ' רע"ו) ויש ששוחטים אותו אחר תפילת שחרית. ובמקום שמתקבצים הרבה יחד ודוחקים זה את זה, והשוחטים נעורים כל הלילה בפנים זעופים ואינם מרגישים בסכין מפני רוב העבודה ויוכל לבוא לידי איסור נבילה, טוב יותר לשחוט הכפרות יום או יומיים קודם יוה"כ, או שיסבבו על ראשם במעות ותחשב להם לצדקה שלא יהיו נכשלים באיסור נבילה ח"ו (משנ"ב שם סק"ב).

◊ במחזור ויטרי (סי' של"ט) לאחר שהביא מנהג הכפרות סיים "ויהא כפרתו כמו כפרת שעיר המשתלה שה' מכפר על כל ישראל".

כח. הבאים אל השוחט לשחוט העופות, והשוחט עסוק בשחיתת עופות אחרים (מצוי בפרט בערב יוה"כ פ בשחיתת כפרות שמרכים העם להביא עופותיהם לשוחט) יש להם להזהר שהעופות שרוצים לשוחטם לא יראו שחיתת העופות האחרים דאין לך צער בעלי חיים גדול מזה^(לד) (לה) ('יד אפרים' על השו"ע יו"ד סי' ל"ו י"ד).

כט. זורקים בני מעיהם על הגגות או בחצר^(לה) מקום שהעופות יכולים לקחת משם (רמ"א שם).

ל. נהגו ליתן הכפרות לעניים^(לז) או לפדותם בממון שנותנים לעניים (אם היכולת בידו) והיינו שיעריך דמי שווי הכפרות ששחטן ויחלק דמי השוויו לעניים^(לז) ואין לפדות במעות מעשר (רמ"א ומשנ"ב שם סק"ו).

לא. אם לאחר הכפרות נמצא התרגול טריפה, אי"צ לחזור ולקח אחר לכפרה (שדי חמד ח"ו מערכת יוה"כ פ סי' א' אות י"ג בשם ה'כנף רננה'^(לט)), וכ"ה באשל אברהם מבוסשאטש מהדו"ת סי' תר"ה וכ"פ הגר"ש וואזנר זצ"ל - ספר 'מבית לוי' עמ' ל"ב^(מ) (ממ). אכן אם נתנבל עוף הכפרה בשחיתה צריך לקח כפרה אחרת (שדי חמד שם וכ"ה באלף המגן סי' תר"ד סק"י וכ"ד הגר"ש וואזנר זצ"ל - שם).

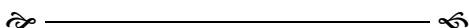
לב. יש שעושים כפרות ומוכרים שוב אותם הכפרות לאנשים אחרים ומסבכים כמה פעמים על כפרות שכבר סיבכום, ובזה אין מקיימים המנהג (הגרי"ש אלישיב זצ"ל - 'הלכות חג בחג' עמ' רע"ו).



◊ "המשגיחים על נפשם, רואים בה תמיד דברי עוונות או במידותיה, וכאשר מקצרת מהשגת מדרגות היראה או כאשר מקצרת מן העבודה ועסק התורה, כי העונשים גדולים על אלה, גם כי פשיעות הלשון מצויות, וארז"ל (ב"ב קס"ד): 'שלשה דברים אין אדם ניצול מהן בכל יום: הרהור עבירה, ואבק לשון הרע, ושאינם מכוונים ליכב בתפילתם פעמים רבות'" (רבינו יונה שערי תשובה ד' כ"א).



לג. דעת הרמ"א (תר"ב) דאין מקדשים את הלבנה עד מוצאי יוה"כ^(מב). אכן כמה אחרונים^(מב) הסכימו שיותר טוב לקיים המצוה לפני יוה"כ^(מב) (משנ"ב שם סק"י).



(לב) מטה אפרים תר"ה ו'.

(לג) דנראה כמקדיש קדשים ושחטן בחוץ. והחולקים ס"ל דאין לחוש לזה כיון שהתרגול אינו ראוי למזבח (משנ"ב שם סק"ח).

(לד) והביא שם דיש סוברים דצער בעלי חיים דאורייתא, ואליבא דכו"ע, עכ"פ איכא איסורא דרבנן. ואין לומר דעופות לאו בני הרגשה נינהו שהרי מבואר דלפעמים צמקה הריאה שלהם מחמת שחיתה אחרת בפניה.

(לה) והוסיף שם דאין לעשות כן גם משום שיכול לבוא מחמת כן לידי צימוק הראה דהוי טריפה, יעוי"ש מש"כ בזה.

(לו) דדרך התרגולים ליזון מן הגזל ובני המעיים הם הכלים הראשונים שמקבלים הגזל, לכן מרחיקים עצמם מלאכלם כדי ליתן אל ליבו להרחיק מן הגזל, וגם משום רחמניות, כשם שמרחם על הבריות לפרנסם ירחמו עליו מן השמים (משנ"ב סק"ט).

(לז) כמש"כ 'וחטאיך בצדקה פרוק' וכו' (משנ"ב שם סק"ה).

(לח) ולפדותו בממון טוב יותר, כדי שלא יתביישו העניים, שיאמר העני, זה נתן עונותיו על ראשו ושלחו אלי. ואם יודע בעני זה שלא יתבייש, יכול ליתן לו העופות עצמם, מאחר שלפעמים נהנה העני בזה יותר שהוא הנאה שאי"צ לטרוח (משנ"ב שם סק"ה).

(לט) דכתב שם דעיקר ענין הכפרות הוא מה שנותנים דמיהן לעניים ואין נפק"מ בין כשרה לטריפה, ויתן דמי הטריפה לעניים ונבחר לד' מזבח כי על ידי הצדקה שנותן לעניים הוא שמתכפר לו, ומה ששוחטים התרגול הוא לעורר לב האדם לתשובה... שכל המעשים הנעשים בכפרה זו היה מן הראוי לעשות בגופו ממש שאם לא נכנע לבבו ולא שב בתשובה קרינן ביה זבח רשעים תועבה, וכיון שנעשו המעשים הללו בשחיתת תרגול זה ושוב נותן הצדקה לעניים דמיה פדיון הכפרות הרי שב ונתכפר ורפא לו, עכ"ל.

(מ) ודעת הגר"ש זצ"ל דלכתחילה יעשה שוב כפרות על כסף (שם).

(מא) אכן באלף המגן תר"ד סק"י הביא בשם 'תורת אביגדור' דאם ימצא העוף טריפה, יקח עוף אחר לכפרה דוגמת קרבן שכשנמצא טריפה צריך קרבן אחר. וכ"ד הגרי"י פישר זצ"ל ולכן נהגו בביתו שמסמנים כל תרגול ע"י חוט עם צבע אחר לסימן של מי היה, ואם נמצאת אחת טריפה עשו שנית בתרגול אחר. ואם אחר השחיתה נמצא התרגול שלא היה כשר ונקרע החוט ואין יודעים של מי היה, לקחו תרגול אחר ועשו עמו כפרות לכל בני הבית יחד ('הליכות אבן ישראל' ח"ב עמ' ס"ד ובהערה שם).

(מב) דקידוש הלבנה יותר טוב כשהוא מבוסס ובשמחה, וקודם יוה"כ פ מאויימים מכח הדין ואין שרויים בשמחה, ובמוצאי יוה"כ פ שורין בשמחה, ובמדרש איתא שבמוצאי יוה"כ פ בת קול יוצאת ואומרת לך אכול בשמחה וכו' (משנ"ב תר"ב סק"י ורמ"א תכ"ז ב' ומשנ"ב שם סק"ט).

(מג) לבוש ובית מאיר ועיין בביאור הגר"א שכתב דכן עיקר (שעה"צ תר"ב אות ז').

◊ **"אנשי מעשה נהגין להיות זריזין מקדימין לקנות להם (בעשיית) אתרוגים יפים ומהודרים ולהכין להם לולבים והדסים לפי הונו ועושרו לכבד ה' ממה שחננו, וזכות מחשבת המצוה היקרה הזאת שהוא מצרפה למעשה תכריע אותו לכף זכות ביום הדין הקדוש לזכות לו החתימה"** (אא"כ יודע בבירור שאחרי יוה"כ ימצא לקנות המינים הללו יפים ומהודרים ביתר שאת) (מטה אפרים' תר"ג ה').

◊ **"ההכם עיניו בראשו להזמין מערב יוהכ"פ איזה דבר כדי להתחיל באור מוצאי יוהכ"פ בתיקון הסוכה"** (החיד"א זיע"א 'מורה באצבע' סי' ט' אות רפ"ה).

לד. במנחה שלפני ערב יוהכ"פ נופלין על פניהם (משנ"ב קל"א סק"ג). ועל כן בשנה זו שחל ערב יום הכיפורים ביום ראשון, אומרים צדקתך במנחה בשבת תשובה.

ערב יום הכיפורים

לה. אין אומרים קודם עלות השחר הרבה סליחות (ויש מקומות נוהגים להרבות בסליחות, והכל לפי המנהג) (רמ"א תר"ד ב').

לו. לא יאמר פרשת הקרבנות השייכים ליחיד כגון פרשת תודה, חטאת וכיוצ"ב בערב יוהכ"פ ^(מה), אבל פרשת עולה מותר ^(מו) (משנ"ב סי' נ"א ס"ק כ"ב ושעה"צ תר"ד סק"ב).

לז. אין אומרים מזמור לתורה ^(מז) (רמ"א נ"א סעיף ט', וסי' תר"ד ב' ומשנ"ב ס"ק ד').

לח. אין נופלים על פניהם בערב יום הכיפורים, דנוהגים לעשותו קצת כמו יום טוב (שו"ע תר"ד ב' ומשנ"ב ס"ק ג').

לט. אין אומרים למנצח (משום דכתיב ביה ביום צרה) (רמ"א תר"ד ב' ומשנ"ב ס"ק ד').

מ. נחלקו הפוסקים לענין אמירת 'אבינו מלכנו' בערב יום הכיפורים, וכתב הרמ"א דמנהג עירו שלא לאמרו. אכן כשחל יום כיפור בשבת (שאין אומרים בו 'אבינו מלכנו') אומרים אותו ערב יום כיפור שחרית (רמ"א תר"ד ב').



מא. יש מקומות שנוהגים לילך בערב יוהכ"פ על הקברות ^(מח) ולהרבות בצדקה (ויכול ליתן הצדקה ממעות פדיון הכפרות) והכל מנהג יפה. אכן אין להרבות שם בתחינות אלא רק מה שמיוסד מהקדמונים (דהרי אין אומרים היום תחנון) (רמ"א תר"ה ומשנ"ב סק"ז). ויתן צדקה קודם שיאמר התחינות (משנ"ב תקפ"א סק"ז). ולא ישים מגמתו נגד המתים אלא יבקש מד' יתברך שיתן עליו רחמים בזכות הצדיקים שוכני עפר (משנ"ב שם).

◊ הרבה נוהגים לשלם כל הנדבות שהייכים לבתי הכנסת קודם יוהכ"פ (ספרי יראים) ('קיצור הלכות מועדים' להגר"ש דבליצקי זצ"ל עמ' ס"ח).

◊ **ראוי לאדם שירבה בצדקה ביום זה אף יותר מכדי יכולתו, כי נתינת הצדקה היא סגולה נפלאה לכפרת חטאות, וביחוד לאביונים מהוגנים בעלי תורה** (ימושה"ע י"א ה').

◊ יש הנוהגים לבקש מאנשים של צורה, חסידים ואנשי מעשה, שיברכו אותם ויתפללו בעדם ביום הקדוש, ויש להקדים לעשות זאת בעוד היום גדול, כדי שיהיה לבם נכון לקבל קדושת היום בהשקט וישוב הדעת (מטה אפרים' תרי"ט ב').

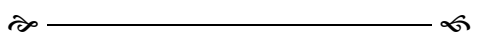
להרבות באכילה ושתייה

מב. מצוה לאכול (ולשתות ^(מט)) בערב יוהכ"פ ולהרבות בסעודה. ויש לאדם למעט בלימודו כדי לאכול ולשתות (שו"ע תר"ד א', ומשנ"ב סק"א). וכל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי (יומא פ"א: והובא בטור תר"ד). (ומד' המג"א תר"ד סק"א בשם השל"ה הק' מבואר דהמצוה מתחילה כבר מהלילה לאחר צאה"כ. מאידך ביד אפרים שם הביא להוכיח מרש"י כתובות ה' ע"א ד"ה "אית לי רווחא" דכתב "שהסעודה אינה עד למחר" דמבואר שאין חיוב סעודה כלל בלילה).

מג. י"א דטוב להרבות בסעודה כשעור שני ימים (ערב יוה"כ ויוה"כ) (סי' האריז"ל וסי' הרש"ז, הובא באלף המגן תר"ד סקמ"ג ^(נ)). ועכ"פ נכון להחמיר לאכול לכה"פ שיעור של ככותבת הגסה ^(נא) (אלף המגן שם סקמ"א).

מד. י"א דיש להחמיר לאכול דוקא פת ^(נב) ואין יוצאים יד"ח באכילת שאר דברים (כ"ד השד"ח הובא באלף המגן תר"ד סקמ"ב. ויעוי' עוד ב'בן איש חי' בספרו 'תורה לשמה' סי' קמ"ו שכתב לאכול לחם דוקא ביום בתשיעי ג"כ בסעודת שחרית יעוי"ש). וי"א דאין חיוב לאכול דוקא פת ויוצא בכל דבר (מנחת חינוך מצוה שי"ג ^(נז)) וכ"פ בשבט הלוי ח"ד סי' נ"ד ב').

מה. גם הנשים חייבות באכילת ערב יוה"כ (אע"פ שהוא מצות עשה שהזמן גרמא) (כ"ה מסקנת המנחת חינוך מצוה שי"ג וכ"ה באלף המגן תר"ד סקמ"א).



(מד) דאז תלווין ועומדין ופן זכות אחד יכריע הכף (משנ"ב תר"ב סק"י וביאה"ל תכ"ו ב' ד"ה ולא קודם).

(מה) דבזמן הבית היה אסור להקריב שום קרבן הנאכל בערב יוהכ"פ דממעט זמן אכילתו ונמצא מביא לידי פסול שהרי כל הקרבנות נאכלים ליום ולילה שלאחריו וביובה"פ אי אפשר לאכול (משנ"ב שם).

(מו) דאינו נאכל (שעה"צ שם).

(מז) יעוי' לעיל בסמוך הערה מ"ה.

(מח) למען יכניע עצמו ליום הדין (דרכי משה תקפ"א סק"ד בשם מהרי"ל. ובמשנ"ב שם סק"ז כתב הטעם דבית הקברות הוא מקום מנוחת הצדיקים והתפילה מתקבלת שם יותר).

(מט) מג"א ריש סי' תר"ד ע"פ הגמ' בברכות דף ת, ומט"א תר"ד ט"ו. ומה דהשמיט השו"ע דמצוה גם לשתות יעוי' קצה המטה שם סקכ"ח דכיון שכתב השו"ע דמצוה לאכול ולהרבות בסעודה וכפל הדבר, נכלל בזה ג"כ לרבות השתייה, כי לית מיכלי בלי משתה.

(נ) ושם הביא מא"א מבוטשאטש דהכוונה שיאכל יותר כל שהוא מאכילתו ביום אחד ועי"ז הרי"ז כאילו אכל בב' ימים כי מקצת היום ככולו.

(נא) כדעת המנחת חינוך (מצוה שי"ג) דס"ל דכיון דאפקיה רחמנא בלשון עינוי, צריך לאכול כשיעור אכילה דנפקא מידי עינוי. וכתב האלף המגן (שם) דאע"ג דהשד"ח שדא ביה נרגא, מ"מ נכון להחמיר כמנחת חינוך.

(נב) או שאר מידי דמיון.

(נג) דכתב שם דלא מצינו בשום מקום דצריך לאכול דוקא פת כי אם רק דמצוה לאכול. והביא שם לדמות זאת למה שכתב המג"א תרצ"ה סק"ט דבפורים אין חיוב לאכול דוקא פת אלא יוצא בכל דבר.

◊ "יכוון שעושה בסעודה זו נחת רוח גדול להבורא ית"ש, ותהיה יראתו על פניו לבלתי יאכל להנאתו ח"ו, בלתי לד' לבדו, ויזהר מאוד בלימוד על שולחן" (יפושח"ע י"א ה').

◊ להקלת הצום יש לשתות בערב יוהכ"פ כ-8 כוסות מים ולהמנע מאכילת מאכלים חריפים ומלוחים (נמעי גבריאלי עמ' קס"ג⁽¹²⁾) ובפרט מינקת תקפיד על הנ"ל (שם). ובספר "חיים בריאים כהלכה" (להרב יחזקאל אסחיק שליט"א פ"ט) כתב דצריך להתחיל להרוות הגוף בשתייה מהבוקר של יום שמיני בתשרי, שבו יש לשתות מים 50% יותר מאשר ביום רגיל. וכן בתשיעי יש לשתות עד הצהרים לכה"פ את כמות השתי' היומית הרגילה, הנצרכת לאדם ויותר.

◊ יש נוהגים ללבוש בגדי שבת אפילו בסעודה בשחרית (קצה המטה תר"ד סקל"ז).

מו. יש לעשות לחמים כמו ביו"ט (קצה המטה תר"ד סקל"ז). ונוהגים לעשות חלות עגולות (כדמות כנפיים, והטעם משום דביוה"כ דומים ישראל למלאכים וכתוב במלאכים שש 'כנפיים' להם) (אלף המגן תר"ד סקמ"ב).

מז. יש לפרוס מפה על השולחן כל היום של ערב יוה"כ (דהוי כיו"ט גמור אע"פ שמותר בעשיית מלאכה) (קצה המטה תר"ד סקל"ז).

מח. אין נוהגים לבצוע על לחם משנה⁽¹³⁾.

מט. נוהגים לטבול פרוסת המוציא בדבש⁽¹⁴⁾.

נ. בסעודת שחרית מצוה לאכול דגים (מטה אפרים תר"ד י"ח).

נא. דיני אכילת מאכלי חלב בסעודת שחרית הובאו בהלכות סעודה מפסקת.

נב. בערב יוהכ"פ קודם כניסת יוהכ"פ יש להזהר שלא להרבות באכילת דברי מתיקה באופן שישאר המתיקות בפיו (דכשיבלע הרוק ביוהכ"פ, יבלע המתיקות) (יעו' מטה אפרים תרי"ב ח').

נג. בכל היום כולו יזהר שלא יאכל אכילה גסה, שלא יהיה שבע ומתגאה כשיתפלל ביום הקדוש (שו"ע תר"ח ד' ומשנ"ב סקי"ח. ויעו' עוד אלף המגן תר"ד ס"ק מ"ג).

עבירות שבין אדם לחבירו

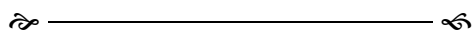
◊ פעם בבוא אל הגרש"ז אייערבאך זצ"ל ת"ח אחד מתלמידיו החביבים וסיפר בשברון לב שזה עתה הודיעוהו הרופאים שחלה במחלה קשה וידם קצרה מלהשיעו. אמר לו הגרש"ז: כמה מאושר אתה שנתנו לך מן השמים זמן לחכין את עצמך לקראת יום המיתה, וסיפק בידך לתקן את כל הענינים שבין אדם לחבירו, לפרוע חובות למי שאתה חייב להם, ובעיקר לפיוס את כל מי שעליך לפיוסו ולבקש מחילתו, וכמה אומללים הם אותם שאינם זוכים לכך ונלקחים אל בית עולמם בפתע פתאום, שאם כי נגאלו מיסורים בעוה"ז, כמה יסבלו ח"ו בעולם העליון על העבירות שבין אדם לחבירו שלא היה סיפק בידם לבקש עליהם מחילה (הליכות שלמה' עשיית עמ' מ"ד ארחות הלכה 19).

◊ איתא בפרקי דר' אליעזר "ראה סמא"ל שלא נמצא חטא ביום הכיפורים בישראל, אמר לפניו רבונו של עולם יש לך עם אחד בארץ כמלאכי השרת, מה מלאכי השרת יחפי רגל אף ישראל יחפי רגל, מה מלאכי השרת יש להם קפיצה, אף ישראל יש להם קפיצה ביוהכ"פ שעומדים על רגליהם, מה מלאכי השרת נקיים מכל חטא, אף ישראל נקיים מכל חטא, מה מלאכי השרת שלו' ביניהם אף ישראל שלו' ביניהם ביוהכ"פ, והקב"ה שומע עדותן מן המקטריגין ומכפר להם" (והו"ד בטור סי' תר"ז ובלבוש שם דין ב'). "ועל כן עושים פיוס אחד לחבירו כדי שיחא לב ישראל שלם זה עם זה ולא יהא מקום לשטן לקטרג עליהם. ואם לא יהי' לבם שלם זה עם זה, אז יהי' מקום לשטן לקטרג ויהי' לו פתחון פה לומר, רבונו של עולם, העומדים לפניך ומבקשים מחילה ממך על עוונותיהם התנהג עמהם במידתם, שחרי הם אין רוצין למחול זה לזה, גם אתה לא תמחול להם, ואגב זה מזכיר את עוונותיהם ואומר זה פשע לחבירו דבר מועט ואינו רוצה למחול לו, ק"ו הפשעים שעשו כנגדך שהם גדולים ועצומים ורבו למנות ואיך תמחול להם, לכך יזהר למחול זה לזה" (טור שם ולבוש שם).

נד. נהגו לבקש מחילה בערב יוהכ"פ ממי שפשע כנגדו (רמ"א תר"ו ב'). ואף שגם בשאר ימות השנה מחוייב לפיוסו, מ"מ אם אין לו פנאי ממתין ליום אחר⁽¹⁵⁾, אכן בערב יוהכ"פ מחוייב לתקן הכל כדי שיטהר מכל עוונותיו (דכתיב כי ביום הזה יכפר עליכם מכל חטאתיכם וגו'), וכ"ש אם יש בידו מן הגזל ואונאה וכל דבר הנוגע בממון יראה לתקן - דזהו המקטרג הגדול על האדם (כמ"ש חז"ל, סאה מלאה עוונות, מי מקטרג, גזל מקטרג בראש), ואם יש לחבירו בידו ממון שיש לו תביעה עליהם יודיענו, אע"פ שחבירו לא ידע מזה כלל, ועכ"פ יסדר לפני הרב ומו"צ את הענין בשלימות ובאמת בלא שקר ולשאול האיך להתנהג. כללו של דבר, כל דבר שבממון לא יסמוך על הוראתו כי היצה"ר יש לו היתרים הרבה (משנ"ב תר"ו סק"א).

נה. עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכיפורים מכפר עד שיפיוסנו, ואפילו לא הקניטו אלא בדברים צריך לפיוסו⁽¹⁶⁾ (שו"ע תר"ו א'). ואפי' אם יודע בנפשו דמה שדיבר לחבירו לא נתכוון לרעה, מ"מ כיון דהשומע לא חשבה לטובה ונצטער בסיבתו, מוטל עליו לפיוסו (מועד לכל חי להגר"ח פלאגי' דיע"א ט"ז - י"א).

נו. אם אינו מתפייס בפעם הראשונה יחזור וילך פעם שניה ושלישית ויפיוסנו בכל פעם במין ריצוי אחר, ובכל פעם יקח עמו ג' אנשים⁽¹⁷⁾. ואם לאחמ"כ לא התפייס אינו זקוק לו (ומעתה יום הכיפורים מכפר עליו⁽¹⁸⁾), ורק יאמר אח"כ לפני עשרה שביקש ממנו מחילה (כדי לפרסם הדבר שמצידו לא



(נד) ע"פ המלצת רופאים מומחים.

(נה) דבשל"ה הק' כתב דיש קצת רמז לבצוע על לחם משנה בסעודת ערב יוה"כ ושכן נוהגים באשכנז, וכ"מ בסי' הרמ"ק (הובאו באלף המגן תר"ד סקמ"ב ובקצה המטה שם סקל"ז) מ"מ כתב בקצה המטה שם דלא נתפשט מנהג זה במדינותינו.

(נו) קצה המטה תר"ד סקל"ח - דנוהגים לטבול בדבש בראש השנה ועיוהכ"פ וסוכות ועד שמיני עצרת ועד בכלל.

(נז) אכן באיסור גזל ואונאה וכה"ג דהוא לאו הניתק לעשה ד'והשיב את הגזילה', אין רשאי להמתין עד ערב יוהכ"פ דכל שעה ושעה יש עליו חיוב עשה זו דהוא תיקונו של לאו, ודומיא דכל עשה דאורייתא שחייבו חז"ל לעשותו בבוא זמנו כמו לולב וברכת המזון וק"ש וכדו' וכ"ש בזה שעבר מתחילה על לאו דאורייתא (שעה"צ תר"ו ב').

(נח) דגם בזה עבר על איסור ד'אונאת דברים' (משנ"ב שם סק"א).

יבצר). ואם רוצה לפייסו יותר, רשאי אם אין שם בזיון התורה. ואם מי שהוא מבקש ממנו מחילה הוא רבו, אפי' אינו רבו מובהק אלא ששמע ממנו דברי תורה, צריך לילך אליו כמה פעמים עד שיתפייס (ש"ע ורמ"א תר"ו א' ומשנ"ב סק"ג ד' ה' ו' ד').

נז. נכון שילך לפייס בעצמו ולא ישלח תחילה שליח לפייסו, אכן אם קשה עליו לילך בעצמו תחילה או שיודע שיותר קרוב הפיוס ע"י איש אחר שיתווך ביניהם, יכול לפייסו על ידי אחר (משנ"ב תר"ו סק"ב).

נח. בשעת בקשת המחילה צריך לפרט מה שחטא לחבירו, אך אם יודע שחבירו יתבייש אם יפרט החטא, לא יפרט (משנ"ב שם סק"ג. אכן יעוי' בחפץ חיים הל' לשון הרע כלל ד' סעי' י"ב שלא חילק אם יתבייש, ויל"ע. ויעוי' חוט שני יוהכ"פ עמ' ק"ו) (סא) (סב).

נט. המבקש מחילה מרבים בכלל, אם יודע שחטא לאיזה יחיד בפרט אינו יוצא יד"ח (משנ"ב תר"ו סק"ג).

ס. החזו"א זצ"ל אמר שעיקר הפיוס שמפייס לחבירו הוא ההכנעה שמכניע את עצמו לבקש מחילה, שצריך לעשות איזה פעולה של תשובה (מעשה של הכנעה) והוא כמין תשובת המשקל להמפייס (עדות הגר"נ קרליץ זצ"ל - 'חוט שני' ר"ה י"ב עמ' ק').

פ. "פעם אחת בלמדי בעיר ליפנישאק בשנת תרכ"ח היו ביני ובין ידיד נפשי ר'... קטמות קצת, ונתרחקנו איש מרעהו, ולא דברנו זמן רב זה אל זה, עד ליל צום הקודש נזכרתי מאמר חז"ל חק' לפני ד' תטהרו עד שירצה את חברו, ונחרדתי ונרתעתי מאימת יום הדין, עברתי על מדותי והלכתי מבית המדרש לבית הכנסת אחר כל נדרי, ופייסתיו לעיני כל העומדים סביבנו, והיה לי מזה עלבון גדול מאוד במה שמחלתי על כבודי אבל שמחת אין קץ היתה לי במה שכבשתי ועשיתי דבר אשר לא יעשה ובפומבי" (האדרת זצ"ל 'נפש דוד' ע' מ"ג).

סא. המבקש מחילה מחבירו, אין די באמירת 'בקשת הסליחה' אלא צריך לפייס חבירו באופן שחבירו יבין שהוא מכיר בחטאו ומתחרט (הגר"ש אלישיב זצ"ל - 'באר ישראל' עמ' ע' והגר"י פישר זצ"ל - 'הליכות אבן ישראל' ח"ב עמ' ע"ג סוף הערה 17). ויסוד ושורש המחילה שצריך לקבל ממי שחטא כנגדו הוא בלב, דהיינו שימחה את הקפידה מליבו (ויעוי' הערה) (החזו"א זצ"ל - עדות הגר"נ קרליץ זצ"ל 'חוט שני' יוהכ"פ עמ' ק').

סב. המבקש מחילה מחבירו, וחבירו אמר לו בפיו שמוחל לו, אכן בליבו חושב שאינו מוחל לו, אי"ז מחילה (סב) (הגר"י פישר זצ"ל 'הליכות אבן ישראל' ח"ב עמ' ע"ב וכ"ז החזו"א זצ"ל והיה מבטל את דברי האומר שאם מוחל בפה ובלבו אינו מוחל היו דברים שבלב. דזה אינו, דלא שייך דברים שבלב בענינים שעיקרם הוא בלב - חוט שני יוהכ"פ עמ' ק').

סג. "אע"ג שחייב אדם לשוב בכל יום וכל שכן בעשייתו, מ"מ בערב יוה"כ החיוב יותר ויותר שיהיה כל היום בתשובה, כמש"כ לפני ד' תטהרו, לכן צריך כל אדם לידע בנפשו לפני מי הוא מטהר - לפני ד', ולכן יראה לתקן כל מה שעיוות בין אדם לחבירו ובין בין אדם למקום" (חיי אדם קמ"ד ה'). ועל כן יש לאדם לבקש מחילה ולפייס את כל מי שחטא כנגדו בדיבור או שציערו בכל צורה שהיא, ואף מבני ביתו ומשפחתו וקרוביו וכל שכן מאביו ואימו ובפרט מאשתו (סד) (סה) (סו) (סז) ומלבד האיסור דאורייתא שיש בזה דלא תונו', מי שרגיל בכך איננו מרגיש בריבוי חטאיו ואינו חושב

(נט) מל' הטור ושו"ע משמע שתיכף בפעם הראשון שמבקש מחילה יביא עמו ג' בני אדם, אכן מל' הרמב"ם נראה דבפעם הראשון ילך בעצמו - אולי ימחול לו, ואח"כ ילך ג' פעמים ויוליך עמו ג' בני אדם. וכ"מ בירושלמי סוף יומא (ביאה"ל תר"ו ד"ה יחזור).

(ס) כן כתב הפר"ח תר"ו סק"א והוסיף לדייק כן דתנן "עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכיפורים מכפר עד שירצה את חבירו" ומדלא קאמר "עד שיתרצה חבירו" אלא "עד שירצה חבירו". - אלמא כל שמרצהו אע"פ שהוא לא נתרצה, יום הכיפורים מכפר (ויעוי' עוד דרכי משה תר"ו סק"א בשם המרדכי - "והקב"ה רואה שמשפיל עצמו ומוחל לו"). ויעוי' ש עוד דכתב דמלשון השו"ע "אינו זקוק לו" - משמע שאם רוצה לבקש מחילה יותר מג"פ רשאי וכ"ד הטור (וכ"מ בלבוש שם). אכן הביא שם דמהרמב"ם פ"ב תשובה נראה שאינו רשאי לבקש יותר מג"פ יעוי' ש מש"כ עוד להוכיח כן, ועל כן דעתו שם דאם אינו רבו אינו רשאי לפייסו יותר מג"פ יעוי' ש.

(סא) דעת הגר"ש אלישיב זצ"ל דאדם שחטא לחבירו ואין חבירו יודע פשעו שפשע כנגדו ובא לחבירו וביקש ממנו 'מחילה' סתמית ולא פירש לו שפשע כנגדו וחבירו מחל, אי"ז מחילה כלל וכלל. ומחוייב לכה"פ לרמוז לחבירו שחטא כנגדו דרך אז מהני מחילתו (ע"י הגר"א צ"י ישראלזון שליט"א). ודעת הגר"ש ז"א אוערבאך זצ"ל דבקשת מחילה באופן כללי שמבקש מחילה מחבירו על כל מה שחטא לו מועילה לפגיעה קלה בלבד (הליכות שלמה עשיית עמ' מ"ד).

(סב) דעת הגר"ש ז"א אוערבאך זצ"ל דלמעשה מי שסיפר לשה"ר על חבירו ואין חבירו יודע מזה, ואם יגלה לו הדבר כדי לבקש מחילתו יצטער הלה בשומעו על כך, לא יגלה לו את הדבר כמו שאומרים בשם הגר"י סלנטר זיע"א שאמר להחפץ חיים זיע"א דכיון שע"ז יגרם לחבירו צער, לאו כל כמיניה לעשות כן מפני חובת תשובה שיש עליו (הליכות שלמה' עמ' מ"ד ובדבר הלכה שם אות ו').

(סג) דבזה לא אמרינן 'דברים שבלב אינם דברים' דשאני 'מחילה' דכל יסודו הוא מחילה בלב ובלא מחילה בלב ליכא עלייהו כלל שם 'מחילה' (שם הערה 17). ויעוי' לעיל דין ס"א בשם החזו"א זצ"ל.

(סד) והקהילות יעקב זצ"ל כתב באגרתו (קריינא דאגרתא ח"א אגרת נ"ו נ"ח) "צריך לדעת כי עוון גדול וחטא נורא הוא לצער אדם מ ישראל אפילו צער קל בדיבור בעלמא והוא לאו מפורש בתורה ולא תונו איש את עמיתו, ואחז"ל בס"פ הזהב באונאת דברים הכתוב מדבר, וכדי שלא יאמרו תירוצים שונים כנהוג, אמרה תורה כאן ויראת מאלוקיך כי ד' יתברך יודע הכל... וצריך לדעת שחטאים שבין אדם לחבירו חמור מאוד מאוד ותנן דעבירות שבין אדם לחבירו אפילו יום הכיפורים אינו מכפר עד שירצה את חבירו. וצריך לדעת כי מלבד עונשים נוראים שיש על עונות שבין אדם לחבירו, בעולם הבא לאחר פטירה, הנה כמה פעמים גם בעוה"ז נענש אשר הנרדף שלו עולה מעלה מעלה בהצלחה רבה והוא יורד מטה ונשאר בזוי וגלמוד כו' ועיניו רואות וכלות... וצריך לדעת שאין העולם הפקר לא נאבד אפי' מילה אחת וכמאחז"ל ועל הכל עתידין ליתן את הדין והדין חמור מאוד מאוד... והנזהר מלצער את ישראל הוא זכות גדולה מאוד ובתהלים קפ"ט ט"ו קחשיב חמש עשרה דברים אשר העושה אותם לא ימוט לעולם, ואחד מהם הוא 'לא עשה לרעהו רעה' ונאמר עליו מי יגור באהליך עיני שם". - הגאון ר' ליב זצ"ל בנו של החפץ חיים זיע"א כתב דאביו "היה אומר תמיד כי בעבירות שבין אדם לקונו לפעמים אינו נענש בזה העולם, ומקבל עונשו לאחר מיתתו, אמנם בעבירות שבין אדם לחבירו אינם ממתינים ונענש כדי רשעתו בזה העולם, ובמדה שחטא לחבירו כך מודדים לו". ובעניני מידה כנגד מידה ה' לו סיפורים מפליאים מה שראה בעיניו, ואף שלפעמים ארכו הימים, אבל הגמול בא וממש כאשר עשה כן נגמל לו, והביא כמה דוגמאות מהידועים לנו וא"א לפרוט אותם מפני כבוד החיים. עכ"ד (דוגמא מדרכי אבי' אות ס"ו הובא בספר 'מכתבי הרב חפץ חיים'). (ויש להעיר עוד, דבדבר זה צריך להזהר גם שאם רואה אדם אחר שפגע בו או ציערוהו, לא ישמח בליבו על כך, דא"כ אף הוא נתפס באותו החטא וענש על כך יעוי' יומא סו: "שמח בלבבו" בהדרוקן).

(סה) והגר"י פישר זצ"ל נשאל מהו הדבר שמקפידין עליו יותר מכל בבי"ד של מעלה, והשיב: "בין אדם לחבירו". ובהרבה מקרים קשים שבאו לפניו היה תולה הדבר בעניני בין אדם לחבירו, והיה מורה לבקש מחילה ממי שיש חשש שפגע בו. - והיה אחד שהתחיל להשיא את יוצאי חלציו ואחר שהחל להוולד דור שלישי, בתוך חצי שנה נפטר תינוק אחד אצל כל אחד משלושת ילדיו ר"ל, ובאו לשאול את הגר"י זצ"ל, ואמר: טרגדיה זו באה בעון 'בין אדם לחבירו' ומקפידא קשה של אחד שנפגע מהסב הנ"ל וצריך לילך מיד לפייס את מי שפגע בו. וכשבאו אליו אודות ילד בן 8 ששוכב בלי הכרה כבר שנה שלימה, אמר: אולי אביו או סבו של הילד פגעו במישהו וע"ז צריכים לעשות תשובה ביותר. יהודי שפנה אליו בבקשת ברכה על כמה מילדיו של אביו יזווגם וכבר נתבגרו, ענה לו הגר"י מה עם 'בין אדם לחבירו'. ומתשובתו של אותו יהודי הובן שאכן יש לו הרבה מה לשוב בתשובה בענין זה. אמר לו הגר"י ומה אתה רוצה ממני.

(סו) ובב"מ נט. איתא "כל השערים ננעלים חוץ משערי הונאה" (וברש"י שם ע"ב ד"ה חוץ 'לפי שצער הלב הוא וקרוב להוריד דמעות') וברמב"ם מכירה י"ד - י"ח כתב "וכל הצוועק מאונאת דברים נענה מיד שנ' כי אני ד". ועוד איתא בב"מ (שם) "אמר רבי אבהו שלשה אין הפרגוד ננעל בפניהם (וברש"י שם 'פרגוד' - 'מחיצה שבין שכינה לצבא מרום', אינו ננעל - 'להפסיק ראייתן מן המקום אלא תמיד רואה אותם עד שיפרע') אונאה, גזל, ועבודה זרה".

לבקש מחילה, וכשרוצה לבקש מחילה אינו זוכר ממי, ובפרט אונאת אשתו שכבר אמרו חז"ל (ב"מ נ"ט). גדולה אונאת אשתו מפני שדמעתה מצויה אונאתה קרובה (וברש"י שם: "פורענות אונאתה ממחר לבוא", והובא בשו"ע חו"מ רכ"ח - ג'. ובסמ"ע שם ס"ק ה' כתב "לפי שהאשה רכה בטבע ועל צער מעט היא בוכה, והשם יתברך מקפיד על הדמעות, ומיית שם עלה בגמרא מימרא דאמר אף על פי ששערי תפילה ננעלו שערי דמעות לא ננעלו", וכע"ז בקיצור שו"ע ס"ג א'). (סח) (טס) (ויעור) הערה (v) ומה חמור חטאו אם ח"ו הורידה דמעות בגרמתו. ובספר 'ארך אפים' (עמ' י"א) הביא בשם הרמ"ק זיע"א שרוב הבעלים המצערם נשותיהם מתקצרים ימיהם רח"ל!! (xv). וכמו"כ איסור גמור הוא לצער בניו ובנותיו הקטנים וכל קטן אחר (מלבד כשיש צורך הרבה כדי שיקחו מוסר - יעור' חינוך מצוה של"ח. יעו"ש⁽²²⁾), וקטן לאו בר מחילה הוא (ומי שאינו נוהר בזה, קרוב לוודאי לעבור על כמה וכמה איסורי דאורייתא⁽²³⁾). ויעו"ש בחינוך דהנזהר שלא לצער את בניו ובנותיו ובני ביתו "ימצא חיים ברכה וכבוד". (xvi) וכן יעו"ש בחינוך דאיסור אונאת דברים הוא אף ברמז (וכ"כ החפץ חיים חובת השמירה פי"ד דאיסור אונאת דברים הוא אף ברמז ואף בכתב אם כוונתו לצער). (ע"ה) (ע"ה)

(סז) ויעור' ב"יראים" סי' ק"פ דאפי' כ"שמראה פנים רעים" לחבירו עובר על "לא תנוג אדם את עמיתו". ויעור' עוד שו"ת מהרש"ם ח"ב סי' ר"י דכתב בתו"ד זל"ש "ועל כל צער שמצערין את האדם איכא לאו זה, והשי"ת יודע כי אני בעניי כמה פעמים הזהרתי את בני ביתי שאם יבוא מי לשאול באמצע אכילה או שינה לא יעכבו אלא יביאו לפניו או יקיצוני כי יפחד לבבי ממאמר זה" עכ"ל.

(סח) והנזהר בכבוד אשתו זוכה לעשירות כדאיתא בב"מ נט. "אמר רבי חלבו לעולם יהא אדם זהיר בכבוד אשתו שאין ברכה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא בשביל אשתו ... והיינו דאמר להו רבא לבני מחוזא: אוקירו לנשיכו (כבדו נשותיכם - רש"י) כי היכי דתתעתרו (בשביל שתתעשרו)".

(סט) 'קיצור הלכות מועדים' להגר"ש דבליצקי זצ"ל. ובנותן טעם להעתיק כאן מכתב הגר"ש דבליצקי זצ"ל אודות אשר שאלוהו מה הטעם שאין מבקשים היום מחילה על לה"ר ורכילות שדיבר על אחרים (מופיע ב'שומע ומוסיף' יום הכיפורים): ליל ער"ח אדר א', למע"כ הרב הנכ"ר ירא אלקים מוה"ר יצחק בלושטיין שליט"א. שלו' וברכה וכוט"ס. אודות שאלתו הראשונה במכתבו אלי למה לא יבקשו מחילה וכו' וכמו שפירט ... והעיקר, למה ששואל כ', הוא פשוט מאוד, אם נתבונן במציאות נראה כדלקמן. יש סוג מתי מספר של יראי אלקים מדקדקים מאד במעשיהם ודיבורם ואיסור אונאת דברים עומד לנגדיהם כל השנה כמו איסור חזיר כאשר הוא האמת, ומלבין פני חבירו ברבים מאן דכר שמיה, ואלו, אם מרגישים שנכשלו פעם באיזה חשש של אונאת דברים תיכף מבקשים מחילה, ועכ"פ אם תיכף לא מבקשים הרי מחכים לערב יוה"כפ וזוכרים שארבע חמש פעמים למרבה המשרה נכשלו באיזה חשש והולכים ומבקשים מאנשים אלה דמועטים הם וזוכרים שמם וחטאתם נגדם תמיד ... ויש כת שניה ולדאבוננו מרובים מהראשונה שהגם שמדקדקים מאד באיזה מנהגים ודברים שאין להם שורש וענף כגון שלא לאכל מצה מפורים וכדומה, אבל איסורי הדיבור כלה"ר ורכילות אונאת דברים והלבנת פנים ברבים בכל זה אין להם שום שיח ושיג ושום התענינות, אפילו גם לא יודעים מזה ועוברים למאות פעמים אם בדרך שחוק או בדרך אחרת, ואינם מרגישים שהשני אזיל חוורא וכו' ואם כן למי ילכו לבקש מחילה בערב יוה"כפ? דוק ותשכח שהאמת כדברי. ולכן מה מאד מאושר האדם שמחנך את עצמו להיות מכל הכת הראשונה ולא השניה. בברכת התורה וכוט"ס, ש. דבליצקי.

(ע) מטו משמיה דהחפץ חיים דה"ה כל אשה, ומה דנקט 'אשתו' הוא משום שעמה הוא מצוי, ועוד שבאשתו רגיל לפעמים שמצערתו ואעפ"כ יזהר. אכן המהר"ל מפראג ז"ל ('נתיבות עולם' נתיב אהבת ריע פ"ב) כתב דהכוונה דווקא לאשתו "כי אשתו מפני שהבעל מושל עליה דמעתה מצוי ביותר, כי אונאת אדם אחר אינו מקבל כ"כ התפעלות ... אבל האשה בעבור שהיא תחת ממשלת בעלה ועם זה היא חשובה בעצמה, אם יש לה אונאה מן בעלה היא נתפעלת ביותר ולכן דמעתה מצויה" עכ"ל.

(עא) ויעור' רש"י סוטה ג. ד"ה 'נכנסה' דיתכן דמשמע דאדם המקניט את אשתו ללא סיבה המוצדקת הלכתית, זהו משום ששורה עליו רוח טומאה ע"י השטן שבא להכשילו בחטא (ומחויבותו לסלק רוח טומאה זאת במהרה ולהציל עצמו בכשולו בחטא יעור'ש).

(עב) ויעור' עוד בד' הגר"א זיע"א (אבן שלמה פ"ו ע"א) דכשמכה את בנו לחנכו בתורה ובמצוות "לא יכה אותו מכת אויב דרך כעס על העבר, רק כוונת ההכאה תהי' להצילו מן העתיד שלא יעוול עוד את דרכיו, ולכן אל יכה אותו הרבה בפעם אחת, רק מעט מעט לפי דרכו ולפי הנאות לו, וכשרואה שרבה חמתו עליו לא יכה אותו כלל בעת ההיא".

(עג) היינו כשמכה בנו ובתו ואין כוונתו לשם חינוכו במצוות, כ"א להשקית רגש כעסו, דעובר בב' לאוין מדאורייתא, כדכתב רבינו יונה בשערי תשובה ג' ע"ז יעור'ש, וכמו"כ נקרא 'רשע' לפני המקום, כדאמרו חז"ל (סנהדרין נ"ח): וכמו"כ אף זה בכלל מאמר חז"ל 'כל הסוטר לועו של ישראל כאילו סוטר לועו של שכינה' (סנהדרין נ"ח): מלבד עוונות חמורים נוספים הגלולים לכך ע"פ רוב, ואכאמ"ל. וכ"ה בשו"ע חו"מ ה' חובל בחבירו סי' ת"כ סעיף א' ד"אסור לאדם להכות חבירו, ואם הכהו עובר בלאו, שנאמר: פן יוסיף (דברים כה, ג). ואם הקפידה תורה בהכאת רשע שלא להכותו יותר על רשעו, קל וחומר בהכאת צדיק. והמרים יד על חבירו להכותו, אף על פי שלא הכהו, נקרא רשע". ויעור' עוד שם ברמ"א דהביא דיש אומרים דיש חרם קדמונים על אדם המכה לחבירו, וצריכין להתיר לו כדי לצרפו למנין עשרה, ומיד שמקבל עליו לעשות דין, מתירין לו אף על פי שאין (המכה) מתרצה. יעור'ש. ומסתבר דכל ד' השו"ע ורמ"א בהלכה זו הוא אף בהכאת קטן שלא לצורך חינוכו.

(עד) וז"ל המבי"ט באגרת 'דרך ה' (מהדורה ישנה עמ' ה'): "ומה שבינו לבני ביתו בדיבור, שלא לקללם, ולא לחרפם, ולא יגער בהם ולא ידבר אליהם קשות ללא צורך, ולא יטיל עליהם אימה יתירה, גם כי הם משועבדים לו ותלויים בו, כי גם הוא תלוי במי שאמר והיה העולם ומרחם עליו, כן הוא נוהג את בני ביתו ברחמים, וינהלם לאט" עכ"ל.

(עה) ואגב יש לעורר, דכשבאים לבקש מהבורא ית"ש ליתן לנו חיים טובים בריאות ופרנסה וכו', הרי בודאי יש לנו להזהר מאוד בילדינו הקטנים שבשעה שמבקשים מאיתנו דברים הנצרכים להם, שלא לדחותם בסתם מחוסר סבלנות וכדו', דאם הבקשה צודקת ויכולה להתמלאות, הרי יש להזדרז למלאותה בהקדם ולמנוע מהם צער ועגמת נפש, וכפי שהאדם נוהג למטה כך נוהגים עמו למעלה מידה כנגד מידה, ואם אנו נרחם על ילדינו ונזדרז למלא בקשתם במאור פנים, בודאי באותה מידה ינהג עמנו ד' ית"ש, וכל המרחם על הבריות מרחמים עליו מן השמים. וביחוד כשילד קטן רעב או צמא ומבקש דבר מאכל או שתיה, מן החובה ליתן לו מבוקשו בהקדם האפשרי, וכבר אמר הקהילות יעקב זצ"ל דילד קטן הבוכה מרעב או צמא, ואין נגשים אליו למלא מבוקשו הרי זה עוון פלילי ועתידי ליתן על כך את הדין, וכשתינוק בוכה מרעב וצמא ואין מזדרזים לגשת אליו, האיך אפשר אח"כ לבכות לבואר ית"ש שימלא מבוקשינו, וכמה חמור כשמוריד דמעות צער משום כך. והוסיף הקהילות יעקב זצ"ל דכפי הנהגת אדם עם ילדיו, כן ההנהגה שינהגו עימו מהשמים. ואם מקפיד שלא להניח ילד בוכה ולמלא מבוקשו כפי הניתן, אף משמים ינהגו עמו באותה מידה למלא מבוקשו, וכע"ז כתב החפץ חיים בשמירת הלשון שער הזכירה רפ"ב והביא כן מהזוה"פ אמור ז"ל (תרגום) "במעשה שלמטה מתעורר המעשה שלמעלה... עשה אדם חסד בעולם, התעורר חסד למעלה ושורה ביום ההוא, ומתעטר בו בשבילו, ואם נוהג אדם ברחמים למטה, מעורר רחמים על אותו היום ומתעטר ברחמים בשבילו, ואז אותו היום עומד לו להיות מגן בשבילו בשעה שיצטרך לו... באותה מידה שאדם מודד, בה מודדין לו" עכ"ל.

ובספר 'הרב מבריסק' (ח"צ עמ' 136) הביא מעד ראייה שראה שיעוריו היומי של הגר"י זצ"ל בפני בני החבורה תלמידי ה'קבוץ' שבבריסק: בחדר לימודו עמד שולחן ארוך שבמרכזו היה מרן זצ"ל יושב בעת אמירת השיעור, כשמסביב לשולחן מכל צידי ישובים הבחורים וגמרות פתוחות לפניהם על השולחן. והנה כל אימת שהיה מגיע לאזני מרן זצ"ל קול בכי שהחל נשמע מתוך החדר שבו היו ילדיו נמים את שנתם, היה תיכף קם ממקומו, מבלי להמתין עד שהבכי יגבר, הולך אל הילד הבוכה, למרות שהיה באמצע שיעורו, נוטלו על ידיו, ומשמיע באזניו מילות הרגעה ועידוד, וכשראשו של הפעוט עודו מונח לו על כתפו, חוזר היה לנקודה בה הפסיק קודם לכן את שיעורו, וכך ממשיך את הרצאת דבריו כשהילד בחיקו, עד שנרגע לחלוטין מבכיו, ורק אז מחזירו למיטתו. (עם זאת בקומו מן השולחן באותן הזדמנויות, על מנת לטפל בילד הנצרך לעזרה, היה מקדים ואומר לתלמידים שומעי השיעור כי הוא עצמו, מחוייב כאב לבטל לשם כך מלימודו, אולם להם אין שום היתר להבטל עתה, ועליהם להמשיך ולעסוק בתורה). - עוד הביא שם (עמ' 159) שהגר"י זצ"ל אמר לתלמידו וש"ב כי בדרך חינוכו את ילדיו הקפיד בדוקא שלא להכותם, אלא אם עברו על איסורי תורה ולא על מעשי שובבות וכיוצ"ב, באמרו כי דוקא בדרך זו יקנו הילדים בנפשם את ההבחנה בין עיקר לטפל בחיים, ומה הם הדברים החשובים באמת (מפי הגר"מ"ש שפירא זצ"ל בעל המעשה). - וכאשר אירע פעם שילד קטן בביתו נטל כוס והשליך אותה על הרצפה לשבורה, אמר מרן זצ"ל שלא יעירו לו על כך מאומה, וגם כאשר נטל הילד כוס שניה ושלישית ושיברן בזה אחר זה, הורה שלא להענישו על כך, על יסוד דברי הגמרא ביומא (ע"ה): "אמרה לי אם רבייתא דינוקא כו', גדל פורתא תבורי מאני כו', כי הא דרבה זבין להו מאני גזיזיה דפחרא (רש"י: כלים סדוקים של חרס בדמים קלים) לבניה ומתבררי להו" (רש"י: תבורי מאני, להפקיר לו כלים לשבר ולמלאות תאוותו) (מפי הגר"מ"ד סאלאוויצ'ק שליט"א - שם עמ' 160). - כמו"כ דעתו היתה כי כאשר הורה רואה צורך לייסר את בנו ולהכותו לשם חינוכו, עליו להזהר מרגשות כעס העלולות להתעורר בקרבו תוך כדי הכאה, והיה אומר כי יש להכות מכה אחת בלבד ולא יותר, שכן אם במכה הראשונה עדיין ניתן לכוון בה לשמה, ומסרתה תהא חינוכית בלבד, הרי שאלו הבאות אחריה לא ימלט שלא יתנו מתוך רגש של כעס. אף הוא עצמו בעת אשר הוצרך להכות את אחד מבניו, שמעוהו תוך כדי ההכאה ממלמל, כמו לעצמו, בלחש: 'איך בין גיט אין כעס, איך בין גיט אין כעס' [- אינני כעוס] (מפי הגר"א אברהם ארלנגר שליט"א). וכמו"כ היה מרן זצ"ל אומר לאותם, תוך כדי ההכאה שהוצרך להכות את אחד מילדיו לחנוכו: 'איך האב דיר ליב' - 'אני אוהב אותך'! להודיע מטררתה של ההכאה, ושאין הדבר נובע מתוך כעס חלילה או חוסר אהבה, כי אם אדרבה, משום אהבתו אותו ודאגתו לחינוכו לדרך הישרה, כמאמר הכתוב 'ואוהבו שחרו מוסר' (עדות הגר"מ"ש שפירא זצ"ל, שם עמ' 162). - ובכל פעולה שעושה בשביל בני ביתו מקיים מצות חסד דיש בה כמה מצוות עשה מדאורייתא (ואהבת לרעך כמוך, והלכת בדרכיו, וכו' תובק (רבינו יונה בשערי העבודה) ושמא אף 'אחי אחיך עמך' [יעור']

- ◊ מתוך פנקסי הקבלות של הגר"ש דבליצקי זצ"ל בין השנים תשי"ג – תשט"ו: "להשתדל מאוד בענין שמירת הלשון ובפרט לעמוד כחומה שלא לשוח באנשים (אפי' ברשעים גדולים) אלא לצורך גדול. ובפרט בענין ליצנות ואוננות דברים שהוא לאו גמור כאכילת דבר אחר ממש". ובשנה אחרת: "להזהר מאוד מאוד בכבוד חבריו ומעשה כפי כל כללי הנמוס ושלא לפגוע ח"ו בדיבור בחבירו וזהירות עצומה באוננות אשתו". ובשנה אחרת: "לדבר לכל אחד ואחד בדרך כבוד ובנחת שלא יהיה חשש אוננות דברים".
- ◊ ראוי להזהר שאפילו ברמז דבריו לא יהי נשמע חירוף לבני אדם, כי התורה הקפידה הרבה באוננות הדברים, לפי שהוא דבר קשה מאד ללב הבריות. והרבה מבני אדם יקפידו עליהן יותר מן הממון, וכמו שאמרו זכרונם לברכה [שם] גדולה אוננות דברים מאוננות ממון, ... ולא יהיה באפשר לכתוב פרט כל הדברים שיש בהן צער לבריות, אבל כל אחד צריך להזהר כפי מה שיראה, כי השם ברוך הוא הוא יודע כל פסיעותיו וכל רמיוותיו, כי האדם יראה לעינים והוא יראה ללבב... ואפילו בקטנים ראוי להזהר שלא להכאיבם בדברים יותר מדי. וזלתי במה שצריכין הרבה כדי שיקחו מוסר, ואפילו בבנינו ובנותיו ובני ביתו של אדם, והמיקל בהם שלא לצערן בעינינים אלה, ימצא חיים ברכה וכבוד. ועובר על זה והכאיב את חבריו בדברים... עבר על לאו זה, אבל אין לזקין עליו לפי שאין בו מעשה. וכמה מלקיות מבלי רצועה של עגל ביד האדון המצוה על זה, יתברך ויתעלה (ספר החינוך פרשת בהר מצוה של"ח).
- ◊ מספר הגר"י שינקר שליט"א ששמע מהרבנית פיינשטיין ע"ה בת הגר"י זצ"ל: זכורני כי בכל ערב יו"כ היה האבא מרן הגר"י זצ"ל חולך אחרי האמא הרבנית הי"ד ומבקש ומתחנן לפליחה ומחילה... והיה הדבר ללימוד גדול ועצום עבורנו הילדים, איך באצילות ועדינות נפשו המהורה היה מרן הגר"י זצ"ל מרבה לבקש בתחנונים את מחילתה... אף שאנו הרי ידענו שאין על מה לבקש את סליחתה... (עובדות והנהגות לבית בריסק' ח"ד עמ' מ"ב).
- ◊ רבי פנחס בן יאיר הוה אול לבית וועד, הוה גינני גביר (הלך לבית הוועד, והיה הנחר עולה על גדותיו). אמר לו, גינני מה את מנע לי מן בית וועדא, ופליג קומוי ועבר (אמר לו, נחר, המונע אתה ממני ללכת אל בית הוועד? ופליג קומוי והנחר נחצה לפניו וְעָבַר). א"ל תלמידיו יכלין אנן עברין? (האם גם אנו יכולים לעבור בנחר, האם הנם נעשה גם לנז?) אמר לון מאן דידע בנפשי' דלא אקיל לבר נש מן ישראל מן יומי ועבר ולא מנכה (מי שיועד בנפשו שלא ביזה בן ישראל מימיו, יעבור ולא ינזק). (תלמוד ירושלמי מסכת דמאי פ"א ה"ג).
- ◊ הגר"ח מבריסק זיע"א לא היה בטבעו בעל כבי, אולם שלשה דברים גרמו לו להזיל דמעות כמים. ואחד מהם ע"פ השמועה היה כאשר סיפר אודות תלמידו של הגר"ר יהונתן אייבשיץ זיע"א שחטא כלפי רבו ונתקלל מאיתו שלא תהיה לו מנוחה, וכאשר נתקיימו בו דבריו של אותו צדיק, ובעודו נע ונד נקלע לאתריה של הגר"ר דוד בכר זיע"א בעל שו"ת 'דברי אמת' (ש) באמצע שיעור שמסר לתלמידיו, ניסה להציג קושיא או שתים על דבריו בשיעורו, והגר"ר דוד לא אבה להביט בפניו ולשמוע את אשר בפיו, באומרו כי 'רובצת עליו קפיידא של אדם גדול'. כאשר שאל אותו תלמיד כפרה לחטאתו, השיב לו ה'דברי אמת' כי העיצה היחידה היא שישוב לרבו ויבקש מחילה מאיתו בלב נשכר 'אולי עוד תספיק' אמר לו. – ורוח ד' דיבר בו בהחכם רבי דוד ולא נפל מדבריו ארצה, שכן אותו תלמיד מיהר לסוב על עקבותיו לבקש מחילה מאת הגר"ר יהונתן, אולם כאשר הגיע עייף ויגע מטלמולי הדרך לעירו של רבו, ראה את ארונו הנישא על כפיים למנוחות עולמים, ולא עמדה לו הזכות לבקש מאיתו מחילה. וע"פ השמועה כשסיפר זאת הגר"ח זיע"א בכה בתוך קהל וועדא (הרב מבריסק' ח"א עמ' 80). מי שצריך לפייס את חבריו ולבקש ממנו מחילה, אין לו לסמוך על מה שהנפגע אומר לו ברכת שלו' וצפרא טבא וכדו' וחזר לדבר עמו כתמול שלשום, אלא יש לו לבקש ממנו בפירוש שימחל לו (הגר"י פישר זצ"ל 'הליכות אבן ישראל' ח"ב עמ' ע"ב).
- סד. כל אדם יבקש מחילה מאביו ומאמו, ודבר זה הוא חיוב גדול על כל אדם, ומי שאינו עושה כן נקרא חוטא ומזלזל בכבוד אביו ואמו (דאף בין אדם לחבירו חייבו חז"ל לבקש מחילה קודם יוהכ"פ כ"ש מאביו ואמו שאין אדם ניצול מחטא זה בכל יום). ואם הבן שוטה ולא ביקש, הם יתנו לו מחילה שיאמרו בפיהם 'אנוכי מוחל לבני פלוני על כל מה שחטא לי מחילה גמורה' (בן איש חי פ' וילך ו' (ע"ה)).
- ◊ "...יש בנים משחיתים שמזלזלים בכבודם (של הוריהם) ומצערם אותם צער בנפש, ומקדים שיני מולידיהם... אוי להם לבנים שכך גורמים לאביהם, אוי להם, אהה עליהם, אוי להם מיום הדין כי על הכל יביא אלוקים במשפט על מה שעבר על דעת קונו ועל מה שעבר על דעת אביו ואמו וציער אותם, ועל אשר גרם כעס לאביו... ואוכל פירות בעוה"ז שכאשר עשה כן יעשו בניו לו שמדה כנגד מדה לא בטלה, והקרן קיימת לו לעולם הבא... וראוי לבן חכם שישמח אם ויתאוזה שיעזובו דבר כדי לעשותו ולקיים מצוה דאורייתא. ואף אם מכביר עולו עליו ויצר סמוך מסיתו חסת כפול, ירגיז יצר הטוב על יצר הרע ועל יסבול ולא יכול, ולא יאחר מלעשות ככל היוצא מפיו שמא יקדמנו אחר, ולפום צערא אנגרא, ואוכל פירות בעוה"ז שיחיו לו בנים מחוגגים, שאלו לא היה אלא שכר זה, די ליגע בעשרים צפרניו כדי לזכות לזה, וכל מגמת הבן משכיל יהיה לידע מהו רצון אביו כדי לעשותו, ולעשות נחת רוח לאביו שבשמים, ועל כל פעם ששומע בקול אביו ובקול אמו מקיים מצוה רבה דאורייתא (פלא יועץ ח"א ואת כ').

חפץ חיים בפתיחה עשין אות ד') (וכמה גדולה מעלתו כשצריך לקום בשביל כך משנתו וכדו', ותכפל מעלתו פי אלף כשעושה זאת מתוך רגש של שמחה על זכייתו לקיים מצות עשה (ארחות צדיקים שער השמחה) וע"י הרגל של זריזות בפעולות קטנות אלו והכנסת רגש של שמחה בהם, מתעלה האדם הרבה כפי שיעיד הנסיון ואכהמ"ל (גליון יד ב"ה, יוה"כ). (עו) ובגמ' בברכות כח: איתא "כשחלה רבי אליעזר נכנסו תלמידיו לבקרו, אמרו לו: רבינו, למדנו אורחות חיים ונזכה בהם לחיי עוה"ב. אמר להם הזהרו בכבוד חבריכם, ומנעו בנים מן ההגיון, והושיבו בן ברכי תלמידי חכמים, וכשאתם מתפללים דעו לפני מי אתם עומדים ובשביל כך תזכו לחיי העולם הבא (שם). (עז) מגדולי דורו - יעו"י נודע ביהודה אבה"ע סי' ע"ג שכתב ל'דברי אמת' שורות רבות של הפלגת תאריים (הרב בריסק' שם). (עח) איתא בבראשית רבתי (פ' וישלח) "כל המכבד אביו ואמו מובטח לו שהוא בן העולם הבא אע"פ שאינו בן תורה ובלבד שיהא נקי מע"ז וגילוי עריות ושפיכות דמים ולשה"ר וחלול ד', וחלול שבת בפרהסיא". ובספר 'תנוחת חיים' (פרשת תולדות) כתב הגאון רבי חיים פלאג"י זיע"א "מזקנים אתבונן ואבותינו ספרו לנו וגם ראינו בעינינו הרבה בני אדם אשר הכרנו והבחנו בהם שהיו מכבדים לאב ואם שלהם כראוי וזכו לכבוד גדול ועושר בנים ואריכות ימים ושנים, וכל מי שלא היה נוהג כשורה לכבד את אביו ואת אמו כראוי הפך עליו בלהות וצרות רבות סבבהו, ולא יצאו מן העולם עד שירדו מנכסיהם בעניות גדול ולא היה להם הצלחה וברכה בכל מעשה ידיהם, ומהם פגעו בהם חולאים רעים, ומהם לא זכו להבנות ויצאו מן העוה"ז בפחי נפש ב"מ, ועוד מצאנו ראינו ברוב מהם בשני אחים שאחד מהם קיים מצות כבוד אב ואם כראוי כהוגן וכתחז"ל ועוד לו אח אחר שלא קיים באביו ואמו מצות כבוד אב ואם ככל הצורך, אותו אח שקיים המצוה של כבוד אב ואם כדת של תורה, האריך ימים ושנות חיים בטוב ובנעימים בבנים ובני בנים, גם עושר גם כבוד, ואותו אח שלא קיים מצות כבוד אב ואם כראוי, ירד פלאים וצריך לבריות בעניות גדולה, והוא נצרך לאח העשיר, וגם צרות רבות סבבהו, וכתוב בספר המדות והביאו בספר החידים דח"י ז"ל ואם אין אדם מכבד את אביו ואת אמו, גזירות קשות באות עליו, בענין שנאמר 'ויאמר ד' יען כי נגש העם הזה בפני ובשפתי כבדוני ולבו רחוק ממני ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה לכן הנני יוסיף' וכו' שהרי השוה הקב"ה כבודו לכבודם שהפסוק כתוב בכבוד הבורא יע"ש" עכ"ל ב'תנוחת חיים'.

◊ **"כל המבקש ימים ושנים ועושר וכבוד וחיים ארוכים בעוה"ז, ולעוה"ב להם סוף וקץ ותכלית, יעשה את רצון אביו שבשמים, ואת רצון אביו ואמו לכך נאמר זכור את יום השבת לקדשו כבוד את אביך ואת אמך למען יאריך ימך וגו'"** (תנא דבי אליהו רבא פרק כ"ו).

◊ **כל המבזה אביו ואמו אפילו בדברים, אפילו ברמיזה, הרי זה בכלל ארור מפי הגבורה שנאמר "ארור מקלה אביו ואמו", ויש לבית דין להכות על זה מכת מרדות ולענוש כפי מה שראוי (ש"ע י"ד רמ"א ו').** ויש ליתן לב ד'המבזה' הוא לאו דווקא כשאומר דברי גנאי בפני רבים, אלא אפילו כשאומר או רומז לאביו או לאמו משפט קצר של ביקורת וכיוצ"ב אשר גורם להם מעט תחושה של פחיתות כבוד ר"ל, נכלל הוא בכלל 'המבזה' אביו ואמו, ד' יצינלו (קובץ יד ב"ד יוהכ"פ).

◊ כתב היש"ש (יבמות פ"ח סק"ז) **"העושה דבר נגד חבירו ומפייסו, יבקש ממנו שיתפלל עליו, והמוחל עצמו מצוה עליו לעשות כן"** (אלף המגן סי' ר"ם תר"ו ויעו' עוד ב"ק צ"ב).

◊ **"מי שאינו מעביר שנאה מלבו ביום הכיפורים, אין תפילתו נשמעת ואינה מתקבלת ויורה דנשמתו מערב רב גזעא בישא, והוא סימן מובהק דכל מעשיו מקולקלים** (כן כתב השל"ה הק' מהמקובלים), **לכן יזהר להתפייס עם חבירו כראוי שיהי' מעביר על מידותיו לגמרי, והלואי מה שאומר בקריאת שמע על מיתתו יקיים בימים אלו"** (הגר"ח פלאגי זיע"א – מועד לכל חי ט"ז – י"א).

סה. המוחל לא יהיה אכזרי מלמחול דכל המעביר על מידותיו מעבירים לו על כל פשעיו, ואם הוא לא ירצה למחול גם לא ימחלו לו, דלמעלה דנים מדה כנגד מדה. וצריך למחול לחבירו אפי' אם עיוות כנגדו במזיד ובמרד, ואז מוחלין לו ג"כ אפי' על המזידות (וכמו שאמר בגמ', למי נושא עון למי שעובר על פשע), אא"כ מכוון לטובת המבקש מחילה שיהא נכנע לבו הערל ולא יתרגל בכך או כשמכוון לטובת עצמו דמתיירא שיגיע לו היזק כשימחול (ומ"מ אף בכה"ג צריך להסיר השנאה מלבו עליו אחרי דבאמת ביקש ממנו מחילה ומי שאינו מעביר שנאה ביום הכיפורים אין תפילתו נשמעת). ואם הוציא עליו שם רע אי"צ למחול^(ט) ומ"מ מדת חסידות וענוה למחול לחבירו גם בזה (רמ"א תר"א א' ומטה אפרים שם דין ד' ומשנ"ב שם סק"ח ט' י' י"א ושעה"צ שם אות ח' י'). ואם המחרף עושה כל טעדיק ומפרסם ברבים שהשם רע שהוציא הוא שקר ושמבקש מחילה, י"א דמדינא צריך למחול לו (דחברך חבא אית לי' ויתודעו הכל ששקר הדבר) (ערוך השלחן תר"ו ב').

◊ **המוחל לחבירו על שחטא כנגדו, מקיים בזה מצות עשה של גמילות חסדים** (הגר"י פישר זצ"ל 'הלכות אבן ישראל' ח"ב עמ' ע"א).

◊ **זכות גדול למחול מחילה גמורה לכל אלה שציערוהו, כאשר הביא הגרצ"מ זצ"ל מהזוה"ק שכל עון מכביר על כלל ישראל, ובשאינו מוחל הרי הוא גורם להכביר על כלל ישראל** (לוח ארץ ישראל).

סו. אם זה שחטא לחבירו אינו מתעורר לילך אליו לבקש מחילה, יש לו להאיש הנפגע להמציא עצמו אצל אותו שחטא, שמתוך כך יבקש ממנו מחילה (מטה אפרים' תר"ו ג').

סז. תקנת קדמוננו וחרם שלא להוציא שם רע על המתים, ועל כן מי שהוציא שם רע על המתים צריך לעשות תשובה שעבר על החרם (ש"ע תר"ו ג' ומשנ"ב סק"ט).

סח. אם מת האדם אשר חטא לו (אפי' הוציא שם רע עליו), מביא עשרה בני אדם (משום דאכל בי עשרה שכינתא שריא, ומשום כבוד השכינה ודאי המת מוחל לו – ערוך השלחן תר"י ו') ומעמידם על קברו, וילך לשם יחף, ואומר 'חטאתי לאלוקי ישראל ולפלוני זה שחטאתי לו בחטא פלוני' (דצריך לפרט החטא) והם ישיבו לו 'מחול לך' ג' פעמים. ואם הוא חוץ לג' פרסאות^(ב), ישלח שלוחו לשם והשליח יקח עשרה אנשים וילך על קברו ויבקש מחילה בשם המחרף ויאמר 'הנני שליח פלוני מודה ברבים ששלחני פלוני לאמר שחטא לאלוקי ישראל וכו'. ואם חרפו לאחר מיתתו אי"צ לילך על קברו, אלא מבקש ממנו מחילה במקום שביישו (ש"ע תר"ו ב' ומשנ"ב סק"ב י"ד ט"ו).

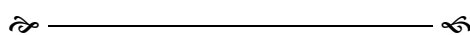
סט. קטן שעבר עבירות בקטנותו אע"פ שאין צריך תשובה כשיגדל, מ"מ טוב לו שיקבל על עצמו איזה דבר לתשובה ולכפרה (רמ"א סי' שמ"ג).

ע. קטן שחבל בגוף או שגנב או שהזיק, מדינא אי"צ לשלם, (ובגניבה - דוקא כשאין הגניבה קיימת), אבל לפני משורת הדין צריך לשלם (משנ"ב שמ"ג סק"ט).
 ◊ **י"א דאם חבירו שחטא לו אינו בעיר, וקיבל עליו בליבו לפייסו בדבעי, אזי מכפר לו יוהכ"פ** (אלף המגן תר"ו סק"ג בשם ספר 'פיה ללב').

עא. עון גדול הוא לבזות תלמידי חכמים או לשנאותן, וכל המבזה את החכמים אין לו חלק לעולם הבא, והוא בכלל 'כי דבר ד' בזה' (ש"ע יור"ד סי' רמ"ג סעיף ו'). והמבזה תלמידי חכמים הרי הוא אפיקורס (רש"י ראש השנה י"ז. ד"ה 'אפיקורס'. ויעו' עוד ש"ך יור"ד קנ"ח סק"ו).

טבילת ערב יוהכ"פ

עב. מנהג לטבול בערב יוהכ"פ (אפי' נערים בני מצוה^(א)) (משנ"ב תר"ו סק"ז). י"א^(ב) דטעם הטבילה משום קרי (ומ"מ טבילה זו צריך לטבול אף מי שאינו זהיר בכל השנה בטבילת עזרא^(ג) ואפי' אם כבר טבל בערב ר"ה ולא ראה מאז קרי^(ד) (פ"ה) ולדעה זו די בטבילה אחת. וי"א^(ה) דטעם הטבילה משום תשובה נכגר המתגייר



(עט) דאיכא דשמע בחשדא ולא שמע בפיוס ונשאר השם רע (משנ"ב סק"א).

(פ) 'פרסה' - 8000 אמה. להגר"ח נאה זצ"ל הוא 3840 מטר ולחזו"א זצ"ל 4608 מטר.

(פא) ובספר 'שמחת המועדים' עמ' ע"ז כתב שהגרמ"ל ליפקוביץ זצ"ל אמר לו אין לקחת (וכ"ש לשלוח לבד) ילדים עד גיל בר מצוה למקוה, כיון שגורם להרבה קלקולים והוי בגדר של יצא שכרו בהפסדו.

(פב) רמ"א שם.

(פג) להיות נקי משום יום הקדוש (ביאה"ל ד"ה יכול).

(פד) דלטעם הרמ"א והלבוש דהטבילה משום קרי לטהרה - א"כ מאחר שלא ראה קרי מערב ר"ה אי"צ לטבול, מ"מ אדם בריא יחמיר לחוש לטעמי' דמההרי"ל וסיעתי' דהטבילה משום תשובה. ויעו' עוד במג"א שם סק"ח דאף לטעם דקרי יחזור ויטבול שמא ראה מים חלוקים או עכורים (אלי' רבא שם סק"ט).

(פה) ויעו' עוד בטור תר"ו ובלבוש (שם דין ב') דכ' דטבילה זו היא מטעם מש"כ במדרש (פרקי דר"א הובא לעיל בהל' פיוס) שישראל כמלאכי השרת, מה מלאכי השרת נקיים מכל חטא אף ישראל נקיים מכל חטא. ויש במשמעות "נקיים" אף "טהורים" ועל כן נוהגים לטהר לטבול בערב יוהכ"פ.

(פו) הובא במג"א שם סק"ח.

שצריך טבילה - דרכי משה תר"ו סק"ג בשם המהרי"ל. וכ"ה במחצית השקל על ד' המג"א שם סק"ח], ולדעה זו יש לטבול ג' פעמים^(פ) (רמ"א תר"ו ג', ומשנ"ב סק"א, וביאה"ל ד"ה יכול).

עג. אם הוא מצטער בטבילה יכול להטיל על עצמו ט' קבין מים (רמ"א שם ומשנ"ב סק"ב) (ויעוי' משנ"ב סי' פ"ח הפרטים בזה).

עד. אף הנשים יטבלו בערב יום הכיפורים (כ"מ בדרכי משה תר"ו סק"ג ובמשנ"ב שם סק"א וכ"ה בבן איש חי שנה א' פ' וילך אות ח') (ויעוי' במשנ"ב שם פרטי הדין באשה נשואה הטובלת). וי"א דהנשים לא טובלות (אלי' רבא שם סק"ט בשם המטה משה ויעוי' עוד אלף המגן שם סקט"ז).

עה. להסוברים דגם נשים יטבלו טבילה זו, י"א דאף בתולות מגיל מצוה צריכות לטבול (מג"א שם ומטה אפרים שם דין ח' ומשנ"ב שם). וי"א שבתולות (וכן כל פנויה כאלמנה וגרושה) לא יטבלו. וי"א דאף אשה תוך ז"נ לא לטבול (הגר"ש וואזנר זצ"ל - ספר 'מבית לוי' עמ' ל"ג בהערה).

עו. בטבילה זו יש לדקדק להסיר כל חציצה מגופו (ודלא כבכל הטבילות שבשאר ימות השנה דאין מחמירים בחציצה בטבילת זכרים, אא"כ הוא ברוב גופו - שערי תשובה סי' פ"ח סק"א וביאה"ל שם) ועל כן קודם הטבילה ירחוץ עצמו במים חמים (כדי שיהיה גופו נקי). ויטול צפרני ידיו ורגליו (אכן לא באותו יום כמבואר בסי' ר"ס, ועל כן אם לא נטל צפרני רגליו יום קודם, ינקא הלכלוך שתחת הצפרניים) וינקא שיניו (שלא יהא שם דבר חוצץ)^(פח), ויסרוק שערו או יפריד השערות בנחת ביד כמה שאפשר, ואח"כ יטבול במקוה (מטה אפרים' תר"ו ח').

עז. הטובל מקרי, צריך להזהר להטיל מים קודם טבילתו (דאל"כ כשיטיל מים אחר הטבילה שוב יהא טמא) (ביאה"ל תר"ו ד"ה משום).

עח. אין מברכים על טבילה זו (דטבילה זו אינה אלא משום מנהג) (שו"ע תר"ו ג' ומשנ"ב סק"י ט).

עט. עיקר זמן הטבילה הוא לאחר חצות נכדי "שיראה משום טהרת יום כיפור הוא טובל" - לבוש תר"ו ד'] (יעוי' טור שם בשם רב עמרם גאון ובחיי אדם קמ"ד דין ז'). ויעוי' עוד לבוש שם). וטוב לטבול קודם תפילת מנחה (שמתוודה בה), וכן המנהג. ומקצתם נוהגים לטבול אחרי סעודה מפסקת (כדי שהטבילה תהיה סמוך ליום הכיפורים) (משנ"ב תר"ו סק"י ח). ומיהו הרוצה להקדים לא יקדים לטבול לפני שעה אחת קודם חצות היום (חיי אדם שם, וכ"כ המשנ"ב תקפ"א סקכ"ו לענין ערב ראש השנה. וכ"כ אלף המגן תרכ"ה סק"ז "מפני שאז מתחיל להתנוצץ קדושת היום" עיי"ש). ואם אי אפשר לו, יכול לטבול מהבוקר (דכ"ה פשטות לשון השו"ע [תר"ו ס"ד] דיכול לטבול 'מתי שירצה'. וכן לשון המאירי בס' התשובה עמ' 397 דנהגו זקנים לטבול בשחרית - הגר"ש דבליצקי זצ"ל - 'קיצור הלכות מועדים' עמ' ס"ח הערה מ"ט. וכע"ז באלף המגן תרכ"ה סק"ז. וכ"ה להדיא בלבוש שם ז"ל "הטבילה יכול לעשותה באיזה שעה שירצה מהיום, רק שתהא קודם הלילה").

◊ "ראוי הוא קודם שיכנס אדם למקוה, שיהרהר תשובה מעוונותיו ויתודה גם כן, כי עיקר הטבילה לבעל תשובה היא, לטהר עצמו מעוונותיו, כנזכר. לזה צריך לשים בלבו לשוב מעוונותיו מכל וכל, ולא יהא טובל וקצת עוונותיו בידו, כי לא יועיל לו הטבילה לטהר עוונותיו, עד שיעזוב אותם עזיבה גמורה מכל וכל, ולזה נכון שיתודה קודם שיכנס במקוה, או לפחות בטהור" (של"ה מסכת יומא פרק נר מצוה אות ט"ו. ויעוי' שעה"צ תר"ו סקכ"ב לענין להתוודות במקוה).

לבישת בגדי שבת ותפילת מנחה

פ. נוהגים ללבוש בגדי שבת לתפילת מנחה (מטה אפרים' תר"ו א' וקיצוש"ע קל"א ח').

◊ כשלוש בגדי שבת או בגדי יוהכ"פ יכוון לקיים מצות "ולקדוש ד' מוכבד" - דדרשינן בגמרא (שבת ק"ט). דהוה יוהכ"פ שאין בו לא אכילה ולא שתיה, ואמרה תורה כבדו בכפות נקיה (גליין' יד ביי"ד יוהכ"פ).

פא. יש להקדים להתפלל מנחה בעוד היום גדול כדי להספיק לאכול סעודה מפסקת במתינות ולקבל קדושת היום בישוב הדעת (יעוי' 'מטה אפרים' תר"ו א' - 'קיצור הלכות מועדים' עמ' ס"ט).

◊ מתפללים מנחה במתינות ובכובד ראש (יעוי' 'מטה אפרים' תר"ו א' - 'קיצור הלכות מועדים' עמ' ס"ט).

פב. צריך להתוודות במנחה קודם סעודה מפסקת^(פט) (שו"ע תר"ו א').

פג. אין אומרים 'אבינו מלכנו' במנחה זו (משנ"ב תר"ד סק"ה).

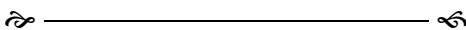
וידוי

◊ "אמר רבי יהושע בן לוי כל הזובח יצרו ומתוודה עליו (וברש"י: 'זובח את יצרו' - לאחר שהסיתו לחטוא הוא זובחו והורגו ושב בתשובה ומתוודה עליו), מעלה עליו הכתוב כאילו כיבדו להקב"ה בשני עולמים העוה"ז והעוה"ב דכתיב זובח תודה יכבדנני" (סנהדרין מ"ג).

פד. צריך כל אחד לומר לפחות עשרה וידויים ביום הכיפורים: במנחה בערב יוהכ"פ, במעריב של ליל יוהכ"פ, ד' פעמים בד' תפילות היום של יוהכ"פ, ועוד ד' בחזרת הש"ץ שלהם (כנגד עשר פעמים שהיה כהן גדול מזכיר את השם ביוהכ"פ)^(צ) (משנ"ב תר"כ סק"ב).

פה. י"א שגם מי שמתפלל ביחידות ראוי שיאמר עשרה וידויים (הגר"ש אלישיב זצ"ל - 'באר ישראל' עמ' צ"ה), וי"א שלא נהגו להקפיד בזה (הגר"ח קניבסקי שליט"א בתשובתו לבעל מחה"ס 'שמחת המועדים'. וכ"ד הגר"ש שליט"א^(צא) - 'שמחת המועדים' עמ' פ').

פו. נשים אם קשה להן אינן חייבות לומר עשרה וידויים (הגר"ש אלישיב זצ"ל - 'באר ישראל' עמ' צ"ה^(צב)).



(פז) רוקח, ספר חסידים שצ"ד, וכ"ה ע"פ קבלת האריז"ל, וכ"פ במג"א והו"ד במשנ"ב סק"כ"א ובאלף המגן סק"כ"א.

(פח) ויוציא מפיו שינים תותבות הניתנות לשליפה (הגר"ש דבליצקי זצ"ל, 'קיצור הלכות מועדים').

(פט) שמא יארע לו דבר קלקלה בסעודה שיחנק או שתטוף דעתו מחמת שכרות ולא יוכל להתוודות אח"כ (משנ"ב תר"ז סק"א ושעה"צ שם א').

(צ) אכן מה שאומר במעריב בתוך הסליחות לא חשיב, דחשיב רק מה שאומרים בתוך התפילה (שעה"צ תר"כ אות ג').

(צא) והביא הגר"ש שליט"א ראייה לזה מדברי השעה"צ תר"כ אות ג' שכתב דמה שאומרים וידוי במעריב בתוך הסליחות, לא נכלל בחשבון העשרה וידויים כיון שלא אומרים אותו בתוך תפילה. - מדויק מזה שרק מה שנמצא בתפילה או בחזרת הש"ץ (שהיא ג"כ בתוך התפילה של הש"ץ) הוי בתוך החשבון של עשרה וידויים ולפיכך יחיד שמתפלל בבית ואין לו חזרת הש"ץ לא צריך להשלים העשרה וידויים עכ"ד ('שמחת המועדים' שם). ולפי"ז ה"ה מי שהיה בתוך בית הכנסת וחיסר וידוי שבחזרת הש"ץ וכגון שהאריך בשמו"ע וכיוצא"ב. וגבי מי שהתפלל ושכח לומר וידוי וסיים תפילתו, - אי נימא דמה שצריך לומר הוידוי הוא מדין השלמת עשרה וידויים, להנ"ל אי"צ להשלימו. אכן מאידך יתכן דחז"ל חייבו לומר וידוי בתוך שמו"ע (בלא שיאטי' לדין דעשרה וידויים) וכיון שלא אמר בשמו"ע צריך להשלימו לאחר שמו"ע ויל"ע. ויעוי' בזה להלן דין ק"ב.

פז. אומרים את הוידוי לאחר שמו"ע קודם 'אלוקי נצור' (רמ"א תר"ז א', ומשנ"ב ס"ק ב').

פח. אותם האומרים תמיד 'יהי לרצון' וכו' קודם 'אלוקי נצור' אף כאן יאמרו 'יהי לרצון' קודם הוידוי (לפני שמתחיל 'אלוקינו ואלוקי אבותינו תבוא לפניך תפילתינו') (משנ"ב תר"ז ס"ק ט"ז). אכן דעת הגר"א זיע"א (אמרי נועם ברכות ד:) דאין לומר 'יהי לרצון' קודם הוידוי (דאחר 'יהי לרצון' כמאן דעקר רגליו דמי וודאי לא יצא כלל דחכמים תיקנו לומר הוידוי ביוהכ"פ דוקא בתוך התפילה) (וכן הורה הגר"ש אלישיב זצ"ל - 'באר ישראל' עמ' צ"ו ו'פני תפילה' עמ' פ"ט וכן הורה הגר"ח קניבסקי שליט"א שכן יש לנהוג - 'שמחת המועדים' עמ' פ"ה (צ"א)).

פט. עיקר הוידוי הוא 'אבל אנחנו חטאנו עוינו פשענו' אלא שנהגו לומר גם שאר דברים כגון מה נאמר לפניך וגו', ואתה יודע רזי עולם וגו', ועל חטא (רמ"א תר"ז ג', ומשנ"ב שם סק"ב).

◊ י"א דראוי לאדם להחמיר על עצמו להתחיל כל וידוי (ביוה"כ ובכל השנה) בתיבות "אנא ד" או"א תבוא וכו' (וכפי המוכח בס' הרש"ש) (צ"א) (הגר"ש דבליצקי זצ"ל - 'חוקת עולם' עמ' ט'. וכו' בשערי תשובה קל"א סק"א בשם ספר אורח לצדיק אור"ח ס' ד'), אך אין להורות לאחרים או לשנות ברבים נוסח מקום קבוע (דלכל נוסח יש על מה לסמוך) (הגר"ש דבליצקי זצ"ל - שם).

◊ כתב הרוקח (פירושי סידור התפילה לרוקח עמ' תרח"צ) "כל אדם האומר וידוי, יהיה מכוון ויאמר בכוונה ליבו, בדמעת הלב, באנחה גדולה, ויהיה מודה ועוזב - אז ירוחם... ויחשוב כל מה שחטא בשיאמר הוידוי, וידמע בעין ולב על חטאתו, אולי ירחם הרחום אשר ידו פשוטה תחת כנף הכרוב". עכ"ל.

◊ כתב החיי אדם (כלל קמ"ג) "לפי שהמתוודה צריך עכ"פ להכין מה שהוא אומר ולומר הוידוי בנחת, ומוטב לומר אשמונו פעם אחת בכוונה, מלומר ג' פעמים במהירות בלא כוונה".

◊ יש לומר הוידוי ו'על חטא' במתינות ובכוונה מתוך חרטה גמורה וקבלה טובה לעתיד ('קיצור הלכות מועדים' להגר"ש דבליצקי זצ"ל עמ' ע').

◊ כאשר פגם האדם בחינת נפשו או אף גרם ח"ו שנפסקו ונכרתו כל הט' ספירות' [מחכמה ולמטה מהתקשרותה הנ"ל] ותרד פלאים לעמקי מצולות הקליפות ח"ו. אז ע"י וידוי דברים באמת מעומקא דלבא. בעקמת שפתיו [בחינת נפש דרוח] מעורר בקול דברים שלו עד לעילא ולעילא. וגורם שיתאצל תוספת קדושה ממנו ית"ש עד שורש הנשמה תחילה. ומשם לנשמתו ורוחו, וחרוץ מבחיק אורו הגדול הנשפע עליו גם על בחי' הנפש מצד ההתקשרו' שנשאר עדיין ביניהם כנ"ל לכלות ולהתם הכחות הרע ומדרגות הטומאה ולהוציא ממסגר אסיר כל בחינותיה ולחזור ולקשרם כבראשונה עם בחי' הרוח.

וכן אם פגם וקלקל בחי' רוחו ח"ו, בדבורים אשר לא טובים או בשאר עוונות התלויים בבחי' הרוח. וביטול תורה כנגד כולם, והגביר לעומת זה בח' רוח הטומאה ר"ל, ואז גם נפשו אינה שלימה במקרה, כי היא מקבלת שפע חיותה ואורה ע"י הרוח כידוע. הנה ע"י החרטה אמיתית בלב ומתמרמר על גורל חטאו. כענין צעק לבם אל ה'. ומחרחר הרחורי תשובה במחשבה שהיא משכן נצוצי אור הנשמה. (והוא מלכות דתבונה) מעורר ג"כ עד לעילא להשפיע תחילה תוספת קדושה ואור על שרש הנשמה. ומשם לנשמתו והיא מבקשת זיו אורה שנשפע עליה. גם על בחי' הרוח, וזכחי אלקים רוח נשברה ושובר בח' רוח הטומאה שהגביר בעונו. ומטהר בחי' רוחו הקדוש להתקשר בבחי' הנשמה כבתחלה. ומשם ממילא יושפע גם על נפשו להשלים בשלימות' הראשון".

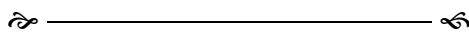
וכן אם חטא ח"ו במחשבה אשר לא טהורה, וגרם בזה שיסתלק מעליו נצוצי זהר נשמתו שהיתה עד הנה ... אז ע"י עסק התורה בבינה יתירה בעומק תבונתו, מעורר שתאצל תוספת קדושה על שורש נשמתו, ומשם לנשמתו להחזירה שתאיר עליו אורה, להשכילו בתוך"ק בבינה יתירה בסתרי טהוריה. ומאותו הקדושה והאור משתלשל ונשפע על רוחו ונפשו להשלים בשלימותם (נפש החיים שער א' פרק ב').

◊ "עוונות" - אלו הודונות. "חטאתם" - אלו השגגות (יומא לו:).

צ. אין לדבר בשעת הוידוי ואפילו באמירת על חטא, אכן לענות קדיש וקדושה יש להפסיק אפילו באמצע 'אשמונו' (משנ"ב ס' תר"ז סק"א ויעו' עוד להלן דין צ"ט הפרטים בזה).

צא. מי שיודע בעצמו שחטא חטא פרטי שלא נפרט בסדר הוידוי הכתוב בסידורים "על חטא" הכללי, נכון לפרט החטא ויתוודה עליו במרירות הלב (ובדמעות שליש) ('מטה אפרים' תר"ז ח', ובחי' אדם כלל קמ"ג כתב לפורטם באשמונו. וז"ל מהרי"ל "כל מה שאדם חטא כל השנה יהא כולל תוך וידויו, ויתודה עליו, כגון אם ח"ו אכל דבר איסור יאמר 'על חטא שחטאתי לפניך באכילת איסור' וכל כה"ג"). (ואם החטא הוא אחד מהחטאים המפורשים בהוידוי, אזי כשיגיע למקום הזה בסדר הוידוי, יתמרמר עליו ביותר - 'מטה אפרים' שם).

צב. אפילו עבירות שהתוודה עליהם ביום הכיפורים שעבר ולא שנה עליהם, יכול לחזור ולהתוודות עליהם, (צ"א) ובגמ' כתוב על זה 'הרי זה משוכח' משום שנאמר 'חטאתי נגדי תמיד' (שו"ע תר"ז ד' ומשנ"ב סק"ד).



(צב) ובספר 'אשי ישראל' (עמ' תקס"ג הערה נ"ד) הביא שהגר"ח קניבסקי כתב לו שלהתוודות י' פעמים הוא רק מנהג ויתכן שזה לא נהגו נשים. (צג) ויעו' ב'אור יחזקאל' מכתבים (מכתב צ"א) דכתב דהנהגתו בכל השנה לומר 'יהי לרצון' קודם אלוקי נצור כדעת המשנ"ב הנ"ל אך ביוהכ"פ מסתפק איך לעשות כיון שרצונו לומר הוידוי בתוך התפילה.

(צד) דאיתא ביומא לו. דכהן גדול ביה"כ צריך להתחיל וידויו בתיבות 'אנא ד'. אמנם ברש"י שם משמע דזהו דין דווקא בוידוי כהן גדול ביו"כ. וכמו"כ הרמב"ם (מעשה הקרבנות ג' ט"ו) ובסמ"ג (עישן קפ"ג) הביאו כיצד מתוודה אומר חטאתי עויתי פשעתי וכו' ולא הזכירו כלל לומר תיבות 'אנא ד' וכמו"כ ביומא פז: כשהביא הש"ס נוסח וידוי דכל השנה לא הזכיר כלל 'אנא ד' וכו' ברמב"ם בהל' תשובה (ב' ל"ה) דהביא גמ' זו להלכה כתב "הוידוי שנהגו בו כל ישראל, אבל אנחנו חטאנו' והוא עיקרו של וידוי" ולא הזכיר כלל לומר תיבות אנא ד'. וכן ברמב"ם בסדר התפילות כתב בפשיטות אלוקיננו ואלוקי אבותינו תבוא וגו' ולא הזכיר אנא ד'. - אמנם מאידך הרמב"ם בהל' תשובה (א' ל"א), כתב בוידוי של כל השנה "כיצד מתוודין אומר אנא ד' חטאתי וכו'" וכתב ע"ז שם דזהו עיקרו של וידוי, וכע"ז כתב המאירי יומא לו"ד"ה כל וד"ה כשהוא. וכו' בנוסח הוידוי באגרת רבינו יונה ביסוד התשובה שם וכמו"כ בשערי תשובה ריש סי' קל"א הביא דבספר 'אורח לצדיק' כתב שבכל הוידוים שמתוודים צ"ל בתחילתו 'אנא ד' או"א כו' והסכימו עימו הרבנים. עכ"ל. וכו' בכף החיים קל"א ז' בשם החיד"א במחזיק ברכה ובספרו קשר גודל, ובשלמי ציבור יעו"י"ש - ועל כן המדקדק במעשיו יחמיר על עצמו לצאת אליבא דכו"ע וירגיל עצמו בהיותו מתוודה מכאן ולהבא בל"ג לומר תמיד בכל השנה וביוה"כ 'אנא ד' או"א תבוא וכו' - (הגר"ש דבליצקי זצ"ל - 'חוקת עולם' עמ' ח' ט').

צג. לפני כל וידוי יכוון לקיים מצות עשה מדאורייתא של וידוי (יעוי' שו"ע סי' ס' ומשנ"ב שם). וביסושה"ע כתב: קודם כל וידוי יחשוב במחשבתו בזה"ל "הריני מקבל עלי מצות עשה של וידוי החטא שציווני בוראי ית"ש בתורתו הק', והתוודו את חטאתם אשר עשו".

צד. צריך להתוודות מעומד ^(צא) (מהתחלת 'תבוא לפניך' וכו' עד אחר 'ועל חטאים וכו' ד' מיתות ביד') ולא יסמוך על שום דבר באופן שאם ינטל אותו דבר, יפול ^(צב). ואם סמך צ"ע אם יחזור ויתודה (שו"ע תר"ז ג' ומשנ"ב סק"י).

צה. טוב לעמוד כפוף (כמו במודים) בשעה שמתוודה, ואם קשה לו השחיה די שיכוף מעט את ראשו (ובפרט יש להקל בזה בוידוי השני שחזור ואומר עם הש"צ) (משנ"ב תר"ז סק"י ושעה"צ סק"ו). ואם קשה לו או אם הדבר מפריע לו לכוונה, מותר לו לעמוד ישר כרגיל ^(צח) (הגר"ש דבליצקי זצ"ל - 'קיצור הלכות מועדים' עמ' ע' ^(צט)). וכן בספר 'שמחת המועדים' הביא שראה שהגרי"ש אלישיב זצ"ל לא היה כורע כלל, וכן המנהג בבית בריסק, וכ"נ הגר"ש אויערבאך זצ"ל - שם עמ' פ"ב).

צו. כשמזכיר החטא יכה באגרוף על החזה או הלב, כלומר אתה גרמת לי שאחטא (משנ"ב סי' תר"ז סק"יא). כשאומר 'על חטא' וכו' יכה כשאומר תיבת 'שחטאנו', וכשאומר 'על חטאים' יכה כשאומר תיבות 'שאנו חייבים' ^(ק) (מקור חיים לבעל החוות יאיר תר"ז א' וכן הקה"י זצ"ל נהג להכות ב'ועל חטאים' - 'ארחות רבנו' ח"ב עמ' ר"א) ^(קא). וי"א שבי'ועל חטאים' אין דופקים כנגד הלב (הגר"ח קניבסקי שליט"א 'מחזור שער התפילה' עמ' 20 וכן הגר"י אברמסקי זצ"ל לא היה מכה ב'ועל חטאים' וכ"נ הגרי"צ הלוי דינר זצ"ל - 'מנהגי מהרי"צ הלוי' ח"א עמ' ש"כ).

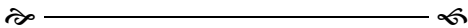
צז. דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל שבידוי הנדפס במחזורים אין יוצאים יד"ח וידוי של תשובה אא"כ אומרים עם הוידוי חרטה לשעבר וקבלה להבא כמש"כ הרמב"ם (רפ"א מתשובה יעו"יש), ולענין זה סגי אף בפעם אחת ואי"צ לחזור בידוי שבכל תפילה (לוח בינה לעיתים, ושם מובא שהגרי"ש אלישיב אמר על עצמו שבתכונת "ולא אחטא עוד" מתכוון בהם גם על קבלה לעתיד וגם תפילה).

צח. בחפץ חיים (תורת הבית פי"ב) ז"ל: "הנה באמת אינו יוצא בהוידוי כולו אם לא יראה לקבל על עצמו לתקן על להבא שלא יהיה כן, כי עיקר התשובה הוא חרטה על שעבר וקבלה על להבא, ואם אינו מקבל על להבא איננה בכלל תשובה כמו שכתבו כל הספרים הקדושים". עכ"ל.

◊ "וזאת למודעי שעיקר הוידוי הוא החרטה ועזיבת החטא שיתחרט האדם בלבו חרטה גמורה וחלוטה על העבר ויקבל בלבו על להבא לעשות גדרים וסיוגים שבוודאי לא ישוב לכסלה עוד וכו', שכל מי שיש לו מוח בקדקדו יורה על זה שוידוי ומחילה אפי' לפני בשר ודם שחטא כנגדו בלא תשובה הוא חוצפה ועזות גדול וק"ו ב"ב של ק"ו הוא חוצפה כלפי שמו"א (ויסושה"ע).

◊ "ועיקר הוידוי שיהיה מלב ונפש, שלא יהיה צוּעק בפיו חטאתי וליבו בל עימו כי אז עונשו גדול, וטוב לו שלא יתוודה והוסיף רשע על רשעתו וקללה תחשב לו כי מראה בעצמו שמטעה ברכריו לידע תעלומות יתברך" (סדר היום).

צט. מי שאוחז באמצע הוידוי ושומע קדיש, יכול לענות 'אמן' יהא שמיא רבא' עד 'עלמיא' (ולא 'יאמר יתברך' ויעוי' הערה ^(קב) ו'אמן' דאחר 'דאמירן בעלמא' (אכן על 'תתקבל' יהא שלמא' עושה שלו' לא יענה ^(קא)). - וכששומע קדושה יכול לענות 'קדוש קדוש כו' ו'ברוך כבוד' ^(קב) (אבל לא 'ימלוך' וכ"ש שלא 'יאמר נקדש' ושאר דברים שמוסיפים). ול'ברכו' (וכמו"כ ל'ברכו' בברכת התורה) יענה 'ברוך ד' המבורך לעולם ועד', ול'מודים' 'יאמר התיבות 'מודים' אנחנו לך' (אך לא כל המודים דרבנן ^(קא)). ודעת הרמ"א דעונה גם 'אמן' אחר ברכת 'המלך הקדוש' ^(קא) (שו"ע ורמ"א קכ"א א' ומשנ"ב שם סק"א ד' ה' ושו"ע ורמ"א סי' ס"ו ג' ומשנ"ב סק"י י"ח כ'). ודעת הרמ"א (שם ושם) דכל הנ"ל אפי' אם לא אמר 'יהיו לרצון' קודם הוידוי. - אמנם דעת השו"ע (קכ"ב א') והגר"א ^(קא) דאם לא אמר 'יהיו לרצון' קודם הוידוי אסור לענות כלל. - על כן לכתחילה יזדרז לומר 'יהיו לרצון' קודם שיענה (הגרי"ש אלישיב זצ"ל - 'באר ישראל' עמ' צ"ו ויעוי' עוד משנ"ב קכ"ב סק"ב), (ויוצא יד"ח וידוי בתפילה אף לדעת הגר"א הנ"ל (הובא לעיל דין פ"ח) כיון דכבר אמר 'אבל אנחנו ואבותינו חטאנו' קודם ה'יהיו לרצון' שזהו עיקר הוידוי כדכ' הרמ"א תר"ז ג' - הלכות חג בחג עמ' רצ"ו).



(צה) מי שגנב או גזל וכדו' אע"פ שחבירו מחל לו וכבר השיב לו את הגזילה, מ"מ מתוודה ע"ז ביוה"פ לעולם (משום דבחטאים אלו חטא אף בעבירות ש'בין אדם למקום), אבל אם הקניט את חבירו בדברים או עני המהפך בחררה, כיון שביקש מחילה מחבירו והתוודה ביום כיפור ראשון, אי"צ להתוודות ביום כיפור שנית. ואפשר דאף ביום כיפור ראשון אי"צ להתוודות כיון שכבר פייס אותו (משנ"ב שם סק"ג ושעה"צ שם אות יג).

(צו) דהכי הוי דרך הכנעה טפי, ומתוודה בלב שלם (משנ"ב תר"ז סק"י).

(צז) דסמיכה כזו הוי כשיבה (שעה"צ תר"ז ח').

(צח) כי לשחות באמירת הוידוי אינו מדינא כלל (הגר"ש שם).

(צט) והגר"ש דבליצקי זצ"ל כתב (זה השלחן ג' עמ' ל"ד) דלפי שיטת הגר"א (בביאורו סו"ס נ"ו) שאין להוסיף על הכריעות שתקנו חז"ל, גם באמירת אשמנו ועל חטא אין לכרוע לא היחיד ולא הש"ץ.

(ק) יל"ע דממש"כ המשנ"ב 'כשמזכיר החטא' משמע דאין כוונתו לתיבת 'חטא' וכהמקור חיים, אלא כשיפרוט החטא - שם החטא.

(קא) והגרי"ש אלישיב זצ"ל לא היה מכה בכל 'על חטא' אלא רק מפעם לפעם, וביאר דהטעם שמכין ב'על חטא' הוא להכנעה ואי"צ להכות בכולם ('איש על העדה' עמ' רי"ג בשם הגר"י שוב שליט"א).

(קב) ולבני ספרד הנוהגים כדעת השו"ע (סי' נ"ו - ג') שבכל עניית אמן יהא שמי' רבא יש לומר ג"כ תיבת "יתברך" משום דאסור להפריד בין עלמא ליתברך, אף כאן אם אמר "יהיו לרצון" הראשון - יענה עכ"פ גם תיבת "יתברך". וכ"כ המג"א (סי' ס"ו סק"ו) בסוף דבריו דנראה לו שבאמן יהא שמי' אומר ג"כ תיבת "יתברך" דהפליג מאוד בבית יוסף בעונש המפסיק בין עלמא ליתברך עכ"ד. ובעיני יעוי' עוד מג"א סי' נ"ו סק"ט. - (וכן נוהגים קהילות החסידים), ויעוי' עוד כף החיים סי' נ"ו סס"ק כ"ט וסקל"ג וסי' ס"ו סק"י"ז דכ' דהנהוג כד' האריז"ל לענות איש"ר עד דאמירן בעלמא, יענה כן אף באמצע ק"ש וברכותי" (וה"ה לאחר "יהיו לרצון" הראשון שבסוף שמו"ע), ושכן פסק הבן איש חי פ' שמות אות ו'. יעוי"ש. וכן ה' מורה הגר"ב צ"א אבא שאול זצ"ל לענות עד "דאמירן בעלמא" (אור לציון ח"ב ע' נ"ה). (וכד' מייטנין להא - יש לציון דהנה כל הנ"ל הוא כשעונה בפיו, אכן הנמצא באמצע שמו"ע (וה"ה לדעת השו"ע (קכ"ב א') והגר"א בסוף שמו"ע קודם "יהיו לרצון" הראשון) דאסור לו לענות אלא ישתוק ויכוון למה שאומר הש"ץ ויהא כעונה (שו"ע סי' ק"ד - ז). והמג"א כתב שם (סק"ז) "וע' ס"ס ס"ו ס"ג" ובמחצית השקל שם כתב בביאור כוונת המג"א שבס' ס"ו כתב המג"א דבמקום שפוסק לאיש"ר יאמר עד עלמא וישתוק, כי יש מחלוקת אם חייב לומר כל הנוסח של ית' עכ"ל, אבל כאן דשותק ושומע דהוי כעונה ראוי לשותק עד דאמירן בעלמא לצאת ידי כולם עכ"ד. - ובמשנ"ב סי' ק"ד סק"כ"ז כתב דישתוק "עד יתברך". ומשמע דעכ"פ יש לכוון נמי לשמוע תיבת "יתברך" דאף דדעת המשנ"ב סי' נ"ו סס"ק ט"ו דאם עומד במקום שאין רשאי להפסיק יזהר שלא יאמר רק עד תיבת 'עלמא' וכ"כ בס' ס"ו סק"יז. זהו דוקא במקום שעונה משא"כ הכא דשותק ושומע שפיר יש לחשוש לד' הבית יוסף הנ"ל ולשמוע אף תיבת "יתברך".

(קג) כי אינו אלא מנהג (משנ"ב סי' ס"ו סק"י).

(קד) שזהו עיקר הקדושה (משנ"ב שם).

(קה) דהוי הפסקה גדולה (משנ"ב סי' ס"ו סק"ב).

(קו) משום דהוא סיום ג' ברכות ראשונות (משנ"ב סי' ס"ו סק"א). וכמו"כ ביום חול אחר 'שומע תפילה' דהוי סיום ברכות אמצעיות (משנ"ב שם).

(קז) 'אמרי נעים' ד' ע"ב, וכמו"כ בביאורו (קכ"ב א') כתב אדברי הרמ"א דאינו מוכרח, הובא ג"כ בשעה"צ קכ"ב ה'.

ק. י"א דהעונה לקדושה בעודו ב'אלוקי נצור' אסור להמשיך בתפילתו בין עניית הפסוקים (הגרי"ש אלישיב זצ"ל - 'תפילה כהלכתה' פי"ב הערה רמ"ו (קח)), וי"א דרשאי להמשיך בתפילתו בין 'קדוש' ל'ברוך' אך טוב יותר לשתוק כדי שלא יפסיק באמירת פסוקים בין 'קדוש' ל'ברוך' (הגרש"ז אויערבאך זצ"ל גבי העומד בפסוקי דזמרה - 'הליכות שלמה' תפילה עמ' קט"ז).

קא. מי שטעה בתפילתו בדבר שדינו שצריך לחזור ולהתפלל, וכגון שאמר "הקל הקדוש" במקום "המלך הקדוש" - י"א דכשחזור שוב התפילה אי"צ לחזור ולהתוודו שנית ^(קט) (הגר"ש ואזנר זצ"ל - שבט הלוי ח"ו סי' ע"ג ויעו' עוד לעיל דין פ"ה ובהערה שם) וי"א דלכתחילה צריך לחזור ולהתוודות שנית ורק בדיעבד אם לא התוודה שנית יצא יד"ח ^(ק) (הגר"ש דבליצקי זצ"ל - קיצור הלכות מועדים עמ' ע' ובהערה שם).

קב. מי שהתפלל ושכח לומר את הוידוי, יאמרו לאחר סיום תפילתו מעומד (הגר"ש דבליצקי זצ"ל - 'קיצור הלכות מועדים' עמ' ע"א, וכ"כ הגרש"ז אויערבאך זצ"ל בתשובות הנדפס במחזור המפורש בתחילתו). ויעו' לעיל דין פ"ה ובהערה שם.

◇ "אם עבר אדם על מצוות לא תעשה ועשה תשובה ידאג לעונו, ויכסוף ויחכה להגיע ליוחב"פ למען יתרצה אל ד' יתברך כי רצונו חיי נפש והגוף וחיי כל נוצר, כמו שנא' חיים ברצונו" (רבינו יונה שערי תשובה שער ד' אות ח).

◇ "כשאומר ואתה צדיק אחר הוידוי יאמר בכוננת חלב ואז אומר הקב"ה למלאכים בואו וראו כמה חביבין ישראל אשר מצדיקין עליהם את הדין" (מהרי"ל סוף הלכות עשרת ימי תשובה).

◇ כשהאדם מתוודה צריך שיכוון בוידוי לקבל עליו טהרה כענין שאמר דוד (תהילים נ"א ד') הרב כבסני מעוני. ובהיותו אומר ואתה צדיק על כל הבא עלינו, יכוון שהוא מקבל יסורים בסבר פנים יפות להתכפר (תומר דבורה פ"א מדה התשיעית).

◇ "כתבו בספה"ק: כשאדם חוטא, התורה באה ורושמת החטא בפניו, וכל צבאות מעלה בראותם הרושם בפניו מקללים אותו ובדלים ממנו כמנודה, כי רוח הטומאה שורה עליו ע"י העבירות שעשה, וכדי להעביר הרושם מפניו צריך שיבכה על העוונות שעשה, וירחיץ בדמעות פניו, וטוב להעביר הדמעות על מצחו כי במצח נכתמים כמשי"כ וחתוית תו על מצחות האנשים" (אלף המגן תר"ז סק"ז).



◇ "הנהגתי עצמי מעודי, לומר כל התרי"ג מצוות לכל הדעות כיום הכפורים, ובשימת לב לכל מצוה, לפשפש במעשי לשוב מעבירות שבידי וביטול העשין ח"ו, והתפללתי שתהא חשוכה אמירתי כקיומם בפועל, ושאוכה לקיימם במחשבה דיבור ומעשה כדת של תורה" (האדר"ת זצ"ל 'נפש דוד' עמ' מ"ה).

סעודה המפסקת

(היינו הסעודה האחרונה שאוכלים לפני הצום, ומפסיקין אח"כ מלאכול)

קג. לפנות ערב אוכלים סעודה המפסקת ויש להקדים באכילת סעודה המפסקת שיוכלו לאכול הוא ובניו בנחת כדי סיפוקם ויהא להם כח לצום ^(קיא). וכמו"כ בכדי לקבל אח"כ קדושת היום מתוך מתינות ויישוב הדעת (יעו' סדר היום הנהגת ערב יום כפור ויום כפור ו'מטה אפרים' תר"ז א' - 'קיצור הלכות מועדים' עמ' ע"א).

קד. יש נוהגים ללבוש בגדי שבת לסעודה המפסקת (קצה המטה תר"ד סקל"ז).

קה. טובלים פרוסת המוציא בדבש ('מטה אפרים' תר"ח א' וקצה המטה תר"ד סקל"ח).

קו. אין נוהגים לבצוע על לחם משנה ^(קיב).

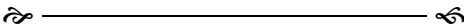
קז. אוכלים בה מאכלים קלים להתעכל כדי שלא יהיה שבע ומתגאה כשיתפלל (שו"ע תר"ח ד').

קח. נוהגים לאכול בסעודה זו בשר, ודוקא בשר עוף (משנ"ב תר"ח סקט"ז).

קט. בסעודה זו יש נמנעים מלאכול דגים ('מטה אפרים' תר"ח א'). וי"א שדגים קרים אפשר לאכול אף בסעודה זו (אלף המגן שם סק"ב. ובארחות רבינו ח"ב עמ' קצ"ט הביא שהקה"י זצ"ל אמר שנוהגים לאכול דגים בסעודה מפסקת [וכנראה כוונתו לדגים קרים - הלכות חג בחג עמ' שי"א בהערה] וכ"נ בבית הגרי"י פישר זצ"ל - 'הליכות אבן ישראל' ח"ב עמ' ק"ה והערה 7 שם).

קי. אין לאכול בסעודה זו דברים המחממים את הגוף כגון יין וטוב או מאכלים ומשקים המתובלים בבשמים וכרכום או חרדל (רמ"א תר"ח ד' ומשנ"ב סקט"ז, ו'מטה אפרים' תר"ו י"ח). ולנשים אין קפידא כלל בכל זה (הלכות חג בחג עמ' שי"א).

קיא. אין לאכול מאכלים המרבים זרע כגון מאכלי חלב חמים, שום וביצים. וראוי להיות נזהר שלא לאכלם כל היום, אך העולם נוהגים להקל לאכול מאכלי חלב בשחרית (רמ"א תר"ח ד' ומשנ"ב סקט"ז, ו'מטה אפרים' תר"ו י"ח). ולנשים אין קפידא כלל בכל זה (וכמו"כ יכולות לאכול דגים חמים) (הלכות חג בחג עמ' שי"א).



(קח) וכמו"כ בכף החיים ס"ו סקי"ח (גבי הפסקה בברכות ק"ש) כתב "אבל נקדישך כו' לעומתם כו' ובדברי קדשך כו' לא יאמר אלא ישמע מן הש"ץ ויכוון להם בלבד, והוא יענה קדוש וברוך וכו' כמ"ש האחרונים".

(קט) דדבר פשוט הוא דגם אי נימא דכשטעה בתפילה בדבר המעכב הוי כלא התפלל כלל (יעו' טור סי' רצ"ב) מ"מ לענין וידוי דמעיקרא תקינוהו לאחר התפילה כמבואר ביומא פז: - אין הוידוי בטל מחמת ביטול התפילה (הגר"ש ואזנר זצ"ל - שם יעו"ש עוד מש"כ בזה).

(קי) דלכתחילה תקנו חז"ל לומר וידוי דווקא בתפילה וכיון שנתבטלה תפילתו נמצא שלא התוודה בתפילה, אכן בדיעבד יש לסמוך על סברת תוס' בשם ר"י (והו"ד במשנ"ב סי' ק"ח ס"ק ל"ב) דס"ל דהתפילה שהתפלל וטעה אינה כלא התפלל כלל. ואף הכא מה שהתפלל וטעה, נחשב עכ"פ תפילה לענין זה שהוידוי שנתוודה חשיב כוידוי בתוך תפילה (הגר"ש דבליצקי זצ"ל - שם).

(קיא) יעו' פסחים קט. "אמרו עליו על רבי עקיבא, מימיו לא אמר הגיע עת לעמוד בבית המדרש חוץ מערבי פסחים וערב יוה"כ, בערב פסח בשביל תינוקות כדי שלא ישנו, וערב יוה"כ כדי שיאכילו את בניהם. ע"כ. ויעו"ש ברבינו יהונתן מלוניל ונימוק"י דעיקר החשש הוא שמא יתחילו לאכול את הסעודה המפסקת בשעה מאוחרת ויאכלו בחטף וע"כ לא יאכלו בני הבית כדי סיפוקם.

(קיב) דבשל"ה הק' כתב דיש קצת רמז לבצוע על לחם משנה בסעודת ערב יוה"כ ושכן נוהגים באשכנז, וכ"מ בס' הרמ"ק (הובאו באלף המגן תר"ד סקמ"ב ובקצה המטה שם סקל"ז) מ"מ כתב בקצה המטה שם דלא נתפשט מנהג זה במדינותנו.

קיב. מעט החלב שנותנים בקפה או בתה או כתבשיל בטל ברוב לענין זה, ואין להקפיד (משנ"ב תר"ח סק"ח רמטה אפרים' תר"ד י"ח).

קיג. אפשר לאכול מאכלי חלב קרים (כגון לבן, חמאה וגבינה) בסעודה המפסקת (מטה אפרים' תר"ו י"ח, ומשנ"ב ס"ק י"ח). והמנהג להחמיר לא לאכלם בסעודה מפסקת ולהקל לאכלם בשחרית (הלכות חג בחג עמ' שי"ב).

קיד. אין לאכול שומשמן בסעודה זו (משום שגורם להחזיר המאכל לפיו בלילה) (משנ"ב שם סק"ח). ולענין אכילת טחינת שומשמן אפשר שאין קפידא, אך גם בזה אין להרבות, ואין להקל אלא לטיבול מעט (הלכות חג בחג עמ' שי"ג בהערה).

קטו. יש האוכלים קודם הצום מלון או אבטיח שהם מקררים את הגוף [ומקילים על הצום] (ק"י).

קטז. בכל היום כולו יזהר שלא יאכל אכילה גסה, שלא יהיה שבע ומתגאה כשיתפלל ביום הקדוש (שו"ע תר"ח ד' ומשנ"ב סק"ח).

◊ כתב הש"ח הק' (יומא 'עמוד התשובה' עמ' רכ"ח) "ועם כל זה שאוכל ושותה ושמה ערב יום הכיפורים, אי"צ להרבות לו עידונים בעצמו ואכילות גסות, שלא יבוא מהם לקלות ראש ושיחה בטילה, שא"כ הוא עושה – עבירה היא בידו, ולא נצטוינו על כך, רק על שמחה של מצוה, על כן יאכל באוכל לפני המלך, והשולחן מלא דברי תורה ויראת שמים ביתר שאת יותר מכל ימות השנה, ויאכל לשם מצוה ככהן האוכל קדשים". עכ"ל.

◊ כתב בספר 'חמדת ימים' (ח"ג פ"א אות ח' הוצאת מכון חמדת ימים): "לא ירבה באכילות גסות ושתיות יין מרובה שיבא מהם לקלות ראש ח"ו, כי הנה עם כל זה שנצטוינו לאכול ולשתות בערב יום כפור, החכם עיניו בראשו שלא להראות עידונים בעצמו ואכילות גסות ושתיות יין מרובה שיבא מהם לקלות ראש ושיחה בטילה ח"ו, שאם ככה יעשה עבירה היא בידו כי לא נצטוינו כי אם לשמחה בשמחה של מצוה, ותהיה יראת ה' על פנינו תמיד כל היום, לא להנאת בטנו ח"ו כי אם בלתי לד' לבדו, ולא נסור לבכנו מהיום האדיר איום ונורא הבא עלינו יומא דדינא, וכוליה האי ואולי בקדושה ובאימה וביראה אשר נתנהל במ אולי ישא פנינו לזכותינו כהיום הזה בדין (ק"י)".

◊ כתב ביסושה"ע בשם האריז"ל, "האוכל סעודת ערב יוחכ"פ בקדושה ולשם שמים מתקן בזה כל האכילות של איסור, וכל מה שנכשל בריבוי אכילות בכל השנה". וכן כתב בספר 'חמדת ימים' (ח"ג פ"א אות ט' הוצאת מכון חמדת ימים): "מה טוב לכוון לתקן בכח סגולת אכילתו היום, אשר רבה היא למעלה מאד, כל אכילה של איסור וכל אשר הרבה לאכול ולשתות בשמחת מריעות בשחוק וקלות ראש אשר נכשל ונלכד במ בכמה ימים ולילות בימי שנה, ובכח סגולת מצות אכילה זו בקדושה ובטהרה ובמורא גדול יתקן את אשר עוותו ומצא כדי גאולתו".

◊ כתב בספר 'חמדת ימים' (ח"ג פ"א אות מ"ב מ"ד הוצאת מכון חמדת ימים): "אם יכירו וידעו בני אדם מה תיקון גדול עושה למעלה באכילתנו כהיום הזה, חיו אוכלין באוכל על שלחן המלך... וכן יהיה שולחנו ערוך מליאה לה תורה ודברי מוסר, ולהודיע לבני ביתו חסדי המקום עם בראויו אשר תמיד הם מכעיסים אותו ומורדים בכבודו והוא מלך עלוב, מלך מוחל וסולח אשמתיו מידי שנה בשנה, ולא כהטאינו עשה לנו ולא כעונותינו גמל עלינו וכיוצא בדברים האלה, למען יכנע לבכם ותכנסם אהבתו יתברך בלבם, וכל הפרטים האלה יוכל לעשותם בהקדים סעודתו בעונתה בעוד היום גדול, לא כמו כמה מאחרי שבת לסעודתם לשקיעת החמה ואוכלים בחפז רב".

◊ כתב רבינו יונה (שערי תשובה שער רביעי ח'): כוונת האכילה ביום התשיעי (שלכן זוכה כאילו התענה תשיעי ועשירי) א. "כי הראה שמחתו בהגיע זמן כפרתו ותהיה לו לעדה על דאגתו לאשמתו, ויגונותיו לעונותיו". ב. "על שמחת המצוה" (או מצות תשובה או מצות שבתה ועיניו או על שלשתן – מאור השער). ג. "למען נחזק להרבות תפילה ותחנונים ביוחכ"פ ולשית עצות בנפשנו על התשובה ועיקריה" (ויעו' עוד רש"י יומא פ"א ע"ב דמסע מצות האכילה בערב יוחכ"פ הוא כדי שיהא לו כח להתענות ביום כיפור).

קיו. אין לומר על נהרות בבל (מטה אפרים' תרי"ט א').

קיא. "אחר גמר הסעודה אומר שיר המעלות בכוונה עצומה ובבכיה בהעלות על ליבו כי עבר קציר, כלה קיץ, ואנחנו לא נושענו, ועדיין לא שבנו שיבת ציון" (מטה אפרים' תר"ח ב').

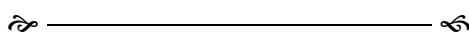
קיט. גם מי שאינו נוטל ידיו כל השנה למים אחרונים יטול כעת (מטה אפרים' תרי"ט א').

◊ כתבו הספרים הק' שע"י ברכות הנהנין וברכת המזון בסעודה המפסקת בכוונה גמורה מתקנים את כל הברכות, וברכת המזון של השנה שנאמרו בלי כוונה (הגר"ש דבליצקי וצ"ל – 'קיצור הלכות מועדים' עמ' ל"ב).

קכ. אם הפסיק מאכילתו בעוד היום גדול יכול לחזור ולאכול כל זמן שלא קיבל עליו התענית (שו"ע תר"ח ג'). ויש שכתבו שהמנהג שלאחר שאכל אסור לאכול (דבזה שהפסיק הוי כאילו קיבל בפה), ולכן נכון שקודם ברהמ"ז יאמר בפירוש שאינו מקבל עליו עדיין את התענית, ועכ"פ יחשוב בליבו כך (משנ"ב תר"ח סק"ב).

◊ "בברכהמ"ז שיש בו בקשות עצומות על ירושלם ובנין ביהמ"ק, לחיים טובים, ופרנסה טובה, ועל ביאת מבשר צדק, ושאר בקשות שיש בהם חיי נפש, יש לאומרה בכוונת חלב בהתעוררות רב לחלות ולחנן למלך המשפט לפני בא יום הגדול והנורא שחותם כל אדם בו, והכל הולך אחר החיתום, ויפה שעה אחת בתשובה ובתחנונים ויתעוררו מליצי יושר יבואו ויגידו צידקתם ויכריע הכף לזכותו שיצא ביום הקדוש בדימוס בדינו" (מטה אפרים' תר"ח ב).

◊ "מברכין ברכת המזון בכוונה עצומה, וכל בעל כבי יש לחוריד דמעות ולהשמיע קול בכיות באומרו רחם נא ובונה ירושלם בו, הרחמן הוא בו... ועתה עת נכון להעתיך לד' על גאולתנו ופדות נפשינו והזמנת פרנסתנו ברווח וברחמים וחיים ושלו' וכל טוב" (מטה אפרים' תרי"ט א').



(קיג) יעוי' באר היטב ס"ו תר"ח ובאל"י רבא שם סק"ט שהביאו דמהרי"ל ראה מרביתו שאכלו פרי שקורין ער"ד עפ"ל שמקור. וכתב הגר"ש דבליצקי וצ"ל ('קיצור הל' מועדים' עמ' ס"ז בהערה), דאין הכוונה לתפוחי אדמה, שעדיין לא היו בימי המהרי"ל וגם אינם מקררים את הגוף, אלא הכוונה לאבטיחים ומלונים שנקראו כן בלשון אשכנז העתיקה.

(קיד) והמשיך שם: "כל שכן וק"ו אם נטה אשורינו מני דרך אלקינו שבשמים ולפרוק עול מורא שמים מעל צווארינו ח"ו... כי הרבינו להכעיס את בוראנו יתברך, ובמה נקדם פניו להתחנן על נפשתינו, אם נקדמנו בסגולת האכילה והשתיה אשר בשמחת מריעות ימי חיינו הימים כל ימי חיינו הלילות, ואף אשר נוסף פשע בקרב הימים האדירים להקל דעתנו מול אבינו שבשמים באכילה והשתיה אשר לא כדת ישתקע הדבר ולא תעשה כזאת בישראל". עכ"ל.

קכא. יש להפסיק לאכול קודם שקיעת החמה (דמצות עשה להוסיף מחול על הקדש) (שו"ע תר"ח א' ומשנ"ב סק"א). וכשמקבל על עצמו את תענית האכילה נאסר מיד ג"כ ברחיצה, סיכה ומלאכה (משנ"ב שם סק"ג). אך לא נאסר בנעילת הסנדל (דהרי אנו רואים שאינו חולץ מנעליו, ועל כן הוי כאילו התנה מפורש שלא מקבל ע"ע עדין עינוי זה) (משנ"ב תקנ"ג סק"ב).

קכב. יש להזהר אחר גמר הסעודה לנקר את השינים מכל שיירי האוכל ובפרט מי שיש לו שינים חלולות בכדי שלא יכשל באכילה כל דהו ביוהכ"פ (הגר"ש דבליצקי זצ"ל - 'קיצור הלכות מועדים' עמ' ע"ב מספר פעולת צדיק לחיים פ"ג).



קכג. דעת הרמב"ן שצריך להתוודות גם אחר אכילה קודם חשיכה, וראוי להחמיר כדעה זו (וכן נהגו בזמנינו שאומרים אז תפילה זכה) (משנ"ב תר"ז סק"א).

חליצת המנעלים

קכד. צריך לחלוץ המנעלים מבעוד יום (דגם בזה צריך להוסיף קודם בין השמשות כמו באכילה) (ביאה"ל תרי"ד ס"ב ד"ה אסור).

קכה. יש נוהגים לחלוץ ימין תחילה (כיון שהוא מצוה) (לוח ארץ ישראל בשם הגר"י קוק זצ"ל). ויש שאינם משנים מהרגיל וחולצים של שמאל תחילה ואח"כ של ימין (כשו"ע סי' ב' סעיף ה') (קיצור הלכות מועדים' להגר"ש דבליצקי זצ"ל).

קכו. אין ללבוש מנעל של עור אף אם הוא רק מחופה למעלה או למטה (שו"ע שם ב' ומשנ"ב סק"ו).

קכז. מי שאפשר לו נכון להחמיר שלא לילך במנעל שאינו מרגיש בו כלל שהוא יחף (ולאו בכלל עינוי הוא) ^(קטו) ומ"מ אין למחות ביד המקילין (משנ"ב תרי"ד סק"ה). ואם רוצה לילך לבית הכסא יעווי הערה ^(קטז).

קכח. י"א דמנעלים הדומים במראיתם ממש לנעלי עור, נראה שאסור לנועלם ביוהכ"פ מפני מראית העין ^(קיז) (הגר"ש' אויערבאך זצ"ל 'הליכות שלמה' גבי יוהכ"פ עמ' ע"ו). ויעווי' הערה ^(קיח). ויש מתירין (דכיון דכבר נתפשט שביוהכ"פ ובת"ב הולכים במנעלים כאלו, אין כאן משום מראית עין דכו"ע יודעים שהולכים במנעלים כאלו) (הגרי"י פישר זצ"ל 'הליכות אבן ישראל' עמ' קי"ב).

קכט. מותר לעמוד על כרים וכסתות (או ספה) של עור (שאי"ז הנאת דרך נעילה ולא אסור אלא רק כשהוא מנעילו ברגליו). ומ"מ המחמיר תבוא עליו ברכה (רמ"א תרי"ד ב' ומשנ"ב שם סק"ט). אכן הפר"ח הסכים לדעת הרדב"ז (ח"א סי' שע"ז המובא במג"א תרי"ד סק"ד) דאין כאן בית מיחוש כלל (משנ"ב שם).



קל. יש לפרוס מפה על השלחנות ביוהכ"פ כמו בשבת (משום דאיקרי שבת שבתון) (רמ"א תרי"ד' ומשנ"ב סקט"ו).



קלא. נשים לא יקשטו עצמן בתכשיטים שמתקשטות בהן בשבת ויו"ט מפני אימת יום הדין ('מטה אפרים' תרי"ט' ומשנ"ב שם סקט"ז. ויעווי' שעה"צ תקנ"ד ס"ק מ"ד).

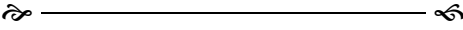
הדלקת הנרות

קלב. נוהגים להדליק נרות ליוהכ"פ כככל ערב שבת וערב יו"ט ^(קיט) (יעווי' שו"ע תרי"א').

קלג. מברכים על ההדלקה 'אקב"ו להדליק נר של יום הכיפורים' ^(קכ) (קכא) (שו"ע ורמ"א תרי"ב ב' ומטה אפרים תרי"ט ד'). (ודעת הפרי חדש והגר"א שאין מברכים ^(קכב) — הר"ד בשעה"צ ה' וכן' בשו"ע רס"ג ה' בשם יש מי שאומר^(קכג) ^(קכד)). ונשים רבות נוהגות לברך 'שהחיינו' בשעת ההדלקה (ואע"פ שבשאר יו"ט אין יסוד למנהג לברך בשעת ההדלקה, כדיעווי' שע"ת רס"ג סק"י ומשנ"ב שם ס"ק כ"ג - הכא לכו"ע יכולה לברך בשעת ההדלקה דבלא"ה מברכים 'שהחיינו' בלא כוס - כף החיים תר"י ז'). [ואשה המברכת שהחיינו בהדלקת נר יוהכ"פ צריכה להיות אז כבר חלוצת נעלים, כיון שמקבלת ע"ע קדושת היום (ולא מהני בזה תנאי) - קיצור הל' מועדים' להגר"ש דבליצקי זצ"ל עמ' ע"ב הערה פ"ח]. **והנהגות כן יזהרו שלא לברך שוב 'שהחיינו' בבית הכנסת עם הקהל** (חיי אדם קמ"ד י"ד וכף החיים שם). — גבי אשה שטעתה וברכה "להדליק נר של יו"ט" או "להדליק נר של שבת" יעווי' הערה קכ"ד.

קלד. מדליקים את הנרות ומברכים אחר ההדלקה כמו בכל ערב שבת ('מטה אפרים' תרי"ב').

קלה. בהדלקת הנרות מקבלת האשה את כל דיני יוהכ"פ, ואחר ההדלקה אסורה בכל הדברים שאסורים ביוהכ"פ (אא"כ עשתה תנאי - יעווי' להלן בסמוך) ('מטה אפרים' תרי"ה') (ועל כן לפני ההדלקה תסיר מנעליה). אמנם איש שמדליק נרות אינו מקבל את יוהכ"פ בהדלקתו (משנ"ב רס"ג סק"מ ב' ויעווי' עוד שעה"צ תרע"ט אות ב').



(קטו) וכן היה נוהג הגרי"ש אלישיב זצ"ל דנעליו היו דקים מאוד וקושי ההילוך בהם היה ניכר ('איש על העדה' עמ' רי"ג).

(קטז) אם רוצה לילך לבית הכסא ויודע שילכלך שם רגליו במקום מטונף, מותר לנעול אף מנעלי עור לצורך זה, (אך עדיף לנעול נעל שאינו מרגיש בה שהוא יחף (דהוא רק חומרא) מלנעול נעל מעור (דהוא אסור מדינא)). ואם הולך במנעלי עור, יחליף נעל ימין בנעל שמאל ושל שמאל בימין ותיכף כשיוצא משם צריך להסירם (משנ"ב תרי"ד ס"ק ה' י"ג).

(קיז) דגם לענין מנעל ביוהכ"פ נזכר בגמ' יומא עח: הענין של מראית עין, וכן ברא"ש שם פ"ח ה"ז ובקרבן נתנאל אות ז', לכן נראה דאסור (הגר"ש זצ"ל שם דבר הלכה ל').

(קיח) ושם בארחות הלכה 78 הביא להסתפק אם בזמננו שנתפשטו הרבה המנעלים דמויי עור אפשר דמודה הגר"ש דתו אין לחוש למראית עין. ויל"ע.

(קיט) דעת הגר"ש וואזנר זצ"ל דאשה ששכחה להדליק נר יוהכ"פ, אינה חייבת להוסיף נר בהדלקת נרות שבת (ספר 'מבית לוי' עמ' ל"ו).

(קכ) דכיון שנוהגין להדליק, שוב ממילא הו"ל חיובא עליו להדליק משום שלו' בית כמו בשבת (משנ"ב סק"ו).

(קכא) משנ"ב סק"ז.

(קכב) דכיון דתלוי במנהגא לא תיקנו רבנן לברך ע"ז (שעה"צ ה').

(קכג) אכן ביוהכ"פ שחל בשבת חייבין הכל להדליק הנר ומברכין 'להדליק נר של שבת ויום הכיפורים' (שו"ע ורמ"א תרי"א').

(קכד) ומ"מ במקום שאין מנהג קבוע בענין הברכה, יותר טוב להנהיג שלא לברך (שעה"צ ה'). **וכיום כבר פשט המנהג שמדליקים נרות ובברכה** (לוח ארץ ישראל, 'הליכות אבן ישראל' ח"ב עמ' ק"ז).

אשה שטעתה וברכה "להדליק נר של יו"ט" יצאה יד"ח (משום דיום הכיפורים איקרי נמי יו"ט) - כ"ה בספר הליכות ביתה סי' י"ד דין ג' עמ' קנ"ט. (ויעווי"ש בהערה קל"ו ראייתו מד' השע"ת סי' תקפ"ב ד"ה 'אומר' דכל היכא דהזכיר של יו"ט וכיוון על יוהכ"פ מהני), וכן הורה הגר"ש דבליצקי זצ"ל - קיצור הל' מועדים עמ' ע"ב הערה פ"ו. וציין שם דלדעת ספר ברכת הבית (שער מ"ה בשערי בינה ל"ו) גם לכתחילה יש לברך כן). אכן **אם ברכה "להדליק נר של שבת"** (אם חזרה תוך כדי דיבור וברכה כראוי יצאה, ואם לא) י"א דלא יצאה יד"ח (דודאי יוהכ"פ לא איקרי שבת שהוא על יום השביעי לחוד, ומה דכתיב ב' שבתון אי"ז אלא ציווי - הליכות ביתה שם ובהערה קל"ז) [ותצווה לאחר להדליק בשבילה נר נוסף, והמדליק יברך ע"ז. ואם אין לה מי שידליק בעבורה, תברך בעצמה על הנרות שהדליקה קודם, ובלבד שעדיין הוא זמן שמותר להדליק] (ע"פ הביאה"ל סי' רס"ג - ה' ד"ה 'כשידליק' בשם האלי' רבא ומג"א יעווי"ש) (הליכות ביתה שם).

קלו. אשה שעושה תנאי שאינה רוצה לקבל את יום הכיפורים בהדלקת הנרות אינה יכולה לברך 'שהחיינו' בהדלקת הנרות, ותברך עם הציבור לאחר 'כל נדרי' (ואם בירכה "שהחיינו" אינה יכולה לעשות אח"כ מלאכה ולא מהני התנאי) (הגר"ש דבליצקי זצ"ל - 'קיצור הלכות מועדים' ו'נטעי גבריאל' עמ' קע"ב).

קלז. אם כל בני הבית יוצאים לבית הכנסת, יש להדליק נרות גדולים שידלקו לכה"פ עד אחר חזרה מבית הכנסת (כדי שהברכה לא תהיה לבטלה) ('קיצור הלכות מועדים' עמ' פ"ב בשם 'קיצור הל' שבת' להג' הרב פאזען שליט"א סי' א' ט').

קלח. (מאחר והבית מואר ע"י הדלקת הנרות הנ"ל, ורואה את ב"ב וחיישינן שישכח לאיסור עונה על כן) בחדר שישנים שם בעל ואשתו צריך להדליק נר נוסף (קכ"ה) וצריך שהנר ידלק כל הלילה (קכ"ו) (וכששאתו נדה יש להקל שא"צ להדליק בחדר השינה (קכ"ז) (שו"ע ורמ"א תר"י א' ומשנ"ב סק"ה ויעוי' שעה"צ אות ד').

קלט. בנוסף לנרות הנ"ל, נהגו שכל איש נשוי מדליק נר. ונר זה קוראים לו 'נר הבריא' (קכ"ח) (ואשה אינה מדלקת נר זה ואפי' היא אלמנה) (רמ"א תר"י ד' ומשנ"ב סק"י, י"א ומטה אפרים' תר"ג ח'). (ואם היא רוצה להדליק הרשות בידה - מטה אפרים שם) ונכון שידלק עד מוצאי יום"כ (יעוי' 'מטה אפרים' תר"ג ח').

קמ. אדם שנפטר לו הוריו, נוהגים להדליק נר נשמה בעבורם (לכפר עליהם) ומספיק אחד לשניהם (רמ"א תר"י ד' ומשנ"ב סק"יב). ונכון שידלק עד מוצאי יום"כ ('מטה אפרים' תר"ג ח').

קמא. י"א שאת הנר שמדליק כל איש נשוי (הנקרא נר הבריא) מדליקים בבית, ואת נר הנשמה בביהכ"נ (אלף המגן תר"ג סק"יח). וי"א להדליק שניהם בביהכ"נ ('מטה אפרים' תר"ג ח').

קמב. אם כבו נרות אלו ביום הכיפורים אין לומר לגוי לחזור ולהדליקם (אפילו ברמיזה (קכ"ט) (וכשמניחה מכובה כך מקיים מצוה) ואפילו אם הגוי רוצה להדליק מעצמו צריך למחות בידו (כיון שמדליק בשביל ישראל) (קל).

קמג. מי שכבה נרו (היינו נר הבריא הנ"ל (קלא)) ביום כיפור, יחזור וידליקנו במוצאי יום"כ ואל יכבנו עוד, אלא יניחנו לדלוק עד גמירא, וגם יקבל עליו שכל ימיו לא יכבה במוצאי יום"כ נרו, לא הוא ולא אחר (רמ"א תר"י ד').

קמד. מי שכבה נרו אין בזה שום חשש, ויהיה ליבו נכון ובטוח בד' כי לא תאונה לו כל רעה ח"ו ("ולא נאה לעם קדוש לילך אחרי נחוש, ותמים תהיה עם ד' אלוהיך" (קלב)) (יעוי' חיי אדם קמ"ד י"ז ומשנ"ב תר"י סק"ד וקיצשו"ע קל"א ז' ואלף למטה תר"ג סק"ב), ומ"מ כיון שהעולם מקפידים על כך ראוי שיעמיד נרו בערוביאי עם נרות אחרים ולא ידע כלל מה נר שלו (יעוי"ש).

קמה. טוב לכתחילה להדליק בבית עוד נר מערב יום"כ שיהא דלוק עד מוצאי יום"כ כדי לברך עליו "בורא מאורי האש" במוצאי יום"כ פ' (משנ"ב תרכ"ד סק"יג).



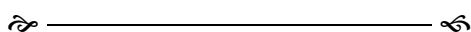
קמו. נהגו שהאב והאם מברכים את בניהם טרם לכתם לביהכ"נ ומעיתירים בברכה זו ג"כ שיחתמו לחיים טובים ושיהיה לבם נכון ביראת ד' וישום בלבבו אהבתו ויראתו בלב שלם, וכל אחד כפי מערכי ליבו ושינון לשונו שופך תחנונים בבכי ובדמעות שליש למען יקים ד' את דברו ויקבל תפילתו ויעתיר אל ד' וירצהו ('מטה אפרים' תרי"ט ב').

◊ קודם שילך לביהכ"נ יברך את בנו בבכייה עצומה, ועיקר הברכה תהיה: "שיחיו עובדי ד' כל ימי חייהם, ויתן להם ד' שכל ובינה בתורתו חק, ותשובה גדולה בלימוד תורתו יומם ולילה, ויתן להם חיים טובים וארוכים, ויזכה לראות מהם בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוה כל ימי חייהם" (ימשה"ע).

◊ בחיי אדם (כלל קמ"ד יט) הביא נוסח לברכת הבנים: "ישימך אלקים כאפרים ובמנשה, יברכך ד' וישמרך, יאר ד' פניו אליך ויחנך, ישא ד' פניו אליך וישם לך שלו', ויהי רצון מלפני אבינו שבשמים שיתן בלבך אהבתו ויראתו ותהיה יראת ה' על פניך כל ימי חיך שלא תחטא, ותהי חשקך בתורה ובמצוות, עיניך לנוכה וביטן, פיך ידבר חכמות ולבך יחגה אימות, ידיך יהיו עוסקות במצוות, רגליך ירוצו לעשות רצון אביך שבשמים, ויתן לך בנים ובנות צדיקים וצדיקות עוסקים בתורה ובמצוות כל ימיהם, ויהי מקורך ברוך, ויזמין לך פרנסתך בהיתר ובנחת ובריוח מתחת ידו הרחבה ולא על ידי מתנות בשר ודם, פרנסה שתהיה פנוי לעבודת ה', ותכתב ותחתם לחיים טובים וארוכים בתוך כל צדיקי ישראל אמן".

◊ כתוב בספח"ק דצריך האדם להתאמץ מאוד ולהשתדל לקבל ברכת אביו ואמו, ואפילו בכל ימות השנה ומכל שכן בערב יום"כ פ'. ואמרו רז"ל במדרש שכל הטובה והממלכה שיש לזרעו של עשיו הוא על שהחשיב ברכת אביו וצעק 'ברכני גם אני אבי' (אלף המגן תרי"ט ד').

◊ בזוה"ק (דף רכ"ז) כתב דאם אדם רוצה לברך לחבירו או לבנו, יברך תחילה להקב"ה ואח"כ יברך למי שברצונו לברך. ואם אינו מברך תחילה להקב"ה, אין מתקיימין ברכותיו עיי"ש. ולכן קודם שיברך בנו או אדם אחר, יברך מקודם להקב"ה ויאמר "יתברך שמו של הקב"ה" ואח"כ יברך למי שברצונו לברך (אלף המגן תרי"ט ח').



(קנה) ובמג"א יישב המנהג שאין נוהגין כן וכתב שמ"מ יש להחמיר (משנ"ב סק"ה).

(קכו) שו"ת התעוררות תשובה ח"ג סי' שצ"ח.

(קכז) אך עכ"פ צריך שיכנס אור לחדר כבכל שבת ויו"ט באופן שלא יתקל בעץ ואבן וכיוצ"ב.

(קכח) נר זה הוא זכרון לתורה כי ביוהכ"פ ירד משה עם הלוחות השניות. והתורה נקראת נר שנאמר "כי נר מצוה ותורה אור" (ולפיכך נשים לא נהגו להדליק נר זה כיון שאינן מחוייבות בת"ת). ועוד כדי שיבוא זה הנר ויכפר על הנשמה שנקראת נר שנאמר "נר אלוהים נשמת אדם". טעם נוסף להדלקת נר זה, הוא משום דאנשים חייבים רמ"ח מצות עשה ושתי לאווין הניתק לעשה, ס"ה - ר"נ [נר], אבל נשים פטורות ממצות עשה שהזמן גרמא ועל כן אין מדליקות נר זה (לבוש תר"י - ג', ומג"א שם סק"ג, ואליה רבא שם סק"ג ואלף המגן שם סק"ד).

(קכט) ואסור אפילו אם הישראל יאמר לעכו"ם זאת מערב יום"כ פ' (שעה"צ שם אות ט').

(קל) ויעוי' שעה"צ שם אות י' דהביא המטה אפרים דכתב דאם הגוי רוצה מעצמו לחזור ולהדליק אי"צ למחות בו. יעוי"ש מש"כ השעה"צ בזה.

(קלא) ערוך השלחן תר"י - ז'.

(קלב) ערוך השלחן תר"י - ו'.

◊ כתב המשך חכמה בפרשת נצבים בזה"ל "...תסמר שערות אנוש עד כמה גדול החשבון, שכיום שאין השמן שולט וגם היחיד נענה ונקל לעשות תשובה, ובדבר קל יוכל לזכות לחיים הנצחיים ולהיות אהוב למקום, ואם לא עשה תשובה יוכל להיות העונש על היעדר עשיית התשובה כמי שיענש על כל הטאותיו וכאשר מברך ברכת שהחיינו שזה באמת שמחה אמיתית שהקב"ה נתן יום סליחה לכל פושעי בני אדם להסיר מעליהם השמן, אם לא שב מדרכו הרעה מוטב לו שלא היה היום הקדוש הזה ומוטב לו שנהפכה שליתו על פניו בערב היום הקדוש הזה, כי ביום הזה הכפיל עונשו לבלי קץ בעונש חשבון היעדר התשובה וע"ז ידור כל הדרוים". עכ"ל.

יום הכיפורים

- ◊ " ... אמר רבן שמעון בן גמליאל לא היו ימים טובים לישראל ... כיום הכיפורים ... שהוא יום סליחה ומחילה" (ב"ב קכא).
- ◊ "...יום כיפור... אע"פ שאין בו שמחת אכילה ושתיה, מ"מ הוא יום שמחה מפני שהוא יום סליחה וכפרה וקדוש ד' מוכבד במלבושים נאים" (לבוש קב"ח מ"ד).
- ◊ "רבנן אמרין אלו הדורות שהם כמתים במעשיהם ובאים ומתפללים לפניך בראש השנה וביום הכיפורים ואתה בורא אותם בריה חדשה" (ילקוט ש תהלים רמ"ז תתנ"ה ק"ב י"ט).
- ◊ קודם שילך לביהכ"נ יאמר בפה מלא בשמחה עצומה בזה"ל: "הריני מקבל עלי לענות נפשי וגופי ביוהכ"פ הזה כאשר ציוני יוצרי ובוראי ית"ש בתורתו הק' "ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש בערב" וגו' והריני מקבל עלי מעתה איסור מלאכה וחמשה עינויין; איסור אכילה ושתיה ורחיצה וסיכה ונעילת הסנדל ותשעה"מ". ויכוון בעת קבלתו על עצמו זאת, את הכוונה הקצרה שהובאה בתיקוני הזוהר זל"ש (מתורגם) "וצריך האדם לקבל עליו חמשה עינוים בגלל העינוי שגרם לה"ה הקטנה (השכינה הק) שגלתה בגלות ונקראת "עניה סוערה לא נוחמה" (ימשה"ע).
- ◊ "יום הכיפורים הוא זמן תשובה לכל ליחיד ולרבים, והוא קץ מחילה וסליחה לישראל, לפיכך חייבים הכל לעשות תשובה ולהתוודות ביום הכיפורים" (רמב"ם תשובה ב' ז').

- ◊ "מצות עשה מן התורה, להעיר אדם את רוחו לחזור בתשובה ביום הכיפורים, שנאמר (ויקרא ט"ז ל') 'מכל הטאותיכם לפני ה' תטהרו'" (רבינו יונה שערי תשובה ב' י"ד).
- ◊ מצות עשה של תשובה אינה מצוה אחת על כל העבירות ביחד, אלא הוא מצוה מיוחדת על כל עבירה ועבירה (קלג) (הגרי"י פישר זצ"ל אבן ישראל מועדים דרשה ד' לכל נדרי - הליכות אבן ישראל ח"ב עמ' ס"ז).
- קמז. כתב הרמ"א (תר"ז ו' בשם הרמב"ם) דבשביל לזכות לכפרת יוהכ"פ צריך ב' תנאים: א. תשובה ב. שיאמין שיוהכ"פ מכפר. ולפיכך יזהר מאוד לקבוע אמונה בליבו כי היום הכיפורים מכפר על העבירות שחטא לפני ד' (כתנאי שיקבל על עצמו שלא ישוב עוד לחטוא) (אלף המגן ריש סימן תר"ו).
- ◊ ילך לביהכ"נ באימה וברעדה (חיי אדם קמ"ד ב').

קמח. יתעטף בטלית מבעוד יום כדי לברך (משום דבילה אין מברכין) (משנ"ב תרי"ט סק"ד) (ויעו' משנ"ב סי' י"ח סק"ז מח' הפוסקים בזה). ויזהר שלא לקבל קדושת היום בפה לפני העטיפה, ואם קיבל עליו קדושת יוהכ"פ בפה לפני שלבש הטלית שוב לא יברך עליה (יעו' רמ"א סי' י"ח א') (הגר"ש דבליצקי זצ"ל - קיצור הלכות מועדים עמ' ע"ג בהערה).

קיטל

- קמט. נוהגין ללבוש ה'קיטל' (שהוא לבן ונקי, גם הוא בגד מתים וע"ז לב האדם נכנע ונשבר) (רמ"א תר"י ד').
- קנ. גם אבל תוך י"ב חודש על אביו ואמו או תוך ל' על שאר קרובים יכול ללבוש קיטל, אכן יש מקומות שנוהגין שאין האבל לובשו (משנ"ב שם סק"ח), ובמקום שאין מנהג ילבש (הגר"ש וואזנר זצ"ל - ספר 'מבית לוי' עמ' ל"ו).
- קנא. אין להכנס עם קיטל לבית הכסא (כיון שהוא מיוחד לתפילה), ולהשתין בו מותר (מטה אפרים' תר"י י"ב ודרך החיים סי' י"ג ס"ק ה', ומשנ"ב תר"י סק"ח וכף החיים שם ס"ק ל"ז [ויעו' משנ"ב סי' כ"א ס"ק י"ד]). ויש מתירים אפי' אם נכנס בעבור זה לבית הכסא קבוע, ואף כשמשתין מיושב (מטה אפרים' וכף החיים שם וכן נהג הקה"ה זצ"ל להיכנס לביהכ"ס לצורך קטנים עם קיטל - ארחות רבינו ח"ב עמ' ר"ה). אכן יעו' הערה. (קלד)

תפילה זכה

קנב. במשנ"ב (תר"ז סק"א) הביא דעת הרמב"ן דצריך להתוודות גם אחר אכילה קודם חשיכה. וכתב המשנ"ב שם דראוי להחמיר כדעה זו, ושכן המנהג בזמננו שאומרים אז תפילה זכה. עכ"ד. על כן ראוי להזהר לומר תפילה זכה קודם חשיכה, ולכה"פ יאמר 'חטאתי עויתי פשעתי' דהוא עיקר הוידוי

✧ ————— ✧

(קלג) ובזה ביאר הגרי"י זצ"ל מה דאמרו בחז"ל (ברכות לג): דבמקום שבעלי תשובה עומדים, צדיקים גמורים אינם עומדים, כי הבעלי תשובה נתווסף להם כמה אלפי מצוות עשה של תשובה. ואיתא בהיכלות דר' ישמעאל דכל מצוה יש לה מקום מיוחד למעלה, וא"כ למצות עשה דתשובה שעולה לכמה אלפי מצוות עשה יש מקום מיוחד, אבל הצדיק גמור כיון שלא קיים מצות עשה זו אינו שייך לאותו מקום (שם).

(קלד) הנה בט"ז סי' כ"א ס"ק ג' כתב ד"ההולכים לפנות, והם מלובשים קיטל - צריך שיפשטו הקיטל, כיון שבגד זה מיוחד להתפלל בו". והביאו האליה רבא שם ס"ק ג' ובסי' תר"י ס"ק ו'. והיה מקום לומר דמהא דכתב "ההולכים לפנות" משמע דדוקא לפנות צריך להפשיט הקיטל, אבל להשתין אי"צ. אכן יעו' פרמ"ג תר"י ס"ק ג' משב"ז דלמד בכוונת הט"ז והא"ר "שאינן לכונוס לבית הכסא בקיטל" היינו בין לפנות ובין להשתין (ויעו' ספר 'זה השלחן' ח"א להגר"ש דבליצקי זצ"ל סי' כ"א דביאר דמתו"ד הט"ז מוכח כן, דבתחילת דבריו שם כתב לאסור להיכנס בטלית גדול לבית הכסא ולא חילק בין לפנות או להשתין, ובסוף דבריו למד דין הקיטל מדין הטלית, וכתב דגם ההולכים לפנות והם מלובשים בקיטל צריך שיפשטו הקיטל, וא"כ אף בקיטל ודאי כוונתו לאסור להיכנס לבית הכסא אף להשתין. ומש"כ הט"ז 'לפנות' לאו דווקא, ויעו' שם מש"כ אופן נוסף בביאור ד' הט"ז). ויעו' עוד חיי אדם כלל י"א דין ל"ז דכתב ד"אע"פ דמדינא מותר לכונוס בקיטל לביהכ"ס - נכון להחמיר". ומשמע בכל גווני. וכ"ד הגרי"ש אלישיב זצ"ל דקיטל המיוחד רק לתפילה ומשתמש עימו רק בזמן התפילה אין להיכנס עימו לביהכ"ס - 'גנזי הקדש' עמ' קצ"ז. (והגר"ש אלישיב זצ"ל פי' דכוונת המשנ"ב בסי' תר"י "אבל להשתין בו מותר" היינו מחוץ לבית הכסא - 'תפילה כהלכתה' פרק כ"ג הערה קפ"ז עמ' תכ"ב. וכן פי' הגר"ש דבליצקי זצ"ל (בהסכמתו לספר 'גנזי הקדש') בכוונת המשנ"ב הנ"ל (ושם כתב דאולי אפשר להקל גם במקום המיוחד רק לקטנים כפי הנהוג [שאינו בית הכסא]) (וכ"פ ב'זה השלחן' ח"א סי' כ"א דאין להקל להיכנס עם קיטל לבית הכסא קבוע [ע"פ דברי הט"ז הנ"ל] וכן בשו"ת 'דברי יציב' ח"ב סי' רנ"ט ס"ק ג' בתו"ד דהמנהג שפושטין הקיטל כשנכנסים לביהכ"ס ע"פ הט"ז והא"ר הנ"ל.

(כדרכב הרמ"א תר"ז ג' ומשנ"ב שם סק"ב ובסי' תר"ז סק"ה). וכשאומר בתפילה זכה התיבות שבהם יוצא יד"ח וידוי נכון לעמוד (הגר"ח קניבסקי שליט"א - 'מחזור שער התפילה' עמ' 36).

קנג. מי שלא אמר תפילה זכה יזהר לכה"פ לומר בינו לבין עצמו שמוחל לכל אדם וכן טוב שיאמר הוידוי של 'אשמנו' וכו' (וכהנ"ל) (הגר"ש דבליצקי זצ"ל - 'קיצור הלכות מועדים' עמ' ע"ד).

כל נדרי

קנד. נשים ובנות גדולות שלא עשו התרת נדרים בערב ראש השנה, טוב שילכו לבית הכנסת בליל יום הכיפורים לאמירת כל נדרי (דיעו' 'הליכות שלמה עמ' ז' בשם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל דלא נהגו נשים לעשות התרת נדרים בערב ר"ה דסומכות על 'כל נדרי' של יוהכ"פ).

קנה. בשעת הוצאת ספרי התורה לאמירת כל נדרי, אנשי מעשה מחבקים ומנשקים אותם, ומבקשים סליחה ומחילה על שפגמו בכבוד התורה, ולא קיימו מה שכתוב בה (מטה אפרים' תרי"ט י' ואלף המגן שם י"ח) ומסבבים עם הס"ת סביב בכדי לזכות כל הקהל שיעשו חיבוק ונישוק לס"ת (אלף המגן שם). וי"א דמקיפין עם הס"ת בכלל הבית הכנסת לאחר אמירת כל נדרי ("חמדת ימים" מהדורת מכון חמדת ימים ח"ג ע' רל"ח), וכן מנהג רוב האשכנזים בארץ ישראל (הגר"ש דבליצקי זצ"ל קיצור הל' מועדים ע' ע"ה).

קנו. בשעה שמסבבים עם הס"ת לזכות הקהל בחיבוק ונישוק, מחוייבים לעמוד ^(קלה) (דזהו כמו שהס"ת עוברת לפניו וכנפסק ביור"ד רפ"ב ב') (יעו' ערוך השלחן רפ"ב ה').

◊ טוב שהחזן יאמר קודם 'כל נדרי' בלחש בקשות המתקנות בלשון יחיד לבקש על עצמו לפני השם שתקובל תפילתו (מטה אפרים' תרי"ט ט'), ובלבד שלא יאמר בלשון השבעות ושמות אלא רק בלשון תחינה ובקשה (בלבד וש"פ - אלף המגן סק"ז).

קנז. לפני כל נדרי אומר הש"ץ עם שני העומדים על ידו "בישיבה של מעלה" וכו' שלש פעמים. ואח"כ מתחיל הש"ץ לומר "כל נדרי" וכו' שלש פעמים, בפעם הא' בקול נמוך קצת, ובפעם הב' מגביה קולו יותר, ובפעם הג' עוד יותר (וב' האנשים שמצידי לא יאמרו עימו בקול רם 'כל נדרי' אלא בקול נמוך מקולו) וכל הציבור אומרים עימו בלחש (מטה אפרים' תרי"ט י"א).

◊ כתב החיד"א בעבוה"ק: יתאמץ באמירת כל נדרי ויבקש מחילה על אשר פגם באות ברית ונדריים ושבועות (אלף המגן תרי"ט ט').

◊ בדרשת ליל כל נדרי ה' החת"ס זיע"א מזהיר על שמירת מידת היסוד (מנהגי החת"ס ב"תוספות" אות ג' ^(קלו')).

ברכת שהחיינו

קנח. אחר כל נדרי מברך הש"ץ שהחיינו, וגם הציבור יאמרו כל אחד בלחש, וטוב שימהרו לסיים הברכה כדי שכשיסיים הש"ץ ברכתו, יאמרו 'אמן' (ומ"מ יש להש"ץ להזהר שיכוון להוציא יד"ח את מי שירצה לצאת בברכתו) (שו"ע תרי"ט ומשנ"ב סק"ג).

קנט. יש להזהיר את הנשים שנוהגות לומר שהחיינו בהדלקת הנרות שלא יאמרו שנית בביהכ"נ אלא רק ישמעו הש"ץ ויענו אמן (מטה אפרים' תרי"ט י"ב, שעה"צ תרי"ט סק"ז ואלף למטה תרי"ט סק"ו).

קס. בברכת 'שהחיינו' יאמר 'והגיענו לזמן הזה' (הלמ"ד בחיריק ולא בפתח) (מטה משה' ס' תתק"פ, מג"א ר"ס תרע"ו וא"ר שם סק"א, ו'מקור חיים' לבעל החו"י תרע"ו - א', וכ"פ במשנ"ב תרע"ו סק"א ו'כף החיים' שם סק"ר ^(קל') וכן מורה הגר"ח קניבסקי שליט"א לנהוג - 'דעת נוטה' עמ' שע"ז הערה 816). וי"א דיאמר הלמ"ד בפתח ^(קלח) (כ"ה בסידור רבי שבתי סופר מפרעמישלא זיע"א ^(קלט) וכ"נ הקה"י זצ"ל - 'ארחות רבינו' ח"ג עמ' י"ז, וכ"ד הגר"ש אלישיב זצ"ל שכן המנהג - 'פניני חנוכה' עמ' ל"ד, וכן דעת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל שכן המנהג - 'הליכות שלמה' תפילה עמ' רפ"ג הערה 65, וכ"נ הגר"א"ל שטיינמן זצ"ל - 'כאיל תערוג' התשע"ה גליון 70, וכ"ד הגר"ע יוסף זצ"ל ושכן מנהג בני ספרד - 'ילקוט יוסף' ח"ג מועדים עמ' רכ"ה, וכ"ד הגר"ב צאבא שאול זצ"ל שכן המנהג - 'אור לציון' ח"ד עמ' עד"ר).

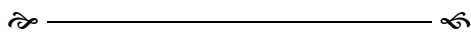


◊ אחר 'כל נדרי' היה נוהג הגר"ש אלישיב זצ"ל לומר תהילים עם הציבור עד שהגיע זמן תפילת ערבית ('איש על העדה' עמ' רי"ג בשם הגר"י שוב שליט"א).



◊ כתב החינוך (מצוה שיג) ז"ל "לצום ביום העשירי בתשרי... - משרשי המצוה, שהיה מחסדי השם על כל בריותיו לקבוע להם יום אחד בשנה לכפר על החטאים עם התשובה, ... ולכן נצטוונו להתענות בו, לפי שהמאכל והמשתה ויתר הנאות חוש המישוש יעוררו החומר להמשיך אחר התאוה וההטא, ויבטלו צורת הנפש החכמה מחפש אחר האמת שהוא עבודת הקל ומוסרו הטוב והמתוק לכל בני הדעת. ואין ראוי לעבד כיום בואו לדין לפני אדוניו לבוא בנפש חשוכה ומעורבת מתוך המאכל והמשתה, במחשבות החומר אשר היא בתוכו, שאין דנין את האדם אלא לפי מעשיו שבאותה שעה, על כן טוב לו להגביר נפשו החכמה ולהכניע החומר לפניו באותו היום הנכבד, למען תהיה ראוייה ונכונה לקבל כפרתה, ולא ימנענה מסך התאוות".

◊ כתב הריקאנטי (ויקרא ט"ז כ"ט) "צריך לאדם ביום התענית לבוין עצמו לפני ד' יתעלה כאילו הוא מזבח כפרה מוכן לפניו, ושיקבלו ממנו תמורת קרבן, ועל כן תקנו רז"ל (ברכות י"ז). שיאמר אדם בתעניתו שיחשב חלבי ודמי".



(קלה) אמנם בשעה שעומדים השנים שבצידי הש"ץ עם הס"ת, אי"צ לעמוד מדין 'כבוד ס"ת' (דהוי כס"ת עומד במקומו) (פרמ"ג סי' קמ"א משב"ז סק"ג והו"ד בשעה"צ קמ"ו אות י"ח).

(קלו) ויעו"ש בהערה דהביא מהקדמה לדרשות חת"ס ח"א שהמו"ל הביא שכתב לו הגר"י וויס נ"י דומו"ץ דק"ק ווערבו ששמע כמה פעמים מהגר"ר דניאל ז"ל בעל מחה"ס 'דן מדניאל' (נכד של הגאון ר' דניאל פרוסטיץ זצ"ל) שאיזה שעות קודם פטירת החת"ס גילה בסוד לזקינו הגר"ד פרוסטיץ זצ"ל שגילו לו מן השמים שלזאת יסוריו עצומים במיוחד עצירת השתן רח"ל, שאם כי ה' מעורר מידי שנה בשנה בליל כל נדרי על שמירת היסוד, בכל זאת ה' לו לעורר יותר.

(קלז) וכן בסידור 'אשי ישראל' עמ' ק"ה הביא שכ"ה הגירסא בכל סידורים בין בנוסח פולין ובין בנוסח אשכנז מערב.

(קלח) הסוברים דצריך לומר "לזמן" בפתח תחת הלמ"ד טעמייהו, דע"י כך הוא מורה שאי"ז "זמן" סתם אלא זמן המיוחד, דהלמד בפתח משמשת במקום ה' והרי כאומר "להזמן הזה". אכן הסוברים דצריך לומר "לזמן" בחיריק תחת הלמ"ד, הוא משום דסברי דמאחר שאומר "לזמן הזה" - בתיבת "זהה" כבר הורה דהוי "זמן המיוחד" ולא סתם זמן, ואי"צ להורות כן גם בתיבת "לזמן" (יעו' מטה משה שם).

(קלט) תלמידו של ה'לבוש'. וסידורו מעוטב בהסכמת הסמ"ע המהרש"א השל"ה הב"ח המגלה עמוקות וה'כלי יקר' ועוד.

(קמ) בהקדמה כללית פ"ד עמ' 37 הוצאת ישי' נר ישראל ארה"ב התשס"ג, ויעו"ש מה שהאריך לסתור ראיותיו של ה'מטה משה', וסיים דבריו 'ואילו הייתי יודע את דברי הרב כשהי' הרב בעל מטה משה בחיים הייתי מורה לו הדרך הישר בעניין זה, ובלי ספק ה' מודה לי, והי' חוזר מדקדוקו".

✧ כתב החינוך (מצוה קפ"ה) "מחסדי הקל על בריותיו לקבוע להן יום אחד בשנה לכפרה על החטאים עם התשובה שישוכו, שאילו יתקבצו עוונות הבריות שנה שנה תתמלא סאתם לסוף שנתיים או שלוש או יותר ויתחייב העולם כליה, על כן ראה בחכמתו ברוך הוא, לקיום העולם, לקבוע יום אחד בשנה לכפרת חטאים לשבים. ומתחילת בריאת העולם יעדו וקדשו לכך, ואחר שיעדו הקל ברוך הוא אותו היום לכפרה, נתקדש היום וקיבל כח הזכות מאיתו יתעלה עד שהוא מסייע בכפרה. וזהו אמרם זכרונם לברכה בהרבה מקומות ויום הכיפורים מכפר, כלומר שיש כח ליום בעצמו בכפרה בעבירות קלות"



קסא. יש שעומדים על רגליהם כל היום וכל זמן שאומרים סליחות ותפילות בלילה (להיות דוגמת המלאכים) והכל לפי מה שמרגיש בכוחו. ואם נחלשו רשאים להשען ולסמוך על איזה דבר. וכתב ה'מטה אפרים' דמי שאינו יודע בעצמו שלא יזיק לו העמידה שיתנמנם בשעת התפילה או שלא יוכל לכוון כראוי, עבירה היא בידו. ומי שנהג פעם אחת לעמוד ובדעתו היה לעשות כן כל ימי חייו, וביהכ"פ אחר אינו רוצה לעשות כן צריך התרה (אמנם מותר לו לסמוך אפי' אם בפעם הראשונה לא סמך כלל ואי"צ התרה, דמסתמא אדעתא דמנהגא קיבל והרי המנהג לסמוך) (שו"ע תרי"ט ה' ומשנ"ב סק"ג ושהע"צ י"ח כ').

✧ כתב הרמב"ם (פי' המשניות ראש השנה פ"ד מ"ז) זל"ש... "שאינן קורין הלל לא בראש השנה ולא ביום הכיפורים לפי שהם ימי תפילה והכנעה לפני ד' ויראה ממנו וניסה אליו ותשובה ותחינה ובקשת מחילה, ואין ראוי במצבים כאלה לשמוח ולשוש" עכ"ל.



✧ אמר הג"ר לייב לאפיאן זצ"ל שאביו הגה"צ רבי אליהו לאפיאן זצ"ל היה אומר יש 'קבלה' שנשים הנמצאות בבית בימים נוראים ומטפלות בילדים הן אינן זקוקות לכל התפילות והאווירה הקיימת בבית הכנסת בכדי שתפילותיהן תעלה מעלה, להן יש צינור ישיר עד כסא הכבוד. ובכמה מילים שיש להן אפשרות להתפלל הן מתקרבות לכסא הכבוד עם כל הציבור שעומד שעות ארוכות ומבקש ומתחנן מאת המלך הקדוש היושב על כסא רם ונשא.

✧ אמר הגרא"ל שטיינמן זצ"ל שאם המטפלת בילדיה ובקושי מצליחה לפתוח את המחזור בימי ראש השנה אין לה מה לדאוג איזה שנה תבוא לה, דאדרבה בזכות המצוה שמטפלת בילדיה תזכה לשנה טובה (צדיק כתמר יפרח).

תפילת ערבית

✧ בהגיע עת לעמוד בתפילה יתן אל לבו לפני מי הוא עומד להתפלל, ותוקף קדושת היום לטוהר מכל חטא ועוון ופשע, ולכן צריך לטוהר עצמו ולהסיר מלבו כל מחשבות ורהורים שבעולם, ויתפלל במחשבתו לפני מי שיודע מחשבות שייכין לבו להתפלל בכוונת הלב ('מטה אפרים' תרי"ט ט"ז).

✧ יתפללו בבכיה כל תפילות של יום הכיפורים, שהם: שחרית מנחה ערבית ומוסף ונעילה וסליחות והידויים, ואם אינו יכול להוריד דמעות, אומרים בקול בכי כמו שנאמר "כי שמע ד' קול בכי" (בן איש חי שנה א' פרשת וילך אות י"ח).

✧ וכל התפלות התחנונים יאמר בלב נשבר באמת ובכוונה נכונה, כי ההכנעה היא עיקר גדול מאוד לטוהר גברא ולקיבול התפילות, לכן לא ירים קול בקולי קולות, רק כל תפילותיו יהיו בשפל קול התחינה ובקול בוכים. והנה המבין בלשון הקדש כי ישום אל לבו וישמיע לאזניו מה שהוא אומר בחזקת על כל תיבה לארבה ולרחבה, ובחיות נגד עיניו גדולת ורוממות מלך רם ונישא ורוב שפלותו ודלותו ועוצם חטאתיו, ירבה להכנע לבבו ולהתמרמר, בבכי ותחנונים ידבר רש" (פלא יועץ ערך 'כיפור').

✧ כתב החיי אדם (כלל ה') "וירא ויזדעזעו איבריו בשעה שמזכיר השם. ולא שם המיוחד בלבד, אלא כל השמות שאינן נמחקין המיוחדין לשמו הגדול ב"ה. ואפילו בכל לשון, אסור. כדי להלחיב לב אנשים לגדול הזהירות בזה, אעתיק מעשה רב. גדול אחד אנגיד ושמע בבית דין של מעלה קול רעש גדול "פנו מקום לצדיק אחד שנפטר". וקבלוהו בכבוד גדול ונתנו לו ספר תורה בזרועו ושאלוהו, קיימת מה שכתוב בזה ואמר, הן. קיימת מצוה ראשונה שהיא פרו ורבו לא להנאתך אלא לשם שמים. ואמר, הן. אמרו, מי מעיד כך. ובאו המלאכים שנבראו מהמצות אשר עשה עד אין מספר והעידו בו. זה אומר, נבראתי ממצוה זו וכו'. אחר כך הביאו לפניו ארבעה טורים ושאלוהו, קיימת תורה שבעל פה. ואמר, הן. ומי מעיד. ובאו המלאכים כנ"ל. אחרי זה שאלוהו, נזהרת מלחוציא שם שמים לבטלה, וידום. חזרו ושאלו, אשתיק ולא אמר להו ולא מידי. והכריזו אחר עדות, ובאו גדודים מלאכים לבושים שחורים והעידו. זה אומר, נבראתי ביום פלוני כשהוציא אזכרות כך וכך בתפלה בלא כוונה. וזה אומר כך. ויקרעו שמלותם כל חבית דין של מעלה, וגם אני קרעתי. ואמרו, טפה סרוחה, איך לא יראת בו. ונגמר דינו, או לבוא לגיהנם או לחזור ולבוא בגלגול, ובחר בגיהנם מבגלגול, עד כאן לשונו. ואיך לא ישום האדם אל לבו להזכיר השם ביראה ופחד ובכוונת הלב. ומעשה זה הובא אף ביסוד ושורש העבודה (ח"א שער ב' פרק ב') וכתב שם ע"ז בזה"ל "ראו אחי ורעי אחובי נפשי מהרעש הגדול בכל צבא מעלה ומטה בשביל האדם המוציא ש"ש בלא כוונה רחמנא לצלך, ואיך לא יתן האדם אל לבו בבואו אל הקודש להזכיר את השם הנכבד הגדול והנורא הוי' ב"ה וב"ש, או שאר שמות הקדושים של יוצרנו ובוראנו ית' ויתעלה זכרו לעד בכל התפלה מראש ועד סוף, ובכל ברכות המצות והתורה והנהנין, לחוציא מפיו השם הנכבד והנורא בכוונה עצומה עכ"פ. ובשמתפלל בלא לב ולב, כמה שמות הקדושים הוציא מפיו בלא כוונה בלא ידיעתו כלל, כי חושב באותו שעה בענין אחר בעניני עה"ז ר"ל, ואף שחשב בד"ת עכ"פ נקרא מוציא שם שמים לבטלה, שלא הוציא מפיו שמות הקדושים של בוראנו ית' ויתעלה באימה וברתת, מה גם בלא ידיעת מחשבתו כלל, אוי לאותה בושח ואוי לאותה כלימה, ואיך ישא פניו אתר פטירתו אם ישאלוהו כנ"ל. ואזהרה זו תועלת גדול לאדם להזהר מאוד להתפלל כל תפלתו בכוונה עצומה כדי להזהר שלא לחוציא איזה שם הקדוש של הבורא ית' ויתעלה באמצע תפלתו בלא כוונה ח"ו. עכ"ל.

קסב. מותר לבכות ולהוריד דמעות ביהכ"פ גם כשחל בשבת ('מטה אפרים' תקפ"ב כ"ח).

קסג. מתחיל הש"ץ לומר 'ברכו' בהמשכה בנעימה קדושה לכבוד קדושת היום, והציבור עונין אחריו ברוך וכו' בכוונה עצומה ומחשבה קדושה לקבל קדושה יתירה מעצמו של יום הקדוש הזה ('מטה אפרים' תרי"ט י"ד).

קסד. יקרא כל ק"ש בכוונה באימה וביראה, שיכוון בשעה שהוא קורא לקבל עליו עול מלכות שמים להיות נהרג על קדוש השם המיוחד, וברתת וזיע ובמיתון מילה במילה ובהפסק בין דבר לדבר, כאדם הקורא ציווי המלך שקורא במיתון גדול כל ציווי בפני עצמו להבינו אל תכונתו, כל ציווי וציווי עונש ועונש הנזכר בה ישים אל לבו להבינו כי הוא ציווי המלך הגדול ברוך הוא (שו"ע ס"א א' ומשנ"ב סק"א ג' ד').

קסה. בליל יוהכ"פ (ולמחרתו) אומרים ^(קמא) בקריאת שמע 'ברוך שם כבוד' בקול רם (דהוא שירת המלאכים, וביה"כ גם ישראל דומים למלאכים) (שו"ע תרי"ט ב' ומשנ"ב סק"ח). ויכוון לסיים פסוק 'שמע' עם הציבור כדי שיאמר 'ברוך שם' עם הציבור יחד בקול רם. וראוי לכל אדם שיזרז עצמו בברכות ק"ש כדי שיאמר ק"ש ובשכמל"ו עם הציבור יחד (מטה אפרים' תרי"ט מ'). (וכמו"כ הש"ץ ימתין מלהתחיל בקול רם ברוך שם וכו' עד שיגמרו רוב הציבור פסוק שמע ישראל ^(קמב)). אם לאחד מהקהל אי אפשר להזדרז, או שמתפללים במקום שגם אם יזדרז לא יספיק לומר עם הציבור, ישתדל להתחיל שמע ישראל לפני שהציבור מתחילים כדי להספיק לומר ביחד 'ברוך שם' וכו' (קיצור הלכות מועדים' להגר"ש דבליצקי זצ"ל עמ' ע"ו).

קסו. ברכות ק"ש אומרים בכוונה עצומה ובפרט ברכת 'השכיבנו' שכולה בקשות עצומות אומרים בבכי ובתחנונים כי הוא שעת רחמים ועת רצון, וכל המכוון לבו בטוח שאין תפילתו חוזרת ריקם (מטה אפרים' תרי"ט ט"ו).

◊ כתב החפץ חיים (ליקוטי אמרים פרק י') "שכל הצרות הרבות הבאות עלינו שאיננו ניצולים מהם, חמה מפני שאין אנו צועקים ומרבים בתפילה עליהם, כי לו התפללנו ושפכנו שיה לפני הקב"ה, בודאי לא ישובו תפילותינו ובקשותינו ריקם. ולא יסתפק האדם במה שמתפלל השמו"ע שלש פעמים ביום, אלא כמה פעמים ביום צריך לשפוך תפילות ובקשות בינו לבין עצמו כשהוא בביתו מעומקא דליבא". עכ"ל.

◊ באור יחזקאל (אמונה עמ' קצ"ה) כתב "סגולה מיוחדת יש בתפילה שיכולה להציל מכל צרה שלא תבוא, ואף שתלמוד תורה כנגד כולם, וכח התורה לאין שיעור מ"מ לענין להציל את האדם מן הצרות יש בה מיוחד רק בתפילה, ולא רק בהצלה גשמית אלא אף בענינים רוחניים ג"כ דוקא ע"י התפילה יוכה לסייעתא דשמיא" עכ"ל.

◊ בספר חסידים (קל"א) כתב "אם ישאל אדם דבר שהוא שבה לבוראו כגון על לימוד תורה או דבר אחר מחפצי שמים, ושופך את נפשו עליו, הקב"ה שומע תפילתו אע"פ שאין בידו מעשים טובים".

◊ יותר טוב להתפלל באיברים זקופים ובלב כפוף ובדמעות (קיצושי"ע סי' קכ"ט סעי' ב'), כי מי שהוא בעל בכי ואינו בוכה בתפילות יוהכ"פ מראה שנשמתו אינה טהורה (האריז"ל). וגם מי שאינו בוכה יעשה קול בכי (אלף המגן תקפ"ב ס"ק מ"ה).

קסז. באמירת מי כמוך וכו' וכתוב וכו' בספר וכו' ובברכת השכיבנו, יאמר 'לחיים' בשב"א תחת הלמ"ד ולא בפתח דלא ישתמע ח"ו לא חיים. ובימים האלו שהם ימי דין צריך לדקדק ולפרט היטב תפילתו (משנ"ב תקפ"ב סקט"ז) ^(קמג).

קסח. המסיים תפילת שמו"ע אסור לו לסובב פניו לציבור (היינו לצד מערב) כל זמן שלא סיים שליח ציבור תפילת הלחש שלו ^(קמד). ואחר שסיים שליח הציבור תפילתו יל"ע אם מותר לו כל זמן שרוב ציבור עומדים עדיין בתפילת שמו"ע ^(קמה) (רמ"א קכ"ג ב' ומשנ"ב סק"ב וביאה"ל ד"ה אסור).

קסט. העומד בשמו"ע והש"ץ הגיע לקדיש או קדושה, צריך לשתוק ולשמוע מפי החזן ויכוון למה שהוא אומר ^(קמו) (ואז יהא כ'עונה' לעניין שיצא בזה יד"ח קדיש וקדושה ^(קמז) ^(קמח) ^(קמט)). ובקדיש צריך לשתוק ולשמוע מהש"ץ בשעת אמירת 'אמן יהא שמיה רבא' וכו' עד 'יתברך' (שו"ע סי' ק"ד ז', ומשנ"ב ס"ק כ"ו, כ"ז, כ"ח) ^(קנ) ואם אינו יכול לשמוע מהחזן י"א דישמע מהציבור ^(קנא).

קע. מותר לבקש בקשות פרטיות ביום כיפור אפילו כשחל בשבת (הגר"ש אלישיב זצ"ל - 'באר ישראל' עמ' צ"ז).

קעא. כל זמן שלא סיים הברכה מותר לחזור על מילים שלא כוון בהם בתפילה (הגר"ש אלישיב זצ"ל - 'פניני תפילה' עמ' ל"ב, וכ"ד הגרש"ז אויערבאך זצ"ל ואפי' אם יש בחלק זה של הברכה הזכרת שם שמים - 'הליכות שלמה' תפילה עמ' צ"ח. ויעוי' עוד משנ"ב ק"א סק"ד גבי ברכה ראשונה ומסתמא ה"ה שאר הברכות אע"פ שאין חיוב. וכ"ה ביסושה"ע שער ג' פ"ד).

◊ איתא בכתבי האריז"ל "לאחר תפילת שמו"ע של מעריב בליל יוהכ"פ יאמר מזמור כ"ד "לדוד מזמור לד' הארץ ומלואה" וכו' כדי שלא יחסרו לו מזונותיו כל השנה ויאמר מזמור זה בכוונה עצומה מאוד ובמיתון גדול ובנעימה" (יוסושה"ע).

⚡ ————— ⚡

(קמא) אף הנשים 'הלכות חג בחג' בשם תשובת 'גור אריה יהודה' סי' פ"ב).

(קמב) הגר"ש דבליצקי זצ"ל קיצור הלכות מועדים עמ' ע"ו.

(קמג) אבל בשאר ימות השנה אומרים בברכת השכיבנו לחיים בפתח תחת הלמ"ד, ואין חוששים לפי שאחר כוונת הלב הן הדברים (משנ"ב שם).

(קמד) כי בזה שיסובב פניו אליהם יגרום ביטול כוונה למתפללים וגם יחשדוהו שדילג (משנ"ב שם סק"ב).

(קמה) מל' הרמ"א דכ' אסור וכו' עד שסיים שליח ציבור, משמע דכיון שסיים מותר ואפי' אם רוב ציבור עומד עדיין. והנה להטעם הראשון הנאמר בהערה לעיל (והוא מהט"ז) נראה דיש להתמיר בזה, ולטעם השני מותר וכן משמע מהפמ"ג, ולמעשה יל"ע בזה (ביאה"ל שם).

(קמו) ומאחר ותרי קולי לא משתמעי ובפרט כשכל הציבור אומרים קדושה יחדיו אי אפשר לשמוע את הש"ץ, על כן כתב האגרות משה 'אורח ח"ג סי' ד') דיש להנהיג שהש"ץ יאמר הקדושה בקול רם אחר שיאמרו הציבור בעצמם כדי שישמעו אלו שעומדים באמצע התפילה.

(קמז) והואיל ויוצא בכך יד"ח קדושה יכוון לקיים מצות 'ונקדשתי בתוך בני' כבכל קדושה (הגרש"ז אויערבאך 'הליכות שלמה' תפילה ע' קט"ו).

(קמח) ויוצא יד"ח מהש"ץ אע"פ שאין הש"ץ מתכוון להוציאו ואינו יודע שצריך לצאת, דמאחר שנתקן שהש"ץ מוציא את השומעים, וסתם דעתו של הש"ץ הוא לעשות כהתקנה, ממילא הוי כנתכוון להוציא אע"פ שאינו יודע מזה (אגרות משה 'אורח ח"ג סי' ד').

(קמט) ואם כבר שמע קדושה או עתיד לשמוע במנין אחר אינו צריך להפסיק כלל (כדיעו' משנ"ב סי' ק"ט סק"ד וסק"ה גבי מי שכבר שמע קדושה, וה"ה אם עתיד לשמוע במנין אחר) (הגר"ש דבליצקי זצ"ל - קיצור הל' מועדים עמ' ל"ג, אז נדבר' ח"ב סי' ס' אות ד' וח"ד סי' מ"א אות ג'). אכן דעת הגר"ח קניבסקי שליט"א דאף אם כבר שמע קדושה וקדיש או שעתידי לשמוע, צריך לשתוק בשעה ששומע זאת מהש"ץ (אשי ישראל' פרק ל"ב הערה מ"ט עמ' שמ"ט) (ולדעת הגר"ח שליט"א י"ל דמש"כ המשנ"ב בסי' ק"ט סק"ד, ה' דמנהיג אם כבר שמע קדושה הוא דווקא כאשר צריך להתמיר לקדושה כשאינו יכול להתחיל להתפלל משא"כ הכא שהוא בתוך התפילה דאז לעולם צריך לשמוע - הגר"י אוסטרוב שליט"א).

(קנ) וי"א דראוי לשמוע עד דאמירין בעלמא (מחצית השקל שם אות ז').

(קנא) יעו"י 'אגרות משה' ('אורח ח"ג סי' ד') דכתב דאם שמע מאחד מהציבור שאמר קדושה לא יצא יד"ח אלא א"כ יודיענו קודם התפילה שיכוון להוציא (דאסור לרמוז לו בתפילה עצמה). אכן הגר"ש דבליצקי זצ"ל בספרו 'קיצור הל' מועדים' (ע' ל"ג ובהערה י"ח שם) הביא מאירי בברכות (י"ג: ד"ה ור' יהודה, דגם ע"י ששומע מהציבור יוצא יד"ח מדין שומע כעונה. וכ"פ בשו"ת לבושי מרדכי 'אורח ח"ג סי' י"ז. - ושוב הובא ב'שומע ומוסיף' ר"ה עמ' צ"ג דהעיר הרב ש.י. אברהמי שליט"א דכן משמע קצת בשו"ע סי' כ"ה סעיף י' ובסי' ק"ט סעיף ג', יעו"ש).

קעב. יאמר 'עלינו לשבח' בכוונה, באימה וביראה, כי כל צבא השמים שומעים, והקדוש ברוך הוא עומד עם פמליא של מעלה, וכולם עונים ואומרים אשרי העם שככה לו, אשרי העם וכו' (רמ"א סי' קל"ב ב' ומשנ"ב שם ס"ק ח').

קעג. ב'עלינו לשבח' כשאומרים 'ואנחנו כורעים' צריך לכרוע בברכיים (שלא יהא נראה ככופר ח"ו) וכשאומר 'ומשתחוים' צריך להשתחוות (מג"א קל"ב סק"א ומשנ"ב שם סק"ט). וי"א דהאומר 'ואנחנו כורעים ומשתחוים' ועושה רק השתחויה, זהו 'דובר שקרים', כיון שאומר ואנחנו 'כורעים' ואינו כורע (קנב) (הגרי"ש אלישיב זצ"ל - 'פניני תפילה' עמ' ק"ח וכו' בבאר היטב קל"ב סק"ד בשם האריז"ל שכשאומר 'ואנחנו כורעים' יכרע וישתחוה השתחויה גדולה. וכן נהג החזו"א זצ"ל לכרוע כשאמר 'ואנחנו כורעים' - 'ארחות רבינו' ח"ג עמ' ר"ו, והקה"י זצ"ל - 'ארחות רבינו' ח"א עמ' ס"ח, והגרי"ז זצ"ל - 'עובדות והנהגות לבית בריסק', וכ"נ הגאון ר' מאיר סאלאווייצ'יק זצ"ל (קנב) והגרמ"ש שפירא זצ"ל לכרוע ולהשתחוות) ויש שנהגו לא לכרוע ב'עלינו לשבח' (הגרש"ז אויערבאך זצ"ל 'הליכות שלמה' תפילה עמ' קכ"ה הערה 34 (קנר) וכ"נ הגר"ש אויערבאך זצ"ל (קנה)).

קעד. אחר מעריב (קנז) יש נוהגין לומר בציבור הארבעה מזמורים הראשונים שבתהילים (מטה אפרים' תרי"ט י"ח, ויעו"ר ג"כ ב'כף החיים' תרי"ט סקמ"ט, וכן נהגו בבית מדרשו של הגרי"ש אלישיב זצ"ל - 'איש על העדה' עמ' רי"ד בשם הגר"י שוב שליט"א), וברוב המקומות אין אומרים אותם בציבור אלא רק היחיד כשרוצה לישן אומר אותם (מטה אפרים' שם וכדלהלן דין קפ"ד).



קעה. טוב ללמוד משניות מסכת יומא ביום הכיפורים, גם ללמוד המאמרים מסוף יומא המדברים מענין התשובה (משנ"ב תרי"ט ס"ק ט"ז).

קעו. אין לתלמיד חכם לעסוק בתורה ולהשמיט מלומר התפילות פיוטים והסליחות עם הציבור (מטה אפרים' תרי"ט כ"ה, ומשנ"ב שם ס"ק ט"ז).

קעז. יש נוהגים ללון בבית הכנסת ולומר שירות ותשבחות כל הלילה (שו"ע תרי"ט ו' ומשנ"ב שם ס"ק י"ד, ושו"ע קנ"א ד' ומשנ"ב שם ס"ק י"ט), ויזהרו שלא לדבר כלל שום שיחה, דאל"כ ח"ו יצא שכרם בהפסדם (הגר"ח פלאגי זיע"א - מועד לכל חי י"ט, מ"ה). והישן שם, טוב שיישן רחוק מן הארון קודש פן יבוא לידי הפחה (רמ"א תרי"ט ו' ומשנ"ב ס"ק ט"ו), ומי שאינו רוצה לומר שירות ותשבחות בלילה לא יישן שם (דטעם היתר השינה הוא משום שלן שם לצורך מצוה (קנז) (רמ"א שם ומשנ"ב ס"ק ט"ז). ומ"מ מוטב לילך לישן בביתו [מאשר לומר שירות ותשבחות בלילה וללון בביהכ"נ] כי מי שניעור בלילה, ישן ביום ואינו אומר בכוונה נואי משום שמירת הנרות ישכרו שומר] (לבוש הובא במשנ"ב ס"ק י"ד) והחזנים המתפללים כל היום לכו"ע לא יעורו כל הלילה כי מאבדים קולם כשאננם ישנים (רמ"א שם).

קעח. טוב שלא יתכסה בשמיכות המחממים, ועכ"פ לא יכסה רגליו (של"ה הק' מס' יומא פ' נר מצוה, משנ"ב תרי"ט סק"ד). ויסיר הגרביים מרגליו (אלף המגן תרי"ט סק"ג). ויזהר מאוד לא לישן אפרקדן. וטוב שישן במצב לא כ"כ נוח כדי לא להשתקע בשינה עמוקה והכל לפי האדם ושנותיו וטבעו (הגר"ש דבליצקי 'קיצור הלכות מועדים' עמ' פ"א).

קעט. קודם שישן יאמר ארבעה מזמורים הראשונים שבתהילים שהם שמירה לקרי (של"ה הק', הובא במשנ"ב תרי"ט ס"ק י"ד, ובאר היטב שם ס"ק ו', ויסושה"ע). ומי שקורא אותם ומכוון בהם לא יראה קרי בליל יוהכ"פ ההוא (כ"ף החיים' תרי"ט סקמ"ט).

◊ **כשמברך ברכת המפיל, באומרו "ותחי מטתי שלמה לפניך" יחשוב שמתחנן על בניו שיהיו יראי ד' ובעלי מידות טובות, עוסקים בתורה ובמצוות לשמה** (אלף המגן תרי"ט סק"ג (קנח)).

קפ. יוהכ"פ אסור בת"ה ואסורים בנגיעה כנידה בין ביום בין בלילה ולא ירבה עמה בדברים ונוהג בכל פרטי ההרחקות שנתבארו ביו"ד סי' קצ"ה (שו"ע תרט"ו א' ומשנ"ב שם).

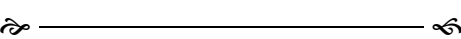
דיני היום

קפא. מותר לבלוע הרוק ביוהכ"פ (משנ"ב תקס"ז סק"ג).

קפב. חולה שאין בו סכנה שצריך לקחת גלולות ביוהכ"פ, אם טעמן מר מותר לו לבולעם בלא שתית מים (קנז) (יעו"ר אלף המגן תרי"ח ט"ו בהגה"ה בשם כמה מגדולי האחרונים וכ"פ הגרש"ז אויערבאך זצ"ל 'הליכות שלמה' עמ' ס"ז, וכ"ה ב'שמירת שבת כהלכתה' ח"א הנדמ"ח פרק ט"ל דין ח' עמ' תרט"ז יעו"ש מקורותיו). ואם טעם הגלולה אינו מר יש לעוטפה בנייר דק (כגון שכבה אחת של נייר טישו) ולבולעה כשהיא עטופה (דע"י כך אי"ז דרך אכילתה) (הגרש"ז אויערבאך זצ"ל - 'שמירת שבת כהלכתה' שם וב'הליכות שלמה' שם. ויעו"ר עוד שו"ת דובב מישרים ח"ג סי' פ"ח דבכה"ג ליכא איסור דאורייתא).

קפג. חולה הצריך לאכול ביוהכ"פ לא יעשה קידוש קודם לכן (קט) (משנ"ב תרי"ח סקב"ט).

קפד. חולה ויולדת המותרים לאכול ביוהכ"פ וכן קטנים האוכלים ביוהכ"פ, בברכת המזון צריכים לומר 'יעלה ויבוא' ולהזכיר 'ביום הכיפורים הזה' (דכיון שאכלו בהיתר הוי להם יוהכ"פ כמו לדידן שאר יו"ט). ואם יוהכ"פ חל בשבת יאמרו 'רצה והחליצנו' (קסא). וי"א דלא יאמרו 'יעלה ויבוא' ולא 'רצה והחליצנו' (שלא תקנו אלא במקום שמצוה באכילתו) (משנ"ב תרי"ח סקב"ט).



(קנב) ודעת הגרי"ש זצ"ל דאף הגר"א זיע"א דכתב (ביאור הגר"א נ"ו ד') דאין לכרוע בקדיש כדי שלא להוסיף על הכריעות אף שהוא אינו בתפילת שמו"ע, מודה כאן שיש לכרוע משום דובר שקרים וכל מה שהוא חולק זהו בסתם כריעה כגון בקדיש שלא מזכיר שם ענין הכריעה, אבל כאן כיון שאומר 'ואנחנו כורעים' גם להגר"א יש לכרוע (שם).

(קנב) ספר 'שמחת הלבבות' עמ' שכ"ו.

(קנד) ע"פ שיטת הגר"א הנ"ל דאין לכרוע בקדיש דאין להוסיף על הכריעות, וס"ל להגרש"ז דה"ה ב'עלינו לשבח'. והוסיף הגרש"ז דאפי' לפוסקים דצריך לכרוע בעלינו, אין כריעה זו חיוב מדינא דאי"ז אלא סיפור דברים שהם משתחוים להבל וריק וכו' אבל אנחנו כורעים ומשתחוים לפני ממ"ה (ה'הליכות שלמה' שם).

(קנה) ספר 'שמחת הלבבות' עמ' שכ"ה.

(קנו) יש שנוהגים אחר שמנגנין 'אדון עולם' ויש שנוהגים לאומרם קודם לכן (מט"א שם).

(קנז) ולמי שלומד שם בקביעות (יעו"ר שו"ע ורמ"א קנ"א א' ומשנ"ב שם ס"ק ח' ט"ז ושעה"צ אות י"ב).

(קנח) יעו"ר רש"י ברכות ס: ד"ה 'ותהא' שפי' על 'ותהא מטתי שלמה לפניך' - שלא יהא פסול ורשע בזרעי.

(קנט) ואם החולה אינו יכול לבלוע בלא מים יערבב במים מעט חומר מר ויש לעשות שאלת חכם מהו השיעור בזה (שמירת שבת כהלכתה שם).

(קס) היינו משום דלא תיקנו חז"ל קידוש ביוהכ"פ. - והא דלא תיקנו חז"ל לעשות קידוש על הכוס באופן שרק יאמר הברכה על קדושת היום בלא לשתות הכוס, הוא גזירה משום שמא ישתה הכוס (הגרי"י פישר זצ"ל 'הליכות אבן ישראל' ח"ב עמ' קכ"ח בהערה).

קפה. אם שכח לומר 'יעלה ויבוא' או 'רצה' כשחל בשבת ונזכר לאחר שסיים ברכת בונה ירושלים, לא יחזור (אף לדעה א' בדין קודם) (משנ"ב תרי"ח סקכ"ט).

קפו. דיני מעוברת מניקה ויולדת נתבארו בסי' תרי"ז ודיני חולה בסי' תרי"ח.

קטנים וקטנות במצוות היום

קטן וקטנה פחות מגיל תשע

קפז. קטן וקטנה פחות מגיל תשע אינם מתענים ביום הכיפורים (שלא יבואו לידי סכנה) ואפילו לא תענית שעות, ואפילו אם רוצים להחמיר על עצמם מוחין בידם (שו"ע רמ"א תרט"ז ב' ומשנ"ב שם סק"ד), ואף בליל יוהכ"פ לא יתענו, וכשרוצים או צריכים לאכול יש ליתן להם לאכול (כ"מ מל' הארחות חיים הל' יוהכ"פ אות ט"ו, שכ' ש"קטן שהוא פחות מבן תשע... אין מניחין אותו להתענות ואפי' לשעות, ובה נכשלים הרבה בני אדם, וראוי למחות בידם". וכן ברבנו מנוח - 'ספר המנוחה' הל' שביבת עשור ב' י"א כ' ז"ל "קטן שהוא פחות מבן תשע אין מענין אותו כו', פי' אין חייבין אביו ואמו... למנוע ממנו מאכל אפי' שעה אחת, והמענה אותו ומונע ממנו מאכל או משהתאפילו (שעות) [שעה אחת] מונע ממנו חסד ויראת שד-י יעזוב, והרי הוא בכלל שופכי דמים... ומפני זה ראוי למחות ולהזהיר על זה שלא לענות עד שיגיע זמנו, דקים להו לרבנן דתוך זמן זה שאמרנו אין יכול לסבול שום עינוי בלא סכנה גדולה, ומצות השם ומשפטי תורתו אינן נקמה בעולם אלא חסד ורחמים וחיים בעולם שנאמר אשר יעשה אותם האדם וחי בהם". עכ"ל. וכ"פ ב'אלף המגן' תרט"ז סק"ה, וכ"ד הגרי"י פישר זצ"ל - 'הליכות אבן ישראל' ח"ב עמ' קי"ג, והגר"ש דבליצקי זצ"ל - 'קיצור הל' מועדים' עמ' פ"ד ע"פ רבנו מנוח הנ"ל (קסב).

קפח. מותר לגדול ליגע באוכלין ומשקין וליתן ולהאכיל את הקטנים אפילו בידים (ולא חיישינן שיאכל או ישתה אם יגע ^(קסג)) (רמ"א סי' תרי"ב י' ותרט"ז א' בשם הטור) ואפילו אם הקטן יכול ליטול בעצמו ג"כ מותר ליתן לו בידים ואין להחמיר בזה (משנ"ב תרי"ב סק"ב) (קסד).

קפט. כמו"כ מדינא מותרים ברחיצה וסיכה, ומותר לגדול לרוחצם בצונן אבל לא ירחץ כל גופם בחמין אפילו הוחמו מבעוד יום (דאע"פ שאינם חייבים בעינוי, מ"מ גם בכל שבתות השנה אסור לרחוץ בחמין) ובזמנינו שאין נוהגים לרחוץ ולסוך את הקטן בכל יום (ואין מניעת הרחיצה והסיכה נחשבת לו לעינוי כלל), אין לרחוץ ולסוך קטנים (יעו"י משנ"ב תרט"ז סק"ג) אכן אם הקטן נתלכלך בטיט או בצואה ודאי מותר לכתחילה לרוחצו (וצריך להזהר שלא ירחץ אלא מקום המטונף, ויכוון שאינו להנאת רחיצה רק להעביר הלכלוך) ^(קסה) (שו"ע תרי"ג א' ומשנ"ב סק"א).

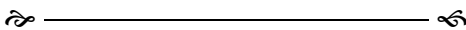
קצ. גם קטנים וקטנות פחותים מבני תשע נוהגים בהם איסור של 'נעילת הסנדל' ואין להנעילם במנעל של עור (משום דאי"ז עינוי לקטן אם לא ינעול מנעלי עור ^(קס"ה)) (שו"ע תרט"ז א' ומשנ"ב שם סק"א ב') ^(קס"ז). ויש הסובר דאפי' קטן ביותר כתינוק בן יומו שאינו בן הבנה כלל, אסור לגדול להנעילו במנעל וסנדל של עור ^(קס"ח) ('הלכות חג בחג' ע' שע"ט).

קצא. קטן שנועל סנדל מעצמו, אם הגיע לחינוך והיינו שהוא בר הבנה - שמבין ענין תענית יוהכ"פ למנעל, צריך (אביו) למחות בו ולהפרישו ^(קס"ט), אכן אם אינו בר הבנה, אי"צ למחות בו ולהפרישו ^(ק') (הל' חג בחג עמ' שע"ט ע"פ המשנ"ב תרט"ז סק"ב).

קטן וקטנה שהגיעו לגיל תשע

קצב. קטן וקטנה שהגיעו לגיל תשע שנים קודם יוהכ"פ מחנכים אותן לשעות ^(קעא) דהיינו שלא יאכלו כהרגלם בחול אלא מאוחר יותר, בתחילה שעה יותר מאוחר מהזמן שרגילים לאכול, ולפי כח הבן מוסיפין על זה ^(קעב) (קעג) ^(קעד) ואם הם כחושים מחנכים אותם לשעות רק מבין עשר שנים ומעלה (שו"ע שם ומשנ"ב סק"ד). ואם הקטן רעב או צמא בלילה מותר לו לאכול ולשתות בלילה ^(קעה) (הגרי"ש אלישיב זצ"ל 'באר ישראל' עמ' צ"ג וכ"ד הגר"ש דבליצקי זצ"ל דאם הוא צמא מאוד בלילה נותנים לו לשתות - 'קיצור הל' המועדים' עמ' פ"ה וכ"ד הגר"ע יוסף זצ"ל - 'חזון עובדיה' עמ' ש"ל).

קצג. דין זה של חינוך לשעות נאמר ביום ואינו קשור ללילה, שאפילו אם אכל בלילה חייבים לחנכו ביום לתענית שעות ('באר ישראל' עמ' צ"ג).



(קסא) ויעו"י בס' 'תפלת דוד' להאדרת זצ"ל עמ' קכ"ג שנסתפק אם יזכירו בברכת מעין שלש 'וזכרנו לטובה ביום הכיפורים הזה' יעו"י ש. (קסב) אכן בס' 'הלכות חג בחג' עמ' שפ"א, כתב דגם קטן פחות מבן תשע מותר לענותו בליל יוהכ"פ דכיון דאכל מבעוד יום לשובע על כן במה שלא יאכל בלילה אין בו צער ועינוי גדול לגופו, ומה שהקדים לאכול סעודת הערב למבעו"י אי"ז חשיב עינוי בפנ"ע כ"א רק בצירוף היום שלאחריו ובפרט שמיד אח"כ הולך לישון שינת הלילה, ורק ביום לאחר שכבר לא אכל בלילה אם מאחר לאכול חשוב בזה עינוי, אבל הלילה לבד אי"ז עינוי ואינו בכלל תענית שעות. יעו"י שמש"כ עוד בזה. וסיים דכן שמע מהגרי"ש אלישיב זצ"ל וכו"ה בספר 'באר ישראל' עמ' צ"ב משמיה דהגר"ש זצ"ל דבלייל יוהכ"פ מותר לחנך הקטן להתענות אם הוא מסוגל לכך. (קסג) ולא דמי לחמץ בפסח שאסור ליגע בו שמא יבוא לאוכלו כמבואר בסי' תמ"ג, משום דבפסח הוא אוכל שאר דברים לכן חיישינן שיאכל גם את זה, משא"כ ביוהכ"פ דבדיל מכל דבר אכילה ושתיה. ועוד דאימת הדין עליו, לא חיישינן שישכח (משנ"ב תרי"ב סק"ב). (אכן ב'בן איש חי' שנה ראשונה פ' וילך כתב דדוקא אשה שצריכה לכך, משוכרחת ליגע כדי ליתן לבנה וכיוצא אז יש לסמוך על המקילים אבל שאר אדם שאין לו צורך גדול ליגע, צריך להזהר. וכו"ה במועד לכל חי י"ח ו', ובכף החיים תרי"ב נ"ה). (קסד) ומשמע מסתימת המשנ"ב שמותר לאכיל את הקטן אף מה שאי"צ לחיותו, ואין בזה איסור ספייה, והוא דלא כדעת המנחת חינוך (שי"ג א') דכתב שאפי' קטן פחות מבן תשע שאין מענים אותו כלל אפילו לשעות כל שכבר אכל ויכול לסבול בלי אוכל נוסף, אסור להאכילו בידים, כן נראה לי ברור. עכ"ד. ואמנם להלכה דחו הפוסקים שיטתו. ומ"מ דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל דבדבר שאין לקטן שום צורך בו (כגון ממתקים שאינם זקוקים להם לשובע ולישוב דעתם) יש לחשוש לשיטת המנחת חינוך ולא ליתנם בידים לקטנים (באר ישראל עמ' צ"ג).

(קסה) ואם גופו מלוכלך בכמה מקומות וטורח לרחוץ כל מקום בפנ"ע מותר לרחוץ כל גופו בפעם אחת (משנ"ב שם).

(קסו) משא"כ אכילה ושתיה וכן רחיצה וסיכה שהם מועילים לגידול התינוק (שכן היה המנהג בזמנם) לא אסרו (יעו"י משנ"ב תרט"ז סק"ב).

(קסז) ודעת הגר"ש אזיערבאך זצ"ל דקטנים - אם ההליכה בלא מנעלים תגרום להם צער, כגון שחושש שיירדכו על קוצים או שברי זכוכית, או שמזג האוויר קריר וחושש שמא יצטננו, ואין לו מנעלים אחרים המותרים ביוהכ"פ, מותר לו לנעול להם מנעלים של עור ('שלמי מועד' עמ' ע"ח מספר 'חינוך הבנים למצוות' להגרי"י נויבירט זצ"ל סעי' ג' והערה קצ"ה).

(קסח) דמסתימת הפוסקים משמע דאיירי אפילו בקטנים שלא באו לחינוך דמ"מ אין להנעילם ביוהכ"פ, וזהו כמבואר בשו"ע סי' שמ"ג ובמשנ"ב שם סק"ד ובשעה"צ שם אות ו' דאפי' באיסורים דרבנן אסור להאכיל בידים לתינוק שלא הגיע לחינוך אפילו אינו בר הבנה כלל ('הלכות חג בחג' שם).

(קסט) מדין חינוך וכבשאר איסורי דרבנן וכ"ש בנעילת הסנדל ד"א שהוא מדאורייתא (שם).

(קע) דאפי' באיסורי תורה אי"צ להפרישו וכ"ש בנעילת הסנדל שהוא מדרבנן לרוב הפוסקים (שם).

(קעא) היינו כל הלילה, ולמחרת ביום מאוחר יותר ממה שרגילים לאכול ('קיצור הל' מועדים' עמ' פ"ה).

(קעב) ומ"מ לא יאחרו מלסעוד בצהריים (הגר"ש אזיערבאך זצ"ל 'הליכות שלמה' עמ' צ"ג דבר הלכה כ"ז).

(קעג) מד' הוזה"ק פ' בלק מבואר דחינוך תענית לתינוקות ולהביאן לביהכ"ג ביוכ"פ הוא סגולה נפלאה להציל אותם מחולי האסכרה (כף החיים תרט"ז י').

(קעד) ויעו"י משנ"ב תרט"ז סק"ה בשם המג"א דלספות לו אוכל בידים בתוך הזמן הג"ל אסור אף לאחריו כמו שאר דבר איסור שאסור להאכילו. ובשעה"צ אות ט' כ' דאין

ד' מוכרחים יעו"י ש. (ועו"י מנחת חינוך שי"ג א' שכ' כד' המג"א).

(קעה) אכן יש לזרז את הילדים שיאכלו היטב בסעודה מפסקת כדי שיהיה בכוחם להמנע מלאכול בלילה ('באר ישראל' עמ' צ"ג).

קצד. קטן שצריך להתענות לשעות היינו שמאחרים אכילתו הראשונה שביום זה, אבל לאחר מכן בשאר זמני האכילה אין מאחרים אכילתו. ויכול לאכול בכל עת שירצה (הגרי"י פישר זצ"ל - 'הליכות אבן ישראל' ח"ב עמ' קי"ג).

קצה. קטן וקטנה שהגיעו לגיל תשע (שמחנכים אותם לתענית שעות), מחנכים אותם גם שלא לרחוץ ושלא לסוך כלל כל היום (דבזה לא שייך חינוך לשעות) (רמ"א תרט"ז ב' ומשנ"ב שם סק"י).

קטן וקטנה מגיל אחת עשרה

קצו. קטן וקטנה שהגיעו לגיל אחת עשרה והם בריאים וחזקים כדי להתענות, משלימים את התענית (כדי לחנכם במצוות). אכן קטן וקטנה שהם כחושים ואינם חזקים להתענות, אינם צריכים להשלים את התענית ^(קעז) (אלא רק מתענים לשעות וכמובא לעיל) (רמ"א תרט"ז ב' ומשנ"ב שם סק"ח) ^(קעז).

קצז. בזמן הזה שירדה חולשה לעולם - כל קטן נחשב מסתמא ככחוש ואי"צ להשלים התענית (אלא א"כ ידוע שהוא בריא וחזק לסבול התענית) ואפי' קטן שהגיע לגיל שתים עשרה אין נוהגים להשלים התענית אלא רק כשיגיע לגיל שלש עשרה (אכן צריכים להתענות תענית שעות וכהנ"ל) (משנ"ב שם סק"ח ט') ^(קעח).

קצח. י"א דבזמננו המנהג ברוב המקומות שקטן וקטנה הבריאים שידוע בבירור שיכולים לסבול התענית, שנה קודם הגיעם למצוות (קטן מגיל שתים עשרה וקטנה מגיל אחת עשרה) מתענים ביוהכ"פ (הלכות חג בחג עמ' שפ"ד, והגרי"ש אלישיב זצ"ל - 'באר ישראל' עמ' צ"ד). אך אם אין להם כח להשלים התענית, יכולים לאכול באמצע היום (הגרי"ש אלישיב זצ"ל 'באר ישראל' שם). וי"א דבזמננו אין הקטנים משלימים תעניתם עד הגיעם למצוות (ואף ביוהכ"פ הסמוך ליום הגיעם למצוות לא ישלימו התענית אלא דינם ככל קטן שהגיע לחינוך) ^(קעט) (הגרש"ז אויערבאך זצ"ל - 'הליכות שלמה' עמ' צ"ג ובדבר הלכה כ"ז, וכ"ד הגרי"י פישר זצ"ל דאין משלימים התענית ויתענו רק עד חצות היום - 'הליכות אבן ישראל' ח"ב עמ' קי"ד, וכ"ד הגר"ע יוסף זצ"ל דיתענו רק עד חצות היום - 'חזון עובדיה' עמ' ש"ז).



קצט. משהגיעו לגיל מצוות (כת בגיל 12 וכן בגיל 13) ^(קפ) הרי הם כגדולים לכל המצוות וחיבים לצום את כל צום יוהכ"פ (שו"ע ורמ"א תרט"ז ב').

דיני רחיצה ושטיפה במים

ר. אסור לרחוץ ביוהכ"פ בין בחמין בין בצונן ואפי' להושיט אצבעו במים אסור (שו"ע תרי"ג א').

רא. אם היו ידיו או רגליו או שאר גופו מלוכלכים (בטיט או בצואה או בדם וכיוצ"ב) מותר לרוחצם. וצריך להזהר שלא ירחץ אלא מקום המטונף (ואפילו אם עומד להתפלל ירחץ רק את המקום המטונף ולא את כל ידו). ויכוון שאינו להנאת רחיצה אלא רק להעביר הלכלוך. - ואם גופו מלוכלך בכמה מקומות וטורח לו לרחוץ כל מקום בפני עצמו, מותר לו לרחוץ כל גופו בפעם אחת (ויכוון כהנ"ל) (שו"ע תרי"ג א' ומשנ"ב סק"א, ב' ר').

רב. אם מזיע הרבה, מותר לו לרחוץ להעביר הזיעה (ויכוון שאינו להנאת רחיצה אלא רק להעביר הלכלוך), ומ"מ מי שאינו איסטניס ואין צריך לרחיצה זו כ"כ, נכון להחמיר שלא לרחוץ (משנ"ב תרי"ג סק"ב).

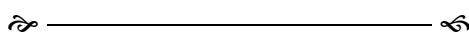
רג. היוצא מבית הכסא ולא עשה שם צרכיו (קטנים או גדולים) (נחלקו הפוסקים אם יטול ידיו משום רוח רעה השורה עליהם, וב'מטה אפרים' מצדד למעשה ד) אם ידיו נשארו נקיות, לא יטול ידיו אלא רק ינקה אותם בכל מידי דמנקי (שמא נגע במקום המטונף ושכח). ואם ליבו נוקפו ע"ז שלא נוטל, מותר לו ליטול (בכדי שיוכל להתפלל בדעה מיושבת) (ביאה"ל תרי"ג ד"ה ואם). (ואם נגע במקומות המכוסים יעו"י להלן).

רד. מי שעשה צרכיו (גדולים או קטנים) והוא אינו מתכוון להתפלל (כגון בליל יוה"כ לאחר התפילה), אם קינח בידו (בגדולים) או שפשף בידו ניצוצות הניתנים על רגליו (בקטנים), נוטל אותה יד פעם אחת עד סוף קשרי אצבעותיו (שו"ע ורמ"א תרי"ג ג' ומשנ"ב שם סק"ד וביאה"ל סי' ד' סעי' ב' ד"ה הטיל). והנוהג בכל השנה ליטול ג' פעמים, יכול גם היום ליטול ג' פעמים (עד סוף קשרי אצבעותיו) ('מטה אפרים' תרי"ג ה' וכ"ד הגרש"ז אויערבאך זצ"ל - 'הליכות שלמה' עמ' ע"ה). ואם לא קינח או שפשף ^(קפא) (נחלקו הפוסקים אם יטול משום היכון לקראת אלוקין ישראל לברכת אשר יצו ו) נכון לכתחילה לקנח ולשפשף דאז לכו"ע מותר ליטול (שו"ע שם משנ"ב שם וביאה"ל שם).

רה. אם עשה צרכיו (גדולים או קטנים) ורוצה להתפלל שמו"ע (וכגון במשך כל היום שצריך להתפלל שחרית מוסף מנחה ונעילה), אף אם לא קינח או שפשף, מותר לו ליטול שני ידיו פעם אחת עד סוף קשרי אצבעותיו (שו"ע ומשנ"ב שם). והנוהג בכל השנה ליטול ג' פעמים, יכול גם היום ליטול ג' פעמים (עד סוף קשרי אצבעותיו) ('מטה אפרים' תרי"ג ה'). וכן אם נגע בגופו במקומות המכוסים, אפילו נגע רק באצבע אחת, צריך ליטול כל ידו עד קשרי אצבעותיו (משנ"ב שם סק"י בשם דרך החיים).

רו. חולה אע"פ שאינו מסוכן, רוחץ כדרכו (רמ"א תרי"ג ט').

רז. חולה שמותר לו לאכול ביוהכ"פ ובא לאכול פת, נוטל ידיו עד הפרק כדין נטילת ידיים בימות החול (דאי"ז רחיצה של תענוג) ^(קפב) (הגר"ש וואזנר זצ"ל - 'מבית לוי' עמ' מ"ד וב'שבט הלוי' ח"ח סי' קל"ט והגרש"ז אויערבאך זצ"ל - 'שמירת שבת כהלכתה' ח"א פרק ט"ל דין ל"ג, ו'כף החיים' תקנ"ד אות נ"ג בשם תוס' חיים על החיי אדם כלל קמ"ה אות י').



^(קעו) דבקטן כחוש סומכים על הדעה דס"ל דעד שנעשו בר מצוה אינם צריכים להשלים התענית כלל (רמ"א שם). ובתשובת מנחם עזריה סי' קי"א מצדד להורות לעיקר כדעה זו משום דכמה גדולי ראשונים סוברים כן (ביאה"ל שם ד"ה בנער).

^(קעז) ולדעת השו"ע קטן או קטנה שהגיעו לגיל אחת עשרה צריכים להשלים התענית בין כשהם בריאים וחזקים ובין כשהם כחושים. - ורק אם הם חולים ויכולים לבוא לידי סכנה פטורים (שם ובמשנ"ב סק"ז). אכן בזה אף בני ספרד מקילים כדעת הרמ"א וכהנ"ל (יעו"י 'חזון עובדיה' עמ' של"ח).

^(קעח) וי"א דאם רוצים להשלים התענית אין למחות בידם (כיון דמעיך הדין צריכים להשלים) (הגר"ש דבליצקי זצ"ל 'קיצור הל' מועדים' עמ' פ"ה).

^(קעט) דאף למי שנהגו בבית אבותיו להתענות בשלש צומות הסמוכים לבר מצוה, הורה הגרש"ז זצ"ל שלא יתענה, ואמר שאין מקום להחזיק בדבר זה בזמננו כ'מנהג' ודיינו במה שכל הפוסקים לחנך הקטנים לשעות, ואין להוסיף על כך ובפרט בדבר זה שאין לו מקור כלל ('הליכות שלמה' שם הערה 67).

^(קפ) אפילו אם הם כחושים ולא הביאו ב' שערות חייבים בכל התענית (דאיכא חשש דאורייתא שמא הביאו ב' שערות ונשרו) (רמ"א שם ומשנ"ב שם סק"ב).

^(קפא) ולכאורה הוא הדין בקינח ושפשף ביד אחת, גבי היד השניה.

^(קפב) ויעו"י בזה בשו"ת להורות נתן ח"ב סי' מ"ב בביאור החילוק בין נטילת שחרית לנטילה לכהן ולאכילה.

רח. מותר לרחוץ פירות או כלים בידיו עבור קטן או חולה אע"פ שתוך כדי כך ידיו נרטבות (יעו' משנ"ב תקנ"ד ס"ק י"ט - הגר"ש אלישיב זצ"ל - 'באר ישראל' עמ' צ').

רט. אסור להשתמש בבושם או דאודורנט כדי להעביר זיעה (יעו' שו"ע תרי"ד א' ומשנ"ב ס"ק א') (הגר"ש אלישיב זצ"ל 'באר ישראל' עמ' צ' והגר"ש דבליצקי זצ"ל 'קיצור הלכות מועדים').

מאה ברכות ביוהכ"פ

◊ "ענין סוד מאה ברכות הוא ענין נשגב עד מאוד ונורא, כי לא על חנם אמרו רבותינו ז"ל "מה ד' אלוך שואל מעמך" אל תקרי 'מה' אלא 'מאה', וכיון שהשם יתברך אין שואל מעמנו כי אם הדבר הזה בלבד, דבר גדול הוא. והענין הוא, כל העולמות אינם מתקיימים כי אם מצד הפעולות הטובות הנעשות למטה, כי צדיק יסוד עולם, ואם אין צדיק אין עולם מתקיים, ומברכתו יבורכו כל צבא השמים, מרום רקיעא עד תהומא, ואם כן כשהאדם השפל משגיח עליו ומתבונן בברכותיו לומר אותם בראוי, הכל אותם ברכות עולה ובוקע כל האוירים, עד שמוגיע לפני כסא כבודו, והקדוש ברוך הוא כביכול מתעטר בו, ושמה שמחה גדולה באותו שבת העולה מאת האדם נגזר מהאדמה כי מחומר קורין, ומתעלה בו ומכין לו מחיה ומזון ונותן טרף לביתו, פותח את ידו ומשביע לכל חי רצון, אבל בפחות ממאה אין הדבר נגמר כידוע ליודעי חן" עכ"ל (סדר היום) סדר מאה ברכות והו"ד בשל"ה הק' מס' יומא פ' נר מצוה).

רי. ביוהכ"פ ע"י הברכות בערבית (13 כולל שהחיינו) ובשחרית (33) ובמוסף (7) ובמנחה (7) ובנעילה (7) מגיעים ס"ה ל-67 ברכות וחסר 33 ברכות להשלמת מצות מאה ברכות (שו"ע מ"ו ג') (ולנהוגים כהגר"א שאין מברכים שעשה לי כל צרכי בשחרית, מגיעים ס"ה ל-66 ברכות, וחסר 34 ברכות) ובשעת הדחק יכול להשלימם במה שיכוון לשמוע ברכות העולים לתורה, וברכות ההפטרות ויענה אמן אחריהם. (יעו' רא"ש ברכות ט כ"ד, וכו' בשו"ע רפ"ד ג'). ואם יעשה זה, עדיין יחסר לו 3 ברכות שאותם יכול להשלים בברכת הריח על הבשמים או בברכת אשר יצר אם נזדמן לו, ובשעת הדחק אפשר דיוצא יד"ח בשמיעת ברכות חזרת הש"ץ (משנ"ב מ"ו סק"ד וסי' תרי"ב סק"ח ובן איש חי שנה א' פ' בלק). (ע"פ 'פוטרי ברכה'). ודעת השל"ה הק' (מס' יומא פ' נר מצוה ו'. וכו' בסידור היעב"ץ שער שלכת דיני תשעה באב דלת ב' חלון ב' ס"ק ד') דאף השומע ברכת המצוות של אחרים כשמתעטפים בטליתות (וה"ה שאר ברכות שלהם כ'אשר יצר' וכיוצא) [ועונה אמן^(קפ)] עולה לו למצות "מאה ברכות". (אמנם יעו' משנ"ב תרכ"ב סק"ה דביוהכ"פ יש הרבה שבחים המשלימים למאה ברכות).

הרחת בשמים טבב ובושם

ריא. מותר להריח בשמים ביוהכ"פ, וטוב ומצוה לעשות כן למלאות מנין מאה ברכות (מג"א תרי"ב סק"ד ופרמ"ג א"א שם סק"ד, חיי אדם קמ"ה ל"ג ומשנ"ב תרי"ב סק"ח). וכל זמן שלא הסיח דעתו מלהריח, אסור לחזור ולברך (דהוי ברכה שאינה צריכה) (חיי אדם ומשנ"ב שם).

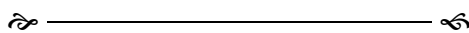
ריב. מותר להריח טבב ביום הכיפורים (דלא אסרו אלא חמשה עיניים ותו לא) (פמ"ג א"א תרי"ב סק"ד וכו' בבאר היטב תקנ"א ס"ק ט"ל^(קפד)) וכו' בסידור היעב"ץ וכו' ב'שדי חמד' ח"ו מערכת יום הכיפורים סי' ג' אות כ' עמ' 160 דמותר לשואפו רק שלא יהא בפרהסיא בבית הכנסת^(קפה) משום קדושת בית הכנסת ולא משום לתא דעיניו ביום כיפור, וכן הביא שם ד' החיד"א בברכי יוסף סי' תרי"ב, ושם הביא דעיניו רואות שחכמי גדולי ישראל נוהגים בו היתר בשופי. יעו"ש) ואין מברכין ע"ז (באר היטב רט"ז י"ג וכף החיים' רט"ז נ"ד. וכתבו שם דהטעם משום דהוי ריח שאין לו עיקר. אכן בערוך השלחן רט"ז - ד' כתב דהטעם שאין מברכים על טבב אע"פ שיש בו ריחות טובות, משום שהטבב בעיקרו ריח חזק ומר, עד שיש הרבה בני אדם שאין יכולים לסבול ריח זה ועל כן גם כשמעריבים בו ריח טוב אין הכוונה בשביל הריח הטוב אלא כדי לגרש הריח החזק והמר והוי כבשמים של בית הכסא שאין מברכין עליהם כיון שנעשו רק להעביר את הריח רע כמבואר בס' רי"ז - ב').

ריג. לענין הרחת מי בושם ביוהכ"פ יעו' הערה^(קפט).

קידוש ויעלה ויבוא לצריכים לאכול ביום הכפורים

ריד. חולה או יולדת או ילדים האוכלים ביום הכפורים לא יעשו "קידוש" לפני אכילתם^(קפט) (מג"א תרי"ח סק"י, מטה אפרים שם דין י"ז ומשנ"ב שם סק"ט). וכמו"כ אינם צריכים לבצוע על לחם משנה (אף כשחל בשבת) (דחכמים לא תקנו לחם משנה לאוכלים ביוהכ"פ, כיון דאכילתם אינו אלא דרך מקרה^(קפה)) (מג"א שם וחיי אדם קמ"ה - ל"ב). וי"א דאם חל יוהכ"פ בשבת בוצע על שתי ככרות ורק אם יש טורח בזה לחולה או ליולדת - רשאים להקל בזה (ולסמוך על המקילים יעו' להלן בסמוך בהערות שם) (מטה אפרים תרי"ח - י"ז).

רטו. חולה, או יולדת או ילדים האוכלים ביום הכיפורים, צריכים לומר בברכת המזון "יעלה ויבוא" ולהזכיר "ביום הכיפורים הזה" (דכיון דאוכלים בהיתר^(קפט), הוי להם יוהכ"פ כמו שאר יו"ט לדידן), ואם חל יוהכ"פ בשבת יאמרו "רצה והחליצנו" (שו"ע תרי"ח - י' ומשנ"ב שם סק"ח, כ"ט ובמשנ"ב סי' קפ"ח סק"ט



(קפג) כ"ה בסידור היעב"ץ שם.

(קפד) דהביא השיירי כנסת הגדולה בשם הר"ם לונזאנו שלא מצינו איסור להריח ביום הכיפורים. והביא שם מהר"א הלוי בספר גן המלך ס' קמ"ה דביום הכיפורים מצוה לענגו.

(קפה) וכ"כ בבאר היטב (תקנ"א ס"ק ט"ל) בשם לקט הקמח וכו' בסידור יעב"ץ דכתב שנראה כקלות ראש ועל אחת כמה וכמה שלא להושיט מזה לזה (הו"ד בכף החיים תרי"ב ל"ד).

(קפו) לענין הרחת מי בושם, - מצד מצוות עינויי יוהכ"פ ההרחה מותרת כדלעיל דין ר"א ר"ב, אכן לענין חיוב הברכה יעו' שו"ע רט"ז ו' דמים שקלטו ריח של בשמים והוציאו מהם את הבשמים י"א דאין מברך עליו כלל דהוי ריח שאין לו עיקר. ומסיים שם השו"ע "וכיון שספק הוא נכון להזהר מלהריח בו" (כדי שלא יכניס עצמו בספק ברכה, אא"כ יש בשמים אחרים שמברך עליהם עצי או מיני בשמים ופוסט בברכתו גם את מי הבושם - משנ"ב שם סק"ב) ובמשנ"ב שם הביא מסקנת האחרונים דמי שאינו רוצה להחמיר על עצמו, מותר לו לכתחילה להריח ולברך בורא מיני בשמים (יעו"ש עוד בשעה"צ אות כ"ח) - אכן יעו' 'שמירת שבת כהלכתה' ח"ב פרק ס"א הערה ל"ב (עמ' רס"ג) דהביא דשמע מהגרש"ז איוערבאך זצ"ל דאפ' להסוברים בשמן ומים שקלטו ריח מבשמים דחשיבי כיש להם עיקר, היינו דווקא כשקלטו ממש מבשמים שחייבים בברכה, משא"כ במי בושם שיתכן דגם העיקר פטור מברכה שהרי נעשו באופן מלאכותי מזפת וכדו'. וכפי שאומרים - גם מדברים שממש מסריחים, וכיון דהשינוי הוא רק ע"י הפרדה כימית, יתכן שאין לברך על זה עכ"ד. וכ"פ באבני ישפה ח"ב ט"ז א' שלא יברך, וכן בס' 'שערי ברכה' [עמ' תכ"ז סוף הערה ו'] הביא דכיון שאין ידיעה איך וכיצד נוצר הבושם, דיתכן שרק מעריבים בו בושם מצמחים והעיקר הוא בושם סינטטי, לפיכך הורה הגר"ש אלישיב זצ"ל שמספק אין לברך על שום בושם עכ"ד.

(קפז) דדוקא 'עלה ויבוא' ו'רצה' יכול לומר כיון דהוא רק בקשה בעלמא ואין בזה חשש ברכה לבטלה משא"כ קידוש יש לחוש לברכה לבטלה (משנ"ב שם ושעה"צ שם אות כ"א) ו"האין יברך נוסח ברכת הקידוש אשר יבדה מלבו נוסח חדש אשר לא שערנו חז"ל" (אלף המגן שם סק"ח).

(קפח) כ"ה בלבושי שרד על ד" המג"א שם, ויעו"ש דהוסיף טעם לדבר, דהא טעם 'לחם משנה' הוא זכר למן כדאיתא בשבת קיז: דכתיב לקטו לחם משנה, וליום הכיפורים לא ירד מן כמש"כ התוס' ריש ביצה.

(קפט) ועוד דיש מצוה באכילתם דהא כ' 'וחי בהם', 'ונשמרתם לנפשותיכם' (אלף המגן תרי"ח סק"ז).

סתם כדעה זו). וי"א דלא יזכירו "יעלה ויבוא", וכמו"כ כשחל בשבת לא יאמרו "רצה והחליצנו" ^(קצ) (כ"ה דעת הט"ז סי' קפ"ח סק"י והו"ד במשנ"ב תרי"ח ס"ק כ"ט).

רטז. לרעה ראשונה הנ"ל, מי שטעה ולא הזכיר "יעלה ויבוא" או "רצה", אינו חוזר לראש ברכת המזון (ואפי' אם נזכר לאחר ברכת 'בונה ירושלם' קודם שהתחיל 'הטוב והמטיב' אינו אומר שם נוסח ברכה כבשאר שבתות וימים טובים - דביום הכיפורים לא תקנו חז"ל נוסח ברכה להשלים יעלה ויבוא או רצה ^(קצא)) (משנ"ב סק"ח סק"י ט).

יוהכ"פ שחרית

ריז. נוטל ידיו שחרית ג"פ ויזהר שלא יטול אלא עד סוף קשרי אצבעותיו ^(קצב), ולא יכוון להנאת רחיצה אלא רק להעביר הרוח רעה מעל הידים (שו"ע ורמ"א תרי"ג ב' ומשנ"ב סק"ג).

ריח. י"א דהנוהג תמיד ליטול ד' פעמים כל יד (כדעת הגר"א ^(קצג)), יכול ליטול ד' פעמים אף עתה (החזו"א זצ"ל - 'ארחות רבינו' ח"ב עמ' קל"ט ועמ' ר"ז וכ"ד הגר"ש דבליצקי זצ"ל - 'קיצור הלכות מועדים' עמ' פ"ו).

ריט. לא ירחץ פניו כלל, ואם היו מלוכלכות קצת או שיש לו לפלוף על עינו, יכול ללחלח אצבעו במים ולרחוץ במקום הלכלוך או בכדי להעביר הלפלוף (רק יזהר שלא לרחוץ אלא מקום המלוכלך בלבד) (רמ"א תרי"ג ד' ומשנ"ב סק"ג ט).

רכ. הרואה קרי ח"ו אם הוא לח מקנחו במפה ודיו, ואם הוא יבש או שנתלכלך מזה בשרו בכמה מקומות, רוחץ את המקומות המלוכלכים בידו ולא ע"י בגד (שלא יבוא לידי סחיטה). ואסור לרחוץ גופו בשאר מקומות או לטבול אף מי שנוהג לטבול בשאר ימות השנה (שו"ע תרי"ג י"א ומשנ"ב שם סק"ז, כ"ח, כ"ט ^(קצד)).

רכא. הרואה קרי ח"ו בליל יוהכ"פ, תיקון הדבר יעו' קרבן נתנאל יומא פכ"א אות מ', 'מטה אפרים' תרט"ו ג' ובאלף המגן שם ס"ק ו', ז', ומשנ"ב שם סק"ג, וב'קריינא דאיגרתא' ח"א סי' קס"ה - קס"ו ^(קצה) ויעו' עוד בענין זה בשו"ת 'צמח צדק' אור"ח סי' קי"א.

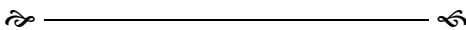
שעשה לי כל צרכי

רכב. יכול לברך ברכת 'שעשה לי כל צרכי' וכן נוהגים (אע"פ שאסור בנעילת הסנדל) ^(קצו) (משנ"ב תקנ"ד ס"ק ל"א ושע"צ אות ל"ט ^(קצז)). וי"א דאין לברך ברכה זו עד שילבש מנעלים בלילה (הגר"א זיע"א - מעשה רב אות ט' ^(קצח)). וכ"ד האריז"ל (וכ"פ ה'בן איש חי' שנה ראשונה פ' וילך אות י"ז ועוד כמה אחרונים) שלא לברך 'שעשה לי כל צרכי' ביום (אכן לא הוזכר שם לברך בלילה) (הו"ד ב'כף החיים' סי' מ"ו י"ז וסי' תקנ"ד ע"ח, וכן נהג החזו"א זצ"ל - 'ארחות רבינו' ח"ב עמ' ק"מ).

עטיפת הטלית

רכג. הבאים להתפלל בנץ החמה, לא יברכו על הטלית לפני זמן 'משיכיר בין תכלת ללבן' (שו"ע סי' י"ח - ג' ומשנ"ב שם סק"ט). - יש הנוהגים להמתין עד שעה לפני נץ החמה (כף החיים סי' י"ח סקי"ח וכתב שם שכן מנהג ירושלם תובכ"א וכ"כ הגר"מ טיקוצ'ינסקי זצ"ל בספרו 'ארץ ישראל' סי' א' דין ד' 'זמן עטיפת הטלית וזמן הנחת התפילין הנהוג בארץ ישראל, כפי שנהגו גאוני ספרדים קדמאי שעה אחת קודם נץ החמה, ולא דוקא שעה זמנית אלא שעה רגילה בין בחורף בין בקיץ'). ויש אומרים דהזמן הוא 52 דקות קודם נץ החמה (ספר 'נברשת' עמ' מ"ה השמטות אות ב'). ויש הממתינים עד 45 דקות לפני הנץ (כן הוא המנהג במנינו של הגר"ש דבליצקי זצ"ל - 'זורח השמש' עמ' א'). וי"א להחמיר להמתין עד 35 - 40 דקות קודם נץ החמה (אגרות משה אור"ח ח"ד סי' ו' בתו"ד). והמתפללים פסוקי דזמרה במתינות ומתחילים פסוקי דזמרה לפני הזמן הנ"ל, יכולים לברך על הטלית באמצע פסוקי דזמרה בין פרק לפרק (כמבואר במשנ"ב סי' נ"ג סק"ה ובביאה"ל שם ד"ה "אין"), אך יזהרו שלא לומר שום דבר חוץ מעצם הברכה (והמתפלל בנוסח ספרד שמקדימים כל מזמורי ההוספות לפי ברכת 'ברוך שאמר', יתעטף לפני 'ברוך שאמר') (הגר"ש דבליצקי זצ"ל - 'קיצור הלכות מועדים' עמ' ל"א). ומ"מ בדיעבד אם בירך על הטלית קודם זמן הנ"ל ואפי' בירך לפני עלות השחר, לא יחזור לברך שוב (דשמא ההלכה כהרא"ש דכסות יום בלילה חייב ויצא יד"ח) (משנ"ב שם סק"י).

רכד. בשעת הברכה על עטיפת הטלית טוב לכוון שדעתו לפטור את כל זמן לבישת הטלית, ואף אם יפשטנה ויחזור וילבשנה (ביאה"ל סי' ח' י"ד ד"ה אם פשט ^(קצט)).



(קצ) יעו' מג"א תרי"ח סק"י דהביא מהשבלי הלקט בשם הר"א כץ, ד"כיון שהיום גרם לו איסור, רק שפקוח נפש גורם לו היתר, והוי לדידי' כ"חול" - אין בו לא קידוש ולא על הכוס ולא הזכרה בברכת המזון, ואפי' "רצה" בברכת המזון אינו מזכיר, דלא אשכחן הזכרה בברכת המזון אלא במקום שיש מצוה באכילתו" עכ"ל השבלי הלקט שם. (אכן המג"א עצמו מסיק שם דמ"א אין להקל ויש להזכיר יעלה ויבוא ורצה, כיון שהטור מחמיר בזה, אמנם הט"ז פוסק שלא להזכירם).

(קצא) ויעו"ש במשנ"ב דהביא דעת המג"א (קפ"ח סק"ז) דפליג וס"ל דאם נזכר לאחר ברכת 'בונה ירושלם' קודם שהתחיל 'הטוב והמטיב' יאמר 'ברוך אתה ד' אלונינו מלך העולם אשר נתן ימים קדושים לישראל את יום הכיפורים הזה' ולא יחתום (יעו' מג"א שם וביאה"ל קפ"ח - ז' ד"ה אומר ושע"צ שם אות י"ד ומשנ"ב סי' תכ"ד סק"ב) - אכן כ' המשנ"ב (קפ"ח סק"ט) דמסתבר כדעת האומרים דאינו אומר שם נוסח ברכה, וגם דעיקר הדין שהאוכלים ביוהכ"פ צריכים להזכיר יעלה ויבוא ורצה אינו ברור וכמו שערערו עליו כמה אחרונים שם (שעה"צ קפ"ח אות י"ז).

(קצב) בארחות רבינו ח"ב עמ' ר"ז ועמ' קל"ט הביא דהגר"ח קניבסקי שליט"א שאל את החזו"א זצ"ל: הנוטל ידיו שחרית וכן היוצא מביהכ"ס ביוהכ"פ האם צריך לצמצם בנטילת ידים עד קשרי אצבעותיו, ואמר לו החזו"א "שאינו צריך לצמצם בדיוק ואפשר קצת יותר כי אי"ז רחיצה של תענוג" עכ"ד. וכ"ד הגר"ש אלישיב זצ"ל דאי"צ לצמצם בדיוק דאפילו נרטב מעט מהיד ללא כוונה לית לן בה (באר ישראל' ימים נוראים עמ' פ"ח). אמנם יעו' מג"א ריש סי' תרי"ג ולבושי שרד שם, ויל"ע.

(קצג) מעשה רב אות ה' הו"ד במשנ"ב סי' ד' סק"י.

(קצד) ומי שליבו נוקפו ואין דעתו מיושבת עליו כלל לתשובה ותפילה בלא טבילה, יעו' אלף המגן תרי"ג סקכ"ב ובי'הלכות חג בחג' עמ' שס"ב.

(קצה) וי"א דתיקון לזה הוא להתחיל תיכף אחר יוהכ"פ ללמוד כל מסכת כלים ולגמור ולהשלים המסכת עד סוף השנה (יעו' "נטעי גבריאל" פמ"ח הערה י' עמ' שכ"ה בשם המוהרצ"א מדינאב זצ"ל, וכן מורה הגר"מ גרוס שליט"א בנוסף ללימוד הל' תשובה ברמב"ם ו"שערי תשובה" לרבינו יונה). והגר"א"ל שטיינמן זצ"ל אומר למי שקרה כן ח"ו שלא יפחד רק שילמד במשך השנה כל יום משניות (גליון 'כאיל תערוג' יום כיפור התשע"ז).

(קצו) דכיון שיש לו צד היתר לנעול כגון במקום סכנת עקרב וכיוצ"ב, על כן יכול לברך כמו בשאר הימים (שבלי הלקט רס"ט, ובבית יוסף תרי"ג בשם הר"ן ובטור שם ובלבוש תרי"ד ד'). וטעם נוסף כתב הבית יוסף בשם הרא"ש והר"ן "מפני שעל מנהגו של עולם הוא מברך כשם שהוא מברך הנותן לשכוי בינה אע"ג דלא שמע קול תרנגולא".

(קצז) ואמר הגר"ש וואזנר זצ"ל דכן המנהג - 'מבית לוי' עמ' ל"ז.

(קצה) והנה במעשה רב (שם) הביא ג"כ דלא יברך ברכת 'המעביר שינה', ויאמר אותה בלילה לאחר שרוחץ פניו. וכ"נ החזו"א זצ"ל 'ארחות רבינו' ח"ב עמ' ק"מ]. ורבים נוהגים כדעת הגר"א הנ"ל לענין ברכת "שעשה לי כל צרכי", ואין נוהגים כד' לענין ברכת המעביר שינה, וכן ב'לוח ארץ ישראל' הביא דרבים אין מברכים 'שעשה לי כל צרכי' ולא הביא גבי המעביר שינה, ויל"ע טעם הדבר.

◇ צריך להתאמץ מאוד לכוון בתפילה, ואף כי אין דרכו בכך כל השנה, מ"מ בימים האדירים האלה יבין ליבו ביותר ויתפלל בכל כוחו כדי לכוון בהם ובפירושם כפי כח ידיעתו, ויהיה ליבו לשמים בתפילה כאילו כיוון מזה שראוי לכוון ואז הקב"ה מעלה עליו כאילו היה כן, כמבואר בזוה"ק פ' יתרו עה"פ 'מעשה ידינו כוננה עלינו' (אלף המגן תקפ"ד סק"ד).

◇ כתב ה'כל בו': "קודם שיקום להתפלל שחרית ומוסף יעשה הכנה ללבו לכוין בגדולת מי שאמר והיה העולם ובנפלאותיו ונוראותיו וגבורותיו וגודל חסדיו אשר עושה לעמו ישראל עם סגולתו, לתת לנו היום הקדוש והאדיר הזה לכפר בו כל עונותינו, הגומל לחייבים טובות וכי גמלנו אותו רעה והוא גומל לנו טובה בכל עת ובכל רגע. ויחשוב היטב בגרעיות ובפחיתות עצמו בערך בוראו, כי במה נחשב גוש עפר עלה נדף וקש יבש וצל עובר, ויחשוב שעתה הוא רוצה לקום לפני המלך האדיר והקדוש להתחנן ולבקש מלפניו על נפשו ועל נפשות ביתו ולשאל שאלותיו ובקשותיו דמדינא אינו ראוי וכדאי לעמוד לפניו לולא חסד ושלמות הבורא יתברך ויתעלה שמו שהרשהו וציוהו בכך, זאת נחמתנו דאעפ"י שידענו שחטאנו ועוינו ופשענו לפניו מ"מ מזרע קדוש באנו דבני אברהם יצחק ויעקב אנחנו. עד כאן מס' הכל בו" (מועד לכל חי י"ט, מ"ט).

◇ איתא בספר מטה משה (תלמידו של המהרש"ל סי' לא) ז"ל "מצאתי כל מי שמכוון בעת התחלת אדון עולם, כתב רב יהודה חסיד ורב האי ורב שרירא גאון, ערב אני בדבר שתפלתו נשמעת, ואין שטן מקטרג על תפלתו, ואין לו שטן ופגע רע בראש השנה וביום הכיפורים בתפלתו, ואויביו נופלים לפניו. ויש אומרים אף יצר הרע משלים אתו" ע"כ (והובא באליה רבא סי' מ"ז סוף ס"ק מ"א).

◇ "ישב ולא יפתח פיו עד שישחה מעט, וישים אל ליבו לפני מי הוא עומד ומי השומע את דבריו, ואז ילבש חרדה ואימה וזיע ורתת, ויפתח תפילתו על הסדר, אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוון ליבו לשמים" (רבינו יונה ספר היראה).

◇ צריך להתפלל בקול רם ונעים כמו שנאמר (שה"ש זוטא ב') "השמיעיני את קולך, כשאתם מתפללים לפני בקול גבוה, כי קולך ערב, בתפילתך, וכן כתבו הפוסקים והפליגו מאוד בשכר זה (הגר"ח קניבסקי שליט"א – 'ארחות יוסף' ערך תפילה עמ' צ"ג).

◇ "כל האומר שירת הים בשמחה גדולה ובנעימה מוחלים לו על כל עונותיו" (מדרש תהילים י"ח ובמשנ"ב סי' נ"א סק"ז מהוה"ק). וידמה בדעתו כאילו באותו היום עבר בים (משנ"ב שם).

◇ יש לכל אדם להנעים קולו בפסוקי דזמרה לכבוד יום הקדוש, ובפרט בשירת הים יש לומר בחשק נפלא ובהתלהבות גדול שהפליגו בשכר זאת, וכן נשמת יאמר בכוונה עצומה וחתעוררות רבה (מטה אפרים' תרי"ט ל"ז).

רכה. במקומות שנוהגים לומר בכל עשיית בין ישתבח לקדיש "שיר המעלות ממעמקים" (ויעו' משנ"ב סי' נ"ד סק"ד) אומרים גם היום. ומי שהוא עדין באמצע פסוקי דזמרה בשעה שהציבור אומרים 'שיר המעלות' יכול לומר עם הציבור אם ירצה (מטה אפרים' תרי"ט ל"ז). וטוב שיאמרו בין פרק לפרק (ויעו' אלף למטה שם ס"ק ל"ב). וחוזר לאומרו במקומו לאחר ישתבח (הגר"ש דבליצקי זצ"ל ע"פ אלף למטה שם).

רכו. העומד בפסוקי דזמרה בשעה שהציבור אומר ק"ש יש לו להפסיק ולענות עמהם פסוק 'שמע' ו'בשכמל'ו' בקול רם, ואם עומד באמצע ברכת ק"ש לא יפסיק אלא אומר בקול רם המילים שבהם אוהז כדי שלא יהיה חלוק מהציבור, וכשיגיע לק"ש אינו צריך לומר בשכמל'ו בלחש אלא יגביה קולו קצת כמו קריאת פסוק 'שמע' (מטה אפרים' תרי"ט מ').

◇ תמיד תהיה תפילת האב והאם שגורה בפהם להתפלל על בניהם שיחיו לומדי תורה וצדיקים ובעלי מידות טובות, ויכוון מאוד בברכת 'אהבה רבה' ובברכת התורה בשעה שאומרים 'ונהיה אנחנו וצאצאינו' (וכן כשאומר ב'זאב לציון גואל' 'למען לא נגע לרץ ולא נלד לבהלה') (משנ"ב סי' מ"ז ס"ק י').

◇ "צריכין אנו לתת טעם לכריעות והשתחויות של התפלה ולמקומם ומנינם, ואומר כי ענינם הוא הוראת הכנעת המתפלל וחשבו שאינו ראוי להתפלל אליו ולספר גדולותיו ית' כי במה נחשב הוא" (בית אלוקים למב"ט שער התפילה פרק ח').

רכז. אע"פ שכל ימות השנה מתפללין (שמו"ע) בלחש, ביוהכ"פ נוהגים לומר בקול רם שעי"ז יוכלו להתפלל יותר בכוונה, ומ"מ לא יגביה קולו יותר מדי (שו"ע תקפ"ב ט' ומשנ"ב סק"ד) אמנם החיי אדם (כלל קל"ט) כתב דכל ירא לדבר ד' יתפלל בלחש גם ביוהכ"פ כמו בכל השנה כי איתא בזוהר שאם מגביה קולו כ"כ עד שחבירו יכול לשמוע תפילתו אזי אין תפילתו נשמעת למעלה, ולכן כל אחד יזהר בזה (וכע"ז אף ב'מטה אפרים' תקפ"ה כ"ז. ושם כתב דמי שא"ל לא לכוון כשיאמר בלחש כ"כ, עכ"פ יתפלל בלחש שלא ישמיע לחבירו).

רכח. ביוהכ"פ (שאומרים בחזרת הש"ץ פיוטים קודם קדושה) אחר שפסע 'עושה שלו' יש להקל ולחזור למקומו מיד כשמתחיל הש"ץ שמונה עשרה (משנ"ב קכ"ג סק"ד).



רכט. אין נכון לומר עם הש"ץ אפי' כמה מילים מאמצע ברכות שמו"ע (דיש לחוש משום שגרא דלישנא דיוציא ברכה מפיו), וכל שכן המגביהים קולם ומזמרים עם הש"ץ הוי כיוהרא ויש לגעור בהם, דהוי כקלות ראש (משנ"ב קכ"ד ס"ק ט"ז. אכן יעו' בשערי תשובה סי' תקפ"ב ס"ק ח' דהביא דיש מקילים בזה בתפילות ר"ה ויוה"כ כדי לכוון לבו בהתעוררות תפילה ותחנונים, וכתב שם דאין לעשות כן כי אם כשמרגיש בנפשו שיתעורר עי"ז לכוון ליבו לאביו שבשמים, ואפי' בכה"ג יזהר לומר בלחש שלא יבטל הש"ץ מתפילתו ויזהר שלא לסיים הברכה עם הש"ץ, ויעו"ש לענין הזכרת שאר השמות).

רל. צריך לכוון ביותר בקדושה לקדש את ד' יתברך (ובזכות זה ישרה עליו ד' יתברך קדושה מלמעלה, ויכון לקיים הפסוק 'ונקדשתי בתוך בני ישראל' והאריז"ל היה מזהיר מאד עי"ז) (משנ"ב קכ"ה סק"ד).

רלא. כהן העולה לדוכן נוטל ידיו (אע"פ שהן טהורות) עד הפרק (רמ"א תרי"ג ג' ומשנ"ב סק"ז).

רלב. בשנה שחל יוהכ"פ בשבת אין אומרים אבינו מלכנו (רמ"א תרי"ט - ג').



- ◊ איתא בזה"ק "כל מי שמצטער על מיתת בני אהרן או מוריד דמעות עליהם [ביום הכיפורים], מוחלין לו עונותיו, ובניו אין מתים בחייו", - והעיקר בזה שעי"ז יתן לב לשוב מעבירות שבידו - אם בארזים נפלה שלהבת, מה יעשו אזובי קיר (מטה אפרים) הובא במשנ"ב תרכ"א ס"ק ב').
- ◊ קודם קריאת התורה יתעוררו בבכיה על מיתת בני אהרן הכהן עליו השלום - ויכולה בכיה זו שתגן" (בן איש חי שנה א' פ' וילך אות י"ח).
- רלג. כאשר מוציאים כמה ספרי תורה, ומחזיק אחד מהאנשים ס"ת ע"י הבימה עד שיגיע זמן קריאת המפטיר, יזהר האוחז את הספר להתרחק קצת מן הצד כדי שלא יחזיק את הספר אחורי הקוראים בתורה (משנ"ב קמ"ז סקכ"ט).
- לד. מכירת העליות והמצוות בביהכנ"ס, יש אוסרין ויש מתירין (דלא שמה מקח וממכר אלא בחפץ הנקנה), ובמקום שנהגו היתר אין למחות בידם (משנ"ב סי' ש"ו ס"ק ל"ג).
- לה. יש להזהר בגלילת ספרי התורה שלא לעשות עניבה ע"ג קשר, ולספר שיקראו בו עוד היום למנחה מותר. ואם לא יקראו בו שוב, יש לעשות רק עניבה או להדק את קצה החגורה לתוכו (הגר"ש דבליצקי זצ"ל - קיצור הלכות מועדים עמ' צ"ב).



- ◊ יש לזכור ליתן לאכול לקטנים שהגיע זמנם לאכול (שלא יצטרכו להמתין עד לאחר היציאה מביהכ"נ ובפרט במקום שמאריכים הרבה) (יעו"י 'קב' החיים' תרט"ז ט').
- ◊ קטן הבא לאכול, אם אפשר יש להזהר שלא יאכל בפני הציבור, אלא ילך למקום צדדי ויאכל שם, או ישיב פניו כנגד הקיר באופן שלא יראהו אוכל (קב' החיים' שם).

יזכור

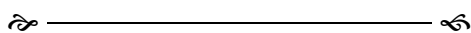
- ללו. נהגו לידור צדקות ביוהכ"פ בעד המתים ומזכירין נשמותיהם (דהמתים ג"כ יש להם כפרה ביוהכ"פ כשנודרים בעבורם, דאמרינן אילו היה חי היה נותן ג"כ צדקה, ואפי' אם היה עני, היה טהור לב ורוצה ליתן ^(ה) ולכן נקרא יום הכיפורים 'בלשון רבים היינו לחיים ולמתים') (שו"ע ורמ"א תרכ"א ו' ומשנ"ב שם).
- ◊ הענין שמזכירין נשמות ביוהכ"פ הוא לפי שהזכרת המיתה שובר לבו של אדם ומכניע יצרו (כל בו) ומבקשין שיעשה הקב"ה טובה לנשמות המת כי הדיו יכול לבקש להקל דין המת (כדרך דוד המלך ע"ה שהיה מתפלל על בנו אבשלום, ובר' יוחנן על אחר (רוקח), וכתב הדרכי משה בשם מהרי"ו דלכך נקרא יום הכיפורים לשון רבים לחיים ולמתים, והענין הוא לפי שגם המתים צריכין כפרה כדאיתא בספרי 'כפר לעמך ישראל' אלו החיים, אשר פדית' אלו המתים, מלמד שהמתים צריכין כפרה, וכתוב בירושלמי כשם שהקשת יורה כחץ, כן אם מזכירים נשמות הצדיק לברכה, מוצאים נשמתו מדינה של גיהנום ולכן מזכירים נשמות ביוהכ"פ) (אלף המגן תרכ"א סק"א).



- לז. אין ליטול ידים לפני התפילות ביוהכ"פ (שו"ע תרי"ג ג' ומשנ"ב סק"ה). (ואם נגע במקומות המצריכים נטילה או שעשה צרכיו יעו"י לעיל דיני רחיצה ושטיפה במים).

מוסף

- ◊ ישתדל כל אדם ללמוד קודם תפילת מוסף את סדר העבודה בכדי שיבין אח"כ מה שאומר (מטה אפרים).
- לח. טוב לקצר בפיוטים ובסליחות בשחרית כדי למהר בענין שיתפללו מוסף קודם כלות שבע שעות של היום (שו"ע תר"כ א' - משום דהמתפלל מוסף לאחר סוף שבע שעות נקרא 'פושע' כדפסק השו"ע רפ"ו א', וצריך להזהר בזה תמיד, וכ"ש ביום קדוש כזה שלא לגרום ח"ו שיקרא פושע - אלף המגן תר"כ סק"ב וכדיעו"י שעה"צ שם אות ב' ^(א)). ולכתחילה ראוי להיות זהיר להתחיל תפילת מוסף קודם שש שעות ומחצה על היום (מטה אפרים' תר"כ א' ומשנ"ב שם סק"ב). אכן י"א דהמתפלל לאחר שבע שעות משום שמאריך בפיוטים לא מיקרי 'פושע' ומותר לעשות כן לכתחילה (הגר"ש אלישיב זצ"ל קובץ מבקשי תורה קובץ מ"ג ^(ב)).
- לט. המתחיל תפילתו בתוך שבע שעות ומסיים את השמונה עשרה לאחר השבע שעות יעו"י פרמ"ג (תר"כ א"א סק"א) דמצדד להתיר.
- ◊ יתאמץ במוסף הנשגב והנורא בבכיה ובכוונה שלימה ויבקש ממלך מלכי המלכים הקב"ה בלב נשבר ותחינה (החיד"א זיע"א - מורה באצבע רס"א).
- ◊ בשער הכוונות מהאר"ז מביא שכשהש"ץ אומר במוסף 'איה' (מקום כבודו) יש להתפלל עבור אחד מג' דברים עושר או בנים צדיקים או השגת רוח הקודש. ובכתבי האר"ז כתב דבמוסף דיוהכ"פ ישאל כהנ"ל ובהכרח יענו לו (יעו"י תשובות והנהגות או"ח סי' ע"ד).
- ◊ פתיחת ארון הקודש "הוא לנו במקום ביאת מקדש לפני ולפנים" ומה שפותחין ארון הקודש בראש השנה ויום הכיפורים בשעת אמירת "עלינו לשבח" הוא "כדי להגדילו ולהודיע להם שהוא שבח גדול ביותר, ויאמרוהו על ידי כן גם בשאר ימות השנה בכוונה יותר גדולה, לתת זה על לבם בראש השנה יום הכיפורים שהם ימי הדין" (לבוש אור"ח סי' קל"ג).
- רמ. כשנופלים על פניהם ב'עלינו לשבח' ובסדר העבודה שבחזרת הש"ץ יש להזהר להפסיק בנייר או בכגד או בדבר אחר בין פניו לקרקע ^(ג) ^(ד) (יעו"י רמ"א קל"א ח' ומשנ"ב שם ס"ק מ' מ"א מ"ד, ושעה"צ אות מ"ד) ^(ה) (ואין לשטוח נייר עם אותיות וכדו' משום חשש קורע ^(ו)). ויש להזהר שאם התלכלכו בגדיו והם חדשים ושחורים וכדו' שלא ינערם מהאבק ויכשל בחילול יו"ט (שו"ע ש"ב א' ומשנ"ב ס"ק ו') ^(ז).



- (ר) אבל בעבור רשע אינו מועיל לנדור צדקה, אכן אם התוודה קודם מותו, יש לו כפרה וחשוב כצדיק. ואם הבן נותן בעד אביו, בכל גוונא מועיל להקל דינו, דברא מזכה אבא (משנ"ב שם סק"ט).
- (רא) ויעו"י עוד בס' 'חוקת עולם' להגר"ש דבליצקי זצ"ל עמ' ז' מש"כ ללמד זכות על הנוהגים להתחיל תפילת מוסף ביוהכ"פ לאחר ז' שעות יעו"י"ש, וסיים שם דלמעשה אין להסתמך על 'קולא' זו להקל כנגד הש"ס וראשונים וטושו"ע.
- (רב) דס"ל דדוקא כשמתעצל להתפלל בזמן אז חשיב פושע. ואף בשבט הלוי (ח"ט סי' ס"ב) כתב ללמד זכות על הנוהגים לאחר תפילת מוסף דיוה"כ ושמתח תורה, והביא שהגרעק"א בגליון ברכות (כה) העיר על דברי הגמרא דכתוב שנקרא פושע "ענין לקמן מג": ונראה שכוונתו לדברי רש"י שם ד"ה פושע שכתב בביאור המילה "פושע" שהכוונה "מתעצל" (הובא הנ"ל במשנ"ב הוצאת 'דרשו'). ויעו"י משנ"ב תר"כ סק"ב דבדיעבד אם אירע שמתאחרת תפילת מוסף עד זמן המנחה, יש להתפלל מוסף קודם ואח"כ מנחה, אם לא שכבר הגיע זמן מנחה קטנה.
- (רג) וכן הקה"ל זצ"ל היה פורש מגבת ונופל לפניו על המגבת, ולא היה מקפיד שגם ברכיו יהיו על המגבת (ארחות רבנו' ח"ב ע' קפ"ח).
- (רד) ויעו"י מטה אפרים תרכ"א י"ד דכתב דאפשר להפסיק בכנפי הטלית, וכע"ז בשעה"צ קל"א אות מ"ד. - ומשמע דליכא בזה ביזוי מצוה. - אמנם יעו"י שו"ע סי' כ"א ד' דיש להזהר כשאדם לובש טלית שלא יגרור ציציתיו על הארץ משום ביזוי מצוה (יעו"י"ש משנ"ב), ויש לחלק.
- ^(ה) ואם אין לו במה להפסיק, יזהר שלא לעשות קידה גמורה (כדרך שרגילים להשתחוות ב'עלינו ברה') אלא נוטה קצת על צידו (משנ"ב שם סק"מ).

רמא. מנהג העולם בהשתחוואה של 'עלינו לשבח' בחזרת הש"ץ ובהשתחויות שב'סדר העבודה' לכרוע בברכים עד הארץ ולא לפשוט ידיים ורגלים אכן הגר"א זיע"א נהג ג"כ לפשוט ידיו ורגליו (שכ"ה דינא דגמרא בסוף פ"ב דשבועות דיליף מקרא ד'השתחוואה' זו פשוט ידיים ורגלים) (ר"ח) (מעשה רב' החדש אות ט"ז).

רמב. מתחילת 'עלינו לשבח' שבחזרת הש"ץ כל הציבור אומרים בלחש מילה ומילה עם החזן (מטה אפרים' תקצ"ב א'), וכשמגיע לאל לא יושיע מפסיק מעט (ר"ע) קודם שיאמר ואנחנו כורעים (רמ"א סי' קל"ב סעי' ב' - שלא יהיה נראה דקאי על מה שאמר קודם - 'קצה המטה' סי' תקצ"ב סק"ג).

◊ "בסדר העבודה נמוג לבי עוד מימי ילדותי, בעת אמירת הפיוטים, לשפוף דמעות כמים מרוב התמרמרות, וכן באמירת הפיוט 'אלה אזכרה ואשפכה' כו'. ומאז אומר אני שקבעו הראשונים ז"ל, הזכרת שמותיהם של הצדיקים האלו ביום הכיפורים, למען שיורידו דמעות עליהם ויקויים בנו דברי חז"ל הבוכה על אדם כשר מוחלין לו על כל עוונותיו" (האדרת זצ"ל 'נפש דוד' עמ' מ"ה).

רמג. לדעת הגר"א זיע"א אומרים ביוהכ"פ שיר של יום מזמור ל"ב 'אשרי נשוי פשע' (מעשה רב אות רט"ז). (וכשחל בשבת אומרים שיר של שבת - שם אות קנ"ח).

רמד. אין אומרים 'אין כאלוקינו' ביום כיפור (רמ"א תרכ"ב א') (ר"י). וגם 'פיטום הקטורת' אי"צ לומר (שהוא כלול בעבודה) אבל יותר טוב לאומרו ביחידות (שהרי סמני הקטורת לא הוזכרו בעבודה) (משנ"ב שם תרכ"ב סק"ה).



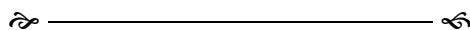
◊ כתב היסוד ושורש העבודה (שער י"א פ') "אחי ורעי יתבונן כל אדם בשכלו שמהראוי וטוב לו לשמוח שמחה עצומה עד מאוד בכל רגע שסובל צער העינוי מאכילה ושתיה וחליצת הסנדל על קיום מצות עשה מן התורה שמקיים בכל רגע שסובל העינוי, ובודאי מי שתקוע בלבו אהבת הבורא ית"ש, השקו ורצונו שיתאריך היום הצום הקדוש הזה כפלי כפליים, בכדי שיקיים בכל רגע מצער העינוי מצות עשה מן התורה שציוה לו יוצרו ובוראו ית"ש...איך לא ישמח ויגל בליבו שמחה רבה ועצומה בכל רגע מעינוי הצום והתענית על קיום מצות הבורא ית"ש, לכן מעת שאדם נעשה חלש מעינוי הצום ועמידת הרגליים יחף, יכניס שמחה עצומה בליבו על קיום מצות עשה מן התורה שמקיים בעינוי זה, ובכל שעה שיתגדל ויתווסף אצלו העינוי דחינו בעת תפילת מנחה ותפילת נעילה, תתגדל ותתווסף שמחה עצומה יותר בליבו, ולפי גודל העינוי בן גודל השכר מבוראינו יתברך שמו. והעיקר שבכל רגע שיעלה על דעת האדם צער העינוי, יכוון במחשבתו בשמחה עצומה מאוד 'חריני מקבל עלי מצות עשה של יוצרי ובוראי בעינוי זה' ויכניס תשוקה עצומה בליבו: הלואי שיתאריך הצום יותר ויותר...ובודאי כוונתו זו יהיה נקרא בן חביב לאביו שבשמים...אך אדם המצפה בכל עת ובכל רגע מתי יעבור אותו רגע מהעינוי, ובבוקר יאמר מי יתן ערב יתקרב להפטר מהעינוי בוודאי האדם הזה אינו מקיים מצות עשה זו בשמחה ומאהבת הבורא ית"ש, ובודאי אינו מקבל חלק מאלף אלפי אלהים משכר שמקבל האדם המכוון כוונתו זו בשמחה עצומה".

◊ "הנה אם בכל הימים מעשרת הימים נאמר דרשו ד' בהמצאו, שהקב"ה מצוי לו לאדם לשמוע בקול תפילתו, כל שכן ביום הקדוש נורא ונשגב מאוד ביום הכיפורים, כי מצד עיצומו של יום, קדוש הוא לאדונו, וגם כל ישראל כולם כאחד קדושים וטהורים, ובעינוי ובתשובה גמורה, כל זה ישער האדם בעומדו בבית הכנסת בתפילה, ולא יקוין ולא יבקש לצאת מהרה חושה, כי עתים קדושים וקרובים לד' אלו קינו כעיתות הללו, לא ימצא בכל ימות השנה, וא"כ יהי' אומר בלבו: עת רצון בזאת כי אחזתני להקב"ה לחיות מצוי אצלי, אחזתני ולא ארפנו" (מועד לכל חי סי' י"ט אות ק"ה).

◊ יזהר כל אחד לכל יסיה דעתו מקדושת יוהכ"פ בהפסקה שבין מוסף למנחה (קיצור הל' מועדים' עמ' צ"ו).

◊ כתב הגר"י סלנטר זיע"א (אור ישראל מכתב ז') ז"ל "יום הכיפורים דבר טוב למאוד, יום סליחה וכפרה, לא היו ימים טובים לישראל כיום הכיפורים (סוף תענית). אין לנו דבר טוב ממנו אם היינו עושים ההכנה הראויה לתקון דרכינו כי יום הכיפורים מכפר עם התשובה, היא עזיבת החטא. אכן גם המעט טוב מאוד, אין ערוך לה בעינוי התבל! לראות לכל הפחות, שתהיה איזה קבלה על להבא ביום הכיפורים. ואין לנו מסחר הנושא פרי ריוח כמו לעשות חכמה בלמוד המוסרי ולהתבונן להיטיב דרכיו, עד אשר יבא לאיזה קבלה להבא ביום הכיפורים, בכל בחינה קטנה שבקטנות אשר יכין האדם את עצמו להגדיל בחינת יום הכיפורים שלו, אין ערוך ואין די באר הצלחת נפשו, להנצל מצרות רבות ונצורות, ואין לנו ריוח גדול מזה". עכ"ל.

◊ כתב הגר"י סלנטר זיע"א שיקבל האדם על עצמו קבלה קטנה להתחזק בה (בדבר שהיה אצלו רפוי עד היום), קבלה שבודאי יעמוד בה ללא ספק כל השנה וראוי שתהא קבלה שתגרום לו לשינוי כללי כגון לימוד מוסר כרבע שעה ביום או לכה"פ 5 דקות ביום בהתעוררות בקול ברגש ובשפתיים דולקות, שבכחה להחליט בו מהפך, שכמו שאי אפשר לראות ללא עינים ואי אפשר ללכת ללא רגלים כך אי אפשר לחיות חיי תורה ומצוות ללא לימוד המוסר עכ"ל. ד. והחיד"א זיע"א כתב (ברכי יוסף א' ט') "קיבלתי כי בכלל מה שאמרו חז"ל (קידושין ה') בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תכלין, הוא תובחת מוסר מחז"ל קמאי ובתראי", וכ"כ הגר"י סלנטר זיע"א (אור ישראל אגרת ז') ד"אם פגשך מנוול זה משכחו לבית המדרש' - היינו לימוד המוסר השייך לאותו החטא שנכשל. ובחי אדם (כלל קמ"ג א') כתב "ופשיטא שהוא חוב גמור על כל אדם שילמד בכל יום בספרי יראה אם מעט ואם הרבה שהוא יותר חיוב מכל לימודו" (וכ"ה במשנ"ב סי' א' סק"ב יעו"ש וב"ק החיים' לרבי חיים פלאגי' זיע"א כ' ד' יעו"ש). וידוע שכל גדולי ישראל לדורותיהם גדלו וצמחו רק משום שהקפידו על לימוד המוסר כסדר. ובעל הקהילות יעקב זצ"ל למד מוסר גם כשישב שבעה ל"ע והחזו"א זצ"ל התיר לו זאת. ויעו"ש בהקדמת ספר 'ארך אפיים' ז"ל 'ומי לנו גדול מבעל ההת'ס ז"ל שהיה רבן של כל בני דורו ומתמיד גדול בלמוד ואמר על עצמו שבאם אינו לומד יום אחד ספרי מוסר הוא מתקרב מעבודת הש"ת". עכ"ל. והמגיד מושרים דירושלם רבי בן ציון ידלר העיד בספר זכרונותיו על מרנא הגה"ק רבי משה יהושע יהודה לייב דיסקין זצ"ל גאב"ד בריסק "לא זזו מידו ספרי מוסר, והיה לומד וממריץ ללומדם, וכששאלתי אותו שיאמר לי עיצה להתחזק בתורה ועבודה



(רו) נטעי גבריאל שם.

(רי) מספר 'נטעי גבריאל' ר"ה ע' שצ"ג.

(רח) וכל ישראל שאין נוהגים כן יש לדונם לכך זכות שא"א לעשות כן משום דבימים נוראים החיוב להתפלל בכנופיא בפרט ע"פ הזה"ק, ובכל המדינות בבתי כנסיות ובבתי מדרשות דחוק מאד (מעשה רב' החדש שם) ולפי"ז כשיש מקום ברווח, ראוי לפשוט הידים והרגלים בהשתחוואה גמורה כדינא דגמרא (הגר"מ שטרנבוך שליט"א - לכות הגר"א ומנהיגי עמ' רכ"ד בהערותיו שם).

(רט) וביעב"ץ בסידורו "בית יעקב" (על סדר התפילה בתפילת עלינו לשבח) כתב דצריך לשהות כדי הילוך ד' אמות קודם שיתחיל 'ואנחנו'.

(רי) דבשבת אומרים כן כדי למלאות החסר ממאה ברכות בכל יום, אכן ביוהכ"פ איכא הרבה שבחים ואין צריך למלאות בזה (משנ"ב שם סק"ה).

ד', אמר לי התחזק בלימוד המוסר ביגיעה רבה ובהצנע לכת ויועיל לך, והיה מזרז אותי ואת אחי ללמוד בכל יום ספרי מוסר, והיה משתבח בעצמו ואומר אע"פ שלומד אני בכל יום מדרש ואגדות חז"ל בכל זאת לא זזים מידי ספרי מוסר" ע"כ עדותו. ובחיד"א בספרו 'דבש לפי' (מערכת ת' אות מ"א) כתב ז"ל "ומכאן תוכחה לתלמידי חכמים שאינם רוצים ללמוד כי אם גמרא ופוסקים ומבזים בליבם תלמידי חכמים שלומדים תנ"ך משניות וספרי מוסר... אבל בדור יתום זה גברה הסטרא אחרא... ויצר הרע רודף לתלמידי חכמים ביותר, אלו התלמידי חכמים שאינם רוצים ללמוד מוסר, על הרוב הם מתגאים בלימודם וחושבים שהם חכמים גדולים, ומבזים הזקנים וגדולי דורם ואינם מקפידים להתפלל כהוגן ופוגמים ברית הלשון והראות וכיוצא, ולכן אין תורתם רצויה כי אינה לשמה... ומכל האמור לתלמידי חכמים אשר נגע אלוקים בליבם ימחרו לשוב וילמדו מוסר ותיכף יכירו בנאותותם ומחות לימודם ואשר נכשלים בכמה ענינים וישובו אל ד' ואז לימוד הגמרא יעלה לרצון לפני ד' ונסלח להם". עכ"ל (ויעו' כע"ז ברש"י שבת לא: ד"ה וראת שמים).

ובספרים הק' הביאו עיצה שאדם יקבל על עצמו להקפיד לעשות חשבון נפש כל יום ויום בזמן קבוע ושומר לכה"פ כ-2-3 רגעים ביום – להעביר במוחו האידך נראה היום שחלף מרגע התעוררותו עד זמן שינתו, ולבדוק במה נכשל (ולשוב ע"ז בתשובה) ובמה צריך לתקן ולשפר (רי"א). ונבאם יחזיק בזאת הקבלה לזמן ארוך יוכל לעלות חשבון הנפש למדרגה גבוהה יותר כמשי"כ הגר"ש דבליצקי זצ"ל בספרו 'אני לדודי' דמיד לאחר כל מעשה ומצוה (וכגון לאחר כל תפילה ולאחר כל סדר לימוד) יחשב חשבון נפשו אם היה כראוי ובשלמות, ומה אפשר לתקן ולהוסיף. וטוב לרשום זאת על פנקס מיוחד כפי שהנסיון מוכיח שרק ע"י כך יש קיום לדבר (רי"א). ובוזה"ק (פ' קורח קע"ה ע"א) כתב: שבכל לילה ולילה במרם ישכב ועוד אינו ישן, צריך האדם לעשות חשבון מומעשיו שעשה כל אותו היום, וישוב מהם, ויבקש עליהם רחמים. ע"כ. והרמח"ל (מסילת ישרים פרק ב') כתב דמי שעושה כן "הקב"ה עוזרו וניצל מן היצחק" ומי שאינו עושה כן "וראי שהקב"ה לא יפקח עליו, כי אם הוא אינו הם על עצמו מי יחוס עליו". והחפ"ז חיים כתב במכתבו בזה"ל "היאך אפשר לאדם להיות יהודי, מבלי אשר יחשוב שעתים ביום על עצמו לתיקון מידותיו ומעשיו" (מכתבי הרב חפ"ז חיים' חלק שיחותיו עמ' ק"ו).

ובספר 'לנפש תדרשנו' (להגר"ש דבליצקי זצ"ל – עמ' רי"ז) הביא עיצה נוספת, שאדם יקבל על עצמו שלאחר כל חטא ואפי' קטן, מיד ישוב עליו בתשובה ע"י חרטה ונבמה שמכנים לזכו צער ומשתוקק וחפץ שמעולם לא היה נעשה הדבר ההוא, והיה רוצה שכעת יהיה נמצא בלי עשיית חטא זה מעיקרא, כבר הוא נכנס תחת השם 'חרטה' כדעו' במסילת ישרים (פרק ד') שחרטה פירושה שהיה רוצה לראות עצמו כעת במצב שהוא לא חטא מעיקרא, אך לא שגי באנחה של רגע כמימרא (רי"א) ויעזוב החטא ויתוודה עליו (כזאת וכזאת עשיתי) ויקבל על עצמו להבא להיזהר בזה – ודבר זה לוקח רגעים ספורים. ואף שבתחילה יראה לו הדבר רק מהשפה ולחוץ אך מ"מ במשך הזמן יראה תועלת גדולה. ובוזה גם זוכה שעל כל עוון שעשה, כבר נחשב בעל תשובה כלפיו לכה"פ במדרגה הנמוכה (ויעו' דברי המבי"ט בבית אלוקים שער התשובה). – וכידוע הבית הלוי זיע"א פעמים רבות באמצע שהיה מדבר עם בני ביתו או אנשים אחרים, היה מבקש סליחתם ויוצא מן החדר להתוודות על דברים שראה בהם לפי מדרגתו שטעונים 'תשובה', ולא רצה להשהות זאת אף לא לרגע אחד – וכבר הוזכר הגר"א זיע"א באבן שלמה, שאדם שנכשל בחטא לא ישאיר על עצמו רוח מומאה ששורה עליו מכה אותה עבירה שהיא מסיתתו לעבור עוד עבירות אחרות. וע"י ששב מיד, מסלק ממנו רוח רעה זו (רי"א).

ויעו' 'חפ"ז חיים' שמירת הלשון (ח"ב פ"א) דהביא מהגר"א זיע"א דהבא לעשות תשובה ולתקן כל מעשיו, ראשית תיקונו צריך להיות על שמירת פיו ולשונו בשמירה יתירה, ששמירת פיו היא גדר לשמירת כל שאר המצוות, אמנם אילו יקבל על עצמו קודם קבלות אחרות בשמירת המצוות ויניח לעצמו עדיין לדבר ככל העולה על רוחו, במשך הזמן כל קבלותיו וגדריו ירסו. יעו"י"ש. ובחפ"ז חיים בספרו 'חובת השמירה' (פ"ג) כתב "ודע דעיקר השמירה לא נעשית בקבלת הלב בלבד, כי אם שיחיה לו עת קבוע בכל יום אם מעט ואם הרבה ללמוד הלכות ומוסר השייכים לענין חלק הדיבור", וכדברי המדרש רבה (פ' נשא) "אם יגעת הרבה בדבריהם, הקב"ה מסיר יצה"ר ממך", עכ"ל. והגר"א איסר זלמן מלצר זצ"ל כתב במכתבו "אפילו מי שכבר למד אינו נשמר כראוי מפרטי איסור לשה"ר, והסגולה היהודית להיות נזהר בדיוק, הוא אך ורק ע"י קביעת לימוד בהספר הקדוש תמיד". וכך כתב החפ"ז חיים בספרו 'זכור למרים' (פרק אחרון) ז"ל "הנה בחדש ד' יתברך הגעתי לגבורות וכמעט כל ימי לא הסחתי דעתי מלהתבונן אודות חלק הדיבור ... על כן יראה כל אדם לקבוע זמן מיוחד שילמוד בספר חפ"ז חיים ושמירת הלשון ... ומחלקו יהיה חלקינו". – וכתבו בעלי המוסר דהרצאה להנהיג עצמו בשלמות קדושת הדיבור, מלבד לימוד ההלכות וכהנ"ל יקבל על עצמו בל"נ כ-15,10 רגעים ביום בזמן קבוע שבהם יתן נפשו ולבו בזהירות יתירה ומיוחדת לחשוב היטב קודם כל דיבור ודיבור אשר יוציא משפתו לבוחנו ולבודקו היטב שאין בו חשש איסור (וטוב שירשום לעצמו בכל יום אם קיים קבלתו ועד כמה קיים – והוא עור גדול לקיום הקבלה כידוע) ולאחר זמן יוסיף עוד זמן מעט מעט מבחינת 'מעט מעט אגרשנו

(רי"א) ויעו' מועד קטן ה. דכל העושה חשבון הנפש זוכה ורואה בישועתו של הקב"ה, דאיתא שם "אמר רבי יהושע בן לוי כל השם אורחותיו (המחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה - רש"י שם) זוכה ורואה בישועתו של הקב"ה, שנא' 'זשם דרך', אל תקרי 'זשם' אלא 'זשם דרך' (מלשון 'שמין' [הערכת השוין] רש"י שם) (והיינו מחשב דרכיו) אראנו בישע אלוקים".

(רי"ב) ז"ל המסילת ישרים פ"ב "...היה האדם נזהר במעשיו ובעניניו, כלומר מתבונן ומפקח על מעשיו ודרכיו הטובים הם אם לא, לבלתי עזוב נפשו לסכנת האבדון חס וחלילה, ולא ילך במהלך הרגלו כעיוור באפילה. והנה זה דבר שהשכל יחייבהו ודאי. כי אחרי שיש לאדם דעה והשכל להציל את עצמו ולברוח מאבדון נשמתו, איך יתכן שירצה להעלים עיניו מהצלתו, אין לך פחיתות והוללות רע מזה ודאי... וההולך בעולמו בלי התבוננות אם טובה דרכו או רעה, הנה הוא כסומא ההולך על שפת הנהר אשר סכנתו ודאי עצומה ורעתו קרובה מהצלתו... הנה זאת באמת אחת מתחבולות היצה"ר וערמתו להכביד עבודתו בתמידות על ליבות בני האדם עד שלא ישאר להם רווח להתבונן ולהסתכל באיזה דרך הם הולכים, כי יודע הוא שאילו היו שמים לבם כמעט קט על דרכיהם, ודאי שמיד היו מתחילים להנחם ממעשיהם, והיית החרטה הולכת ומתגברת בהם עד שהיו עוזבים החטא לגמרי". עכ"ל.

(רי"ג) וברבינו יונה שערי תשובה א' ח' כתב "וכן ראוי לכל בעלי תשובה לכתוב במגילת ספר הדברים אשר נכשלו בהם והמצוות אשר קצרו בקיומן, ולקרוא בספר זכרונותם בכל יום". ובחרדים פ"ב כ"ג כתב "ואם אנו מצווין לזכור מה שהקציפו אבותינו במדבר לפני יתברך, ק"ו שחובה לכל איש ואיש ממנו לזכור מה שהוא בעצמו הקציף הקרובים לנו... ונבוש מלפניו ואז יכנע לבבנו הערל, ומצות זכירה זו בכל יום", עכ"ל.

(רי"ד) ובזה הוא בכלל שם 'תשובה'. אכן להגיע לתשובה שלמה בעיני צער גדול, וכמ"ש רבינו יונה שערי תשובה ג' ר"ה ז"ל "התשובה השלימה להנקות מפשע רב, כי יקד יקוד היגון בנפשו כיקוד אש" ושם בשער ג' אות רי"ז כתב "עיקר התשובה לפי מרירות הלב".

(רטו) וכ"ה ב'מועד לכל חי' (להגר"ח פלאגי זצ"ל סי' כ"ח אות נ"ד) ז"ל: "מה שאמרו רבותינו ז"ל אין 'ועתה' אלא 'תשובה', נראה לומר דמי שהוא חוטא, הטוב טוב כי תיכף שחטא יתחרט וישוב בתשובה שלימה ... וכן ראיתי להרב ראשית חכמה בריש שער התשובה שכתב כן ... דהרי קי"ל דמי שהוא מנודה למטה יום אחד, הוא מנודה למעלה חדש ימים, ומי שהוא מנודה למטה חדש ימים הוא מנודה למעלה שנה וכו' והרי מי שהוא חוטא הרי הוא חייב גידוי כמבואר בש"ס ובפוסקים ביו"ד סי' ש"ד, דאפי' העובר על האיסורים דרבנן חייב גידוי, וכל שכן על איסור תורה, ובלא"ה בכל חטא הרי מנדין אותו בר מין בבית דין של מעלה כנוצר בזה"ק, ולכן דייק רבותינו ז"ל לומר על תיבת 'ועתה', אין 'ועתה' אלא 'תשובה', להודיע מילתא אגב אורחא, כי צריך התשובה תיכף ומיד בלתי איחור כלל, וזהו כוונת הכתוב בספר ויקרא 'והיה כי יחטא ואשם והשיב את הגזילה' וכו' ודרשו בתורת כהנים והיה מיד והשיב, כי רצה לומר כי תיכף ישוב בתשובה", עכ"ל.

מפניו' עד שסוף דבר יזכה שיהיה כל יומו קדוש ומקודש בקדושת הדיבור. – ואף אם יכשל בתחילה לא תיפול רוחו דסופו להצליח במאוד כמש"כ החפץ חיים בהקדמה לספר "כשימושך מתחילה את עצמו מעוון זה במקצת, בהמשך הזמן ימושך את ידו ממנו לגמרי כי בעוון זה הרבה ממנו ההרגל עושה והבא ליטהר מסייעין בידו". ובחפץ חיים בשער התבונה פט"ז כתב "אם האדם יתן עיניו וליבו על דרכיו ויהא מוסכם אצלו לשמור פתחי פיו שלא יפתחנו כ"א לצורך ולא לדבר רע ומרמה בוודאי לא יבצר ממנו הענין הזה, והבא להטחור מסייעין אותו וכמו שאמרו חז"ל שאם אדם רוצה להיות צדיק הקב"ה מוסר לו מלאך שמתנהג עימו בדרך צדיק, ואם אדם רוצה להיות חסיד הקב"ה מוסר לו מלאך שיתנהג עימו בדרך חסיד" (ריטו).

✧ "הנה עברנו כבר את זמן תשובה דכל השנה, וגם את זמן עשרת ימי תשובה, ואנחנו עומדים ביום הכיפורים שהוא זמן תשובה לכל, ולא נותר לנו כי אם שעה אחרונה של היום הקדוש, ומה תהא תשובתנו וכי עשינו תשובה... וא"כ אנה אנו באים לעת אשר כזאת שודאי אין זמן לכל דרכי התשובה כמבואר ברבינו יונה, ומה עלינו לעשות.

האומנם מצאתי את שאהבה נפשי בילקוט שיר השירים על הפסוק לא ידעתי נפשי שמתני מרכבות עמי נדיב, "תני ר' חייא משל לבת מלכים שהיתה מלקטת בשלפין, והמלך עובר והכירה שהיא בתו ונטלה והושיבה עמו בקרונין והיו חברותי' תמהות עלי' ואומרות אתמול היית מלקטת בשלפין והיום את יושבת בקרונין עם המלך, אמרה להן כשם שאתן תמהות עלי כך אני תמהה על עצמי, כך כשהיו ישראל משועבדין בטיט ולבנים והיו מאוסין בעיניהם של מצריים, וכשנאלו נעשו בני חורין וסגנים על באי עולם, והיו תמהים, והיו ישראל אומרים להם אף אנו תמהים עלינו כשם שאתם תמהים, ויותר מכך אנו תמהים, שנא' 'לא ידעתי נפשי שמתני' ע"כ.

הנה גילו לנו חכמינו ז"ל סוד נפלא, שמי שהוא בן המלך יכול לקפוץ אל מרכבת המלך עם כל הלכוך והטיט, שהרי בן המלך הוא. ואף אנו, בני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, שהרי נפשי שמתני, שהנפש היא חלק א' ממעל ומדידי' נפה, ועל כן בעבור המלך עם מרכבתו נקפוץ אל המרכבה בקפיצה אחת "א ראפ טאנץ מיט איין טאנץ", ובוה נעלה אל מרכבת אבינו מלכנו. ושעה זו דשעת נעילה היא השעה המופלאה הזו שעובר המלך עם מרכבתו, ועלינו לנצל את השעה הזו ולקפוץ מיד אל מרכבת המלך עם כל טיט העוונות.

וקפיצה זו היא כמוש"כ מא"ז רבינו חיים זללה"ה מוואלוזין, שיש תשובה עצמית בנקל מדינא דגמ' דהיינו עזיבת החטא. ואם כי ודאי שיש לקיים כל דרכי התשובה לתשובה שלמה, אומנם בזמן מועט זה שלא נותר זמן לכל דרכי התשובה שכתב רבינו יונה ואנו עדיין מלאים ושקועים בבורן החטא, אין צריך להרבות כ"א בהתרוממות אחת ובקבלה נכונה לקבל ולגמור בלב בהסכמה חזקה וקבועה שלא תמוט ולומר די לחטא! לעזוב את החטא לגמרי עם קבלה שמיד אח"כ לקיים כל דרכי התשובה. ובקבלה קטנה כזו אם אמיתית היא, יזכה לקפוץ למרכבת המלך ולהתעלות לגבהי מרומים מעין קדושת וטהרת הקב"ה בכבודו ובעצמו, גם אם לא עבר בכור הטחרה לגמרי. – אשרי האיש אשר מנצל רגעים אחרונים אלו ובקבלת דבר מועט הריחו קופץ אל מרכבת המלך. ולחיות אצל המלך בנדיבות חי העולמים. – אשרי האיש אשר באור פני ד' יהלך, ואז יאיר לו ד' פניו לחותמו לחיים טובים באור פני מלך חיים, וכן יהי רצון" (הגרמ"ש שפירא זצ"ל – "זהב משכא" עה"ת עמ' רמ"ט).

✧ "דע כי לא יקוץ אדם בשום מעשה, רק בהתחלתו, וכשיאריך בו ימים ושנים, יהיה לו הכל מנהג ותרדבך בו נפשו, ואע"פ שיש בו טורח גדול, כי כן נראה, כל המרגיל עצמו לאכול דבר שלא אכל מימיו, או דבר שימאסנו או דבר מר, אם יתנהג בו ימים, אז לא יכבד עליו, ויהיה לו כמנהג, וידבק בנפשו" (ספר הישר לרבינו תם שער ו').

הפושט טליתו

רמה.הפושט טליתו בשעת התפילה (אפי' פשטה בסתמא ולא היתה דעתו מפורשת לחזור וללוכשה מיד בסמוך), אם בא להתעטף בה לאחר זמן מועט, אי"צ לחזור ולברך (אפי' יצא ממקומו) (רי"י). – ואם נשתהה זמן מרובה, והסיח דעתו מן המצוה, כשבא להתעטף בה שוב צריך לברך שנית (כשלא כיוון ע"ז בשעת הברכה) (רי"י) (משנ"ב סימן ח' סק"ז ל"ח וביאה"ל ד"ה אם היה בדעתו) (רי"י).

(ריטו) ובנותן טעם לציין שאם אדם מקבל על עצמו כמה דקות ביום של שמירה על פיו, ראוי שתחילה לכל דבר אותם דקות יהיו בזמן שנמצא בביהכ"נ או בביהמ"ד שבהם מקיים ג"כ מצות עשה מדאורייתא של 'ומקדשי תיראו' ומבואר בחפץ חיים בפתיחה לספר, עשין, עשה ז' בבמ"ח סק"ח שפסק כדעת היראים סמ"ג וסמ"ק דס"ל דאף בביהכ"נ ובביהמ"ד בזמן הזה יש מצות מורא מקדש מדאורייתא. וכך נראה מדברי החיי אדם כלל י"ז ס"ו דס"ל להלכה דמצות 'ומקדשי תיראו' נוהגת מדאורייתא גם בביהכ"נ ובביהמ"ד, וכל"ה בבן איש חי (ש"א פ' ויקרא א' א'), ובספר לחמי תודה (עמ' פ"ג). למהר"ר בסאן זיע"א להלכה. ולכו"ע הוי דין וחיוב גמור שנפסק בשו"ע ריש סי' קנ"א "בתי כנסיות ובתי מדרשות אין נוהגין בהם קלות ראש כגון שחוק והיתול ושיחה בטילה" וכו' יעו"י"ש. (ובמשנ"ב שם כתב דאפילו שיחת חולין שהיא לצורך פרנסה אסור יעו"י"ש). ועכ"פ לדעת החיי אדם והחפץ חיים הנ"ל בכל פעם ופעם שנמנע משיחה בטילה בביהמ"ד ובביהכ"נ זוכה לקיים בזה מצות עשה גמורה מדאורייתא (ויכוון לקיים ולצאת ידי חובת המצוה - שו"ע סי' ס'). ובכל פעם שנכשל אפי' בדברים בטלים וכ"ש בדיבורים אסורים עובר עבירה גמורה מדאורייתא על כל דיבור ודיבור. ומלבד זאת כתב בזוה"ק פ' תרומה (עמ' קל"א) דהמדבר דברי חולין בביהכ"נ אין לו חלק באלוקי ישראל [ובשומע ומוסיף להגר"ש דבילצקי זצ"ל (שוכבים) התשע"ח עמ' קכ"ב] הביא בדספה"ק של תיקוני התשובה כתבו דהמדבר בביהכ"נ דברי חול צריך לצום ארבעים יום]. ובמג"א סי' קנ"א סק"ג ובמשנ"ב שם סק"י הביא מס' הכוונות, דהאריז"ל היה נזהר מאוד שלא לדבר בביהכ"נ אפילו דברי מוסר ותשובה (רק תפילתו) פן ימשך ממנו דברי חול. – ובכתבי הסבא מקלם (ימים נוראים עמ' ג"ב, כ"א) כתב קבלה על שמירת הפה "שלא לדבר דברי חול בביהמ"ד". [ומה שמופץ בכמה מקומות להיתר לדבר שיחה בטילה וכיוצ"ב בביהמ"ד בשום ה'טענה' שבנו את בית הכנסת ובית המדרש 'על תנאי', טענה זו בטעות יסודה, דשיחה בטילה שחוק וכיוצ"ב הם בכלל 'קלות ראש' (כמש"כ השו"ע קנ"א א') ועל דברים שיש בהם 'קלות ראש' לכו"ע לא מהני תנאי כלל וכלל (כדיעו"י שו"ע קנ"א י"א ושעה"ש שם אות כ' וביאה"ל סוד"ה אבל בישובו וכמו"כ בביאה"ל שם סוד"ה אבל בבתי כנסיות) וכמו"כ אף גבי תלמידי חכמים דהותר להם (קנ"א א' ומשנ"ב שם) לאכול ולשתות ולישן בבתי כנסיות ובתי מדרשות אם לומדים בהם (לשו"ע מדוחק ולרמ"א אף שלא מדוחק) כתב המשנ"ב (שם סק"ו) דלעשות קפדנריא או ליכנס בהם מחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים... וכל שכן שחוק והיתול ושיחה בטילה אסורים דאטו תלמידי חכם אינו מזהר על מורא המקדש] ולפיכך מן הראוי שכשאדם בא לשמור פיו ולשונו, ראשית שמירתו תהא בזמן שנמצא בביהכ"נ או בביהמ"ד. – וכן כתב החפץ חיים 'שמירת הלשון' בחתימת הספר פ"ב ז"ל "ובאמת היה נראה לי בתורת עצה, למי שרוצה לשמור פיו ולשונו מדיבורים אסורים, שירגיל את עצמו שלא לשוח כלל בבית המדרש ובבית הכנסת, כי מלבד שהוא מצוה רבה בלא הכי משום קדושת המקום, כמש"כ הספרים הקדושים, עוד הוא תועלת גדול לענין כמה דברים: א. שתשאר לו תורתו שלומד בבית המדרש ותפילותיו בשלימות, שלא יחסר לו שום עניינת אמן ואיש"ר וקדושה וזכרון. ב. שעז"ז יהיה לו בחשבון ימי חייו, בערך עשר שנים שלא היה בהם שום דיבור אסור, כי איש הישראלי מצוי בכל יום בבית המדרש בכל תפלותיו וזמן מה אחר תפלה, לפחות בערך ארבע שעות ביום. ובפרט אם יש לו ג"כ עת קבוע לתורה בכל יום בבית המדרש בערך שתי שעות, לפי זה בערך חלק רביעי מכל המעט לעת מיוחד אצלו לתורה ולעבודה. הנה א"כ מה טוב יהיה לו לעתיד, כשיצטרף חלק רביעי מימי חייו שלא היה בהם שום דיבור אסור, רק תורה ועבודה. ג. שעז"ז יהיה נקל לו ממילא בכל יום ג"כ לשמור את כח הדיבור שלו, אחרי שהרגיל את נפשו בכל יום לכבוש את כח הדיבור שלו חמש או שש שעות, כל עת שבתו בבית המדרש". עכ"ל.

(רי"י) דכשפושט בתוך התפילה הרי הוא כמו שפשט על דעת לחזור ולהתעטף בה מיד בסמוך דלא מסיח דעתו מן המצוה (משנ"ב שם).

(ריח) ויעו"י ביאה"ל ח' י"ד ד"ה 'יש אומרים' דמסתפק אם מהני כהאי גוונא לכוון בשעת הברכה בבוקר דהברכה תחול אף על הלבישה השניה ונשאר בצ"ע.

רמו. הפרוט טליתו שלא בשעת התפילה ובא לחזור ולהתעטף בה, אם בשעה שפשטה היתה דעתו לחזור ולהתעטף בה רק לאחר זמן מרובה (אפי' אם לבסוף חזר ונתעטף בה מיד לאחר הפשיטה), צריך לחזור ולברך עליה שנית ^(רב) ^(רבא) וכמו"כ אם בעת הפשיטה היתה דעתו לחזור ולהתעטף בה בסמוך, ואח"כ נשתהה זמן מרובה בנתיים והסיח דעתו, כשמתעטף בה שוב צריך לחזור ולברך (ואפי' לא יצא בנתיים מפתח ביתו כלל) ^(רבב). - אכן אם בעת הפשיטה היתה דעתו לחזור ולהתעטף בה מיד בסמוך (דאז לא הוי 'הפשיטה' הפסק, ואפי' אם יצא ממקומו, ועל כן) אם בא לחזור ולהתעטף בה לאחר זמן מועט, אי"צ לחזור ולברך (משנ"ב סי' ח' סקל"ז ל"ח וביאה"ל שם ד"ה אם היה בדעתו).

והאם פשט הטלית בסתמא (ולא היתה דעתו לכאן או לכאן), אם נשאר עליו הטלית קטן אי"צ לחזור ולברך כשחוזר להתעטף בה לאחר זמן מועט (דלא הסיח דעתו מן המצוה). ואם לא נשאר עליו הט"ק, כשבא להתעטף בה שנית יחזור ויברך (דמסתמא הסיח דעתו מן המצוה) (וה"ה אם לאחר שפשטה, קיפלה ^(רבב) והניחה בתוך תיקה, כשחוזר להתעטף בה חוזר לברך שנית אפי' אם חזר להתעטף בה לאחר זמן מועט) (רמ"א סי' ח' י"ד ומשנ"ב שם סקל"ח).

רמז. בגדר 'זמן מרובה' הנ"ל דצריך לברך שוב י"א דהיינו אחרי שנים או שלוש שעות משפשטה ^(רבד) (שו"ע הגר"ז ח' כ"ג ו'קצות השלחן' ד' ו' וב'כדי השלחן' שם אות י"ז ע"פ הגר"ז בסי' כ"ה - כ"ט. (אכן יעוי' שו"ע הגר"ז תרל"ט י"ג דגבי יציאה מן הסוכה כתב דכשיחזור לסוכה יצטרך ברכה שנית אם יחזור 'לאחר שעה ושתיים'), וכן הורה הגר"ש דבליצקי וצ"ל למעשה עפ"י דאם חלף שעותיים מזמן הפשיטה כשרוצה לחזור וללבושה מברך שנית ובפחות מכך לא יברך שנית - 'קיצור הלכות מועדים' עמ' ל"ז). וי"א דאפי' לאחר כמה שעות אין לברך שנית (יעוי' ספר 'אעלה בתמר' עמ' י"א דהגרא"ל שטיינמן וצ"ל סיפר שראה את החזו"א וצ"ל שפשט את הטלית גדול למשך כמה שעות וכשחזר ללבושה לא בירך שוב ויעוי"ש עוד דברי הגר"ח קניבסקי שליט"א דהעיקר תלוי בהיסח הדעת, ומי שפושט את הטלית ודעתו כל הזמן לחזור ללבוש, לא צריך לברך אפי' אחרי כמה שעות, ומי שפושט ואין דעתו להחזיר, צריך לברך אפי' חזר ללבוש שוב מיד עכ"ד שם ^(רבה)). והמכוון בשעת הברכה בבוקר שברכה זו תפטור את עטיפת הטלית רק עד שיפשטנה, במקרה זה כשיחזור ויתעטף בה יוכל לברך לכו"ע (כעיי' ב'מטה אפרים' תקפ"ד ד', וכ"ה עצת הביאה"ל סי' ח' י"ד סד"ה 'ויש אומרים' גבי טלית קטן בנכנס לבית המרחץ).



◊ **"...ואני צפיה ותפלה, שנוכח שגם ביום קדוש ה' מכובד יום הכפורים ייקבע סדרי למוד בתורת ד', כי איככה אפשרי שביום הנורא ועת רצון לד' יהי בטול בית המדרש לגמרי, ונצא חובת ת"ת בקריאת התורה ובפסוקי תפלה. ואם משום דיום תשובה הוא, הרי ההתחזקות בתורה מעיקרי התשובה היא וכמאמרם ז"ל אם רגיל ללמוד דף א' ילמוד ב' דפין וכו', וכבר אמרו בערבי פסחים על ר"ע שמעולם לא אמר הגיע עת לעמוד בביהמ"ד כ"א בערבי פסחים ובערבי יוהכ"פ, הרי דאף בימים אלה לא בטל ביהמ"ד לגמרי ושאר ימות השנה אין יום מבלי בית מדרש"** (ממכתב הגרמ"ש שפירא וצ"ל ^(רבז) קובץ 'ישרון' י"ח עמ' תקפ"ג).

מנחה

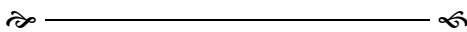
◊ **"בתפלת מנחה ונעילה בשעה שתש כחו מהתעניית ומכל הצער הגדול שנצטער על קיצורו בעבודתו יתברך, יאזור חיל כי השעה דוחקת, ויתעורר ויתאמץ ויתפלל לה' שיעזרוהו על דבר כבוד שמו, ויתן לו כח לעמוד על המשמרת, ולא ימנע טוב להולכים בתמים"** (החיד"א זיע"א 'מורה באצבע' אות רפ"א).

רמח. הבא להתפלל מנחה, אם לא עשה צרכיו, לא יטול ידיו (משנ"ב תרי"ג סק"ה). אכן אם ישן [שיתין נשמי ^(רבז)] יטול ידיו [עד קשרי אצבעותיו] ג' פעמים בלא ברכה (כמש"כ השו"ע ורמ"א סי' ד' - ט"ו וחי אדם כלל ב' - ד'). (ע"פ מש"כ המטה אפרים תרי"ט ל' דהנעור כל הלילה יש לו ליטול ידיו, ויעוי' משנ"ב סי' ד' ס"ק כ"ח וחי אדם שם דין אחד לתרויהו).

רמט. אין נוהגים לומר 'אשרי' ו'בא לציון' קודם מנחה (רמ"א תרכ"ב א') [ולדעת השו"ע (שם) אומרים 'אשרי' ו'בא לציון' קודם מנחה, כדי להפסיק בין תפילת מוסף לתפילת המנחה (משנ"ב שם סק"א)].

רנ. במנחה קוראים בפרשת עריות ומפטירין ביונה (שו"ע תרכ"ב ב').

◊ **הטעם דקוראים פרשת עריות ביוהכ"פ כתב רש"י (מגילה לא. ד"ה קורין) "דמי שיש עבירות בידו, יפרוש מהן. לפי שהעריות עבירה מצויה שנפשו של אדם מחמדתו ויצרו תוקפו". (וברמב"ם ואיסורי ביאה כ"ב - י"ה י"ט כ') כתב "אין לך דבר בכל התורה כולה שהוא קשה לרוב העם לפרוש, אלא מן העריות... ואמרו חכמים גזל ועריות נפשו של אדם מתאוה להם ומחמדת... לפיכך ראוי לו לאדם לכוף יצרו בדבר זה, ולהרגיל עצמו בקדושה יתירה ובמחשבה טהורה ובדעת נכונה כדי להנצל מהן, ויזהר מן הייחוד שהוא הגורם הגדול" עכ"ל. ובט"ז (תרכ"ב סק"ד) כתב "ולוי נראה דכיון דנפשו של אדם חשקה בעריות טפי מכל עבירות, על כן מזהירין על זה ביום כיפור שהוא יום נורא וחוקק בלב האדם טפי משאר ימות השנה".**



(ריט) אכן דעת השו"ע (שם סעיף י"ד) דאם פשט טליתו אפי' היה דעתו לחזור ולהתעטף בה מיד [ואפי' נשאר עליו טלית קטן] צריך לברך כשיחזור ויתעטף בה [ואפי' אם לא שינה מקומו בנתיים כלל] משום דס"ל דהפשיטה גופא הוי הפסק (משנ"ב שם סקל"ו). ואמר הגר"ש אויערבאך וצ"ל שגם מנהג בני עדות המזרח בזה הוא שלא כדעת השו"ע, וגם לדידהו אין לברך שנית רק כשהפסיק בלבישת הטלית לכמה שעות (שלמי מועד' ע' פ"א מרשימות הרה"ג ר' אברהם נדב שליט"א).

(רכ) אפי' אם נשאר לבוש בטלית קטן.

(רכא) כשלא כיון בשעת הברכה.

(רכב) ויעוי' עוד ביאה"ל סי' ח' י"ד ד"ה 'ויש אומרים' דנסתפק בשהה זמן מרובה אם יועיל לכוון בברכה לפטור את כל הלבישות שיהיו לאחר שפושט הטלית, ונשאר בצ"ע.

(רכג) ולענין קיפול הטלית בשבת ויו"ט יעוי' משנ"ב סי' ש"ב סקי"ג.

(רכד) אכן יעוי' 'שבט הלוי' ח"י סי' ב' דהעיר "לא ידעתי טעמא דהא מילתא, דהפסק שעתים יהיה הפסק והפסק שעה דהוא ג"כ זמן גדול, לא יהיה הפסק".

(רכה) וב'ארחות רבינו' ח"א ע' י"ח הביא שהקה"י צ"ל סיפר לו שפשט את טליתו בשבת לצאת לביה"כ ובנוסף לכך שהה עוד עשרה רגעים ונתעורר לו שאלה אם לברך על הטלית מחדש, ומספק לא בירך. - וכותב שם מחה"ס שסיפר לקה"י צ"ל ששמע שביהכ"פ האחרון לחייו של החזו"א וצ"ל התפלל החזו"א בכולל וירד לדירה אחת לנוח בהפסקה שהיתה בערך כמחצית השעה ופשט את טליתו, ואח"כ כשלבשה הסתפק אם לברך ולא בירך.

(רכו) בתכנית ליישבת 'בית רפאל'.

(רכז) ויעוי"ש בביאה"ל ד"ה דוד, דהביא ג' שיטות כמה שיעור של 'שיתין נשמי' י"א שלש שעות וי"א יותר מחצי שעה וי"א מעט יותר מז' דקות וסיים בעל נפש יחמיר לפי כוחו.

◇ "האדם חושב כמה פעמים ליאש את עצמו שאין יכול לתקן בשום אופן, ועל כן יתנהג תמיד באופן אחד, ואם יגזור עליו הקב"ה למות ימות. אבל טעות הוא, שסוף דבר יהיה, כי כל מה שהקב"ה רוצה מנפשו שיתקן מוכרח הוא לתקן, ויבוא עוד פעם ופעמיים לעולם הזה ובעל כרחו יוכרח לתקן, וא"כ למה לו כל העמל למות ולסבול חיבוט הקבר ושאר צרות ולחזור עוד פעם?, וראיה מיונה, שהקב"ה רצה מאיתו שילך ויתנבא, והוא מאן בזה ונס לים, מקום שלא ישרה עליו עוד שכונה לנבאות, כידוע, וראינו שנמכר בים ונבלע בדג והיה שם במעיו כמה ימים, ולפי הנראה בודאי לא יוכל להתקיים דברי השם יתברך, ומכל מקום ראינו שסוף דבר היה שרצון ה' יתברך נתקיים וילך וינבא, כן הוא הדבר בעניניו, וזהו שאמרו באבות ואל יבטיחך יצרך שהשאל בית מנוס לך, שעל כרחך אתה נוצר וכו'" (שעה"צ סי' תרכ"ב אות ו').

◇ בריב"ש (סי' תק"ב והובא בביאור הגר"א על השו"ע תרכ"ב ג') כתב לבאר דעת הסוברים שאומרים אבינו מלכנו אפילו אם חל יוהכ"פ בשבת דמטעם משום שעשאוהו כנדרף שזועקין ומתריעין עליו בפה אפילו בשבת. והיינו במנחה קודם ההתימה דלאחר ההתימה מאי דהוה הוה. ורואים שהראשונים נתנו עלינו שם נרדפים ואנחנו יושבים שקטים ושלווים ועוד חולכים לישון בהפסקה... (לנפש תדרשני).

שעת נעילה

◇ "כי על הרוב מחמת חולשת התענית ועיפות נרפים העם בתפילת נעילה וכמשיא כבוד יכבד מהם, איך יזכה בהתימה ולא יביא בידו מאומה תשורה, להביא אל הקדש פנימה, ואם החרש יחריש בעת ההוא ... אך לריק יגע זה כמה, ואם לא עכשיו אימתי יגיע עת רצון להענות, ויזכה להבנות הנהרסות ולנטע הנשמה, והחלש יאמר גיבור אני לעמוד לשרת עבודה תמה ... ויעוררו נפשם הרפה, שיוסיפו אומץ בתפילת נעילה לשפוך לב כמים, ותעל שועתם אל האלקים השמים" (מטה אפרים תרכ"ג ב').

◇ כתב המושנ"ב (תרכ"ג ג') "כי בנעילה הוא התימה הגזר דין שנכתב בר"ה על בני אדם, לטוב או לרע. ויזדרז מאוד בתפילה זו, כי תכלית כל עשיית הוא יוהכ"פ ותכלית יוהכ"פ הוא תפילת נעילה, שהכל הולך אחר החיתום ואם לא עכשיו אימתי. ולכן אף אם חלש הוא מחמת התענית, מ"מ יאזור כגיבור חלציו להתפלל במחשבה זכה וברורה ולקבל על עצמו גדרי התשובה באמת וחבא לטור מסייעין אותו, ויחתם בספר חיים טובים". וכתב ביפושעה"ע "ומה טוב אם יוכל להוריד דמעות לעורר הרחמים בעולם העליון כי כל השערים ננעלו הוין משערי דמעה ואף אם נחתך עליו הגזר דין לרעה ח"ו ע"י חבכי יוכל להתחפך לטובה כמבואר בזוה"ק". עכ"ל.

◇ כתב הגר"י סלנטר זיע"א (אור ישראל מכתב ט"ז) שבכל מצווה ומצווה וכל עבירה ועבירה יש את החלק שיותר קל להזהר בהם, ויש את החלק שיותר קשה להזהר. ואם אין בכח האדם לעת עתה לתקן את כל ענין העבירה או המצווה לגמרי מ"מ אם מקבל על עצמו לתקן לכה"פ את החלק הקל של העבירה אף אז זוכה לקיים מצות תשובה על אותו חטא, ולפיכך כתב "האדם צריך לחפש דרכיו לעשות קבלה חזקה כמעט בכל פרטי עניניו להשמר לכה"פ את אשר נקל לפניו בכל התורה והמצווה ובוזה יש דרך אשר יקיים מצוות התשובה ברוב חלקי עוונותיו". עכ"ל.

◇ המגיד מלובלין המשיול משל למצב בו אנו נמצאים קודם תפילת נעילה; מעשה בצידי אחד שתעה בנככי היער ופילם דרכו בחרדה, כשקשתו בידו נכונה לקדם פני כל רעה. לפתע ראה משהו זו בין העצים, רעד שמא זה אריה או נמר ועל כן שיגר לעברו חץ אכן הדבר לא זו, עד שהתקרב אליו וגילה שהיה זה שיה יבש. והנה שוב הוא שומע קול רחש מאחוריו ושוב הוא משגר חץ נוסף, ושוב גילה שהחץ נתקע באחד העצים, וכנראה הרעש היה רשרוש עלים ברות. והנה מרחוק נדמה לו שרואה נמר ושוב הוא משגר עליו חץ, ולבסוף מתברר שהיה זה רק סלע. ואז נוכח הוא לדעת שנשאר לו רק חץ אחד בודד, ולפתע נשמעה שאגה מקפאת דם... אריה נמצא בסביבה... הוא החזיק חכן את הקשת אחז בידו את החץ וידע כמה עליו להזהר בו, ידע עד כמה חיוו תלויים בחץ הבודד היחיד שבידו....

והנמשל: בימים אלו ספרי חיים וספרי מותים פתוחים והסכנה אורבת "בינונים תלויים ועומדים", וכבר ירינו כמה וכמה חיצים התפללנו ושזוענו, העתרנו והתחננו, ואין אנו יודעים האם פגענו והאם פעלנו. ועתה נותר לנו רק חץ אחד יחיד ומבודד הלא היא תפילת הנעילה. – כמה חיינו תלויים בה. – כמה יש לנו לכוון בה (ספר 'הרהורי תשובה' עמ' ר"ח).

◇ במשך חכמה (הפסטר פרשת וילך) כתב לחדש, דאע"פ שעל העוון הנורא של חילול ד' אין יוהכ"פ מכפר כ"א רק מיתה ר"ל, מ"מ בשעת ההתימה – תפילת נעילה היא שעת כושר שאם בוכה ומתחרט על החילול ד', שנכשל בו, הקב"ה מוחל וסולח אף על זה, דבר"ה ויוהכ"פ הקב"ה דן עם בית דינו וכל פמליא של מעלה והם לא יכולים לוותר על הפגיעה במלך והיינו חילול ד', משא"כ בשעת ההתימה הקב"ה דן יחיד והמלך עצמו הרי כן יכול למוחל אף על פגיעה בכבודו, ולפיכך השב בתשובה שלימה על עוון זה בשעת ההתימה זוכה לכפרה אפילו בחטא חמור זה. ולכן בנעילה סדרו הפסוקים למה תמותו, השיבו והיו, כי לא תחפוץ במות המת וכיוצ"ב הכל על עוון חילול ד'. עכ"ל.

◇ שעת נעילה היא שעה נשגבה עד מאוד, גם דברים שאין אפשרות לפועלם בכל ימות השנה, בשעה זו של נעילה האפשרות קיימת! שכן כתבו הקדמונים שבשעה זו של נעילה מתעלים כל העולמות לספירה העליונה הנקראת 'כתר' ובשעה זו ניתן לפעול ולבקש מה שאי אפשר לפעול בכל ימות השנה (הגר"ש פינקוס זצ"ל 'נפש שמשון' אלול וימים נוראים).



◇ איתא במדרש (שמו"ר כ"ב ג') "כל מי שידי מלובלכות בגזל הוא קורא להקב"ה ואינו עונה אותו, למה? מפני שתפילתו בעבירה... כל מי שמרחק עצמו מן הגזל תפילתו זכה".

◇ "סאה מלאה עוונות, מי מקטרג בראש כולם? זה גזל" (קהלת רבה א' י"ג).

◇ כתב רבינו יונה (שערי תשובה ג' כ"ד) זל"ש "אמרו רבותינו זכרונם לברכה (חולין קמ"א) לאו שניתק לעשה אין לוקים עליו... ואף על פי שלא היו לוקים בידי בית דין, יש בהם שענשם חמור ונגע עד שמים, ומשפטם נשא עד שחקים, כגון הגזל, ... ואמרו (סנהדרין ק"א) לא נחתם גזר דינם של דור המבול אלא על הגזל, שנאמר (בראשית ג' יג): קץ כל בשר בא לפני כי מלאה הארץ חמס. ואף על פי שהערה חמורה מן הגזל, מדת עונש הגזל לחקריב יום אידו ולהחיש עתידות לו. עוד אמרו (ויקרא לג' א – ג) סאה מלאה מעונות – אין מקטרג בכולם כמו הגזל. ואמר שלמה עליו השלום

על אוצרות המרמה והאונאה (משלי כא, ו) פועל אוצרות בלשון שקר, הכל נדף מבקשי מות – פרוש: אוצרות המרמה והאונאה הכל נדף הם, כי אחריתם לכליון, ועודם ברשותו צוררים הם לו ומבקשים נפש בעליהם ומסככים למותו, כענין שאמר חבקוק עליו השלום (חבקוק ב, ט – יא) הוי בוצע בצע רע לביתו – כי אבן מקיר תזעק וגו'.

◇ "...בעוון הגזל ר"ל אין מקבלין תפילותיו בעולם העליון, ודוחין כל התפילות שלו חוץ לפרגוד אל הקליפות, וע"ז ידו כל הדוים" (יטושה"ע ח"ב י"א, י"א). ועל כן "אם יודע בעצמו איזה נדנדז גזל ח"ו, שיש תחת ידו, יחרהר עתה בתשובה שלימה, ויקבל על עצמו קבלה אמיתית שתכף אחר יוה"ב יתקן עוון זה וישיב את הגזילה אשר גזל לאשר הוא לו או יפייס אותו" (יטושה"ע שם).

◇ בספר 'שאל אביך ויגדך' סיפר הגר"ש שבדרון זצ"ל: שמעתי מהגה"צ ר' אליהו לאפיאן זצ"ל, ור' אליהו שמע זאת מר' הירש, ששמע מר' שמחה זיסל, ששמע מר' ישראל סלנטר, ששמע מר' זונדל רבו של ר' ישראל, ור' זונדל שמע כן מר' חיים וואלזינער זכר כולם לברכה. הסיפור הוא איפוא איש מפי איש, וכך סיפר ר' אליהו: בישיבתו של רבנו חיים מוואלזיין זיע"א היה בחור שנפטר ל"ע בעודו בבחרותו, ובחור חשוב היה כפי שנראה מהמשך הסיפור המבהיל, וידוע כי בישיבת וואלזיין היה נשמע קול התורה כל המעת לעת ממש ביום ובלילה אל דמי, ורבנו חיים היה נוהג שכמה פעמים בכל לילה נכנס לישיבה כדי לראות מה נשמע בתוכה וכיצד הבחורים לומדים. והנה באחד הלילות לאחר הצות, באמצע השבעה לפטירתו של אותו בחור, בא רבנו חיים כמנהגו לישיבה ובפרוודור הישיבה הוא רואה לפתע לנגד עיניו את הבחור הנפטר, רבנו חיים עצר לידו ושאלו מה מעשיך פה? השיב לו הבחור: ירדתי לכאן כדי לבקש מראש הישיבה דבר למוכתי. מהו הדבר שאתה מבקש? שאלו שוב ר' חיים, והבחור ענה לו: כי כאשר בא לעולם העליון נפתחו לו כל השערים, מלאכים הלכו לקראתו והכריזו לפניו יבא צדיק וינוח על משכבו, בכל מקום קיבלו אותו יפה, אבל כשהגיע לשער גן עדן עמד מלאך ולא נתן לו ליכנס, ומה מעכב, עוון גזילה בידו. איזה עוון גזילה? הנה כי כן מעשה שהיה כך היה, פעם אחת היה בדרכו לנסוע מן הישיבה לביתו ואחד מחביריו בישיבה ליווה אותו לתחנת רכבת, כשהגיעו ליד התחנה נזכר הבחור כי הוא נשאר חייב לבעלת האכסניה שלו סכום פעוט של שבעה גרוש, תחב הבחור ידו לכיסו והוציא מתוכו את סכום המטבעות של החוב נתנו לחבירו וביקשו שילך במטותא לבעלת האכסניה ויחזירנו לה, אבל חבירו שכח את הדבר, דהיה בס"ה סכום פעוט ולא עשה מזה ענין, ובשביל החוב הזה לא נתן המלאך לבחור שנפטר להיכנס לגן עדן כי עוון גזילה בידו, ולא הועילה לו טענתו ששלח את חבירו להחזיר לה ואיננו אשם. אכן פסקו בפמליא של מעלה דכיון שהוא באמת לא אשם לכן נותנים לו אפשרות לרדת לעולם התחתון ולתקן הדבר, ולפיכך בא לראש הישיבה ר"ח מוואלזיין וביקשו הטובה הזאת לעשות עבורו את התיקון. רבנו חיים שאל אותו מי האשה ומה מקומה, והבטיח שיתקן ויסדר הדבר, ואמר לו: לך בשלוי ותנוח בשלוי וכו' והבחור נעלם. והעיקר שאנו לומדים מזה שבשביל חוב של שבעה גרוש שלא הוחזרו לבעליהם שלא באשמתו, אפילו שמדובר בבחור שהיה צדיק שהרי נפתחו בפניו כל שער גן עדן וקיבלו אותו בקריאה של יבוא צדיק וינוח על משכבו, ככ"ז עבור חוב פעוט שנשאר חייב לא היה יכול להיכנס לגן עדן עד שיתקן את זה. וכל בעל נפש יודע ויקח לעצמו מוסר השכל ודעת (הובא ב'תולדות בית ד' בוואלזיין' עמ' 191).

תפילת נעילה

◇ "זה לשון האר"י ז"ל 'ועתה בנעילה הוא חתימת הגזר דין שנכתב בראש השנה על בני אדם לשכר ועונש' עכ"ל. לכן יזדרז אדם מאוד ומאוד בכוונת תפילה זו, ויכניס בלבו דאגה ופחד גדול עם חתימת הגזר דין הנורא הנעשה עליו בעולם העליון בעת הזאת. ומה טוב אם יוכל להוריד דמעות לעורר הרחמים בעולם העליון, כי כל השערים ננעלו חוץ משערי דמעה. ואף אם נחתם עליו הגזר דין לרעה, ח"ו, ע"י הבכוי והדמעות יוכל להתחפף לטובה, כמבואר בזוה"ק 'ותראהו... והנה נער בוכה', מיד 'ותחמול עליו' (יטושה"ע ח"ב, י"א, י"א).

◇ "תפילת נעילה היא 'עיקר כל התפילות – שהכל חולך אחר החיתום, ומטעם זה פותחין הארון בכל תפילת נעילה'" (לבוש תרכ"ג – ב').

רנא. נוהגים לומר 'אשרי' ו'בא לציון' קודם תפילת נעילה (כדי להפסיק בין מנחה לנעילה) (רמ"א תרכ"ב א' ותרכ"ג א' ומשנ"ב תרכ"ב סק"ד) [ולדעת השו"ע (תרכ"ג א') אומרים 'אשרי' ואין אומרים 'ובא לציון'].

רנב. צריך ליזהר מאוד ב'קדושה דסדרא' לאומרה בכוונה (שו"ע קל"ב א').

◇ באמירת 'קדושה דסדרא' מקיים ב' מצוות עשה מדאורייתא, 'מצוות תלמוד תורה' ו'מצוות קידוש השם' (רש"י סוטה מ"ט. ד"ה אקדושה).

רנג. טעה ובמקום לומר 'ותחמנו' אמר 'וכתבנו' אי"צ לחזור (שבט הלי ח"ד סי' נ"ד ח' ויעו"ע עוד דעת תורה תרכ"ג ס"ב).

◇ באמירת התפילה "אתה הברלת אנוש מראש" וכו' ראוי לאדם לעורר את עצמו מאוד אל בכי רב ועצום מאוד שהוא עת חתימת הגזר דין ולהרהר בפרוטרוט עוד בתשובה שלימה ואמיתית" (יטושה"ע ח"ב, י"א, י"א).

◇ בכתבי הרמח"ל מבואר ענין נורא דבתפילת נעילה (בחזרת הש"ץ) יכול אדם להתעלות ולהגיע לדרגה של אדם הראשון קודם החטא, גילה לנו הרמח"ל שבזמן של נעילה האדם חוזר לשורשו הראשון ממש, עד לעומק עומק השורש כמו שהיה בתחילת בריאתו עוד בטרם היה המושג של חטא בעולם – הרי שבזמן זה יכול האדם לפעול גם על אותם דברים שמקורם בעומקי שורשו, כי בשעה זו העבודה היא גם בהם (הגר"ש פינקוס זצ"ל 'נפש שמשון' אלול וימים נוראים).

◇ עוד עלינו לדעת שעיקר סגולתה של תפילת נעילה היא בעיקר בחזרת הש"ץ – שאז אנו אומרים ז' פעמים י"ג מידות שעליהן אמרו חז"ל (ר"ה י"ז): "ברית כרותה לי"ג מידות שאינן חוזרות ריקס" ואם 'ברית כרותה' זו נאמרה על כל שעה בכל צום, ק"ו שבעת רצון כמו שעת נעילה, י"ג מידות הללו פועלות עד אין קץ (הגר"ש פינקוס זצ"ל 'נפש שמשון' אלול וימים נוראים).

◇ יאמרו י"ג מידות במיתון וכוונה ושבירון לב וזה העיקר (בן איש חי פ' וילך אות י"ט).

◇ בכתבי האר"י ז"ל מבואר התיקון הגדול והנפלא בעולמות העליונים הקדושים ע"י אמירת שבע פעמים ד' הוא האלוקים' שאנחנו אומרים בעת הזאת. לכן ראוי שבכל פעם שיאמר ד' הוא האלוקים' יקבל עליו מסירת נפש להראות אמיתת אמונתו ביחוד אלקותו יתברך שמו לעד, ויאמר בכל עוצם כוחו ובשמחה עצומה (יטושה"ע ח"ב י"א י"א).

◊ כתב התרומות הדשן (ס' רע"ח) דנמצא בנימוקים דבמוצאי יוהכ"פ אין הדין והכימה (מקום המשפט ^(רכ"ה)) מסתלקת עד שישלימו ישראל סדריהם (בית יוסף ס"ס תרכ"ג).



◊ "יוזהרו להתפלל ערבית במוצאי יוהכ"פ במיתון ובשובה ונחת, ולא בהבלעה ובמרוצה כתינוק הבורח מבית הספר, דח"ו מורה ובא דכמשא כבד יכבדו ממנו סדר היום, ומי שהננו ד' בדעת יבין את זאת דלא מעלה ולא מוריד עשרה דקים יותר" (מועד לכל חי להגר"ח פלאגי זיע"א י"ט ק"ו).

◊ "בעת מוצאי יום הכיפורים לא יבקשו לדרוף אחר השליח ציבור שימחר, כי מן הראוי חי' לנו לבקש שיאריכו השעות עוד היום כפלי כפלים, להיותנו דבוקים בד' בקדושה ובטהרה, ולהתפלל ולהתחנן לפניו בעת רצון בזאת ולמה יבקשו להשליך את זמן רצון, מה שלא נמצא ולא ימצא בשאר ימות השנה. ולגבי דידי אילולי צייתי לא הייתי זו מבית הכנסת אחרי מוצאי יום הכיפורים, עד אחר שתים ושלוש שעות מחלילה, ולערוך שיחה ולשפוך תחינתנו לפני אלוהינו, כי בודאי לא ימצא האדם את רצון מעתות כאלו" (מועד לכל חי י"ט - ק"ה).



רנד. נוהגים שגם במוצאי יוהכ"פ אין מסירין הטלית עד אחר תפילת ערבית (שערי תשובה סי' י"ח סק"ד מהאלי' רבא בשם השיורי כנה"ג).
רנה. במוצאי יוהכ"פ אחרי מעריב אומרים 'ברכו' בתרא (לוח ארץ ישראל) וי"א דאין אומרים ^(רכ"ט) (האדר"ת זצ"ל - לוח ארץ ישראל, וכ"ד הגרש"ז אויערבאך זצ"ל - 'הליכות שלמה' תפילה עמ' רי"ח, וכ"נ בבית מדרשו של הגר"ש אלישיב זצ"ל - 'איש על העדה' עמ' רט"ו).

מוצאי יוהכ"פ

◊ איתא במדרש (קהלת פ"ט ד') בשעה שישראל נפטרינ מבתני כנסיות במוצאי יום הכיפורים, בת קול יוצאת ואומרת לחם לך אכול בשמחה לחמך, כבר נשמעה תפילתכם לפני בריה ניהוח'.

רנו. יש הנוהגים במוצאי יוהכ"פ ליטול ידיהם ג' פעמים נטילה גמורה (משום שביום נטלו רק עד קשרי האצבעות) (ואי"ז חיוב) (בן איש חי שנה א' פ' דברים אות כ"ח גבי מוצאי ת"ב וכתב שם "וכן אנחנו נוהגים", וכ"ה בלוח ארץ ישראל וכ"נ החזו"א זצ"ל ^(ר"ל), הגר"י פישר זצ"ל ^(ר"ל) והגרש"ז אויערבאך זצ"ל - 'שלמי מועד' עמ' פ"ד ^(ר"ל)).

רנז. מי שלא בירך ברכת 'שעשה לי כל צרכי' בבוקר (כדעת הגר"א זיע"א - 'מעשה רב' אות ט'), יברך בלילה תיכף כשנועל מנעליו (ויעו' משנ"ב סי' נ"ב סק"י וביאה"ל שם ד"ה כל הברכות) (וכ"נ האדר"ת זצ"ל - לוח ארץ ישראל והחזו"א זצ"ל - 'ארחות רבינו' ח"ב עמ' ק"מ). ומי שלא בירך ברכת 'מעביר שינה' בבוקר (כדעת הגר"א זיע"א - שם) רוחץ פניו ומברך (והגר"ש דבליצקי זצ"ל נהג שלא לברך 'מעביר שינה' בבוקר, ובמוצאי התענית לאחר רחיצת פניו ברך ברכה זו ללא שם ומלכות).

קידוש לבנה

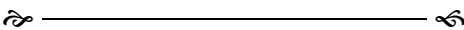
רנח. מקדשין הלבנה במוצאי יוהכ"פ (היינו מי שנהג כדעת הרמ"א דאין מקדשין קודם לכן ^(ר"ל)), ואי"צ לטעום קודם (דשרויים בשמחה מפני שבטוחין שנמחלו עוונותיהם) (רמ"א תכ"ו ב' לבוש שם סעיף ד' ומשנ"ב שם סק"א).

רנט. י"א דבמוצאי יוהכ"פ צריך להזהר לנעול הנעלים קודם קדוש לבנה (שכן כ' הפר"ח תכ"ו ב' גבי מוצאי ת"ב והו"ד במשנ"ב שם סק"א, ולענין זה ה"ה במוצאי יוהכ"פ - הגר"ש דבליצקי זצ"ל קיצור הל' מועדים הנמ"ח עמ' רט"ו). ואם אין לו נעלים שם, והציבור מקדשים טוב לקדש בציבור בלא נעלים מאשר ביחיד עם נעלים, ועכ"פ אם לובש מנעלים משאר מינים (אע"פ שאינם של עור) בודאי יהא מותר (הגר"ש דבליצקי זצ"ל שם). ויעו' הערה ^(ר"ל).

רס. אחרי קידוש לבנה פוקדים איש את רעהו בשלו' וברכת שנה טובה בשמחה וטוב לב כמו ביו"ט (דמאחר שמכופרין לו עוונותיו, ברכתו עושה פירות לכל השנה כולה) (מטה אפרים' תרכ"ד ה' ואלף המגן ס"ק ו'). - וי"א שבמוצאי יוהכ"פ אומרים איש לחבירו 'יום טוב' כמו שנוהגים לומר ביו"ט (פמ"ג תרכ"ג במשכנות זהב סק"ב בשם מטה משה, הו"ד באלף המגן שם ס"ק ה' וכ"ה בשעה"צ תרכ"ג אות ט"ז, וכ"ה בשו"ע הרב תרכ"ג י"ד: "יפקדו איש את רעהו בצאתו מביהכ"נ כדרך שאומרים בשבת ויו"ט").

שתיית מים קודם הבדלה

רסא. י"א דמי שצמא מותר לו לשתות מים לפני שיבדיל על הכוס במוצאי יוהכ"פ כמו בכל מוצאי שבת ^(ר"ל) ומ"מ לפני שתייתו יבדיל בתפילת ערבית באמירת 'אתה חוננתנו', או יאמר 'ברוך המבדיל בין קודש לחול' ^(ר"ל).



(רכח) כף החיים תרכ"ד ט"ל.

(רכט) דכמו דאין אומרים בשבת ויו"ט מטעם שהכל באים לביהכ"נ קודם ברכו קמא, ה"ה במוצאי יוהכ"פ. אמנם לדעה הראשונה ראוי לחזור משום היוצאים לביה"כ וכדו' (לוח ההלכות והמנהגים עמ' 76).

(רל) מפי הגר"ח קניבסקי שליט"א (תורת המועדים' שעל 'שונה הלכות' עמ' שפ"ו).

(רלא) 'הליכות אבן ישראל' ח"ב עמ' קמ"ו.

(רלב) מרשימות הרה"ג ר' יוסף שוב שליט"א.

(רלג) אכן הלבוש ובית מאיר והגר"א זיע"א פסקו לקדש קודם לכן.

(רלד) אכן יל"ע דמלשון המשנ"ב תכ"ו סק"א משמע שדין זה נוהג רק במוצאי ת"ב, משא"כ במוצאי יוהכ"פ דאפשר לקדש בלי מנעלים (ובטעם החילוק יתכן דבת"ב אי נעילת המנעלים הוא משום אבלות וע"כ אין ראוי להיות במצב זה בעת שמחת קדוש לבנה, משא"כ ביוהכ"פ שאינו אלא משום עינוי).

(רלה) דהנה במג"א ריש סי' תרכ"ד כתב "דמותר ברחיצה ובכולם קודם שיבדיל" ויעו"ש במחצית השקל דכתב בדעתו "דדוקא רחיצה ושאר עינויים דכוותיה אבל אכילה ושתיה אפילו מוצ"ש אסור קודם הבדלה" והו"ד במשנ"ב תרכ"ד סק"ג. אכן אכתי לא נתברר אם כוונת המג"א לאסור אכילה ושתיה כמו כל מוצ"ש דרך שתיית שאר משקים אסורים אבל מים מותר (כמבואר בשו"ע רצ"ט א') או"ד כוונתו לאסור אכילה ושתיה לגמרי. ויעו' 'שואל ומשיב' מהדורא תליתאה ח"א סי' קכ"ט דכתב דשתיית מים מותרת קודם הבדלה יעו"ש. וכ"ה ב'אלף המגן' תרכ"ד סק"ד. ויעו' עוד בחידושי מרן רי"ז הלוי יומא (עמ' 44 מהדורת תשל"ט) דכתב דלכא' היה נראה דמותר בדגמ' לא הוזכר איסורא דקודם שיבדיל רק על עשיית חפציו דהיינו איסור מלאכה אבל על איסורא דאכילה ושתיה ושאר איסורים דמשום עינוי לא מצינו, ומה גם דמשמע מל' הרמב"ם דגם האיסור מלאכה דקודם הבדלה אינו שייך כלל לאיסור מלאכה של שבת, אלא הוא איסור בפנ"ע משום חובת הבדלה כמו איסור מלאכה דקודם תפילה וכו' וא"כ אינו ענין כלל לחייבו בעינוי, וממילא הוי ככל הבדלה במוצ"ש דמים מותר לשתות. ולמעשה נשאר בצ"ע. - ויעו' עוד 'שדי חמד' ח"ט מערכת יוהכ"פ סי' ד' אות ב' עמ' 176

רסב. לכתחילה אשה לא תבדיל בעצמה במוצאי יוהכ"פ אלא תשמע הברלה מאיש (יעוי' 'מטה אפרים' תרכ"ד ז') (ויעוי' בדין הסמוך לעיל דמותר שתיית מים קודם הברלה), אכן אשה שקשה לה להמתין לבעלה עד שישוב מביהכ"נ, יכולה להבדיל לעצמה ^(רלב) (ויכולה לברך ג"כ 'בורא מאורי האש'^(רלח)) ותשתה מהכוס (הגר"ש וואזנר זצ"ל - 'שבט הלוי' ח"ד סי' נ"ד אות ז' וכ"ד הגר"ש דבליצקי זצ"ל 'קיצור הלכות מועדים' עמ' ק"ד הערה כ"ה, והגר"ע יוסף זצ"ל - 'חזון עובדיה' עמ' שפ"ז וכ"ה ב'שמירת שבת כהלכתה' ח"ב פס"ב הערה פ"ו עמ' רפ"ב). ואם אין ביכולתה או שנמנעת מלעשות הברלה בעצמה, י"א דיכולה להקל לאכול ולשתות בלא הברלה ^(רלט) (כן מצדד הגר"ש דבליצקי זצ"ל - 'קיצור הל' מועדים' עמ' ק"ד הערה כ"ה, וכ"ה בספר 'נטעי גבריאל' עמ' תמ"ב ^(רמ)) וכן מצדד ב'שערים מצוינים בהלכה' על הקיצושו"ע קל"ג סקכ"ז ע"פ ה'עזר מקדש' אבה"ע סי' ס"ב ס"ח).

הברלה

רסג. טוב להבדיל במוצאי יוהכ"פ בקיטל, קודם שיפשטנו מעליו (ע"פ הסוד - מעבר יבוק הובא ב'כף החיים' תרכ"ד ח' ובאלף המגן שם סק"ח).

רסד. כשחל יוהכ"פ בשבת מתחילים מ'הנה קל ישועתי' וכשחל בחול אין נוהגים לומר 'הנה קל ישועתי' וכו', אלא מתחילים בברכת היין ('מטה אפרים' תרכ"ד ה').

ברכת הבשמים

רסה. במוצאי יוהכ"פ שחל בחול, כשמבדילים על הכוס אין מברכים על הבשמים (לכו"ע) (שו"ע תרכ"ד ג'). ואם חל בשבת דעת השו"ע (שם) דג"כ אין מברכים על הבשמים ^(רמא). אכן רבים מהאחרונים חולקים וסוברים דיש לברך על הבשמים (ואין כאן חשש ברכה לבטלה כיון שנהנה) ^(רמב) ^(רמג) (משנ"ב תרכ"ד ה').

ברכת האור

רסו. אף במוצאי יוהכ"פ שחל בחול מברכים על הנר ברכת 'בורא מאורי האש' (מפני שהוא כעין הברלה - להורות שיום זה היה קדוש משאר ימים טובים ונאסר להבעיר בו אש ולא להשתמש באש זו אף לאוכל נפש ודלא כבשאר יו"ט, ועכשיו מותר) (שו"ע רח"צ א' ומשנ"ב שם סק"א ושו"ע תרכ"ד ד' ומשנ"ב שם סק"ו, ז').

רסז. במוצאי יוהכ"פ מברכים דוקא על אש ששבתה ביום הכיפורים (והיינו שהיתה בעולם ביום הכיפורים, ושבתה ממלאכת איסור ^(רמד)) או על אש שהודלקה מהאש ששבתה ^(רמה) ולפיכך אין מברכים על אש שהודלקה במוצאי יוהכ"פ מגפרורים וכיוצ"ב ^(רמז), ואם חל יוהכ"פ בשבת מותר מדינא לברך במוצ"ש אף על אש חדשה. אכן מנהג העולם להחמיר. ועכ"פ אם הדליק מהאש החדשה נר אחר יש להקל ^(רמז) (שו"ע תרכ"ד ד' ומשנ"ב סק"ז וביאה"ל שם ד"ה ויש ושו"ע רח"צ ח' ומשנ"ב שם סקכ"ו).

רסח. אף במוצאי יוהכ"פ אין מברכים אלא על נר שהודלק להאיר, אכן נר שהודלק להתחמם או לכבוד היום או לכבוד השכינה או לכל צורך אחר שלא ע"מ להאיר, אין מברכים עליו. ועל כן אין לברך על נר בית הכנסת ולא על נר נשמה ולא על נר הבריא (שאיש נשוי מדליק בערב יוהכ"פ) (אע"פ שהיו דולקים כל יוהכ"פ) (שו"ע רח"צ - ט' י' י"א ומשנ"ב שם סקכ"ז כ"ט ל' ל"א ל"ג ורמ"א תרכ"ד ה' ומשנ"ב שם סקי"ב י"ג). ולפיכך הטוב ביותר שידליק נר בערב יום הכיפורים שיהא דלוק עד מוצאי יוהכ"פ כדי לברך עליו (יעוי' 'משנ"ב רח"צ סקכ"ט ותרכ"ד סקי"ג). - ואם אין לו כזה ידליק נר מנר ביהכ"נ (או מנר נשמה או מנר הבריא או מנר שהודלק לכבוד היום או לכל צורך אחר) (ובלבד שדלק מערב יוהכ"פ) ^(רמח) ויברך ברכת 'מאורי האש' על שניהם יחדיו (היינו על הנר השני יחד עם הנר ששבת ביוהכ"פ שממנו הדליק) (רמ"א תרכ"ד ה' ומשנ"ב סקי"ג י"ד), או ידליק נר בלהבה של כירי גז שהיתה דולקת כבר מערב יוהכ"פ (לצורך חימום אוכל במשך היום לילדים או חולים וכדו') ויברך עליו ('שמירת שבת כהלכתה' פס"ב דין ל"ד ע' רפ"א ע"פ ביאה"ל תרכ"ד ה' ד"ה ויש אומרים).

דהביא מס' 'מנחת קנאות' בקונטרס 'מנחת פיתים' שבסוף הספר דכתב להוכיח דאסור. ויעוי"ש בשדי חמד דדחה ראייתו. וכ"ד הגרש"ז אויערבאך זצ"ל דמותר לשתות מים קודם הברלה ('שמירת שבת כהלכתה' ח"ב ס"ב כ"ה עמ' רע"ט והליכות שלמה' עמ' ע"ט) וכ"ד הגר"ע יוסף זצ"ל ('חזון עובדיה' עמ' שפ"ז). (רלו) כן הורה הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, דלא דמי למוצ"ש דהיה מותר לשתות מים לפני הלילה, ולכן מותר לו לשתות מים גם אחרי הלילה אף אם טרם הבדיל, משא"כ במוצאי יוהכ"פ מסתבר דכמו שלפני קידוש לא חילקו חכמים בין שתיית מים לאכילה כך גם במוצאי יוהכ"פ לא מסתבר לחלק בין מים לאכילה ('שמירת שבת כהלכתה' שם). וכן בספר 'מבית לוי' עמ' תקכ"ג הביא דהגר"ש וואזנר זצ"ל אמר לו דאשה שבעלה מתאחר תעשה הברלה לעצמה, ואם אינה רוצה אפשר להקל שתשתה מים קודם הברלה, ותאמר קודם 'ברוך המבדיל בין קודש לחול'. - אמנם יעוי' בדברי ה'שואל ומשיב' הנ"ל דמשמע דהתיר לשתות מים אף קודם אמירת ברוך המבדיל ואמירת אתה חוננתנו. יעוי"ש.

(רלז) דלהלכה העיקר הוא כדעת הפוסקים דנשים חייבות בהבדלה ויכולות להבדיל בעצמן יעוי' סו"ס רצ"ו (הגר"ש וואזנר זצ"ל שם ויעוי' עוד משנ"ב שם סקל"ה).

(רלח) דאע"פ שהביאה"ל רצ"ו ח' ד"ה 'לא' נסתפק אפי' למ"ד דנשים חייבות בהבדלה, האם חייבות בברכת הנר. מ"מ לפי מש"כ שם המשנ"ב סקל"ה בשם הב"ח דבהבדלה אפי' למ"ד שנשים פטורות מ"מ יכולות להמשיך על עצמן חיוב ולהבדיל לעצמן - פשוט דה"ה לברכת הנר, וכל ספק הביאה"ל שם הוא רק לענין חיוב וכדמשמע שם בלשונו (הלכות חג בחג' עמ' תע"א בהערה ו"כ הגר"ש דבליצקי זצ"ל שם).

(רלט) ולסמוך על הדעה בסי' רצ"ו ח' ד'הבדלה' כיון שהיא בחול אינה תלויה בדיני שבת והיא מצות עשה שהזמן גרמא ונשים פטורות.

(רמ) וכתב שם שתשמע הברלה אח"כ.

(רמא) דבכל מוצ"ש מברכים על בשמים כדי להשיב את הנפש מפני הנשמה יתירה שהלכה לה, וביום הכיפורים לא היה בו נשמה יתירה מפני התענית (משנ"ב שם סק"ה).

(רמב) ומ"מ אין למחות במקום שנהגו בבית הכנסת שלא לברך על הבשמים, רק לעצמו בביתו יכול לברך (משנ"ב שם מהפמ"ג).

(רמג) וכתב הבגדי ישע דאדרבה ביום הכיפורים שחל בשבת בוודאי היה בו גם כן נשמה יתירה (שער הציון אות ו').

(רמד) והיינו שלא הודלקה ביוהכ"פ באיסור. אכן אש שהודלקה ביוהכ"פ בהיתר כגון לחולה או לילולת שיש בהם סכנה אפי' הודלק ע"י יהודי או שאין בהם סכנה והודלק ע"י גוי, מברכים עליה במוצאי יוהכ"פ (שו"ע רח"צ ה' ומשנ"ב שם סקט"ו ט"ז ושו"ע תרכ"ד ה').

(רמה) מפני שאף באש שהודלקה מהאש ששבתה, יש בה עדיין מקצת מהאש ששבתה (שעה"צ רח"צ אות כ"ו).

(רמו) וטעם הדבר דדוקא במוצ"ש שהטעם שמברכים על הנר אינו אלא לזכר שהאש נברא במוצ"ש שאדם הראשון הקיש האבנים זה בזה במוצ"ש, והוציא מהן אש, על כן מותר ג"כ לברך על אש שהוציאו אותה רק במוצ"ש, אבל מה שמברכים על האש במוצאי יוהכ"פ הוא כדי להורות שיום זה היה קדוש משאר ימים טובים ונאסר להבעיר בו אש ועתה הותר, והוי האש דבר חידוש ומברכים עליו, וזה שייך רק ב'אש ששבתה' והיינו שהיתה בעולם ביוהכ"פ בשעת שבייתה, ופסקה הנאותה ממנה בו ביום, ועכשיו הותר לו משא"כ באש שלא היתה מעולם ביום הכיפורים (משנ"ב שם).

(רמז) דמצרפים דעת ה"א שהובאה בשו"ע שם דגם אור זה נקרא 'אור ששבת' ואינו 'אור הנברא מחדש' (שעה"צ שם אות י"א).

(רמח) דע"י כך יש כאן ב' התנאים, נר ששבת ושהודלק להאיר. דבמה שמדליק מנר ששבת כל יוהכ"פ חשיב גם הנר השני שיש בו מקצת מאש ששבתה (כמו שכ' השעה"צ רח"צ אות כ"ו), וכמו"כ כיון שמדליק הנר השני בעבור ההבדלה, - יש כאן נר שהודלק ע"מ להאיר. ומ"מ לכתחילה יברך על הנר השני יחד עם נר ביהכ"נ, דנר ביהכ"נ הוי נר ששבת ממש. ואילו בנר השני יש רק 'מקצת' מהאש ששבתה. - ואם אינו יכול לברך על שניהם יחדיו, יברך רק על הנר שהודלק מנר ביהכ"נ (דסו"ס יש בו ב' התנאים וכהנ"ל) (יעוי' משנ"ב תרכ"ד סקי"ד).

רסט. י"א דגם במוצאי יוהכ"פ מצוה מן המובחר לברך על אבוקה (כמבואר בשו"ע רח"צ ב' גבי מוצ"ש) (רמט) (שמירת שבת כהלכתה) פס"ב ל"ו עמ' רפ"ב וכן יעוי' אשל אברהם מבוטשאטש תרכ"ד ה' וכ"ד הגר"ש דבליצקי זצ"ל - 'קיצור הלי' מועדים' עמ' ק"ד). ויש המברכים על נר יחידי (ר"ט).

רע. אף שבכל מוצ"ש אין צריך לחזור אחרי הנר, במוצאי יוהכ"פ י"א שצריך לחזור אחריו כמו להבדלה (רמ"א) (שו"ע רח"צ א' ומשנ"ב סק"א).

דינים הנוהגים באכילה שאחרי ההבדלה (רנב)

רעא. יש להזהר באכילה במוצאי יוהכ"פ כי עקב הבהילות המצויה בעת הזאת עלולים להכשל בלא שימת לב בברכות לבטלה ח"ו.

רעב. המבדיל על היין ובדעתו אח"כ לשתות שאר משקין אין מברך עליהם 'שהכל' ו'בורא נפשות' כי יין פוטר כל מיני משקין מברכה ראשונה ואחרונה (שו"ע קע"ד ס"ב). וכל זה כשהיו המשקים לפניו על השלחן בשעה שברך על היין. ויש מקילים אפי' לא היו לפניו ורק שהיה דעתו עליהם (משנ"ב שם סק"ג). ודעת הגר"ש אלישיב זצ"ל ד'מין ענבים' אינו פוטר שאר משקין.

רעג. אלו היוצאים יד"ח בהבדלה ואין שותים מהיין צריכים לברך על שאר משקין (משנ"ב קע"ד סק"ג), ואם טעמו מעט מהיין (פחות משיעור מלא לוגמיו) הוי ספק אם סגי בזה לפטור שאר משקים, ולפיכך יבקש ממי שלא טעם מהיין כלל שיברך על שאר משקין ויציאוהו, או שיאכל מעט סוכר ויפטור את המשקים (ביאה"ל שם).

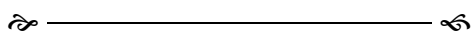
רעד. יזהר לברך 'מעין שלוש' על היין לפני שנוטל ידיו לפת (משנ"ב סי' קע"ד סקט"ו), ואם לא בירך קודם הסעודה, שוב לא יברך ברכה אחרונה, ונכון שיכוון לפטור בברכהמ"ז את היין של הבדלה (משנ"ב שם סק"ז ושעה"צ אות כ"ט).

רעה. אם שותה יין בתוך סעודתו ונלא בירך מעין שלוש על יין ההבדלה לא יברך על היין ברכה ראשונה (משום ספק ברכות להקל) אא"כ כיוון בהדיא בעת ברכת ההבדלה שאינו רוצה לפטור את היין שבתוך הסעודה (יעוי' שו"ע קע"ד ד' ומשנ"ב רצ"ט סק"ו).

◊ יזהר האדם וישמר לנפשו עד מאוד שכל הברכות היוצאות מפיו במוצאי יוהכ"פ יהיו במתינות ובכוונה גדולה בנעימות ומתוך רגש אמיתי של הודאה ל' יתברך בכל ברכה וברכה על ענין הברכה. והאכילה לא תהא ברעבתנות כמי שהותר לו רסן פיו, אלא יאכל במתינות מתוך דעה ושליטה מלאה על תאוותיו. ובאלו הדברים בוחן האדם עצמו האם קדושת יוהכ"פ השפיעה וחוללה שינוי אמת בנפשו. ואשרי הנזהר בזה (גליין יד ביי"ד יוהכ"פ).

◊ רבים מרגישים נפילה רוחנית גדולה במוצאי יוהכ"פ ובר' ימים שבין יוהכ"פ לסוכות. וטעם הרבה הוא כמש"כ בספח"ק 'חמדת ימים' (פ"ב דהג הסוכות) דמאחר שהאדם נתקדש ביום הכיפורים אזי ככל שמתקדש יותר, כן היצחק"ר משתדל יותר להחטיאו כדי להפילו מאיגרא רמא לבירא עמיקתא, ואיתא בקיצור ראשית חכמה (שער הקדושה פרק שבע עשרה) שהחיצונים רודפים אחרי מקום שהיה בו קדושה, ולפיכך כל אדם שהוא מתנהג בפרישות וטהרה (כגון כל ישראל ביוהכ"פ) ואח"כ פורש מאותה קדושה, החיצונים רצים אחריו להידבק בו (וכע"ז באור החיים הקדוש פרשת חוקת שכלל שהאדם יותר גדול בחייו, כן הוא יותר טמא לאחר פטירתו, דככל שהיה בו יותר קדושה כן החיצונים נדבקים בו יותר לאחר פטירתו משום שנדבקים בפרט במקום קדושה יעוי"ש). ומלבד כל זאת שהס"מ קשה לו עם המדריגה הגבוהה החדשה שהאדם נתעלה לה ביוהכ"פ הקדוש, ולפיכך יש יצחק"ר מיוחד בחזקו במוצאי יוהכ"פ להכשיל את האדם, על כן צריך האדם להיות עיניו פתוחות בימים קדושים אלו יותר מבשאר הימים לכל יפול שדוד ביד אבזר. וב'חמדת ימים' כתב על ימים אלו ש'הם מקודשים שקדושת שמים בכמה קדושות וכו', כי אלו הימים ג"כ קדושים עליונים המה כמו העשרת ימי תשובה להיות כל אדם ירא וזהל בלבו לבלתי יחטא כחוט השערה". עכ"ל (וכע"ז בהגר"א [פ"ב דסד"צ] שימים אלו שבין יוהכ"פ לסוכות ימים גדולים הם יעוי"ש מש"כ בזה), ובמדרש תנחומא (הובא בטור תקפ"א) כתב על ימים אלו שבהם "עוסקים במצות סוכה ולולב ואין עושין עונות". - והבא ליטחור מסייעין אותה.

ובספר 'לנפש תדרשנו' (להגר"ש דבליצקי זצ"ל) כתב שסיבת הירידה היא משום שהיצר מסית את האדם לדבר הרבה דברים בטלים, ואמנם חייבים להיות בשמחה מאוד במוצאי יום קדוש זה וכדאיתא במדרש שבת קול יוצאת ואומרת לך אכול בשמחה לחמך וכו' וגדולי ישראל היו שמחים מאוד ואיתא בפוסקים לברך אז בברכת יו"ט את חבירו, אבל מ"מ יש ליזהר מדברים בטלים דברי שחוק וקלות ראש. ויזכור לנגד עיניו דברי רבינו יונה בשערי תשובה (ג' קע"ז) ז"ל "הקובע עצמו לשיחה בטלה ודברים בטלים שתיים רעות יש בדבר הרע הזה, האחת כי כל המרבה דברים מביא חטא, והשנית כי הוא בטל מדברי תורה ויש בדבר הזה דרכי מוות, כי איך לא זכר ולא שם על ליבו כי בעיתים החם אשר הוא משחיתו ויכל להשיג הנעימות ולקנות חיי עולם אם יקבע בעיתים המזומנות ההן לתורה אשר פנוי בהם ממלאכתו ועסקיו אי"ז כ"א בזות ליבו את המצוות ואת שבר העוה"ב ומלבד אשר איבד טובה הרבה ישא את עונו, כי אשמת הביטול מן התורה בעת היכולת לעסוק בה אש היא עד אברון תאכל כאשר אמרו כי דבר ד' בזה, כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק" יעוי"ש. וכ"ה בקצה המטה שעל 'מטה אפרים' (תרכ"ד פס"ק) "ויזהר מאוד גם במוצאי יוהכ"פ שלא ישיח שיחת חולין רק בתורה ובשירות ותשבחות ביראת שמים ובה יחזיק ויקבע בנפשו התשובה והקדושה של יוהכ"פ על כל השנה" ואשרי הזוכה להזהר ולהשמר על נפשו בזאת. וכ"כ בישועות חכמה שעל קיצוש"ע (קל"ד). - ואם אדם מכין עצמו לפני מוצאי היום ומודע לגודל הסכנה אזי ד' יתברך עוזר לו להתגבר על הנסיונות ולהמשיך על עצמו קדושת יוהכ"פ לכל השנה.



(רמט) דב'כל בו' סי' מ"א ובר"ן פסחים קג: כ' דהא דמצוה מן המובחר לברך על אבוקה במוצ"ש הוא משום דמברכים 'מאורי האש' בלשון רבים על כן צריך אבוקה שגוראים בו מאורות הרבה והו"ד באל"י רבא רח"צ סק"ה ובכף החיים שם סק"א, וטעם זה שייך אף במוצאי יוהכ"פ (שמירת שבת כהלכתה) פס"א הערה ע"א עמ' רס"ז, ופס"ב הערה פ"ד עמ' רפ"ב). (רג) דכ"מ בל' הרמ"א סוס"י תרכ"ד ד"א שמברכים על 'נר של ביהכ"נ' והיינו נר יחיד וכמו"כ במשנ"ב שם סק"ג דכ' דיותר טוב שיניח בביתו לכתחילה נר דלוק מערב יוהכ"פ כדי לברך עליו ומשמע נר יחידי (שמירת שבת כהלכתה) שם ע' רפ"ב הערה פ"ה). וכן בספר 'מעדני שלמה' (עמ' ס"ז כ') דהגרש"ז אויערבאך זצ"ל אמר לו דאפשר שאי"צ אבוקה במוצאי יוהכ"פ, דרך במוצ"ש שעיקר ההדלקה לזכר מה שנברא האש במוצ"ש צריך לעשות ריבוי אור, משא"כ במוצאי יוהכ"פ שכל ההדלקה היא רק להראות שהיה אסור עד כה, ובה די לן בנר אחד. (ויעוי' שם ששאל את הגרש"ז מהא דמבואר בר"ן בערבי פסחים קג: דהטעם של אבוקה משום שמברכים 'מאורי האש' ל' רבים ולכן בעינן ריבוי אורות וטעם זה שייך גם במוצאי יוהכ"פ ויעוי"ש מה שהשיבו הגרש"ז לחלק). וכן הגר"ש וואזנר זצ"ל היה מברך על נר יחידי ששבת (ספר 'מבית לוי' עמ' ג"ב הערה ו'). (רנא) מפני שהוא כעין הבדלה שכל היום היה אסור להשתמש בזה האור אף לאוכל נפש ולא כמו בשאר יו"ט ועכשיו מותר (משנ"ב שם). (רנב) ד' ההלכות דלהלן נכתבו ע"פ גליין 'מים חיים' להגר"א דינר שליט"א ועל אחריות הכותב בלבד.

רעו. "טוב מיד לאחר הבדלה קודם שיאכל, יתייעץ בענין סוכה עם בני ביתו איך יעשה אותה ובאיזה מקום וכיוצ"ב, ומ"מ לא יעכב כ"כ האכילה שהיא ג"כ מצוה שהוא יו"ט" (של"ה הק' יומא עמוד התשובה ל"ה).

רעז. אוכלים ושמחים במוצאי יוהכ"פ דהוי קצת יו"ט (כדאיתא במדרש דבת קול יצאה במוצאי יוהכ"פ ואומרת לך אכול בשמחה וגו') (רמ"א תרכ"ד ה' ומשנ"ב סקט"ו, יעו"י תוס' שבת קי"ד ע"ב ד"ה ואמאי, וקי"ז ע"ב ד"ה אבל, דמוצאי יום הכיפורים הוא כעין יו"ט^(רג) ומצוה לאכול בו) (ומי שנתכפר חטאו שמח - רש"י מנחות כ. ד"ה אדרבה).

רעח. המדקדקים במעשיהם יתחילו מיד במוצאי יום הכיפורים בעשיית הסוכה אפי' התחלה קצת, כדי לצאת ממצוה אל מצוה^(רג), ולמחרת אם אפשר יגמור לעשות את כל הסוכה. - ואף מי שאינו מדקדק במעשיו עכ"פ יתחיל לבנות הסוכה למחרת, ואם אפשר יגמור כולה באותו היום (רמ"א תרכ"ד ה, ומשנ"ב סקט"ט, ורמ"א תרכ"ה ומשנ"ב סק"ב).

רעט. כשמחשב ומהרהר בענין עסק עשיית הסוכה, יזהר שלא יחשב ויהרהר בעסק ואופן עשייתה במקומות המטונפים (כפ' החיים תרכ"ה סק"ב, ויעו"י עוד ביאה"ל תקפ"ח ב' סד"ה שמע).

רפ. מי שאי אפשר לו לעשות סוכה במוצאי יום כיפור, ילמד קצת ממסכת סוכה או מדיני סוכה, ולמחרת יוהכ"פ יתחיל לעשות הסוכה מיד (ערוך השולחן תרכ"ד ז). וכן נהג הגר"א זיע"א (כמבואר בעליות אליהו הערה מ"ח).

רפא. מי שאינו יכול אף לא ללמוד מסכת סוכה או דיני הסוכה, לכה"פ יטלטל המוטות או הנסרים ממקומם למקום הראוי (יוסף אומץ' לרבי יוסף יוזפא תתרי"ב). או לכה"פ ידבר מעניני הסוכה עם בני ביתו (יעו"י תרכ"ה סקל"ה ו'תוספת חיים' על החי' אדם כלל קנ"ה סק"ס).

רפב. מצוה על כל אדם שיעסוק בעצמו בעשיית הסוכה ובהנחת הסכך, ואע"פ שהוא אדם נכבד - זהו כבודו, שעוסק בעצמו במצוה (קיצור שו"ע קל"ד א).
◊ "מאן דזהיר במצות סוכה ולהעשותה כתיקונה מובטח לו שלא יהי' מריבה בתוך ביתו כל אותה שנה" (כפ' החיים תרכ"ה סק"ט).

רפג. כשם שמצוה לעסוק בסוכה מיד אחר יוהכ"פ, כך מצוה מיד אחר יוהכ"פ להתעסק בהכנת לולב ומיניו (כמש"כ הטור סי' תקפ"א בשם מדרש תנחומא "במוצאי יוהכ"פ עוסקים במצות סוכה ולולב ואין עושין עונות") (כפ' החיים תרכ"ה ד').

◊ **וימים אלו** (דאחר יוהכ"פ עד שמיני עצרת) **צריכין שיהיו בתשובה ורעדה, שימים אלו ניתנו כדי להאריך על האדם שישב בתשובה, ואין פתקת הגזירות נמסרים ביד השלוחים עד ליל שמיני עצרת כדפי' בזה"ק (פ' ויחי דף ר"ב) (ראשית חכמה שער הקדושה פי"ד).**

◊ **"הבקר אור, יקום להתפלל וישכים לבחב"נ ויתפלל כהוגן, וזה כל פרי להראות בכל עניני העבודה בתורה ותפלה וענוה וצדקה וכיוצא במוצאי יוהכ"פ שהוא מכניס חולק עם אשר עשה בעשרת ימי תשובה ואתמול ביוהכ"פ, ודעתו לקיים כל ימי חלוו וז' עזרו ומגנו" (החיד"א ויע"א - 'מורה באצבע' אות רפ"ו).**

רפד. ביום שאחר יוהכ"פ משכימים לבית הכנסת כדי שלא יהיה נראה ח"ו שהיינו נכנעים לקב"ה רק בעת שאנו צריכים לבקש על דיננו (משנ"ב תרכ"ד סקט"ד) ולפי"ז צריך להזהר מכאן ואילך בכל עניניו (כפ' החיים' שם סקל"ד).

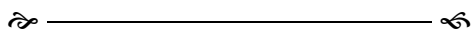
רפה. בימים שבין יוהכ"פ לסוכות אין מתענים אפי' תענית יארציט, ואין אומרים תחנון ולא 'צדקתך' (לפי שהם ימי שמחה שהיו מהנכין בהם את המזבח בימי שלמה וגם אנחנו עוסקים במצות בנין סוכה והכנת אתרוג ושאר המינים לכבוד אדון האדונים מקדש ישראל והזמנים) (רמ"א סוס"י תרכ"ד ובאר היטב שם סק"ו וקיצשו"ע קל"ד ל"א). אכן 'למנצח' ו'קל ארך אפיים' אומרים אף בימים אלו, ויש מקומות שבערב סוכות אין אומרים 'למנצח'^(רג) (משנ"ב שם סקט"ח).

◊ **ביום י"א תיכף אחר יציאתו מביהכ"נ יתחיל בהשתדלות ד' מינים (של"ה הק' יומא עמוד התשובה ל"ה וכו"ה ב'מועד לכל חי' להגר"ה פאלאנץ זיע"א וי"ט ק"י^(רג)).**
◊ הגה"צ רבי אליהו לאפיאן זצ"ל היה נוהג לבקש מתלמידי הישיבה למחרת יום הכיפורים שישבו ללמוד קצת לפני נסיעתם הביתה, כדי שלא ליתן פתרון פה לשטן לקטרג ולומר לפני השי"ת שאהרי שמחלו להם עוונותיהם בורחים הם מיד מן הישיבה בלי ללמוד. והזהיר מאוד על הדבר, באמרו שאסור לשכוח שימי הדין נמשכים עדיין עד הושענא רבה והדין יכול להשתנות בימים אלה. והסביר שימים אלו הם ימי מבחן שנותנים לאדם להראות שהוא מקיים באמת כל מה שהבטיח בעת שביקש מחילה, ואם אינו מקיים יתכן שח"ו תיבטל המחילה, וממילא משתנה הדין. והיה רגיל לספר את המעשה הידוע על ההתם סופר זיע"א שאמר בליל שמחת תורה בשנה שנפטר בה, שבראש השנה וביוהכ"פ עבר בטוב, רק בליל הושענא רבה השליכו אותו מהפתקאות (לב אליהו, מתולדותיו, עמ' 49).

◊ **"בבין הזמנים ימי החגים הקדושים, צריכים להתחזק בשקידת התורה, ולפי רוב השקידה מרגישים קדושת החג, הלימוד בימים אלה משפיע הרבה על הלימוד לטהר את הלב ולזכות להצלחה גדולה. שיעורי לימוד יהיו קבועים לך גם בימי החג תמידים כסדרם, כי זה מביא להיות אחוז בעץ החיים כעין שתול על פלגי מים" (הגר"צ פראנק זצ"ל - 'שביבי אור' פ"ח)^(רג).**

◊ **ע"פ סוד, הימים שבין יוהכ"פ לסוכות הם ימים נוראים וקדושים המופקעים מחטא. וכ"כ הגר"א (בפירושו לספדצ"נ פ"ב) שזהו המשך של הימים נוראים (הגר"ש פינקוס זצ"ל 'נפש שמשון' אלול וימים נוראים).**

"רבנן אמרין אלו הדורות שהם כמתים במעשיהם ובאים ומתפללים לפניך בר"ה וביוהכ"פ ואתה בורא אותם בריה חדשה ומה להם לעשות, ליטול לולבין והרפים ולהלל אותו" (ילקוט' תהלים רמ"ז תתנ"ה ק"ב י"ט).



(רג) ובתוס' יומא פ"ז ע"ב ד"ה 'האמר' כ' דמשום כן מצוה לטרוח ולהכין צרכי סעודה בליל [מוצאי] יוהכ"פ.
(רג) בבן איש חי (פ' וילך אות כ"ג) כתב דלאחר ברכה אחרונה על סעודתו "יקום בזריזות לעשות איזה הכנה לסוכה". ובכפ' החיים (תרכ"ד ל"ו) כתב ד"מנהג הקדוש וכשר לתקן בסוכה איזה דבר קודם שיאכל".
(רנה) אבל קל ארך אפיים אומרים (משנ"ב שם).
(רג) וכ"ה בכפ' החיים תרכ"ד ל"ו דטוב שביום י"א אחר תפילת שחרית קודם שיאכל יקנה דבר מצוה לולב או אתרוג אם אפשר.
(רג) "קם ונהי' גם בהיכלי התורה הקדושים חצרות ד' ימי בטול בית המדרש הבאים ממנהגי נערות או ממקומות זרים, ימי בטול בחדש מנחם אב ובחדשי ניסן ותשרי. והרי אמרו חז"ל במדרש רבה חקת, לעולם אל יבטל אדם מדברי תורה אפי' רגע אחד ואפי' בשעת מיתה, שנאמר זאת התורה אדם כי ימות באהל ע"כ. ומה מבהילה חובת תלמוד תורה, שאינה מוותרת לאדם אף על רגע אחד מכח ימי חייו ואף על הרגע דשעת מיתה" (ממכתב הגרמ"ש שפירא זצ"ל - 'ישורון' י"ח ע' תקפ"ג).

הננו להחזיק טובה מרובה להאי גברא יקירא אשר אהבת התורה יוקדת בליבו, מחזיק בעץ
החיים, אשר לקח על כתפיו ההוצאות המרובות של גליונות אלו

ה"ה הרב נפתלי פכטר שליט"א

יתן ד' ויזכו הוא וכל ב"ב להתברך בכל מילי דמיטב, ויראו רוב נחת ושובע שמחות, אורך
ימים ושנים טובות בבריות גופא ונהורא מעלי', שמחת עולם על ראשם תמיד, על מי
מנוחות ינהלם ד', אך טוב וחסד ישכון באהלם כל הימים והצלחת עולמים בטוב ובנעימים

לעילוי נשמת

הרב אליהו לייב בן ברוך מנדל ז"ל ורעייתו מרת רייזל בת אברהם משה ע"ה
ת. נ. צ. ב. ה.

לעילוי נשמת

אמה של מלכות, אשה משכלת וגדולה, עבדה את אלקיה בכל לבא ונפשה, נהגה בעצמה כל מילי דדקדוק
וחסידות מופלאה בעבודת תפילתה, מיוחדת בטובת עינה ואצילות נפשה, נצרה לשונה מכל דבר חטא,
הנהיגה אורחותיה בהצנע לכת, נפש זכה וטהורה

הרבנית הצדקנית מרת ח'ה פייגא ציפורה שפירא ע"ה

אשת חבר למרן הגאון החסיד רבינו משה שמואל זללה"ה
אשת חיל עטרת בעלה, מסרה נפשה וכל אשר לה לתורה, ובה בטח לב בעלה, ותורתו היתה משוש חייה
ומשיבת נפשה
נלב"ע ביום מר כ"ב טבת התש"פ ת. נ. צ. ב. ה.

לעילוי נשמת הגאון רבי

אליעזר ב"ר משה קליין
זצ"ל תנצב"ה

לעילוי נשמת רבי מאיר ב"ר
אריה שטוק זצ"ל תנצב"ה

לע"נ הבחור מאיר יעקב
בהג"ר אהרן ז"ל תנצב"ה

לעילוי נשמת שמחה אליעזר אלתר
בן יעקב ז"ל תנצב"ה

להצלחה לזכות ובריאות
רחל בת עמליה

תליט"א וב"ב בכל מילי
דמיטב ברו"ג

לרפואת חיים נפתלי צבי בן צביה בתושח"י

לעילוי נשמת דוד בן ווליה תנצב"ה
לעילוי נשמת האשה הצדקנית אילנה ב"ר אפרים
ע"ה תנצב"ה

לרפואת ירחמיאל ישראל זאב בן
אסתר בתושח"י

מהדורה זו נתרמה לזיכוי הרבים

אם ברצונך לתרום מהדורה נוספת או למועדי ישראל הבעל"ט
התקשר לטל: 0533174851 תא קולי נא ליתן לב למספר החדש!